

**AB Uyum Sürecinde Macaristan Örneğinin
İncelenmesi ve Türkiye ile Karşılaştırılması**

Ebru IRMAK

Yüksek Lisans Tezi

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

2012

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AB UYUM SÜRECİNDE MACARİSTAN ÖRNEĞİNİN İNCELENMESİ VE
TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

Ebru IRMAK

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. OKAN GAYTANCIOĞLU

TEKİRDAĞ

2012

Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU danışmanlığında, Ebru IRMAK tarafından hazırlanan bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Juri Başkanı : Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

İmza :

Üye : Doç. Dr. M. Ömer AZABAĞAOĞLU

İmza :

Üye : Yrd. Doç. Dr. Celal DEMİRKOL

İmza :

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

Prof. Dr. Fatih KONUKCU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

AB UYUM SÜRECİNDE MACARİSTAN ÖRNEĞİNİN İNCELENMESİ VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Ebru IRMAK

Namık Kemal Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

Avrupa Birliği bütünleşmeleri oldukça başarılı bir yapı göstermiştir. Tarım ekonomisinde geliştirdiği bir dizi dinamik projeler Avrupa Birliği ülkelerini refah seviyesine taşımıştır. Birliğe yeni katılan ülkeler de bundan faydalanmaktadır. Tarım politikaları ve ortak tarım politikası projeleri Birlik ekonomisi adına oldukça önemlidir. Tüm bu başarılı işbirlikleri Türkiye'nin de Avrupa Birliği Üyesi olma amacını sağlamıştır. Günümüzde hükümet politikaları da bunu desteklemektedir.

Avrupa Birliği ile kıyaslandığında Türkiye'nin tarım sektöründe pek çok ciddi sorunları mevcuttur. Aday ülke statüsündeki Türkiye'nin yapısal ve sektörel sorunlarında AB'nin geçmişteki ve günümüzdeki çözümleri ışık tutabilecek niteliktedir. Ortak tarım politikası AB ekonomisinin olmazsa olmaz yapı taşlarından bir tanesidir. Bu nedenle OTP üzerinde durulmuş, ortaya çıkışı, geçirdiği süreçler ve bugünkü durumu anlatılmıştır.

2004 yılında Birliğe katılan Macaristan' da yapısal sorunları bakımından Türkiye'ye benzemektedir. Macaristan, AB üyeliği ile tarım sektöründe bir dizi çalışmalar yapmış bu çalışmaları sayesinde yapısal sorunlarına ışık tutma eğilimi göstermiştir. AB uyum sürecinde Macaristan örneğinin incelenmesi Türkiye tarımsal sorunlarında çözüm olabilecek unsurlar içermektedir.

Türkiye iklim, toprak yapısı, bitki dokusu gibi tarımsal ve hayvansal üretim koşulları bakımından oldukça fazla potansiyeli olan bir ülkedir. Avrupa Birliği'nin ülkeler bazında geliştirdiği kalkınma ve yapısal politikalarını örnek alarak kendine özgü kurallarla uyarladığı takdirde Türkiye mevcut potansiyellerini geliştirebilecek durumdadır. Bu sayede pek çok tarım kaleminde gelişmiş ülkelerle rekabet edebilir düzeye gelmesi olasıdır. Bu bağlamda örnek aldığı AB'nin çeşitli projeleri Türk Tarımı için yapıcı bir süreçtir. Diğer yandan Türkiye'nin AB üyeliği, AB'nin yalnızca ekonomik bir birleşme olmaması aynı zamanda siyasi olması gerekçesiyle günümüzde ve yakın gelecekte mümkün görülmemektedir.

Anahtar kelimeler: Ortak Tarım Politikası, Macaristan Tarımı, Türk Tarımı
2012, 199 sayfa

ABSTRACT

Msc. Thesis

THE EXAMINATION OF HUNGARIAN CASE DURING THE ATTUNING TIME PERIOD TO EU, AND COMPARE WITH TURKEY

Ebru IRMAK

Namık Kemal University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Agricultural Economics

Supervisor : Ass. Prof. Okan GAYTANCIOGLU

European Union integrations show fairly successful process. European Union's countries various projects which generated in agricultural economy carry them to welfare. Countries that join the union newly they get are getting benefit from this. Agriculture politics and common agriculture politics projects are highly important for the name of the union's economy. All these successful cooperation also create Turkey's purpose for being EU's member. Nowadays government politics prompt it too.

Turkey has a lot of serious problem in agriculture sector according to European Union. European Unions old and current solutions can throw a light for one of the candidate country of EU, Turkey, structural or sectoral problems. Common agriculture policy is one of the EU economies urgent key stones. That's the reason common agriculture policy emphasized. In the thesis common agriculture policy's foundation and it's processes and today's situation has been explained.

Hungary resembles to Turkey about the structural problems who joined the union 2004. Hungary has been done some agricultural projects during the time when join in European Union. Due to its working through a light on structural problems. Examination of Hungarian case can have a solution about Turkey's structural problems.

Turkey is a country, who has a lot of potential for agricultural and livestock production factors. If EU's country based improvements for development and structural politics take an example Turkey's existing problems can be improve. That's why It has a potential for becoming level to competitive with developed countries in too much agricultural items. In this context EU's different projects are constructive process for Turkish Agriculture. On the other hand Turkey's EU jointment process is not seeing possible for today or near future because EU is not a economical union but also it is a political union.

Keywords : Common Agricultural Policy, Agriculture in Hungary, Turkish Agriculture

2012, 199 pages

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışmamda konu seçiminden sonuç aşamasına kadar beni teşvik eden, destek veren, yönlendiren ve görüşlerinden büyük ölçüde yararlandığım tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU' na; her konuda yardımını esirgemeyen bölüm başkanımız Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN Hocam' a; bu çalışmayı oluştururken yararlandığım tüm eserleri meydana getiren bilim adamları ve kurum yöneticilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın hazırlanmasında her türlü desteği esirgemeyen, sabırla tezimin yazılması sırasında bana her türlü rahatlığı sağlamaya çalışan, Sevgili Eşim Hakan IRMAK' a çok teşekkür ederim.

Sevgili Ananem Güler Hanım' ın da manevi desteğini benden hiç eksik etmemesi ve beni cesaretlendirmesi nedeniyle kendisine sonsuz şükranlarımı sunarım.

Sevgili Dr. Muaffak SARIOĞLU' na tezin her aşamasında gerek düşüncelerini gerekse bilgilerini benimle paylaştığı ve beni yönlendirmesi nedeniyle çok teşekkür ederim.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı çalışanlarından Türk Tarım Desteklemeleri hakkında benimle yapmış olduğu çeşitli söyleşilerden ve geçmişe dönük uygulamalar konusunda bilgilendirmelerinden dolayı kendilerine teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜRLER.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÇİZELGELER VE ŞEKİLLER DİZİNİ.....	v
1.GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR BİLGİSİ.....	2
2.1.yurtiçinde yapılan çalışmalar (6çalışma).....	6
2.2.yurtdışında yapılan çalışmalar (6adet).....	7
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	9
3.1.Materyal.....	9
3.2.Yöntem.....	9
4. MACARİSTAN TARIMI VE UYGULANAN POLİTİKALAR.....	10
4.1.Macaristan Tarımının Yapısı.....	10
4.1.1.Macaristan'ın Bitkisel Üretim Miktarı (Bin Ton).....	11
4.2.Macaristan Tarım Ekonomisi.....	12
4.2.1.Macaristan 2008 Yılı İhracatı.....	13
4.2.2.Macaristan 2008 Yılı İthalatı.....	14
4.2.3.Macaristan 2009 Yılı İthalatı.....	15
4.2.4.Macaristan 2009 Yılı İhracatı.....	16
4.3.Macaristan'ın Uluslar arası Kuruluşlar İle İlişkisi.....	17
4.3.1.Avrupa Yatırım Bankası (EIB).....	17
4.3.2.Uluslararası Para Fonu (IMF).....	17
4.3.3.Dünya Bankası.....	17
4.3.4.Uluslararası Finans Kurumu (IFC).....	17
4.4.Macaristan'ın Tarım Sektörü Açısından Gelişimi.....	18
4.4.1.Macaristan'daki Özelleştirme Uygulamaları Tarihi.....	18
4.5.Macaristan'ın AB Ortak Tarım Politikasına Girişi.....	21
4.5.1. AB Üyeliği.....	21
4.5.2. AB Fonlarına Yaptığı Katkı ve Aldığı Yardım.....	22

4.5.2.1. PHARE (Poland Hungary Aid for the Reconstruction of the Economy).....	23
4.5.2.2. ISPA (Instrument Structurel de Pré-Adhésion).....	24
4.5.2.3. SAPARD Programı.....	27
4.5.2.3.1. Macaristan'ın SAPARD Projelerinden Edindiği Deneyimler.....	31
4.5.2.4. Tarım ve Kırsal Kalkınma Planı İçerisinde Yer Alan Tedbirlerin Amaçları.....	32
4.5.2.5. Yerel Kırsal Kalkınma Planının Uygulanması.....	35
4.5.2.6. Programın değerlendirilmesi.....	36
5. TÜRKİYE TARIMI VE UYGULANAN POLİTİKALAR.....	38
5.1. Türkiye Tarımı.....	38
5.1.1. Türkiye' nin Bitkisel Üretim Miktarı (bin ton).....	38
5.2. Türkiye Tarım Ekonomisi.....	39
5.2.1. Türkiye 2009 Yılı İhracatı.....	39
5.2.2. Türkiye 2009 Yılı İthalatı.....	39
5.2.3. Türkiye Önemli İstatistik Verileri.....	44
5.3. Türk Tarım Sektöründe Kullandığımız Destekleme Modelleri.....	50
5.4. AB-27 İle Türkiye Tarım Sektörünün Karşılaştırmalı İncelenmesi.....	53
5.4.1. AB-27 İle Tarım Alanlarının Karşılaştırılması İncelenmesi (bin hektar).....	58
5.4.2. Tarımsal Üretim; Mallar, Hizmetler ve Üretim Fiyatlarındaki Hacmi.....	59
5.4.3. Kesim Hayvanları (kesim ağırlığı, bin ton).....	59
5.4.4. Çiftlik Hayvanları Varlığı (bin baş).....	59
5.4.5. Ürün Hasat Miktarı (bin ton).....	60
5.5. AB-Türkiye İlişkilerinde Tarım Sektörü.....	61
5.5.1. Türkiye Tarımının OTP'ye uyumu.....	63
5.5.1.1. Mevzuat Uyumu.....	64
5.5.1.2. Kurumsal ve İdari Yapıda Uyum.....	66
5.5.1.3. Tarımsal Politikalarında OTP'ye uyum.....	67
5.6. Türkiye AB Tarım Politikasını da Örnek Alarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2007-2008-2009 Yıllarında Yapmış Olduğu Faaliyet Raporları.....	69
5.6.1. 2007 - 2008 - 2009 yılı raporları.....	69
5.6.1.1. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Uyguladığı İç Kaynaklı Projeler.....	69
5.6.1.2. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Uyguladığı Dış Kaynaklı Projeler.....	86

5.6.2.2008 yılı raporları.....	86
5.7.Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile İlişkiler.....	96
5.7.1.Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması.....	97
5.7.2. DTÖ İleri Tarım Müzakereleri.....	99
5.7.3. Cancun Bakanlar Konferansı'na kadar yaşanan gelişmeler.....	100
5.7.4.Cancun Bakanlar Konferansı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler.....	102
5.7.5. 31 Temmuz 2004 Tarihli Genel Konsey Kararı.....	104
5.8.Dünya Ticaret Örgütü ileri Tarım Müzakereleri ve Genel Konsey Kararının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi.....	106
6. AVRUPA BİRLİĞİ (AB).....	111
6.1. Avrupa Birliği Tarihi.....	111
6.2. Ortak Tarım Politikası (OTP).....	115
6.2.1. Ortak Tarım Politikası'nın Amaçları.....	115
6.3. Ortak Tarım Politikası İlkeleri.....	116
6.3.1. Tek Pazar.....	116
6.3.2. Topluluk Tercihii.....	116
6.3.3. Ortak Mali Sorumluluk.....	116
6.4.Ortak Tarım Politikası İşleyişi (OTP).....	116
6.4.1. Ortak Piyasa Düzenlemeleri.....	116
6.4.2.Pazar ve Fiyat Mekanizmaları.....	117
6.5.Son OTP Reformlar ve Global Tarım Politikaları.....	118
6.5.1.MacSharry Reformu ve GATT Görüşmeleri.....	118
6.5.2.Gündem 2000 Reformları.....	122
6.5.3.2003 OTP Reformları.....	123
6.5.4.OTP Reformları ve Lizbon Stratejisi.....	130
6.5.5.Genişleme Süreci ve OTP.....	133
6.5.6.DTÖ Tarım Görüşmeleri ve OTP'nin Durumu.....	139
6.5.7.Uluslararası Kurumların Tarım Politikasına Etkisi.....	145
6.6.Yapısal Politikalar.....	146
6.7.AB'de Bölgesel Kalkınma ve Politika Araçları.....	147
6.7.1.Büyüme Kavramı.....	147

6.7.2.AB’de de Bölgesel Farklılıklar ve Nedenleri.....	148
6.7.3. AB’de de Bölgesel Kalkınma Politikası.....	149
6.7.4. AB’nin Bölgesel Kalkınma Politikası Geliştirmesinin Tarihsel Süreci.....	150
6.7.5. AB’nin Bölgesel Kalkınma Politikası Geliştirmesinin Nedenleri.....	151
6.7.5.1.ERDF.....	152
6.7.5.2.ESF.....	152
6.7.5.3.EAGGF.....	153
6.7.5.4.FIFG.....	153
6.7.5.5.2000-2006 Dönemi Yapısal Yardımlar.....	153
6.7.6.Yapısal Fonların Kullanım Alanları.....	154
6.7.6.1.Hedef Bölgeler.....	155
6.7.6.2.Hedef 2 Bölgeler.....	155
6.7.6.3.Hedef 3 Bölgeler.....	155
6.8.Topluluk Girişimi Programları.....	155
6.8.1.İnterrag.....	156
6.8.2.Urban.....	156
6.8.3.Leader.....	156
6.8.4.Equal.....	156
6.8.5.İnnovatif Düzenleme ve Teknik Yardımlar.....	156
6.9.AB’DE Müdahale ve Ödeme Kuruluşları.....	157
6.9.1.AB’de Müdahale Kurumları.....	158
6.9.2.AB’de Ödeme Kurumları.....	162
6.9.3.Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi.....	164
6.10. AB Tarım Destekleme Modelindeki Gelişmeler.....	165
6.11.AB Ne Kadar Büyüyebilir?.....	167
6.11.1.Coğrafi Sınırlar.....	167
6.11.2. Komşuluk Politikası.....	168
6.12. Avrupa Birliği’nin Geleceğinde Neler Var?.....	169
7. MACARİSTAN’IN SEÇİLME NEDENİ.....	172
7.1. Tarihi Açından Yakınlık.....	172

7.2. Türkiye ve Macaristan Hükümetleri'nin Bir Ekonomi Politikası Olan Özelleştirmeyi Savunmaları.....	174
7.2.2.Öneriler.....	175
7.2.3.Sonuç.....	175
7.3.Macaristan'da Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Swot Analizi.....	176
7.3.1.Öneriler.....	176
7.4.Türkiye' de Özelleştirmeyle İlgili SWOT Analizi.....	177
7.4.1.Öneriler.....	177
7.5. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Swot Analizi.....	179
7.5.1.Öneriler.....	180
7.6.Macaristan ve Türkiye Ekonomilerine Uygulanan Swot Analizinin Genel Değerlendirmesi.....	182
7.7. Macaristan ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Genel Değerlendirilmesi.....	183
7.8.Türkiye- Macaristan Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Dünü ve Geleceği.....	185
7.9. AB Üyesi Macaristan ve Türkiye	186
7.10. Ekonomik Dönüşüm ve Macaristan Örneği Işığında Türkiye Tarımının Dönüşüm Sorunu.....	190
7.11.Macaristan'ın OTP'ye Uyum ve Türkiye ile Karşılaştırılması.....	191
8. SONUÇ.....	194
KAYNAKLAR	197
ÖZGEÇMİŞ.....	200

BÜYÜKLÜKLER, BİRİMLER, SİMGELER

KISALTMALAR LİSTESİ

Avrupa Birliği	AB
Amerika Birleşik Devletleri	ABD
Avrupa Birli Genel Sekreterliği	ABGS
Avrupa Ekonomik Topluluğunu	AET
Garanti Edilen Azami Alan	AGA
Garanti Edilen Azami miktar	AGM
Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı	AKÇT
Agricultural Market Agency (Tarım Piyasası Ajansı)	AMA
Agricultural Property Agency (Tarımsal Mülkiyet Ajansı)	APA
Agricultural Property Agency of the State Treasury (Devlet Hazinesi Tarımsal Mülkiyet Ajansı)	APAST
Araştırma Geliştirme	AR-GE
Agriculture Reform Implementation Project (Tarım Reformu Uygulama Projesi)	ARIP
Agency for Modernisation and Restructuring of Agriculture (Tarım Modernizasyon ve Yeniden Yapılanma Ajansı)	ARMA
Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi	DEİK
Doğrudan Gelir Desteği	DGD
Devlet İstatistik Enstitüsü	DİE
Devlet Planlama Teşkilatı	DPT
Dış Ticaret Müsteşarlığı	DTM
Dünya Ticaret Örgütü	DTÖ
European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu)	EAGGF
European Commission Directorate General for Agriculture (Avrupa Komisyonu Tarım İşleri Genel Müdürlüğü)	ECDGA
European Currency Unit (Avrupa Para Sistemi)	ECU
The Economist Intelligence Unit (İktisadi İstihbarat Birimi)	EIU
European Regional Development Fund (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu)	ERDF
European Social Fund (Avrupa Sosyal Fonu)	ESF
European Union (Avrupa Birliği)	EU
Farm Accountancy Data Network (Çiftlik Muhasebe Veri Ağı)	FADN
Food and Agriculture Organisation (Tarım ve Gıda Örgütü)	FAO
Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırım)	FDI
Financial Instrument For Fisheries Guidance (Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Finans Enstrümanı)	FIFG
General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)	GATT
Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar	GDO
Gelişmekte Olan Ülkeler	GOÜ
Gayri Safi Milli Hasıla	GSMH
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	GSYİH
Integrated Administration and Control System (Entegre İdare ve Kontrol Sistemi)	IACS
Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe	IAMO

Information and Communications Technology (Enformasyon ve Telekomünikasyon Teknolojilerinde)	ICT
International Food Policy Research Institute (Uluslararası Gıda Politikaları Araştırma Enstitüsü)	IFPRI
International Monetary Fund, (Uluslararası Para Fonu)	IMF
Instrument for Pre-Accession Assistance (Katılım Öncesi Yardım Aracı)	IPA
Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı)	ISPA
Katma Değer Vergisi	KDV
Milattan Önce	M.Ö.
Ministry of Agriculture and Rural Development of Poland (Polonya Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı)	MARDP
Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri	MDAÜ
The New Zealand Institute of Economic Research	NZEIR
Office of the Committee for European Integration (Avrupa Entegrasyon Komitesi Ofisi)	OCEI
Ortak Piyasa Düzeni	OPD
Ortak Tarım Politikası	OTP
Poland and Hungary Assistance for Reconstructing of their Economies (Polonya ve Macaristan Ekonomilerine Yeniden Yapılanma Yardımı)	PHARE
Producer Support Estimate (Üretici Destek Tahmini)	PSE
Polonya Ulusal Kalkınma Planı	PUKP
Special Accession Programme For Agriculture And Rural Development (Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Program)	SAPARD
Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (Üstünlükler, Zayıflıklar, Fırsatlar, Tehditler)	SWOT
Toplam Destek Tahmini	TDT
Transformation, Integration And Globalization Economic Research	TIGER
Toprak Mahsulleri Ofisi	TMO
Türkiye Bilimler Akademisi	TÜBA
Türkiye İstatistik Kurumu	TÜİK
Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği TÜSİAD	
Türkiye Ziraat Odaları Birliği	TZOB
United Nations Industrial Development Organization (Birleşmiş Milletler Endüstriyel Kalkınma Örgütü)	UNIDO
Üretici Destek Tahmini	ÜDT

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. 2008 Yılı Macaristan'ın Tarım Ürünleri İhracatı.....	25
Şekil 4.2. 2008 Yılı Macaristan'ın Tarım Ürünleri İthalatı	26
Şekil 4.3. 2009 Yılı Macaristan'ın Tarım Ürünleri İthalatı.....	28
Şekil 4.4. 2009 Yılı Macaristan'ın Tarım Ürünleri İhracatı	30
Şekil 4.5. Macaristan SAPARD Programında Kabul Edilen Projelerin Adet Olarak Tedbir Bazlı Dağılımı.....	45
Şekil 5.1. 2009 Yılı Türkiye'nin Tarım Ürünleri İhracatı.....	53
Şekil 5.2. 2009 Yılı Türkiye'nin Tarım Ürünleri İthalatı.....	55
Şekil 5.3. AB Çerçeve Programları Proje Başvuru Süreci.....	100
Şekil 5.4. 2007- 2013 Yılları İçin AB'nin Projelere Ayırdığı Fon Miktarı.....	101
Şekil 5.5. İşbirliği Özel Programı Bütçe Dağılım Miktarı.....	102
Şekil 6.1. AB Bünyesinde Tarımsal Desteklerin % Olarak Dağılım Oranlar.....	180

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1.Yıllar İtibariyle Macaristan'ın Üretim Miktarı (Bin Ton).....	25
Çizelge 4.2. AB'ye Üye Olduktan Sonraki Macaristan Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları.....	34
Çizelge 4.3. 2004 Yılı Fiyatları İle Macaristan'ın AB Uyum Fonundan Sağladığı Katkılar (Milyon Euro).....	35
Çizelge 4.4. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu Katkıları (Milyon €).....	37
Çizelge 4.5. Macaristan'da SAPARD Programından Desteklenen Tedbirler ve Tedbir Bazında Fon Tahsisleri.....	42
Çizelge 4.6. 2004'te Katılım Öncesi Mali Yardımların Aday Ülkelere Dağılımı (1999 Yılı Fiyatlarıyla, Milyon €).....	43
Çizelge 4.7. Macaristan Ulusal Kırsal Kalkınma Programındaki Göstergeler.....	46
Çizelge 5.1. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Üretim Miktarı (Bin Ton).....	52
Çizelge 5.2. GSYİH'nin Yıllar İtibariyle Tarım, Sanayi, Hizmet Sektörlerine Dağılımı.....	58
Çizelge 5.3.Yıllar İtibariyle Tarımsal Mal ve Hizmetlerin Üretim Hacmi ve Tarım Alanı.....	59
Çizelge 5.4. Türkiye'de Yıllar İtibariyle Çiftlik Hayvanları ve Bitkisel Üretim Miktarları....	59
Çizelge 5.5. Yıllar İtibariyle Türkiye Nüfusu ve GSYİH.....	59
Çizelge 5.6. Yüzdesel Olarak Yıllar İtibariyle Kamu ve Özel Sektör Tüketim Miktarı.....	60
Çizelge 5.7. Yüzdesel Olarak Yıllar İtibariyle GSYİH Defaltörü.....	60
Çizelge 5.8. Çeşitli Sektörlerde Çalışan Kişi Sayılarının Yüzdesel Dağılımı.....	60
Çizelge 5.9. Yıllar İtibariyle 15-64 Yaş Arası İş Gücü Piyasasında Çalışan Kişilerin Yüzdesel Oranı.....	61
Çizelge 5.10. Türkiye İçin Bazı Önemli İstatistik Veriler.....	61
Çizelge 5.11. Türk Tarımı ve AB Tarımı İle İlgili Kıyaslama.....	62
Çizelge 5.12. Bazı Önemli Göstergeler 2007.....	62
Çizelge 5.13.Ekonomideki Tarımın Önemi.....	63
Çizelge 5.14. Türkiye ve Avrupa Birliği ile İlgili SWOT.....	68
Çizelge 5.15. AB-27 İle Tarım Alanlarının Karşılaştırılmalı İncelenmesi (bin hektar).....	69
Çizelge 5.16. Tarımsal Üretim; Mallar, Hizmetler ve Üretim Fiyatlarındaki Hacmi.....	69
Çizelge 5.17. Kesim Hayvanları (kesim ağırlığı, bin ton).....	70
Çizelge 5.18. Çiftlik Hayvanları Varlığı (bin baş).....	72
Çizelge 5.19. Ürün Hasat Miktarı (bin ton).....	73
Çizelge 5.20. Ürün Hasat Miktarı (bin ton).....	73

Çizelge 5.21. Yıllar itibariyle yem fiyatları (TL/kg).....	73
Çizelge 5.22. Dekar Başına Yem Bitkileri Destekleri (TL/da).....	74
Çizelge 5.23. Yıllar İtibariyle Türkiye Zeytin Üretim Miktarı (ton).....	75
Çizelge 5.24. 2007–2013 Yılları AB 7. Çerçeve Programı Bütçe Dağılımı.....	84
Çizelge 5.25. Devredilen Sulamaların Devralan Kurum ve Örgütlere Göre Dağılımı.....	84
Çizelge 5.26. 2008 Yılı Verilerine Göre İthalat Verileri.....	96
Çizelge 5.27. Karadeniz Bölgesinde 2000–2003 Yılları Arasında Tütün Üretimi ve Tekel Alımı.....	101
Çizelge 6.1. 2000–2006 Dönemi'nde MDAÜ'lere Sağlanan Katılım Öncesi Mali Yardımlar (1999 fiyatlarıyla, Milyon €).....	168
Çizelge 6.2. 2008 Yılı AB Bütçesinde Tarım Kesimi İçin Harcanan Miktarın Dağılımı (Milyon €).....	181
Çizelge 7.1. Macaristan ile Türkiye Arasında AB ile ilişkileri sürecindeki zaman farklılıkları	201
Çizelge 7.2. Macaristan ile Türkiye Arasında AB Müzakere Tarihleri.....	202
Çizelge 7.3. 2004 Yılı AB'ye Aday Ülkelerin Bazı Tarımsal İstatistikî Verileri.....	203

1.GİRİŞ

Kendine özgü kurumları, kuralları, işleyiş mekanizmaları ve uluslar üstü niteliği ile günümüzde ulaşılmış en ileri bütünleşme modelini oluşturan Avrupa Birliği (AB) İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde Fransa ve Almanya arasındaki sorunların kalıcı olarak çözülmesi ve kıtaya barış ve refah tesisi amacıyla oluşturulmuş ekonomik kalkınmayı hedefleyen bir projedir.

Avrupa Birliği; her ne kadar günümüzde sosyal, kültürel, ekonomik faaliyetler bütünü içerse de; kurulduğu ilk yıllarda amacı tamamen ekonomik nedenlere dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın olması ise, AB tarihinin başlamasında kilit nokta olmuştur. Çünkü AB'nin ilk politikası tarım sektöründe birleşme olmuş ve geliştirdiği politikalar bu ekseninde gelişme göstermiştir. Tarım; ülke insanların gıda ihtiyacının karşılanması, tarım dışı sektörler hammadde üretme, iş gücü sağlama ve işsizliğin azaltılması, kalkınmanın finansmanını sağlama gibi ülke politikaları için oldukça önem arz eden kilit noktalarda üstünlük sağlayıcı özelliğe sahiptir. Bazı tanımlarda ülkelerin gelişmişlik düzeyinin tarım sektörü ile ilişkilendirildiğini de görmek mümkündür. Az gelişmiş ülkelerde ise tarım diğer sektörler nazaran hakim sektör konumundadır.

Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkındaki Anlaşma'nın -Birleştirilmiş Versiyonu'nun- önsözünde AB'nin önemi şu şekilde sıralanmaktadır: "AB, çeşitli bölgelerle daha az imtiyazlı bölgelerin geri kalmışlığı arasındaki farkları azaltarak bu bölgelerin ekonomilerinin birliğini güçlendirme ve uyumlu kalkınmalarını sağlama arzusudur". İnsanların ihtiyaçları, arzuları gibi devletlerinde arzuları sonsuzdur. Bu ihtiyaçların çeşitli normlarla düzenlenmesi ve daha sonra uygulanması neticesinde AB devletleri büyümeye devam etmektedir. Gelişmişliğin sağlanmasında AB'nin kurulduğu ilk yıldan bu yana sürdürdüğü tarımda gelişmişliğin maksimizasyonu oldukça önemlidir. Bu bağlamda Türkiye gibi mevcut tarım potansiyelinin oldukça fazla olduğu bir ülkenin AB'yi örnek olarak alması ve daha az imtiyazlı bölgelerini AB'den alacağı fonlar ile desteklemesi Türkiye'nin şuan ki durumundan çok daha fazla güçlenmesine mevcut hükümet inanmakta ve tüm politikalarını bu bağlamda hazırlamaktadır.

Türkiye ve AB arasındaki ilişkilerin temelleri 1959 yılına kadar dayanmaktadır. Türkiye, o yıllarda Avrupa Ekonomik Topluluğu ile yakın işbirliği arayışına giren ilk ülkelerden biri olmuştur. 1987 yılının 14 Nisan'ında Türkiye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1993 yılında AB ve Türkiye Gümrük Birliği Müzakereleri başlamış, 1996 yılı Ocak ayı itibarıyla de yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği Anlaşması ile Türkiye sınırlamalar

olmaksızın AB ülkeleriyle (o yıllarda AET Ülkeleri) endüstriyel mal ve işlenmiş tarım ürünleri ticareti yapabilmektedir.

1999 yılında Türkiye AB'den aday ülke statüsü almış olup, 2001 yılında Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Türkiye'nin AB'ye katılım süreci için bir yol haritası sunmuştur. Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) yoluyla AB mali desteğini önemli ölçüde arttırmayı kararlaştırmıştır. 17 Aralık 2004'te Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Türkiye ile üyelik müzakerelerini başlatmaya karar vermiştir. 3 Ekim 2005 tarihinde Katılım Müzakereleri başlatılmıştır. 2012 yılına gelindiğinde ise Türkiye Müktesebatın (AB'ye uyum) benimsenmesi için çalışmalarını halen devam ettirmektedir. Türkiye, AB arasında işbirliğini ve bilgi alışverişini kolaylaştırmak için Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu 1974 yılında kurmuş ve o tarihten itibaren de delegasyon Ankara'da faaliyet göstermektedir. Bu delegasyon 130'u aşkın personeliyle AB'nin Dünya'daki en büyük delegasyonudur.

Avrupa Birliği kapalı bir proje değildir. Tüm demokratik Avrupa Ülkelerinden üyelik başvuru kabul etmektedir. Türkiye, AB ile her ne kadar uzun bir işbirliği geçmişine sahip olsa da katılım müzakereleri devam etmektedir. Tam üyelik müzakerelerine devam eden Türkiye'nin muhtemel üyelik tarihine kadar geçecek süreçte hem iç, hem de uluslararası baskıların etkisiyle OTP reformlarının süreceği düşünüldüğünde, üyelik tarihindeki OTP'nin daha liberal olacağı ve mali boyutlarıyla Türkiye'ye önceki genişlemelerde üye olan ülkelerin aksine daha az katkı sağlayacağı söylenebilir. Bu durum, Cumhuriyet kurulduktan itibaren ekonomik alanda elde ettiği bütün ilerlemelere ve sanayileşme çabalarına rağmen, tarımda dönüşümünü gerçekleştiremeyen Türkiye'nin, verimsiz ve ekonomik etkinlikten uzak tarım sektörünü dönüştürme çabalarını olumsuz yönde etkileyecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak muhtemel kazanımlarda yaşanacak bir kayıp olarak değerlendirebileceğimiz bu duruma rağmen, OTP'ye uyum sürecinin Türkiye tarımında uzun yıllardır çeşitli nedenlerle gerçekleştirilemeyen ve ülkenin kalkınmasının önünde bir duvar gibi duran dönüşüm sorununa etkilerinin daha ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir. Türkiye'nin de mevcut bütün planlarını AB'ye uyum süreci aşamasında gerçekleştirmesi ve bu uyumu gerçekleştirirken Macaristan ile benzer bir tarihi süreçten geçmesi konunun önemini arz etmektedir.

AB'nin büyümesinde bir Avrupa Ülkesi olan Macaristan'ı göz ardı etmemek gerekir. Macaristan 2004 yılında AB bünyesine dahil olmuştur. Macaristan, konum itibarıyla; Avrupa Birliği oluşumu içinde, hem dünya devleti sürecinin tam ortasında, hem Balkanların geleceğinin belirlendiği aşamada kilit ülke konumundadır. Macaristan, ekonomik yönden de

Türkiye ile benzerlik taşımaktadır. Ekonomisinin büyük bir kısmı tarıma dayalıdır ve tarıma dayalı sanayiciliği de buna paralel gelişim göstermiştir.

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan bu yana Macaristan ile Türkiye arasında tarımsal üretim ve hayvancılık sektöründe bazı yardımlaşmalar olmuştur. Bu yardımlaşmalar günümüzde de devam etmektedir. Macaristan özellikle büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde oldukça önemli bir ülkedir. Modern yetiştirme tekniklerini kullanması, örgütsel bir yapıyı oluşturmuş olması, çiftçilerinin eğitilmiş ve bilinçli olması bunun nedenleri arasında yer almaktadır. Son yıllarda AB fonları ile yapmış olduğu kırsal alanlarının iyileştirilmesi çabası ile de tarımsal sektörde uzun vadede kalıcı yatırımlar yapmıştır. Bu yatırımlar yalnızca ekonomiyi canlandırmakla kalmamış, aynı zamanda sosyal refahı da tetiklemiştir.

Çalışma 8 bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm olan ‘‘Giriş’’ de araştırmanın önemi ve amacı ortaya konulmuştur.

‘‘Literatür Bilgisi’’ bölümü kendi içinde iki gruba ayrılmıştır. Yurt içinde yapılan çalışmalar ve yurtdışında yapılan çalışmalar bu grubun başlıca alt başlıklarını oluşturmaktadır. Her bir alt başlıkta ise konu ile ilgili daha önceden yapılmış beş adet çalışmanın özeti bulunmaktadır.

‘‘Materyal ve Yöntem’’ bölümünde, araştırmada kullanılan materyalin nereden ve nasıl toplandığı ile araştırmada kullanılan yöntemler açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde ise Macaristan tarımı ve uygulanan politikalar kapsamlı bir biçimde incelenmiştir.

Beşinci bölüm, Türkiye’nin tarımı, tarım politikaları mevcut durumu ve potansiyellerinin ayrıntılı bir şekilde açıklandığı bölümdür. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyum açısından değerlendirilmesinin ve yorumlanmasının yapıldığı bölüm de yer almaktadır.

Altıncı bölüm, Avrupa Birliği konusuna ayrılmıştır.

Yedinci bölüm, Macaristan’ın AB’ye uyum sürecinin incelenmesi gerekçesini içermektedir.

Son bölüm olan sekizinci bölümde ise, önceki bölümlerdeki bulgulara dayanılarak araştırmanın sonucu hakkında genel değerlendirme yapılmıştır.

2. KONUYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

AB hakkında, Dünya’da pek çok çalışmaların yapıldığı bütünleşmiş bir ülkeler bileşkesidir. Bu konunun güncel olması ve AB’nin oldukça dinamik bir yapı sergilemesi bu konuda başta ekonomide, daha sonra da siyasal, sosyal ve kültürel yönden kazanmış olduğu olumlu sonuçlar AB’yi inceleme konusunda oldukça cazip kılar olmuştur. Ayrıca mevcut hükümet politikalarımız da AB’ye üye olma eğilimindedir ve bu düşünce de güncellik arz etmektedir.

2.1.Konu Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar İle İlgili Olarak

Şener ve Arkadaşları (2009), Macaristan ve Türkiye’nin AB’ye uyum sürecini idari reformları konu alarak incelemiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan 2009 yılına kadar meydana gelen idari reformlar ve bunların AB’ye katılım sürecinde nasıl şekillendiği ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Macaristan’ın AB’ye katılım sürecinde idari yapısında pek fazla değişiklik yapılmadığı bunun yanında kırsal alanlarda yapmış olduğu bazı değişiklikleri dile getirmiştir. AB’ye katılım sürecinde AB idari yapısının bire bir aynısını kendi ülkesine monte etmeyen Macaristan, bu konudan oldukça dikkati çekmiştir.

Akın ve ark.’nın yapmış olduğu çalışmada AB’ye katılım sürecinde gıda işletmelerinin durumu incelenmiştir. Bu yapılan çalışmada Türkiye’de mevcut bulunan gıda işletmeciliğinin büyük bir çoğunluğunu küçük ve orta boy olduğu belirtilmiştir. Mevcut işletmelerin AB’ye uyumu için yeniden yapılanmaları gerekmektedir. Bunun için IPARD planından ve ulusal kaynaklardan yararlanılması gerektiği savunulmuştur. Ayrıca gıda işletmeciliğinde risk teşkil eden et, süt, su ürünleri ve hayvansal yan ürün işletmelerinin AB mevzuatıyla uyum durumu ortaya konulması ve uyumsuz işletmeler için ne kadar süre ve ne kadar finansman gereksinimi gerekli olduğu belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Ahmet ARSAN’ın Gıda Mühendisleri Dergisine yazmış olduğu Avrupa Antlaşmaları çerçevesinde merkezi ve doğu Avrupa ülkeleri ile AB arasında tarım ürünleri ticareti için oluşturulan model ve Türkiye başlıklı makalesinde Türkiye’nin Ab standartlarını yakalamak için gıda konusunda çaba sarfettiği, fakat bu çabanın AB formatına uyumu konusunda hala ciddi sıkıntıların olduğu belirtilmiştir. Bu sıkıntı ve sorunların çözümünün oldukça fazla zaman alacağına inan Arslan AB’ye gıda sektörü bazında girişin uzun zaman alabileceğini düşünmektedir.

Ali Rıza DEPREM’in tezinde ise Genişleme Sürecinin AB Tarım ve Tarım Politikalarına (OTP) Etkileri ve Bunun Türk ve Tarımına Olası Yansımaları konusu

işlenmiştir. Bu kapsamda AB tarımı ve özellikle birliğe yeni katılan ülkeler özenle incelenmiştir. DTÖ, PHARE, SAPARD gibi kırsal kalkınmayı destekleyen ekonomik yardımlar ve bunların Türkiye’deki yansımaları incelenmiştir. Sonuçlar Türkiye’nin AB hibelerinden beklenen düzeyde yeterli olamayacağını özellikle tarımsal üretimin arttırılabilmesi amacıyla mevcut desteklerden çok daha fazlasına ihtiyaç olduğunu öngörmektedir.

Türkiyat Araştırmaları Dergisi’nin 371.sayısında Melek ÇOLAK’ın yapmış olduğu “Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi’nde geçmişe adeta bir ışık tutularak kapsamlı ve derin araştırmalar sürecinde nasıl tekrardan tarihin yazıldığı dile getirilmektedir. Atatürk’ün Turancılık konusuna oldukça önem vermesi sonucunda Ankara Üniversitesi’nde Macar profesörler ile birlikte yeni bir kürsünün açıldığı ve Macar-Türk ortak tarihine derin araştırmalarla ışık tutulduğu ve o yıllarda bu konuya ne kadar çok önem verildiği anlatılmaktadır.

2.2. Konu İle İlgili Olarak Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

University of Debrecen Centre for Agricultural Sciences Faculty of Agricultural Economics and Rural Development Department of Accounting and Finance’dan doktora tezi olan Tamas’ın AB üyelerinde bir kaç ile tarım girişimcilerinde tarım gelirin hesaplanması metodolojisi adlı tezde; Macaristan Büyük Britanya ve Hollanda’nın FADN yani çiftlik muhasebe veri ağına geçtikten sonraki durumları incelenmiştir. Çiftliklerde mevcut durumun belirlenmesi ve bunların bir veri birikimi süreci verimliliği arttırmayı somut delillerle takip etme olanağı sunmuştur. Bu sayede verimliliğinin arttırılmasında olumlu izlenimler zaman içerisinde yaşanmıştır.

Szent Istvan Üniversitesin’den Andrean Elekes “Ticaret Politikası Konuları Hakkında özel ilgi ile Macar Tarımı ve AB Rekabeti” konusunu incelemiştir. Macaristan Ülkesi’nin ekonomisi büyük oranda tarım sektörüne dayalıdır. AB’ye katılım ile birlikte tarım ürünlerinin rekabet edilebilirliği ülke ekonomisi için oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Hiç şüphe yok ki Macar tarım ürünlerinin birçoğu ekonomik üstünlük sağlayacak iken bazı ürünlerde de karşılaştırmalı üstünlük neticesinde zarar görebilmesi ihtimaldir. Tez çalışmasında Andrean tüm bu olasılıkları DTÖ ile AB ekonomisini Macaristan tarımı ile incelemiştir.

Judit Oláh and Miklós Pakurár’ın AB tarafında finanse edilen Macar Proje Analizi hakkında çalışma yapmıştır. Bu çalışmasında “ruraljobs Project” kavramı dikkati çekmektedir. Kırsal alanlarda üniversiteler ve akademisyenlerle birlikte yeni iş

istihdamlarının nasıl açılacağı ve AB hibelerinden bu konuda nasıl yararlanılacağıın analizi yapılan projede hiç şüphesiz bu konunun Macaristan ekonomisi için ne kadar önemli bir konu olduğu vurgulanmıştır.

Szent Istvan Egyetem (2010) Zsuzsanna Mohamed "Tarım Teknolojisindeki Değişimlerin ve Araştırmaların Etki Ölçümü" .Zsuzsanna bu konuyu incelerken 3 ayrı hipotez doğrultusunda konuyu irdemiştir. Bunlar; 1-Yoğun araştırma ve geliştirmelerin ekonomik gelişmelerle oldukça yakın bir bağlantısı vardır. Buna göre ülkedeki yükselen gelişmeler, bilimin gelişmesine doğrudan bağlıdır. 2-Tarımın gelişmesi; işletme, sermaye ve arazi gibi 3 temel faktörün yoğunluğuna bağlıdır. 3-Tarımsal üretimde biyoteknolojik çıktılar ihracatta önemlidir. Biyoteknolojik çalışmalara ağırlık verildiğinde istatistiksel olarak ihracatımız da artacaktır. İşte bu hipotez sonucunda 2000-2007 yılları arasını kapsayan çalışmada Zsuzsanna Macaristan da AB projeleri ile sağlanan tarımdaki gelişimler doğrultusunda tarımsal ekonominin Macaristan'da arttığını istatistiksel hesaplar sonucunda bulmuştur.

Fertio Imre'nin yapmış olduğu doktora çalışması'nda (2006-2010) Macaristan ve AB arasındaki tarım- gıda ticareti incelenmiştir. Macaristan'ın iklimsel ve tarımsal arazi varlığı AB tarım ticaretinde önemli görünse de; üretim maliyetlerinin AB pazarında pahalı oluşu dışsatımı azaltmaktadır. Bu sıkıntıyı giderebilmek için Macaristan ürün çeşitlendirmesi politikası izlemiştir. Fakat bu da üretimde yatay büyümeyi artırmıştır. Dikey büyümenin karşılaştırmalı üstünlük sağladığı pazar ekonomisinde, yatay büyüme Macar tarımını olumsuz etkilemiştir.

Macaristan Cumhuriyeti'nin 2004 yılında AB'ye katılımı ile yayımladığı eserde; kısaca Macaristan tarihi, bilimi, kültürü, etnik yapısı gibi ülke demografisinden bahsedilmektedir. AB'nin Hıristiyan birliği olduğu ve Macaristan'ın da bu Hıristiyan birliğine katılmaktan onur duyduğunun anlatıldığı makalede AB'ye katılmakla ülkenin geleceğinde çok daha istikrarlı bir yapının oluşacağı temennisinden söz edilmektedir. (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Hungary 2004)

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın dayanak aldığı bilimsel materyal ikincil nitelikteki kaynaklardan elde edilmiştir. Araştırma materyali daha çok literatüre dayalı verilerden elde edilmiştir. Bunun nedeni; çalışmanın makro düzeyde bilgiler içermesidir. Bundan dolayı kapsamlı bir literatür taraması yapılarak çalışmaya materyal toplanmıştır. Toplanan veriler; Macaristan, AB ve Türkiye'deki tarım desteklemeleri, politikaları, mevcut ve geliştirilen sistemler hakkında uygulamaları ve sayısal verileri içeren başta internet siteleri ve konu ile ilgili çeşitli yazılı belgelere dayanmaktadır. Konunun oldukça bağlantılı ve geniş olması, daha önce konuyla ilgili çalışılan pek çok araştırmanın incelenmesi ve tezin beslenmesinde kullanılmıştır.

Konuyla doğrudan ve dolaylı ilişkili olan, yurtiçindeki ve yurtdışındaki bilimsel yayınların yanı sıra, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu ve bunun gibi birimlerle, kurum-kuruluşlarla bağlantılı biçimde çalışarak ikincil veri kaynakları derlenmiştir.

3.2. Yöntem

Çalışmada materyal olarak ilgili yerli ve yabancı literatürden, istatistiklerden ve tarım alanındaki değişik dokümanlardan yararlanılmıştır. Ayrıca, Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) verilerinden de faydalanma yoluna gidilmiştir. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2012 yılı en güncel verileri kullanılmıştır. Bunun dışında İktisadi Kalkınma Vakfı'ndan, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nden, AB Bilgi Bürolarından yararlanılmış olup, Türkiye'de Bölgesel Kalkınma konusunda uzman kişilerle yapılan mülakatlara da yer verilmiştir.

Yapılan tüm çalışmalar sonunda Türkiye'nin Bölgesel Politikası'nın Avrupa Birliği Bölgesel Politikası'na uyumu SWOT analizinden yararlanılarak analiz edilmiştir.

Yapılan tüm değerlendirmelerde Türkiye'nin olası AB üyeliği ve bunun sonucunda bölgesel yardımlardan nasıl ve hangi koşullarda yararlanacağı tam üyelik varsayımına göre yapılmıştır. Bu varsayımda Macaristan'ın 2004 yılında AB'ye uyumu kriter olarak seçilmiş ve örneklemeler Macaristan- Türkiye karşılaştırılması üzerinde kurulmuştur.

4.MACARİSTAN TARIMI VE UYGULANAN POLİTİKALAR

4.1.Macaristan Tarımının Yapısı

Macaristan ılımlı iklimi ve verimli toprakları ile tarım için elverişli bir ülkedir. Genelde tarım ürünleri açısından kendi kendine yetebilen ülke konumundadır. Topraklarının % 63 gibi oldukça büyük bir kısmı tarımsal üretim faaliyetleri için kullanılmaktadır.

Macaristan'ın tamamı topografik olarak oldukça alçak bir yapı göstermektedir. En yüksek tepeleri 900 – 1000 metre arasında olmaktadır. Avrupa'da jeopolitik konum itibariyle de ortada yer alması ülkenin karasal bir iklim hakim olmasına neden oluşturmaktadır. İklim ve coğrafik koşulların tarım için uygun olması Macaristan ekonomisinin tarıma dayandırılmasında oldukça etkili olmuştur. Tarım arazilerinin % 67'si işlenmeye elverişli ve %15,3'ü çayır-otlaklardan oluşmaktadır. Toprağın çok büyük bir kısmı devlet çiftliklerine ve kooperatiflere ait olup, devlet sektörünün elinde işletilmektedir.

Esas tarım ürünleri buğday, ayçiçeği, arpa ve mısırdır. Bu ürünlerden mısır ve buğday Kisalföld, Tuna ve Tisza arasındaki bölge ve Alföld'de yetiştirilmektedir. Ürünlerden de anlaşılacağı üzere Macaristan tarımı hayvansal üretime dayalı olarak gelişme göstermiştir.

Son yıllarda; doğu bölgelerde kurak iklimin hakim gitmesi üzerine Tisza Vadisi'nde sulanan topraklar arttırılarak pirinç, pamuk ve meyve üretimine imkan sağlanmıştır.

Eğer tarafında bağcılık faaliyeti ile uğraşılmakta ve butik tarzda yöresel şarap üretim faaliyeti bulunmaktadır.

Mecsek Tepeleri'nde meyve ağaçları özellik kazanır. Hayvancılık her zaman Macar ekonomisi için oldukça fazla önemli olmuştur. 2 milyondan fazla sığır, 3.277 bin civarında koyun yetiştirilmektedir. (<http://www.cografya.gen.tr>)

4.1.1. Macaristan'ın Bitkisel Üretim Miktarı (Bin Ton)

Çizelge 4.1. Yıllar İtibariyle Macaristan'ın Üretim Miktarı (Bin Ton)

Ürünler	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Silahlık Yonca	4237.000	3.625.730	3.238.530	2.614.520	3.462.590	2.758.360	2.233.000
Elma	700.391	510.361	537.345	170.901	568.600	575.368	496.916
Arpa	1.413.360	1.190.450	1.075.150	1.017.830	1.467.060	1.063.880	965.700
Üzüm	788.610	476.248	522.502	540.071	570.502	550.000	294.771
Biber ve yeşil biber	700.000	725.000	725.000	725.000	725.000	725.000	725.000
Üzüm	1.137.000	1.200.000	1.200.000	1.200.000	1.200.000	1.200.000	1.200.000
Mısır	8.332.450	9.050.000	8.281.670	4.026.730	8.897.140	7.528.380	6.967.170
Silajlık Mısır	3.124.320	2.843.760	2.570.270	2.562.450	2.776.620	2.201.830	2.169.000
Yeşil Mısır	508.039	354.210	513.326	535.202	536.582	421.704	302.757
Yulaf	217.376	157.354	150.823	125.199	181.792	111.144	122.800
Patates	783.686	656.721	564.443	563.100	683.935	560.615	439.897
Kolza Tohumu	290.551	282.713	338.006	485.901	654.706	579.365	530.619
Şeker Pancarı	3.527.110	3.515.870	2.454.230	1.692.800	573.160	737.014	818.941
Ayçiçeği Tohumu	1.186.180	1.107.910	1.180.660	1.060.460	1.468.100	1.256.190	969.718
Domates	269.239	188.415	204.557	227.600	205.597	192.810	134.274
Tritikale	622.296	567.738	440.281	380.229	503.369	360.719	371.900
Şalgam	190.000	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000
Karpuz	250.830	214.189	165273	163800	224380	220.426	141.086
Buğday	600.6820	5.088.220	4376240	3986710	5630830	4.419.160	3.763.680

Kaynak: Gıda Tarım Örgütü (FAO)

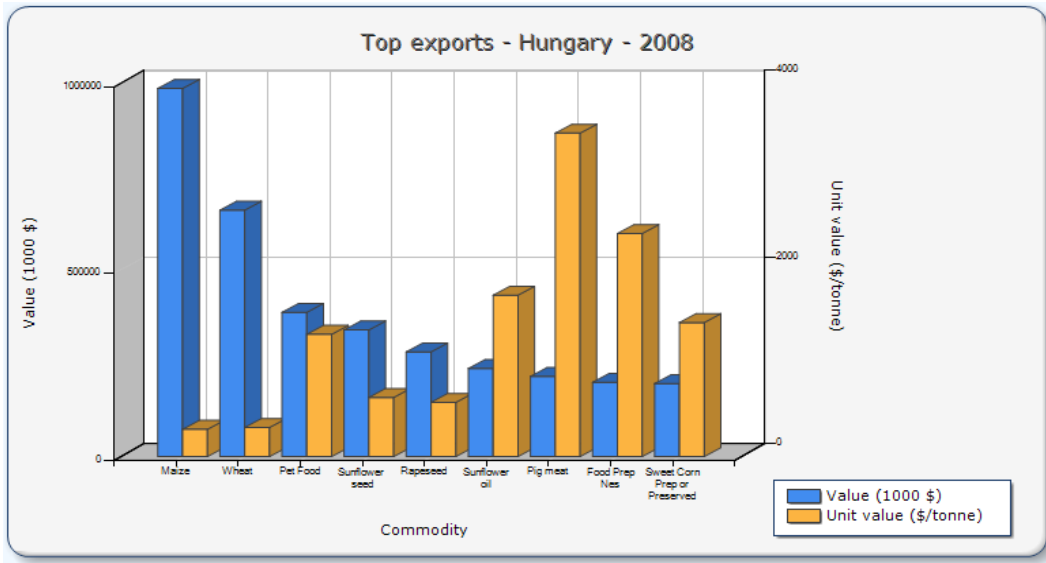
Çizelge 4.1'de ki görülebileceği üzere; Gıda Tarım Örgütü 2010 yılı verilerinde, ton bazında üzüm, buğday, mısır, yonca gibi üretim desenlerin en fazla üretilmiştir. Macar Çiftçileri'nin mısır üretimi 6.967.170 ton, buğday üretimi 3.763.680 ton, yem ve silajlık yonca üretimi 2.233.000 ton, yem ve silaj için mısır üretimi 2.169.000 ton ve üzüm üretimi 1.200.000 tondur.

4.2. Macaristan Tarım Ekonomisi

Macaristan tarımını AB üyesi ve AB üyesi olmadan önce olarak iki kısımda incelemek gerekmektedir. AB üyesi olmadan önce Macaristan ekonomisini güçlendirmek adına daha çok sanayiye ağırlık vermiştir. Sanayi sektöründeki bu gelişmesinde Sosyalist Bloğun yıkılması da etkili olmuştur. AB üyesi olduktan sonra ise AB politikalarının daha çok tarım eksenli olması neticesinde yeniden tarımda canlılık söz konusu olmuştur. Bu canlılıkta AB ile yapılan projelerde oldukça etkilidir.

Buğday, arpa, mısır, ayçiçeği çeşitli meyve ve sebzeler başlıca tarım ürünleri arasındadır. Hayvancılık ve mandıracılık da önemli ölçüde yapılmaktadır. Macar üreticiler özellikle tahıllar, yağlı tohumlar ve sığırcılık alanında AB pazarlarında etkilidirler. Hayvancılığa dayalı tarımın Macar ekonomisinde büyük bir yer teşkil etmesi neticesinde hububat ve silajlık baklagil gibi kaba yem üretim toplamı Macar Çiftçiler için oldukça önemlidir.

Şekil 4.1. 2008 Yılı Macaristan'ın Tarım Ürünleri İhracatı

Kaynak: Gıda Tarım Örgütü (FAO)

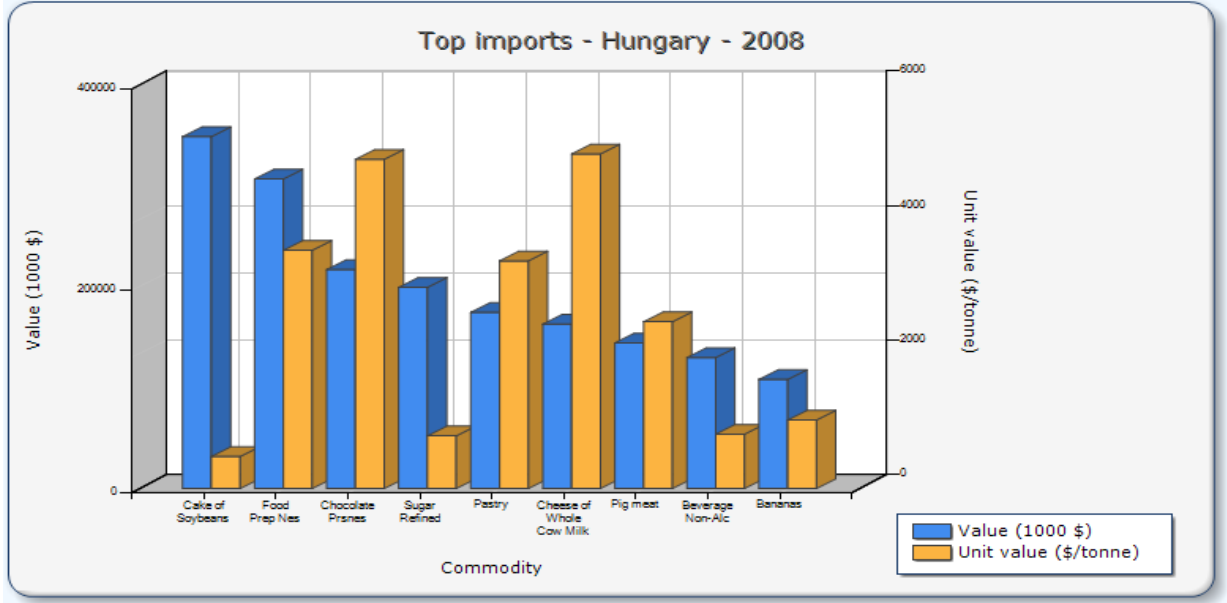
4.2.1. Macaristan 2008 Yılı İhracatı

Sıra	Ürün	Miktar (ton)	Değer (1.000 \$)	Birim Değeri (\$/ton)
1	Mısır	3.371.700	986.101	292
2	Buğday	2.112.600	660.034	312
3	Hazır gıda	294.979	386.385	1310
4	Ayçiçeği Tohumu	535.270	339.222	634
5	Kolza tohumu	483.015	280.453	581
6	Ayçiçeği yağı	136.500	235.981	1729
7	Domuz eti	61.992	214.776	3465
8	Hazır gıdalar	83.238	198.962	2390
9	Tatlı mısır	136.251	195.668	1436
10	Hindi eti	34.133	155.170	4546
11	Hazır sebzeler	117.922	149.367	1267
12	İçecek sigara	209.353	141.052	674
13	Arpa	478.593	124.047	259
14	Gıda atıklar	173.802	122.417	704
15	Hazır meyveler	70.482	120.260	1706
16	Tavuk eti	35.391	119.429	3375
17	Kahve özleri	18.279	116.395	6368
18	Rafine şeker	145.070	110.196	760
19	Domuz	29.745	99.665	3351
20	Şarap	64.886	98.583	1519

Kaynak: Gıda Tarım Örgütü (FAO)

4.2.2. Macaristan 2008 Yılı İthalatı

Şekil 4.2. 2008 Yılı Macaristan'ın Tarım Ürünleri İthalatı

Sıra	Ürün	Miktar (ton)	Değer (1.000 \$)	Birim Değeri (\$/ton)
1	Soya fasulyesi	733.175	348.647	476
2	Hazır gıdalar	86.636	306.744	3.541
3	Çikolata	44.337	216.952	4.893
4	Rafine şeker	254.737	199.378	783
5	Pasta	51.573	174.522	3.384
6	İnek sütü ve peyniri	32.750	162.862	4.973
7	Domuz eti	58.192	144.267	2.479
8	İçecek sigara	160.634	129.765	808
9	Muz	106.203	108.098	1.018
10	Kahve özleri	12.968	90.577	6.985
11	Margrine Short	62.736	87.264	1.391
12	Hazır Gıdalar	69.672	86.875	1.247
13	Gıda atıklar	73.361	80.691	1.100
14	Bever. Dist. Alc	15.603	77.507	4.967
15	Mısır	43.442	70.709	1.628

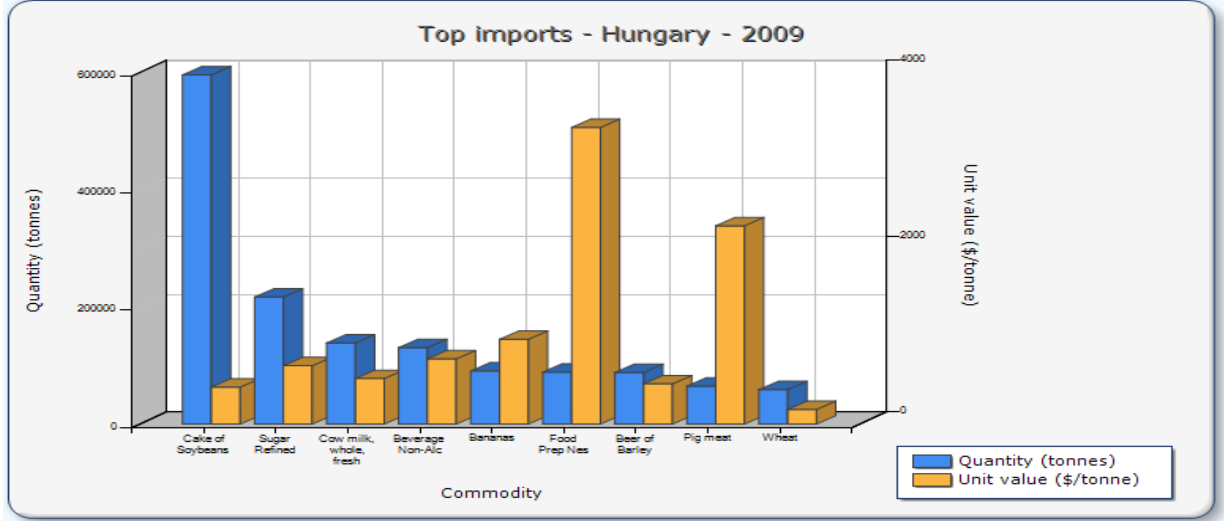
Kaynak: Gıda Tarım Örgütü (FAO)

2008 yılı verilerine göre Macaristan, en çok ithalatı 733.175 ton ile soya fasulyesi alımında gerçekleştirmiştir. Bunu sırasıyla rafine şeker, içecek sigara ve muz izlemektedir.

Karasal bir iklimin yaygın olması ülkede, tropik ve subtropik ürünlerin yetişmesini olanaksız kılmış ve bu durum da ürünlerin dış alımını tetikleyen bir unsur olmuştur.

4.2.3. Macaristan 2009 Yılı İthalatı

Şekil 4.3. 2009 Yılı Macaristan'ın Tarım Ürünleri İthalatı

Sıra	Ürün	Miktar (ton)	Değer (1.000 \$)	Birim Değeri (\$/ton)
1	Rafine şeker	216.854	144.011	664
2	Taze inek sütü	138.469	71.695	518
3	Alkolsüz içecekler	130.601	96.902	742
4	Muz	90.622	87.473	965
5	Hazır gıdalar	88.707	299.359	3.375
6	Domuz eti	64.801	146.163	2.256
7	Margrine	56.799	64.830	1.141
8	Gıda atıklar	53.184	63.467	1.193
9	Hazır gıdalar	51.238	70.176	1.370
10	Pasta	48.519	140.562	2.897
11	Et	46.843	24.491	523
12	Ayçiçeği tohumu	41.087	25.168	613
13	Margarin	40.308	28.150	698
14	Çikolata	40.035	179.975	4.495
15	Mısır	36.575	54.600	1.493

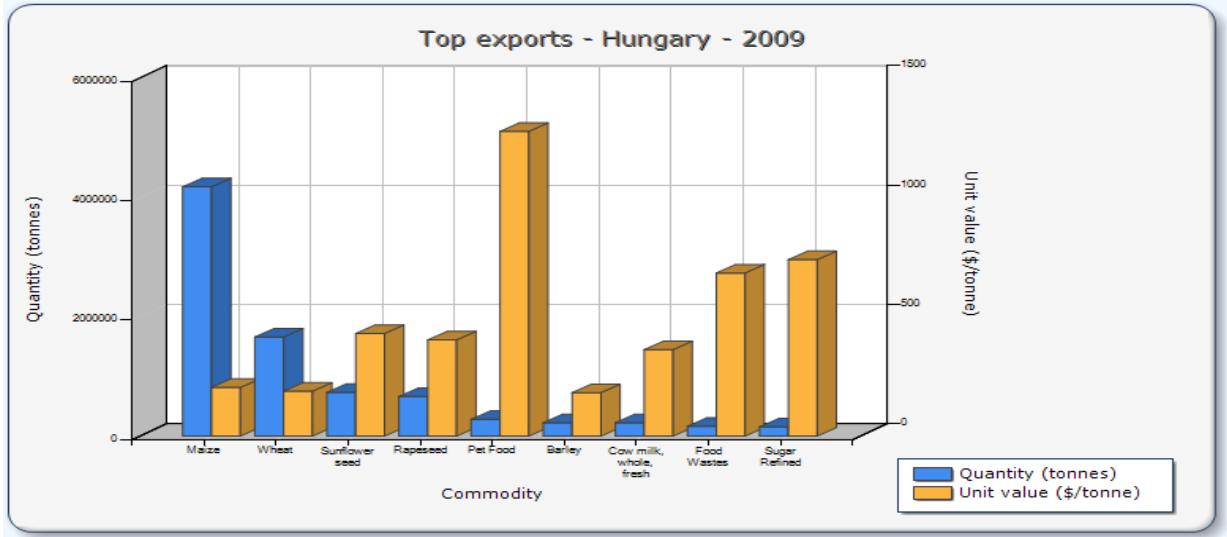
Kaynak: Gıda Tarım Örgütü (FAO)

2009 yılı verilerine göre Macaristan, en çok ithalatı 216.854 ton ile rafine şeker alımında gerçekleştirmiştir. Bunu sırasıyla taze inek sütü, alkol­süz içecekler ve muz izlemektedir.

2008 yılı verilerine göre Macaristan ithalatı kalemlerinde ilk 15 sıra olarak düşün­ül­dü­ğünde çok fazla bir farkın olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni tarım sektörünün iklim, toprak yapısı gibi faktörlere bağlı oluşu ve bitki dokusunun kısa süreli de­ği­ş­ti­ri­le­me­mesidir.

4.2.4. Macaristan 2009 Yılı İhracatı

Şekil 4.4. 2009 Yılı Macaristan'ın Tarım Ürünleri İhracatı

Sıra	Ürün	Miktar (ton)	Değer (1.000 \$)	Birim Değeri (\$/ton)
1	Hazır gıdalar	279.985	357.203	1.276
2	Besin atıkları	163.894	111.948	683
3	Rafine şeker	153.431	113.329	739
4	Alkolsüz içkiler	142.578	89.707	629
5	Tatlı mısır veya dondurulmuş mısır	121.781	167.588	1.376
6	Hazır gıdalar	79.253	194.209	2.450

Kaynak: Gıda Tarım Örgütü (FAO)

2009 yılı verilerine göre Macaristan hazır gıdalardan en çok ihracatı gerçekleştirmiştir. 279.985 ton hazır gıda üretimi yapmıştır. Bu ihracatından ise 1.276 bin dolar bin dolar kazanmıştır.

Hazır gıdalardan Macaristan'ın ülke ekonomisine katkısı oldukça fazladır. Özellikle dondurulmuş süt ve süt ürünleri, hayvansal gıdalar bu hazır gıdaların temelini oluşturmaktadır.

4.3.Macaristan'ın Uluslararası Kuruluşlar İle İlişkileri

Macaristan'ın ekonomik yatırımlarda bulunabilmesi, öz sermayesinin yetersiz olması ve uluslar arası ekonomilerde işbirliği yapmak adına ilişkilerde bulunduğu kurumlar aşağıda sıralanmıştır.

4.3.1. Avrupa Yatırım Bankası (EIB)

1990'dan beri, EIB Macaristan'a 5'5 milyardan fazla kredi vermiştir. Bu kredilerden bazıları ile; Budapeşte'deki 4. yeraltı hattına, Budapeşte Merkezi Atık Su İşleme Tesisine, öğrenci kredi programına destek sağlanmış ve Budapeşte çevre yolu inşasına yönelik krediler, Budapeşte'yi Romanya sınırına bağlayan demiryolunun güçlendirilmesi faaliyetleri ve esasen KOBİ'ler ve belediyeler tarafından uygulanan daha küçük ölçekli projelere ilişkin kredilerin bölgesel bankalara sunulması yoluyla finanse edilmesine yönelik destekler sağlanmıştır.

4.3.2. Uluslararası Para Fonu (IMF)

Macaristan IMF'nin 1982'den beri üyesidir. En son yapılan stand-by anlaşması 1998'de sona ermiştir. IMF her yıl Macaristan'a müzakere ziyaretlerinde bulunmaktadır.

4.3.3. Dünya Bankası

Macaristan 1982'den beri Dünya Banka'sının bir üyesidir. Macaristan'a sunulan toplam Dünya Bankası kredisi yaklaşık 40 operasyon için 4 milyar Amerikan Dolarını aşmıştır. Bu 40 operasyondan bir örnek vermek gerekirse; Budapeşte ve Dunaujvaros kapsamına odaklanan belediye atık su çalışmaları 31.6 milyon Amerikan Doları ile desteklenmiştir.

4.3.4. Uluslararası Finans Kurumu (IFC)

Macaristan 1985 yılından beri Uluslararası Finans Kurumu üyesidir.

4.4.Macaristan'ın Tarım Sektörü Açısından Gelişimi

Sosyalist bloğun çöküşü sonrası geçiş döneminde tarımın ihmal edilmesi nedeniyle endüstriyel boyutta gelişmiş; tarımda ileri gidilememiştir. Bu nedenlerle verim ve üretim teknikleri açısından Macaristan'da ilerleme kaydedilememiştir. Ancak 2000'li yıllar ve sonrasında devlet programları ve AB üyeliği ile tarım alanında yatırımlar ve projeler desteklenmeye başlanmıştır. AB üyeliği, tarım konusunda yeniden bir uyanma meydana getirmiştir.

AB üyeliği ile tarım alanında koruma amaçlı gümrükler kaldırılmış, AB ülkelerinden tarım ürünleri iç pazara girmeye başlamıştır. Ayrıca AB ortak tarım politikası kapsamında devlet teşvikleri de revize edilmiştir.

Modern teknoloji ile işletilen çiftliklerin olmasına rağmen verimlilik seviyesi AB seviyesinin altındadır. 121 büyük devlet çiftliği özelleştirme içerisinde yer almıştır. Tarım arazisi ülke yüzölçümünün % 63'ünü kapsamaktadır. Verimli toprakların tamamına yakını özel işletmelerin elindedir.

4.4.1.Macaristan'daki Özelleştirme Uygulamalarının Tarihi

“Macaristan, 1. Dünya Savaşı'nın ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çökmesiyle birlikte bağımsızlığını ilan etmiştir. Haziran 1919'da, Bela Kun'un önderliğindeki ülke Sovyet Cumhuriyet olarak tanıtılmıştır: hükümet işçi sınıfının diktatörlüğünü ilan etmiş; sanayileri, işletmeleri, taşımacılığı, banka sistemini, kültürel enstitüleri ve 40 hektardan fazla olan tüm arazileri kamusallaştırmıştır. Bela Kun'un komünist rejimi birkaç ay sonra sona ermiştir: Aynı yıl, Ağustos'un 1'inde, Rumen Ordusu ülkeyi işgal ederek, rejimi yıkmıştır. Doğu bloğu ülkelerinde meydana gelen çöküş 1990 yılına geldiğinde artık Devlet işletmeciliği yerini özel mülkiyete geçmeye başlamıştır. İşletme biçimleri, elbise değiştirir gibi devlet tarafından işletmelerin üzerine geçirilemediğinden, işletmeler bu yüzyıllık hukuki formülasyonu kendileri için en uygun biçimde kullanmak istediklerinden, mülkiyet reformu çok dallanıp budaklanmış ve derinleşmiştir.

Macaristan toplu özelleştirme programının yapılmadığı tek eski komünist ülkedir. Bunun yerine, İngiliz stili çerçevesinde kuruluşların tek tek özelleştirilmesi yöntemi benimsenmiş ve kural olarak alıcıların bedelin en azından bir kısmını nakit olarak ödemesi kararlaştırılmıştır.

1995 yılında parlamento özelleştirme yasasını çıkarmıştır. Yasa ile birlikte bir de özelleştirme ajansı kurulmuştur. Yasa tek tek özelleştirme yaklaşımının yanı sıra işçilerin

çalıştıkları kurumların hisselerini almaları gibi olanaklar da getirmiştir. Başlangıçta Macaristan Özelleştirme İdaresi'ne devredilen 2000'e yakın kamu mülkiyetindeki şirketten, özelleştirme sonrasında kurumun elinde kalan şirket sayısı 457'den azdır.

Macaristan özelleştirme politikası, AB'ye üye olmadan önce hayata geçirdiği bir politikadır.

Özelleştirme yöntemleri bakımından da farklılıklar göstermektedir. Bunlar Spontane özelleştirme, Doğrudan özelleştirme, eski sahiplerine iade ederek özelleştirme yöntemleri kullanılmaktadır. Diğer özelleştirme uygulamalarından farklı olarak spontane özelleştirme uygulaması özelleştirmenin özel bir yöntemi değildir. Eski sosyalist ülkelerde eskiden yönettikleri şirketlerin serbest ekonomiye geçmesi ile en iyi kısımlarını kendilerine bırakmalarındır. Bu tür özelleştirmede satılan mülkiyetler açık artırma yerine yöneticilerin kişisel temasları yoluyla satılması özelleştirme sürecinde şeffaflık ve toplumsal kabul edilebilirlik açısından ters düşmekteydi. Bir baksa özelleştirme yöntemi ise diğer ülkelerde gözüken çalışanlara belli bir bedel karşılığında devir yoluyla özelleştirmedir.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden biri olan Macaristan'da da diğer ülkelerdeki gibi özelleştirme bir sistem değişikliğinin parçasıdır. Bu yüzdendir ki özelleştirmede diğer Avrupa ülkelerindeki gelirlere ulaşamamış sermayenin tabana yayılması veyahut diğer sosyal amaçlara ulaşamamıştır. Bunun bir başka sebebi ise gelişmiş bir sermaye piyasasına sahip olmamalarıdır. Bu yüzden ucuz pahalı demeden devletin ekonomiden çekilmesi hedefine uygun olarak yabancı sermayeyi ülkeye çekmek o yıllarda temel amaçları olmuştur. Bu amaçlarına da büyük bir ölçüde ulaşmışlardır.

Macaristan'da günümüzde özelleştirme programı hemen hemen tamamlanmış, telekomünikasyon, gaz dağıtım, elektrik, bankacılık ve sanayi sektörlerindeki devlet işletmeleri özelleştirilmiştir. Bu politikalar sonucunda özel sektörün GSYİH durumu %80'lerin üstüne çıkmıştır.

Doğrudan yabancı sermayeyi çekme ve özelleştirme uygulamaları olarak Çek Cumhuriyeti ve Polonya kadar başarı sağlayamasa da yapısal dönüşümü hızla tamamlamış finansal piyasalarına işlerlik kazandırmıştır. 2000–2005 yılı özelleştirme gelirleri 14.291,04 milyon \$ olmuştur. Bu gelir ki ülkemizdeki 1986–2005 (yaklaşık 17.463 Milyon \$) özelleştirme gelirlerinin yaklaşık %80'ine karşılık gelmektedir.

Hem yapısal dönüşüm hem de sermaye mülkiyetinin tabana yayılması anlamında özelleştirmeler başarılı olduğu söylenebilmektedir. Aynı zamanda özelleştirme gelirleri olarak da azımsanmayacak gelirler elde etmişlerdir. Bu bağlamda özelleştirmenin amaçlarına uyum sağladığını daha açık bir ifade ile başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir yandan ise;

AB'ye üye olması ile birlikte günümüzde bu özelleşmenin Macar vatandaşları dışında yabancı sermayeli kişilerin eline geçmesi de kaçınılmaz olmuştur. Stratejik konumu ve parasal değerinin Euro'ya göre düşük olması gibi nedenler yabancı sermayeli şirketlerin Macaristan'da yatırım yapmasını teşvik eder nitelikte bulunmaktadır. Bu rekabet piyasasında Macarların direnecek ekonomik durumu olmadığı için ülke açık Pazar konumuna gelmiştir.

O yıllardaki özelleştirmenin ve AB üyesi ülkenin ülke bütçesine etkileriyle ilgili yapılan analizde bazı istatistikî bilgiler elde edilmiştir.” (Şanöz 2007)

Çizelge 4.2. AB'ye Üye Olduktan Sonraki Macaristan Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model no	Bağımlı değişken	Sabit terim	KH	BS	EO	R2	AIC	SC
1	BA	15,07	-0,949 (0,279)	-	-	0,28	4,66	4,59
2	BA	14,02	-	-0,345 (0,319)	-	0,24	4,71	4,64
3	BA	-6,784	-	-	0,084 (0,807)	0,01	4,97	4,90
4	BA	30,82	-0,857 (0,340)	-0,306 (0,377)	-	0,11	4,69	4,58
5	BA	42,49	-1,652 (0,465)	-0,149 (0,779)	-0,347 (0,673)	-0,18	4,91	4,77
6	BA	43,58	-2,031	-	-0,502	0,17	4,63	4,52
7	BA	16,39	-	-4,18 (0,315)	0,211 (0,562)	-0,10	4,91	4,81

Kaynak: Çınar 2005

“Macaristan'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde hiçbir modeldeki katsayılar istatistikî olarak anlamlı değildir. AB üyesi ülkelerdeki bütçe açıkları nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları şöyle özetlenebilir;

Bazı AB ülkelerindeki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları, enflasyon oranı ve faiz oranından etkilenirken bazı AB ülkelerindeki bütçe açıkları ise bu değişkenlerden etkilenmemektedir. Bunun nedeni ise ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal,

kültürel ve politik farklılıklardır. Birinci grup AB ülkelerindeki bütçe açıkları bazı faktörlerden etkilenirken; birinci gruba kıyasla daha az gelişmiş kabul ettiğimiz ikinci grup AB ülkelerindeki bütçe açıkları ise daha farklı faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin Belçika'daki bütçe açıkları analize dahil edilen bütün bağımsız değişkenlerden etkilenirken; Yunanistan, Litvanya, Slovakya ve Macaristan'daki bütçe açıkları üzerinde analize dahil edilen hiçbir bağımsız değişkenin tesiri bulunmamaktadır.

Sonuç olarak; bütün ülkelerde olduğu gibi AB'ye üye olan ülkelerdeki bütçe açıkları da enflasyon oranı, faiz oranı, toplam borç stokları, kamu harcamaları gibi değişkenlerden etkilenmektedir. Ekonomik gelişmelerini tamamlamış birinci grup ülkelerde görülen bütçe açıklarının nedeni kamu harcamalarının fazla olması ve hızla artmasıdır. Macaristan'da görülen bütçe açığının nedeni ise daha çok enflasyon oranından etkilenmektedir. Bunun temel nedeni ise AB'ye sonradan dahil olması ve AB standartlarına göre ekonomik gelişmişliğini tamamlayamamasıdır.” (Çınar 2005)

4.5. Macaristan'ın AB Ortak Tarım Politikasına Girişi

4.5.1. AB Üyeliği

Macaristan diğer 9 yeni üye ile birlikte 2004 yılı Mayıs Ayı'nda Birliğe üye olmuştur. Mart 1994'de Birliğe üyelik için başvuran Macaristan, başvuru yapan ilk Doğu Avrupa ülkelerinden birisi olmuştur. Üyelik müzakereleri 1998–2002 yılları arasında yürütülmüştür. İlerlemiş ekonomik durumu ile Macaristan'ın üyelik süreci, diğer aday ülkelerle karşılaştırıldığında çok daha rahat geçmiştir.

4.5.2. AB Fonlarına Yaptığı Katkı ve Aldığı Yardım

1996 yılında Macaristan çeşitli bölgelere ayrılmıştır. Ayrılan bu bölgelerde yapılan “bölgeler reformu” sayesinde Macaristan'ın başkenti de dahil olmak üzere tüm bölgeler yapısal fonlardan yararlanabilmiştir. Avrupa Birliği Bölgesel Politikası çerçevesinde, toplam zenginliği AB'nin ortalama refah düzeyinin %75'inin altında olan bölgeler 1.amaç (Objective 1) kapsamında birlik fonlarından yararlanabilmiştir. Macaristan ayrıca uyum fonundan da yararlanmıştır. 2004-2006 arası Macaristan yapısal fonlardan toplam 1,77 milyar Euro, uyum fonundan ise toplam 3,7 milyar Euro yardım alacağı düşünülmüştür.

Çizelge 4.3. 2004 Yılı Fiyatları İle Macaristan'ın AB Uyum Fonundan Sağladığı Katkılar (Milyon Euro)

Ülke	1993–1999	2000–2003	2003–2006
Macaristan	-	-	1.112,67

Kaynak: Anonim

“Maastricht Antlaşması'nın bölgesel politika kapsamında getirdiği yeniliklerden biri olan Uyum Fonu (*Cohesion Fund*), söz konusu Antlaşmanın 130.(d) maddesinde ifade edildiği üzere, Konsey'in 31 Aralık 1993 tarihinden önce, çevre alanında ve Trans-Avrupa ağları kapsamında, ulaştırma altyapıları konusundaki projelerin gerçekleştirilmesine mali destek vermesi amacı doğrultusunda gündeme gelmiştir.

2000–2003 döneminde ise Uyum Fonu'ndan 1994–1999 döneminde olduğu gibi sadece Yunanistan, İspanya, İrlanda ve Portekiz yararlanmıştır. Söz konusu dönemde Uyum Fonu, Yunanistan'a 1.767 milyon €, İspanya'ya 6.795 milyon €, İrlanda'ya 584 milyon € ve Portekiz'e 1.848 milyon € katkıda bulunmuştur.

2003–2006 dönemine gelindiğinde, Uyum Fonu'ndan yararlanan ülkeler kapsamına 2004 yılı itibarıyla Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya ve Slovakya da dahil olmuş; ancak İrlanda 2003 yılı sonu itibarıyla Uyum Fonu kapsamından çıkmıştır. 2004–2006 döneminde Uyum Fonu'ndan 1.112,67 milyon € ile Macaristan yararlanmıştır.

Macaristan'ın 2000–2006 yılı için FIFG'den aldığı mali yardım: Denize kıyısı bulunmamasına rağmen 140.000 hektara yayılan göl ve nehirleriyle ön plana çıkan Macaristan'da balıkçılık şu şekillerde olmaktadır;

— İçdenizlerden 6.600 ton balık avcılığı yapılmaktadır. Hedef av türleri: sazan ve sazanın her türü ile az miktarda turna balığı ile olmaktadır.

— Kuzey ve güney düzlüklerde yapılan yetiştiricilik faaliyetleri göl ve derelerden başka insan yapımı göletlerde de görülmektedir. Toplam üretim 13.000 ton ve çoğu sazan türü ile olmaktadır. Diğer yetiştiriciliği yapılan türler; yayın balığı ile gökkuşaklı alabalıktır. Sektörde 1.400 kişiye istihdam olanağı verilmektedir.

— Üretiminin sadece %20'sini ihraç eden Macaristan'da sanayide genellikle taze, dondurulmuş ve soğutulmuş türde balıklar işlenmektedir. Balık ve balık ürünlerinin ticaretine bakıldığında Macaristan'da 49 milyon Euro'luk bir açık ile karşılaşmaktadır.

— FIFG'den 2004–2006 yılları için aldığı 4,3 milyon Euro'luk yardımı Macaristan daha çok sektörün gelişimi ve modernizasyonu için kullanılmıştır.

2007–2013 döneminde ise Uyum Fonu’ndan yararlanacak ülkeler, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Slovenya, Slovakya, Polonya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz olarak belirlenmiştir. Bu dönemde Uyum Fonu, AB içindeki ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirmek amacıyla çevre ve trans Avrupa ağları alanındaki çalışmalara finansal destek sağlamayı hedeflemektedir. 2007–2013 dönemi için 70 milyar €’luk bütçe, Uyum Fonu’nun kullanımına tahsis edilmiştir.

Çizelge 4.4. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu Katkıları (Milyon €)

Ülke	ATGYF (1994–1999)	ATGYF (2000–2006)
Macaristan	-	602,5

Kaynak: Anonim

Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu’ndan Macaristan 1004–1999 yılları arasında o yıllarda AB üyesi olmadığı için hiç yararlanamamıştır. 2000–2006 yılları arasında ise 602,5 milyon €’luk bir fon almıştır. Bu fon, Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinden biri olan Macaristan, Batı Avrupa Ülkelerine göre çok daha az oranda bu fondan yararlanabilmiştir.

AB’nin Birliğe katılım sürecinde aday ülkelerin AB normlarına ulaşabilmesi için bazı kriterleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu kriterleri yerine getirebilmek için dönem dönem çeşitli programlar açılmıştır. Bu programlardan aday ülkelerin programlar kapsamında ülkelerinde mevcut sorunlara yönelik çeşitli projeler gerçekleştirmeleri istenmiştir. Bu projeler oldukça geniş kapsamlıdır. Macaristan’da adaylık sürecinde ve sonrasında AB normlarını yakalayabilmek için çeşitli projelerden yararlanmıştır. Bu projelerden başlıcaları PHARE, SAPARD ve ISPA’ dır.” (Akşahin 2008)

4.5.2.1. PHARE (Poland Hungary Aid for the Reconstruction of the Economy)

“1989 yılında Polonya ve Macaristan’ın ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak uygulamaya koyulmuştur. Bununla beraber hızla diğer Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerine genişleyerek 1997 yılı itibariyle Polonya, Bulgaristan, Macaristan, Litvanya, Letonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Romanya, Slovakya, Slovenya, Arnavutluk, Bosna ve Makedonya’yı kapsar hale gelmiştir. 1998 sonu itibariyle PHARE kapsamında söz konusu ülkelere AB bütçesinden yapılan hibe yardımı 8,7 milyar € seviyesine ulaşmıştır. PHARE Programı çerçevesinde desteklenen faaliyetler şöyledir: Danışmanlık, know-how transferi, teknik yardım, müteahhitlik ve mühendislik hizmetleri, ekipman ve malzeme temini. PHARE kapsamında açılan ihalelere bireysel uzmanlar, danışmanlar ve firmalar katılabilmektedir. PHARE esas itibariyle bir teknik yardım programı olduğu için, açılan

ihaleler de genelde uzmanlık, danışmanlık, bilgi aktarımı, fizibilite çalışmalarına yönelik etütler, sağlık hizmetlerinin yeniden yapılanması, tarımda reforma destek, telekomünikasyon sektöründe çalışacak personelin yetiştirilmesi gibi alanlarda gerçekleşmektedir. PHARE Programı çerçevesinde Polonya'da tarımda kuralların yakınlaştırılması (2,6 milyon €), gıda kalite kontrolü, veterinerlik ve bitki sağlığı kontrol hizmetleri (5,4 milyon €), AB'nin Ortak Tarım Politikası'na hazırlık (2,7 milyon €), Estonya'da idari ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi (3,5 milyon €), adalet ve içişleri (2,5 milyon €), istihdam ve sosyal işler (1,2 milyon €) gibi projelere mali destek sağlanmaktadır. Ayrıca Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Çek Cumhuriyeti'nde Sigma-İdari Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi de PHARE çerçevesinde finanse edilmektedir (4,5 milyon €).

4.5.2.2. ISPA (Instrument Structurel de Pré-Adhésion)

Aday ülkelerin AB tam üyeliğine kadar faydalanacakları ve 2000 yılı itibariyle uygulamaya koyulmuş bir mali enstrümandır. 2000–2006 yılları için ISPA bünyesinden her sene aday ülkelere, çevre, ulaşım ve teknik yardım konularında AB mevzuatına uyum sağlamaları için 1.040 milyon € yardım yapılması öngörülmektedir. Çevre konusunda aday ülkelerin AB mevzuatına uyum sağlamasını hedefleyen ISPA, aşağıdaki öncelikli alanları belirlemiştir:

O çevrenin korunması, çevre kalitesinin iyileştirilmesi;

- * insan sağlığının korunması;
- * doğal kaynakların akılcı ve temkinli kullanımının sağlanması

Bu çerçevede ISPA Programı altında,

- * içme suyu temin edilmesi;
- * atık suların işlenmesi;
- * katı atıkların işlenmesi;
- * hava kirliliği

Konularının öncelikle ele alınması hedeflenmiştir.

Ulaşım konusunda aday ülkelerin altyapılarının iyileştirilerek, AB ulaşım ağlarına bağlanması öngörülmektedir. Aday ülkelerde trans-Avrupa kara ulaşım ve demiryolu ağları arasında etkin bağlantılar ile ulusal ağlar arasında ara bağlantılar sağlayacak projeler, bu doğrultuda finanse edilmektedir. Bu çerçevede ISPA'nın demiryollarının, karayollarının, limanların, havalimanlarının yanı sıra çevre ve altyapı hizmetlerinin gelişimine destek veren bir program olduğunu söylemek mümkündür. ISPA kapsamındaki mali yardımın bir kısmının hazırlık çalışmaları ile teknik yardım konularına ayrılması öngörülmüştür. Projelerin seviyesinin yükseltilmesini garanti altına almak, projeyi yürüten işletmenin etkinliğini sağlamak ve çalışmalara, ilgili sektörde gerçekleştirilen çeşitli araştırmaların sonuçlarını da mümkün olduğu ölçüde katmak açısından teknik yardımın rolü büyük önem taşımaktadır. ISPA Programı çerçevesinde finanse edilen projelerden bazıları şöyledir:

Bulgaristan'da Sofya Havaalanı'nın yeniden yapılarak genişletilmesi (toplam maliyet 135 milyon €, ISPA Programı çerçevesinde mali destek miktarı 28 milyon €); Çek Cumhuriyeti'nde Brno şehrinin kanalizasyon sisteminin yeniden yapılması (toplam maliyet 28 milyon €, ISPA Programı çerçevesinde mali destek miktarı 14 milyon €); Estonya'da Narva şehrinin kanalizasyon sisteminin rehabilitasyonu (toplam maliyet 9 milyon €, ISPA Programı çerçevesinde mali destek miktarı 4 milyon €), Macaristan'da Szeged atık su toplama ve işleme projesi (toplam maliyet 66,5 milyon €, ISPA Programı çerçevesinde mali destek miktarı 14,5 milyon €), Letonya'da Jelvaga su hizmetlerinin geliştirilmesi projesi (toplam maliyet 15 milyon €, ISPA Programı çerçevesinde mali destek miktarı 8,4 milyon €).

AB fonlarından daha etkin yararlanabilmek için SAPARD-IPARD Programları hazırlanmıştır. Bu programların ne olduğu AB katılım öncesi ve sonrasında oldukça önemlidir. AB kırsal kalkınma, alt yapı, tarımda verimliliğin artırılması gibi özellikle tarımda gerçekleştirilecek gelir arttırıcı faaliyetlere, eğitimlere oldukça fazla önem vermektedir. SAPARD'da bu programlardan birisidir.

Macaristan'da diğer Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri gibi 2000-2004 yılları arasında Ulusal Tarım ve Kırsal Kalkınma Planını hazırlayan ülkeler arasında yer almıştır. 2004 yılında AB'ye tam üyelikle birlikte 2004-2006 yılları arasında Tarım ve Kırsal Kalkınma için operasyonel programı hazırlamıştır. Yapısal fonlar altındaki destekten yararlanmak içinde Ulusal Kalkınma planını hazırlamıştır. Ülkenin ekonomik ve sosyal durumunun kapsamlı bir analizine dayalı olan Ulusal Kalkınma planı 2004-2006 yılları arasında Yapısal fon planları

altında desteklenecek kırsal kalkınma politikasının amaçları ve önceliklerine dayanmıştır. Ulusal kalkınma planının genel amacı AB ortalaması ile karşılaştırıldığında gelir adaletsizliğini azaltmak amaçlıdır. Strateji müdahale alanı olarak bir sektörü kapsayan operasyonel program şeklinde yürütülecektir. Yapısal fonlar altında EAGGF'nin görevi Tarım ve Kırsal Kalkınma Operasyonel Programının uygulanması için fon sağlamaktır. Avrupa Sosyal fonu ve Avrupa Bölgesel Kalkınma fonundan yararlanmak için uyum oluşturmuştur.

Avrupa Komisyonu tarafından Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri için SAPARD programında, Türkiye'nin de içinde yer alacağı IPARD Programı için, hazırlanan operasyonel ve tarım ve kırsal kalkınma planları için ön değerlendirme yapılması şartını koşmaktadır.

Macaristan için 31 Mart 2003 tarihinde anlaşma imzalanarak ön değerlendirme raporunun hazırlanmasına başlanmıştır. Ön değerlendirmenin amaçları; operasyonel programın tarım ve kırsal kalkınma ile ilgili konuları değerlendirmede iyi bir araç olup olmadığı, operasyonel programın iyi bir şekilde tanımlanıp tanımlanmadığı ve son olarak Tarım ve Kırsal Kalkınma programı için operasyonel programının Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmesinde Macaristan yetkililerine müzakerelerde bir taslak oluşturması amaçlanmıştır. Ön değerlendirme ekibinin plan hakkında yaptığı raporlardan çıkan sonuçlar arasında, bir takım unsurlar bakımından plandaki mevcut eksikliklere dikkat çekilmiştir. Örneğin, izleme sisteminin operasyonel olmadığı, mevcut hesap denetleme sisteminin değerlendirilemeyeceği ve daha fazla eğitim ihtiyacının yer alması konuları yer almıştır.

Macaristan'da Önceki Ulusal Programlar ve Katılım Öncesi Fonların Değerlendirilmesi PHARE Kurumsal Kalkınma Programları ile sağlanmıştır. 2003 yılına kadar Macaristan'da toplam 109,4 milyon € tutarında (ulusal eş finansman hariç) program uygulanmıştır.

Türkiye'ye de tıpkı Macaristan örneğinde olduğu gibi IPARD Programı için hazırlanan operasyonel ve tarım ve kırsal kalkınma planları için ön değerlendirme yapılması şartı Avrupa Komisyonu tarafından koşulmaktadır.

4.5.2.3. SAPARD Programı

2000 yılı itibariyle oluşturulmuş ve aday ülkelerin Tek Pazar ile Ortak Tarım Politikası'na hazırlık sürecinde gerçekleştirdikleri çalışmalarını desteklemeyi hedefleyen ve 2006 yılına kadar sürmesi öngörülen bir programdır. Kırsal kalkınma ve tarımdaki sorunların giderilmesiyle Ortak Tarım Politikası'na uyum sağlanması amacıyla, toplam 3,640 milyon € bütçesi olan SAPARD fonundan her sene 540 milyon € yardım yapılmaktadır. SAPARD Programı, maddi destek alacak ülkeler için şu avantajları yaratmaktadır:

- * Tarım işletmelerine yapılan yatırımlar;
- * Tarım ürünleri ticaretinin iyileştirilmesi;
- * Kalite kontrol kuruluşlarının iyileştirilmesi;
- * Tarım üretimi yapılırken çevrenin korunmasına dikkat edilmesi;
- * Ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi;
- * Üretici grupları oluşturarak, toplu eğitim verilmesi;
- * Köy ve kırsal alanların geliştirilmesi;
- * Tarım projelerinin iyileştirilmesi;
- * Tarım alanında altyapının geliştirilmesi;
- * Tarım kaynaklarının iyi işletilmesi.

SAPARD Programı yardımları yapılırken aşağıda belirtilen ölçütlere göre dağıtım gerçekleştirilmektedir:

- * Tarım nüfusu;
- * Tarım alanlarının yüzölçümü;
- * Gayri Safi Yurt İçi Hasıla;
- * Her ülkenin tarım alanındaki mevcut durumu.

SAPARD programı taslağında kurumsal altyapının kurulması ve topluluğun tarım ve kırsal kalkınma hibelerini sağlamak için alınan tedbirler hakkındaki 2349/1999'nolu Hükümet kararı ile tarım işletmelerine yatırım, tarım ve balıkçılık ürünlerinin işleme ve pazarlaması, mesleki eğitim, çevreyi koruma ve peyzajı yapıyı sürdürmek için tasarlanmış çevresel üretim methodlarını yayma, üretici gruplarının kurulması, kırsal mirasın muhafazası, köylerin kalkınması ve yeniden yapılması, tarımsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve alternatif gelir sağlayıcı aktiviteleri sağlayan ekonomik aktivitelerin geliştirilmesi, kırsal alt yapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi ve teknik destektir.” (AB Kobi Politikaları)

Macaristan SAPARD Planında Destekleyici Tedbirler ve Finansal Kaynakların Tahsis Edilmesi aşağıdaki Çizelge 4.5’te gösterildiği gibidir.

Çizelge 4.5. Macaristan’da SAPARD Programından Desteklenen Tedbirler ve Tedbir Bazında Fon Tahsisleri

Tedbirlerin Sektörel Sınıflandırılması	Tedbirlerin Başlığı	Elde Edilen Fonların Oranları (%)
Tarımsal tedbirler	Tarımsal işletmelere yatırım (mesleki eğitimin iyileştirilmesi)	28.3
	Tarım ve balıkçılık ürünlerinin pazarlanması ve iyileştirilmesinin geliştirilmesi	1.7
	Tarımsal çevre tedbirleri (üretici gruplarının kurulması)	20.0
	Balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması	4.2
	Köylerin yenilenmesi (alternatif gelir sağlayan ekonomik faaliyetler)	7.3
	Kırsal altyapının iyileştirilmesi	0.5
	Tarım alt toplamı	62.0
Kırsal kalkınmadaki tedbirler	9.0 - 15.4 - 12.0	
Kırsal kalkınma alt toplamı	36.4	
Teknik destek	1.6	
Toplam	100	

Kaynak: Anonim 2004

2001 yılının ikinci döneminde alınmış kararların sonucu olarak 2002 yılı SAPARD Programının uygulanmasında bir dönüm noktası olmuştur. Kurumsal gelişim safhası hızlanmıştır. 26 Kasım 2002 tarihli Avrupa komisyonunun 927/2002 nolu kararı SAPARD Ajansının SAPARD Programı taslağındaki verilen topluluk desteğini kullanmakla yetkilendirildiğini belirlemiştir. Ajans Macaristan’ın SAPARD Planında tanımlanmış Tarım işletmelerine yatırım, Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, Kırsal altyapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi ve son olarak Teknik destek tedbirlerini uygulamak için akredite olmuştur.

Macaristan’da 2000–2006 yıllarına kadar başvuru prosedürü üç aşamada gerçekleşmiştir. Programın uygulaması sırasında kazanılan deneyimlere dayalı olarak, düzeltme nispeten daha erken bir tarihte yapılmıştır.

1. Dönem: Eylül-Aralık 2002
2. Dönem: Şubat 2003- Aralık 2006
3. Dönem: Ağustos 2003’den Aralık 2006 (gözden geçirilmiş şartlarla birlikte)

“26 Eylül 2002 tarihinde SAPARD Ajansı, yukarıda sıralanan tedbirlerle ilgili ilk davetini yayınlamıştır. Son teslim tarihi süresi kısa tutulduğundan, bir tedbir için 15 Kasım 2002 tarihinde, diğer bir tedbir için 1 Aralık’ta olmak üzere, başvuru sahipleri başvuru formlarını hazırlamak için oldukça kısa bir zamana sahip olmuşlardır. Zamanın kısıtlı olmasına rağmen beklenenden daha fazla başvuru gelmiştir. 2003 yılının Şubat ayında ajansın yaptığı yatırım desteklerinde değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerden en önemlisi artık SAPARD hibe fonları ile makine satın alınmasının imkânsız hale gelmesidir. Diğer Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Macaristan’da da hibelerden yararlanmak isteyen başvuru sahipleri en fazla makine satın alınması için başvuruda bulunmuşlardır. Makine türlerinden en önemlisi de traktör satın alınabilmesidir.

Macaristan’da tedbirlerin daha etkili kullanımını sağlamada bireysel başvurular için verilen hibe desteğinin üst limiti (normal başvurular için %50 hibe, makine satın alınması için %40) ve uygun projelerin maksimum gideri arttırılmıştır. Ayrıca ekonomik hayatta kalabilirlik şartları kolaylaştırılmıştır.” (Durmaz 2004)

Çizelge 4.6. 2000'de Katılım Öncesi Mali Yardımların Aday Ülkelere Dağılımı (1999 fiyatlarıyla, Milyon €)

Aday Ülkeler	PHARE Ulusal Programlar	ISPA Min.	ISPA Max.	SAPARD
Bulgaristan	100	83,2	124,8	52,1
Çekoslovakya	79	57,2	83,2	22,1
Estonya	24	20,8	36,4	12,1
Macaristan	96	72,8	104,0	38,1
Letonya	30	36,4	57,2	21,8
Litvanya	42	41,6	62,4	29,8
Polonya	398	312,0	384,8	168,7
Romanya	242	208,0	270,4	150,6
Slovakya	49	36,4	57,2	18,3
Slovenya	25	10,4	20,8	6,3
Toplam	1 085	1 040		520

Kaynak: Anonim

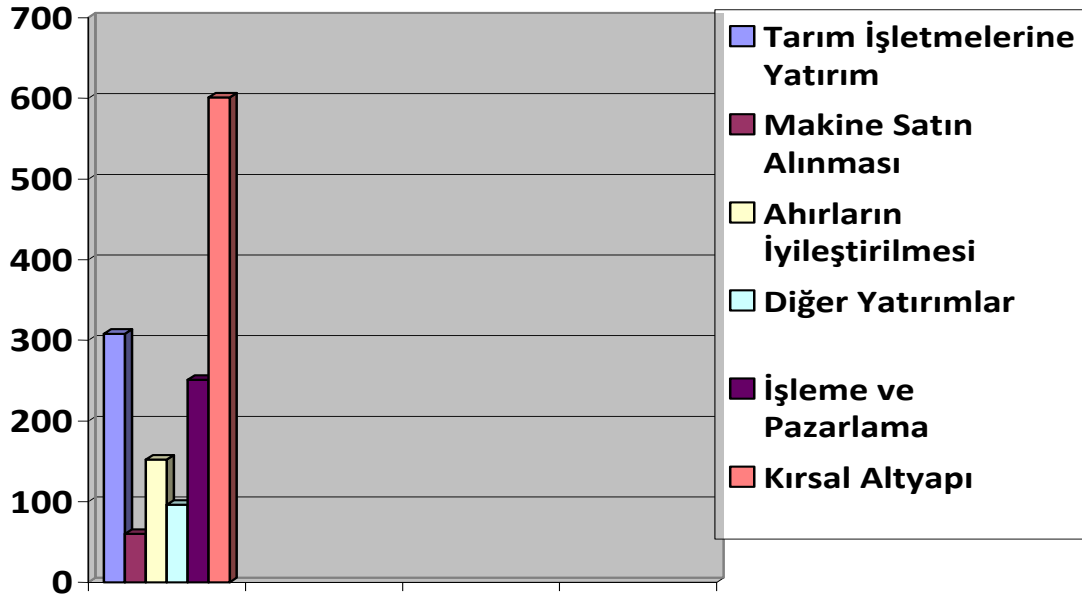
Çizelge 4.6'da görüldüğü üzere; AB, 2000'de PHARE programına ayırdığı miktarı büyük bölümünü Polonya'ya kullanırken; ISPA programına ayırdığı 1040 milyon € ile SAPARD programına ayırdığı 520 milyon €'nun büyük bölümünü Polonya'ya tahsis etmiştir. Macaristan ise 310,9 milyon €'luk bir yardım almıştır. Bu, toplama göre kıyaslandığında

yalnızca %8,5 luk bir dilimine denk gelir ki bu da kısa ve orta vadede Macar ekonomisini düzeltebilecek düzeyde bir maddi kaynak değildir. OTP açısından da Macaristan'ın tarımsal yapısını AB standartları ile eş duruma getirebilecek seviyede değildir.

4.5.2.3.1. Macaristan'ın SAPARD Projelerinden Edindiği Deneyimler

SAPARD Ajansının başvuru süresini kısıtlı bir zaman diliminde yapmasına rağmen ülke içinde faaliyette bulunan bölgesel ajanslar tarafından 2000 yılında 1160 başvuru alınmıştır. Başvuruların tedbir bazında dağılımı grafik:3'te verilmektedir.

Şekil 4.5. Macaristan SAPARD programında kabul edilen projelerin adet olarak tedbir bazlı dağılımı

Kaynak: Foncu AB Fonları

Şekil 4.5'te görüldüğü gibi Ajansın ilk uygulamaları sonucu 1160 proje kabul edilmiştir. Bu projelerden yaklaşık % 52'si kırsal altyapının gelişimi için yapılmıştır. Ayrıca başvuruların % 51.45'den fazlası kooperatiflerinde içinde bulunduğu ekonomik organizasyonlar tarafından yapılmıştır. Özel işletmelerin yaptığı başvuru sayısı 290 olup bu da toplam başvuru sayısının 1/4'ü kadardır. Yerel belediyeler kırsal altyapının iyileştirilmesi amacıyla 195 tane proje sunmuşlardır. Küçük bölgelerde faaliyette bulunan farklı STK'lar ise

26 proje başvurusunda bulunmuşlardır. Bu da toplam proje sayısının %2'sinden daha az bir orana denk gelmektedir.

4.5.2.4. Tarım ve Kırsal Kalkınma Planı İçerisinde Yer Alan Tedbirlerin Amaçları

a. Tarımsal üretim ve gıda işleme sanayisinde rekabet düzeyinin artırılması: Bu tedbir Macaristan'ın ulusal planında yer alan daha rekabetçi bir ekonomi ile doğrudan bağlantılıdır. Bu tedbirle birlikte, tarımsal üretimin daha modern hale getirilmesi, insanların üretim şartlarını iyileştirme ve son olarak gıda işleme sanayinin modern bir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca uluslararası pazarlarla bütünleşmiş gıda işleme sanayi ve kaliteli gıda ürünleri için pazar talebi, araştırma ve geliştirmeye dayalı bir felsefe oluşturma, deneyimli ve teknik işgücü, ekolojik amaçları gözetken çevreyle dost üretim metotlarını geliştirmek programın amaçları arasında yer almaktadır.

b. Çevreyle dost tarımsal üretim ve arazi kullanımı: Bu tedbir daha kaliteli bir çevre ve daha dengeli bir bölgesel kalkınmanın sağlanması ile ilgilidir. Bu tedbirin amacı arazi kullanımını verimli bir hale getirerek daha fazla toprakların bozulmasını önlemektir. Bu tedbir kapsamında üretimden alıkonulan yerlere yeni fideler dikerek ağaçlandırma teşvik edilmektedir. Ağaçlandırma ile birlikte muhtemel oluşabilecek sel riski ve kuraklığın zararları azaltılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca bu tedbirin uygulanması ormancılık ve köy turizmi, avcılık ve dinlenme merkezleri gibi ormanlara dayalı diğer kırsal turizm aktiviteleri için fırsatlar oluşturması amaçlanmıştır. Bu kırsal kalkınma programı EAGGF tarafından desteklenen tedbirlerle paralel bir yapı sergilemektedir. Bu program spesifik olarak; tarımsal çevre, az gelişmiş alanlar ve çevre koruma sınırlamaları altındaki alanlara destek, erken emeklilik, tarımsal alanların ağaçlandırılması, kısmi desteklenen çiftliklere destek, üretici örgütlerinin kurulmasına destek, AB standartları ile uyumlu destek ve teknik desteği içermektedir.

c. Kırsal alanların yeniden uyumlaştırılmasına destek: Bu desteğin amacı, kırsal alanlarda ekonomik potansiyelin iyileştirilmesi ve işgücünün artırılması ile daha çekici bir kırsal çevre yaratmaktır.

Çizelge 4.7. Macaristan Ulusal Kırsal Kalkınma Programındaki Göstergeler

Göstergelerin Tanımlanması	Gösterge Türü	Değişim Oranı (2004-2006)
Tarım ve gıda işleme sanayinde brüt katma değerde artış (sabit fiyat, ortalama temel alınan yıllar 2000-2003 = % 100)	Etki	% 1,5
Tarım ve diğer farklılaştırılmış kırsal faaliyetlerden dolayı yaratılan işgücü sayısı	Çıktı	3500
Kırsal alanlarda işgücü düzeyinde artış (2001=% 100)	Etki	% 1
Kırsal alanlarda göçün azaltılması (%)	Etki	% 2
Kırsal alanlarda çalışma yaşının aktif olmayan nüfusa oranının azaltılması	Etki	% 5

Kaynak: Anonim 2004

2004–2006 Tarım ve Kırsal Kalkınma Operasyonel Programında Yer Alan Tedbirler ve Amaçları:

Tedbir 1. Tarım İşletmelerine Yatırıma Destek: Bu tedbirin kapsamında, bitkisel üretimde (hasat sonrası safhayı içeren) makine ve teknolojik ekipmanın modernizasyonu ve hayvancılık ve teknolojik standartların iyileştirilmesi için etkinliği artırıcı ve üretim giderlerini azaltıcı yatırımlar, üretim kalitesini iyileştiren yeni teknolojiler ve bilgi teknoloji sistemlerinin tanıtılması, hayvan yetiştiriciliğinde hijyen ve hayvan refahı şartlarının iyileştirilmesi, ortak pazar organizasyonlarının gereksinimleri bakımından meyve ve sebze bahçelerinin modernizasyonuna yönelik yatırımlar verilerek sektörde iyileştirme yapılması beklenen amaçlar arasında yer almıştır.

Tedbir 2. Ormancılığın Modernizasyonu: Bu tedbir bir şart hükmünde planda yer almış olup Komisyonun onayına sunulmuş ve uygulanmıştır.

Tedbir 3. Balıkçılık Sektörüne Yapısal Destek: Bu tedbir iç balıkçılık çiftliklerin modernizasyonu, çiftliklerin altyapısının geliştirilmesi, balıkçılık göllerinin yapımı ve modernizasyonu, balık işleme fabrikalarının modernizasyonu, balık pazarları ve balık türlerini çeşitlendirmek amacıyla küçük balık üretim yerlerinin inşasını kapsamaktadır. Balıkçılık için yapılacak yatırımlar gıda güvenliği, hayvan sağlığı ve refahı ve çevresel etkileri garanti altına almaktadır.

Tedbir 4. Genç Çiftçilerin Oluşumuna Destek: Bu tedbirle yapılmak istenen yaş yapısının iyileştirilmesi, işler yaratmak ve korumak, ekonomik olarak hayatta kalabilirliği olan çiftlikler kurmak, genç çiftçilerin sayısını özellikle kadın çiftçilerin sayısını artırmak ve son olarak erken emeklilik tedbiri ile uyumlu bir yapıyı oluşturmak amaçlanmıştır.

Tedbir 5. Mesleki Eğitim ve Yeniden Eğitime Destek: Tedbir mevcut hizmet içi eğitime dayalı yapılacak olup, tarım ve ormancılık sektöründe çalışanların daha teknik olarak eğitilmesi amaçlıdır. Buna ilaveten, yetişkin eğitim sisteminde okul dışında bilginin transferini gerçekleştirecek öğretmen ve uzmanların hazırlanmasını kapsamaktadır. Bu tedbirler altında uygulanmış olan eğitim kursları ilk ve orta öğretimdeki normal tarım derslerinin bir parçası değildir.

Tedbir 6. Tarımsal Ürünlerin İşleme ve Pazarlamasının Geliştirilmesi: Bu tedbirin amacı tarımsal ürünlerin işleme ve pazarlama altyapısının geliştirilmesi, spesifik pazar taleplerini karşılayan ürünleri üretmek ve ürünlerin kalitesini iyileştirmektir. Bunun yanı sıra insan sağlığı ve refahı, çevrenin korunması, tarımsal ürünlerin işleyen işletmelerin rekabet gücünü artırma, işleme ve satış kanalları arasındaki ilişkiyi güçlendirme, atıkların çevreye zarar vermeyecek şekilde değerlendirilmesini sağlamak amaçlanmaktadır.

Tedbir 7. Tarımsal Gelir Fırsatlarının Yayılması: Bu tedbirin hedef grupları mikro ve küçük işletmeler ve onların birliklerinin ekonomik organizasyonlarıdır. Gelişmenin amacı tarımsal olmayan (köy turizmi, el sanatları) işletmeler ve gıda bağlantısı olmayan ürünlerin (örneğin, enerji ve kozmetik bitkileri) satış kanallarını yaygınlaştırmaktır. Bu tedbirle, tarımsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yüksek kaliteli yerel ürünlerin üretim ve işleminin geliştirilmesi, tarımsal ürünlerin pazarlamasının geliştirilmesi, turizm ve el sanatları faaliyetlerinin geliştirilmesi ve kırsal turizmin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Tedbir 8. Tarımla Bağlantılı Altyapının İyileştirilmesi: Tedbirin amaçları arasında, tarımsal yollar ve ilgili altyapının inşa edilmesi, tarımsal binalar için enerji arzını geliştirme, hallere ulaşım için yerel pazarları geliştirme, sulama ve drenaj sistemlerini geliştirme ve ekilebilir alanların korunması yer almaktadır.

Tedbir 9. Kırsal Ekonomi ve Nüfusu İçin Temel Hizmetler: Bu tedbir şarta bağlı olarak plana eklenmiştir.

Tedbir 10. Kırsal Mirasın Korunması ve Muhafazası ve Köylerin Yenilenmesi: Bu tedbirle, kullanılmayan binaların toplumun yararı için onarılması, çok fonksiyonlu binaların inşası, tarihi ve mimari özelliğe sahip anıtlar, binalar, tarihi ve mimari kalıntılar kadar kültürel değerleri olan yapıların yenilenmesi, köylerin geleneksel özelliklerinin korunması, doğal değerlerin korunması ve yerel ekosistemler, nehir kanallarının restorasyonu yer almıştır.

Tedbir 11. Leader: 2001 yılında Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığının Kırsal Kalkınma Programları Başkanlığı, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde vazgeçilmez bir pratik deneyim kazandırarak, gerekli dokümanları ve prosedürleri hazırlayarak LEADER+ için topluluk inisiyatifini başlatmışlardır. Ulusal kırsal kalkınma desteğinden finanse edilen pilot program eğitim hazırlıkları, sınırlı sayıda yerel stratejilerin uygulanması ve ağ olmak üzere üç faaliyete odaklanmıştır.

Leader: Yerel Faaliyet Gruplarının Seçimi, Hazırlığı: Bir kaç ulusal profesyonel ve sivil organizasyonların önerilerini dikkate alarak, program ve işbirliği için 40 potansiyel yerel girişimciyi davet etmiştir. Programın uygulanmasında katılım için 14 yerel girişimci seçilmiştir. İlk kademe olarak, bu seçilen yerel girişimciler Komisyon ilanına göre yerel hükümetler, kamu dışı organizasyonlar ve girişimcilerin dâhil olduğu yerel aksiyon gruplarını oluşturmuştur. Diğer bir şart yerel aksiyon grupları en az 5000 kişi ve 5 yerleşim yerini kapsamıştır. Bireysel yerel aksiyon gruplarının üyeleri pilot programın ortak uygulaması için birbiriyle uyumlu sözleşmeleri sonuçlandırmıştır.

4.5.2.5. Yerel Kırsal Kalkınma Planının Uygulanması:

Pilot programın uygulanmasının temeli Bölgesel Kırsal Kalkınma Ofisleri ve Macaristan Hazine Müsteşarlığı ve ulusal uzman takımı tarafından işbirliği halinde hazırlanan

detaylı operasyonel el kitaplarıdır. Şu anda Macaristan'daki tüm yerel iş grupları yerel başvuru safhasını kapamış olup sözleşme ve ödemeyi kurmaktadırlar. Macaristan Hazine Müsteşarlığı finansal görevleri yürütmektedir.

Pilot Programın Özellikleri: Yerel kırsal kalkınma planının uygulanması esnasında, üye ülkelerin uygulamalarından oluşan sorunlar için çözümler hazırlamak, yerel aksiyon gruplarının etkili hukuki işletilmesini sağlamada bölgesel kırsal kalkınma ofisleri profesyonel danışmanlık hizmeti ve yasal kontrol görevini sağlamışlardır. Gözlemci olarak yerel seçim ve izleme komitelerinin işlerinde yer alan ofisler yasal açıdan prosedürleri gözlemlemiş ve ortaklık, programlama, proje seçimi ve yönetim üzerine pratik tavsiyede bulunmuşlardır. Bu işbirliği vasıtasıyla ofisler iyi işlevselliğe sahip olarak, yerel girişimcilerin aktif üyeleri ile sağlam ilişki içinde olmuşlardır.

4.5.2.6. Programın değerlendirilmesi

Deneyimin paylaşılması, ağ promosyonu, sonuçlar ile sentez kurma ve onları yerel ve ulusal düzeyde yayınlama: Yukarıda bahsedilen erken programlama işlemi kadar bu program LEADER+'ın ilkeleri ile uyumlu yerel aksiyon gruplarını kurmak, yürütmek ve stratejileri uygulamak ve geliştirmek için yerel toplulukların bazıları için yeterli olmaktadır.

Leader program tedbirinin genel amacı kırsal alanda iç kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak ve kırsal alanların gelişimi bakımından yeni örnekleme metotlarını oluşturmaktır. Spesifik amaçları arasında, ekonomik aktiviteleri farklılaştırmak, yerel ürünlerin rekabet edilebilirliğini geliştirmek, yerel nüfusun talepleri ile uyumlu olarak yeni ve daha iyi kaliteli hizmetleri geliştirmek ve oluşturmak, kırsal çevrenin gelişmesi için yerel topluluk katılımı ve organizasyonunu iyileştirmek için uygun metotlar ve fırsatları sağlamak ve tabandan tavana girişimciliği oluşturmak için kalkınmada yerel aktörlerin katılımını teşvik etmek gelmektedir.

Tedbir içerisinde yer alan faaliyetler aşağıdaki gibidir;

Faaliyet 1: Bilgi ve beceri kazanılması ve LEADER+ tedbirinin uygulanmasında potansiyel yerel aksiyon gruplarının hazırlanması, eğitim kursları, çalışanlar, sunumlar ve devam eden danışmanlık organizasyonu, spesifik bölgede yayın ve çalışmaların hazırlığı,

Faaliyet 2: Seçilen faaliyet gruplarının sınırlı bir sayısının işlevini başlatma ve kurma; başvuru dönemi boyunca tabandan tavana girişimcilik ve ortaklık ilkeleri hakkındaki onaylanmış yerel kalkınma programlarının uygulanması ve hazırlığı,

Faaliyet 3: Macaristan ve farklı üye ülkelerdeki bölgeler arasında bağlantı oluşturan bölgeler arasında kırsal alanların ağı ve işbirliği için destek (Ortaklar Leader + programında dahil olmamış kendi sermayesi olan bölgeleri de içerebilmektedir). Bilgi ve deneyimin transferinin yanı sıra, işbirliği temelinde bölgelerin hem kırsal bölgelerde ve hem de ortak uygulamaların sonucu olarak ekstra değer üretmeleri gerektiği etkisi ile tasarlanmış spesifik ortak projeleri uygulaması gerektiği,

Faaliyet 4: Avrupa, Ulusal ve bölgesel düzeyde iletişim ağı

Yukarıda tanımlanan dört faaliyet birbirini destekleyici, tamamlayıcı ve sinerji halinde uygulanmıştır. Ayrıca başvuru için davetler ulusal düzeyde yayınlanmıştır.

5. TÜRKİYE TARIMI VE UYGULANAN POLİTİKALAR

5.1. Türkiye Tarımı

Türkiye iklim ve toprak yapısının elverişli olması nedeniyle bitkisel üretim çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir ülke konumundadır.

5.1.1. Türkiye'nin Bitkisel Üretim Miktarı (Bin Ton)

Çizelge 5.1. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Üretim Miktarı (Bin Ton)

Ürün	2006	2007	2008	2009	2010
Yem ve silaj için yonca	9.074.950	8.488.230	9.219.810	8.138.380	11.674.500
Elma	2.002.030	2.457.850	2.504.490	2.782.370	2.600.000
Arpa	9.551.000	7.306.800	5.923.000	7.300.000	7.240.000
Üzüm	4.000.060	3.612.780	3.918.440	4.264.720	4.255.000
Silaj için baklagil	5.755.840	7.372.160	6.966.580	5.933.200	5.512.800
Mısır	3.811.000	3.535.000	4.274.000	4.250.000	4.310.000
Zeytin	1.766.750	1.075.850	1.464.250	1.290.650	1.415.000
Kuru soğan	1.765.400	1.859.440	2.007.120	1.849.580	1.900.000
Portakal	1.535.810	1.426.970	1.427.160	1.689.920	1.710.500
Patates	4.397.310	4.246.210	4.196.520	4.397.710	4.548.090
Kütlü pamuk	2.555.000	2.275.000	1.820.000	1.725.000	1.272.800
Şekerpancarı	14.452.200	12.414.700	15.488.300	17.274.700	17.942.100
Ayçiçeği	1.118.000	854.407	992.000	1.057.130	1.320.000
Domates	9.854.880	9.945.040	10.985.400	10.745.600	10.052.000
Karpuz	3.805.310	3.796.680	4.002.290	3.810.210	3.683.100
Buğday	20.010.000	17.234.000	17.782.000	20.600.000	19.660.000

Kaynak: Gıda Tarım Örgütü (FAO)

Çizelge 5.1; Gıda Tarım Örgütü'nün 2006–2010 yılı Türkiye üretim miktarlarını bin ton biriminde baz alınarak göstermektedir. Türkiye'nin zengin tarım potansiyeli çeşitli farklı iklim koşulları isteyen bitkilerin aynı ülke sınırları içerisinde yetiştirildiği tablo da bir kez daha görünmektedir.

2010 yılı verilerine göre Türkiye’de 17.942.100 bin ton şekerpancarı üretilmektedir. Şekerpancarı kooperatiflerinin ve kooperatif ağının Türkiye bazında geniş bir yer tutması, pazarlama ağının oluşu gibi sebepler şekerpancarı üretimini ülke bazına yaymış bulunmaktadır.

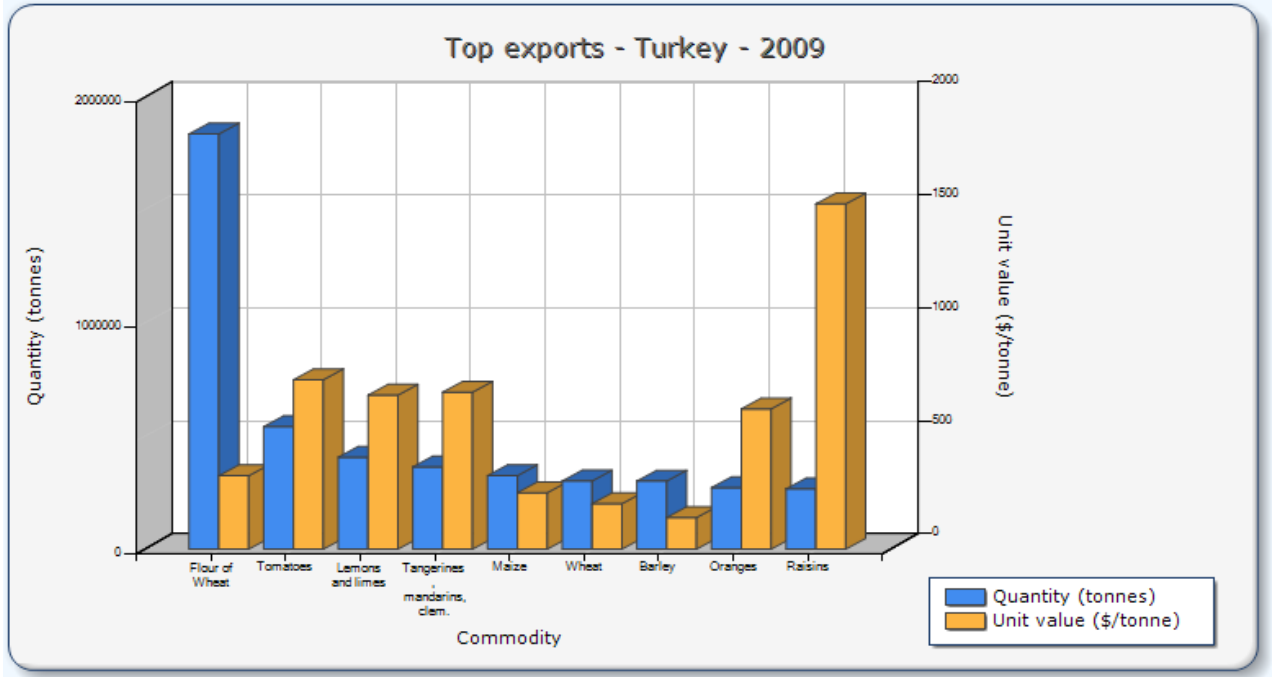
19.660.000 bin ton buğday 2010 yılında üretilmiştir. Buğday üretimi 2009 yılına göre biraz düşüşte olsa da iç tüketimi sağlamakta ve ihraç edebileceğimiz kadar da arz fazlasını oluşturmaktadır.

11.674.500 bin ton yem ve silajlık yonca üretimimiz mevcuttur. Silajlık yem bitkileri ekiminde ve üretiminde ülke tarım politikaları oldukça önem arz etmektedir. Hayvancılıkla birlikte bitkisel üretim faaliyetlerinin paralel götürülmesi ve bunun tarım desteklemeleri ile devlet tarafından garantiye alınması, desteklenmesi Türkiye açısından oldukça isabetli politikaları oluşturmaktadır.

5.2. Türkiye Tarım Ekonomisi

5.2.1. Türkiye 2009 Yılı İhracatı

Şekil 5.1. 2009 Yılı Türkiye’nin Tarım Ürünleri İhracatı

Sıra	Ürün	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Birim değer (\$/ton)
1	Buğday	1837.840	596.640	325
2	Domates	542.259	406.505	750
3	Limon ve ıhlamur	407.068	277.741	682
4	Mandalina	364.272	253.310	695
5	Mısır	325.434	81.323	250
6	Arpa	301.304	42.155	140
7	Portakal	272.284	169.097	621
8	Üzüm	266.730	407.512	1.528
9	Pasta	205.206	413.317	2.014
10	Hazır gıdalar	198.483	535.934	2.700
11	Makarna	186.468	129.941	697
12	Sebze	164.872	195.946	1.188
13	Yağ	144.875	173.688	1.199
14	Domates sosu	138.425	181.996	1.315
15	Altıntop (greyfurt)	136.534	88.261	646
16	Kuru soğan	134.965	16.150	120
17	Su-buz	131.930	23.595	179
18	Mercimek	130.064	175.003	1.346

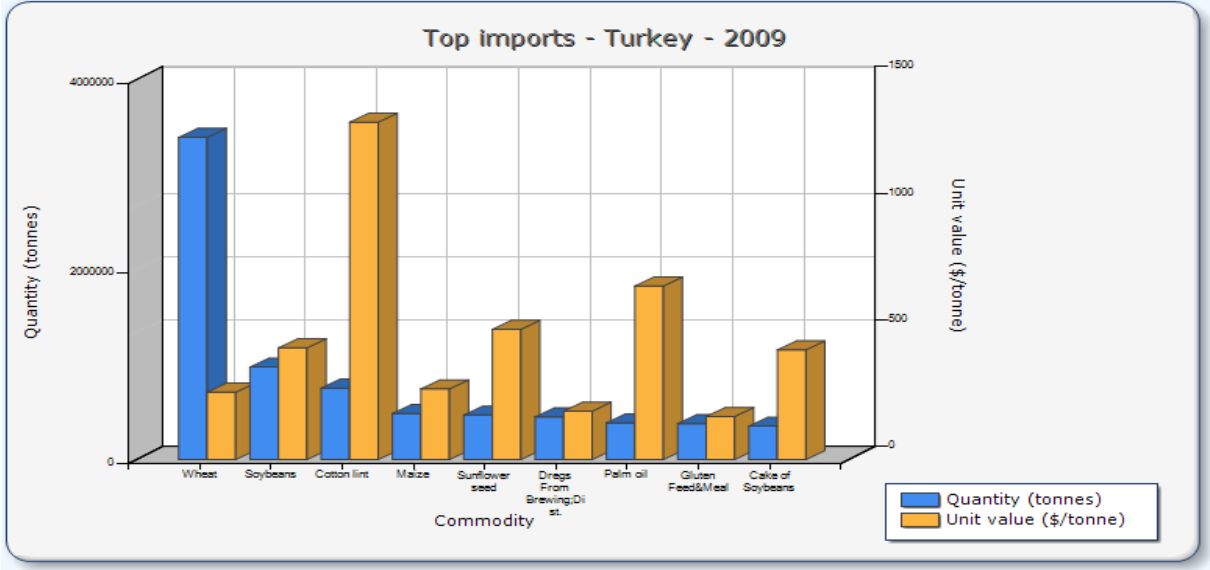
Kaynak: Dünya Gıda Örgütü (FAO)

2009 yılı verilerine göre Türkiye, hazır gıdalar ve şekerleme sektörlerinde ton bazında en çok ihracatı gerçekleştirmiştir. 2.700 ton Hazır gıda üretimi 2.014 tonda pasta üretimi yapmıştır. Bu ihracatlardan ise sırasıyla 535,934 bin dolar ve 413.317 bin dolar kazanmıştır.

Hazır gıdalar ve pasta sektöründeki bu gelişmelerin etkisinde Türk Gıda Şirketlerinin globalleşmeye olan adaptasyonu önemli bir etkidir. Gerek ambalajlama sektöründeki başarıları gerekse şirketlerin ülke dışına satış koşullarını sağlamaları, ürünleri hammadde olarak değil de işleyerek satış işlemini gerçekleştirmeleri önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin gıda sektöründe çok daha fazla kazanmasına yardımcı olacak kriterleri açmaktadır.

5.2.2. Türkiye 2009 Yılı İthalatı

Şekil 5.2. 2009 Yılı Türkiye'nin Tarım Ürünleri İthalatı

Sıra	Ürün	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Birim değer (\$/ton)
1	Pamuk	753.164	1.002.940	1.332
2	Ayçiçeği tohumu	468.277	240.649	514
3	Hurma yağı	386.089	264.408	685
4	Ayçiçeği yağı	323.597	468.305	1.447
5	Öğütülmüş pirinç	158.263	105.722	668
6	Mercimek	141.541	133.519	943
7	Donyağı	125.804	84.807	674

Kaynak: Dünya Gıda Örgütü (FAO)

2009 yılı verilerine göre Türkiye, en çok ithalatı 1.447 ton ile ayçiçeği yağı ve 1.332 ton ile pamuk alımında gerçekleştirmiştir. Bunu sırasıyla mercimek, hurma yağı ve donyağı izlemektedir.

Türkiye'de pamuk üretimi, endüstri bitkisi olması nedeniyle sanayi politikalarından; yoğun bir şekilde iç ve dış ticarete konu olması nedeniyle de ticaret politikalarından etkilenmektedir. Bütün bu politikalar ise ülkemiz önceliklerinin yanında, hatta ötesinde, Dünya

Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Antlaşması ve AB Ortak Tarım Politikası (OTP) yükümlülüklerimiz çerçevesinde şekillendirilmektedir.

“Günümüzde, tarım politikaları açısından genel eğilim, desteklerin üretim ve ticaret üzerinde en az etkili araçlarla yürütülmesi, diğer bir anlatımla, giderek daha rekabetçi bir ortam yaratılması yönündedir. Türkiye’de de bu genel eğilime uygun olarak, 2000’li yılların başından itibaren, tarım politikalarında köklü değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda, taban fiyatı, destekleme alımları, ihracat teşvikleri ve dışa karşı koruma şeklinde özetleyebileceğimiz pazar fiyatı desteklerinin kapsamı daraltılmış, girdi sübvansiyonları ile sektöre yönelik ayrıcalıklı kredi uygulamasına ise son verilmiştir. Buradan kaynaklanacak olası gelir kayıplarının ise belirli ölçülerde doğrudan ödemelerle giderilebilmesi yönünde bir politika değişikliğine gidilmiştir.”

Geleneksel destekler yerine arazi birimi başına yapılan Doğrudan Gelir Destekleri (DGD) ve Akaryakıt (mazot) Destekleri gibi üretimden tamamen bağımsız ödemeler ile bazı ürünlerde üretimle kısmen ilişkili Prim Ödemeleri uygulaması başlatılmıştır. Pamuk, prim ödemelerinden yararlanan sınırlı sayıdaki üründen biridir. Ancak, bu ödemeler, yıldan yıla değiştiği gibi uygulamalarının sürekliliği konusunda da bir garanti yoktur. Tarım politikalarında yeniden yapılanma çalışmaları kapsamındaki en belirgin gelişmelerden biri, tarımda 30 yıldan beri süregelen değişken girdilerdeki (faiz, gübre, ilaç, tohum, elektrik ve sulama suyu) sübvansiyon uygulamasına tamamen son verilmiş olmasıdır. 1995-1997 döneminde tarımsal desteklerin %34,6’sını girdi sübvansiyonları oluştururken, 2001-2003 döneminde bu oran %5’in, 2003 yılında ise %2’nin dahi altına düşmüştür (OECD, 2004). 2003 yılında tarım sektörüne sağlanan DGD ve mazot desteklerinin toplam tutarı, 1,50 milyar dolardır. Buna karşılık, uygulamadan kalkan girdi sübvansiyonlarının, 1995-2000 dönemi ortalama tutarı 1,74 milyar dolardır. Yani, sektör genelinde girdi sübvansiyonları yerine doğrudan ödemelerin ikamesi yönündeki politika değişikliğinden kaynaklanan bir gelir kaybı söz konusudur. Söz konusu politika değişikliğinden her ürünün aynı ölçüde etkilenmediğini göstermektedir. Buğday, arpa gibi ürünleri üretenler, bu politika değişikliğinden kazançlı çıkarken, pamuk gibi girdi talebi yüksek ürünleri üretenler gelir kaybına uğramışlardır. Daha açık bir anlatımla, buğday, arpa gibi ürünleri üretenlerin eline geçen DGD ve mazot destekleri toplamı, girdi sübvansiyonlarının kalkması sonucu ortaya çıkan gelir kaybını rahatlıkla karşılarken, bu ödemelerle pamuk üreticilerinin uğradıkları zararın sadece yaklaşık yarısı (% 54’ü) karşılanabilmiştir (Ören ve Binici, 2004). Prim gibi fark giderici ödemelerle bu gelir kaybının telafi edilememesi veya prim tutarlarının bu farkı karşılayabilecek

düzeylerde belirlenmemesi 2009 yılına gelindiğinde pamuk üretiminin beklenen düşüşü gerçekleştirilmesine neden olmuştur.

Türkiye, pamuk bitkisinin isteklerine uygun bir ekolojiye sahip az sayıda ülke arasında yer almaktadır. Mevcut durumda bile Türkiye, pamuk ve pamuklu dokuma sektöründe, Dünya ölçeğinde bir ekonomik değer yaratabilmektedir. Kaldı ki bu alanda yanlış politikalar sonucu değerlendirilemeyen büyük bir potansiyel mevcuttur. Verim ve kalite avantajımıza rağmen, sektörü bir bütün olarak etkileyen ve sonuçta ihracat rekabetine de yansıyan olumsuzluklar, artarak devam etmektedir. Dünya pamuk piyasasında Türkiye'nin en önemli rakipleri durumunda olan ülkelerde pamuk üretimi yüksek oranlı sübvansiyonlarla desteklenirken, aynı dönemde, Türkiye, bir yandan desteklerin kapsamını daraltmış, diğer taraftan tekstil ve konfeksiyonda aşırı bir kapasite yaratmıştır. Bunun sonucu olarak pamukta dış ticaret açıkları giderek artmış ve bugün yaklaşık 1.332 bin tonla Dünya'nın en önemli pamuk ithalatçıları arasında ilk sıralarda yer almıştır. Dünya pamuk fiyatları, rakip ülkelerin sektöre sağladıkları sübvansiyonlarla düşerken, Türkiye'de girdi desteklerine son verilmesi, prim desteklerinin ise yetersiz kalması, üreticilerin her geçen gün pamuk üretiminden uzaklaşmasına ve sübvansiyonlu pamuk ithalatının artarak devamına neden olmuştur. Bugün, yarım milyon tona ulaşan pamuk ithalatımızın yapıldığı en önemli ülkeler arasında yer alan ABD, tek başına, üreticilerine dünya pamuk sübvansiyonlarının yarısını sağlamaktadır. Bu alanda Türkiye'nin rakibi konumunda olan diğer bazı ülkelerden Çin, Yunanistan ve İspanya'da da pamuk üreticilerine sağlanan yüksek oranlı destek ve korumalarla pamuk üreticilerinin eline piyasa fiyatlarının yaklaşık iki katı düzeyinde bir fiyat geçmektedir. Yüksek yurtiçi maliyetler, buna karşılık önemli üreticilerin yüksek oranlı sübvansiyonları sonucu düşen Dünya pamuk fiyatları, ülkemiz pamuk üretiminde bugün yaşanan sorunların en önemli nedenlerinin başında gelmektedir. Bu durum, Türk pamuğunun rekabet gücünü olumsuz etkilerken, tekstil sektörümüzü de ABD başta olmak üzere giderek artan oranlarda dış pazarlara bağımlı hale getirmektedir.

“Diğer taraftan ülkemiz, taraf olduğu DTÖ Tarım Anlaşması ile belirlenen sınırlar dâhilinde ithalata getirilen kısıtlamalarla bazı ürünlerin üretimini korumaya çalışırken, pamuk ithalatında herhangi bir koruma önlemi bulunmamaktadır. Ayrıca, pamuk, AB Gümrük Birliği Antlaşması kapsamında sanayi ürünü olarak işlem görmektedir. Bu nedenle, Türkiye, AB pamuklarına, 1995 yılından beri sıfır gümrük uygulamaktadır. Dolayısıyla pamuk, AB ile

Türkiye arasında serbest dolaşıma tabidir. Buna karşılık Türkiye, AB'nin pamuk üretimine sağladığı yüksek oranlı sübvansiyonlardan yararlanamamaktadır.

Bütün bunlar, Dünya pamuk piyasalarında Türkiye'nin aleyhine haksız bir rekabet ortamı yaratmakta bu olumsuz yapının giderilebilmesini zorunlu kılmaktadır.

Pamuk üretiminde karşılaşılan diğer önemli bir sorun da finansman sorunudur. Ülkemiz koşullarında pamuk üretimi bugün için oldukça pahalı ve riskli bir üretim kolu haline gelmiştir. Üretim aşamasındaki belirsizliklerin yanında, fiyat ve pazar koşullarında da bir kararlılığın olmaması, üretimi olumsuz etkilemektedir. Artan üretim maliyetleri, üreticilerin finansman gereksinimini artırırken, son yıllarda sektöre yönelik ayrıcalıklı kredi uygulamasına son verilmiştir. Finansman gereksinimini örgütlü kredi kuruluşlarından sağlamada zorlanan üreticiler, tefecilere yönelmekte, yüksek faizden kurtulmak için de ürünü peşin, ancak düşük fiyatla tüccara satmak zorunda kalmakta, bu da pamuk üretimini olumsuz yönde etkilemektedir". (Gençer ve Ark. 2004)

5.2.3. Türkiye Önemli İstatistik Verileri

Çizelge 5.2. GSYİH'nin Yıllar İtibariyle Tarım, Sanayi, Hizmet Sektörlerine Dağılımı

BİRİM		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GSYİH (1998=100)	% değişim	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.9	-6.0	3.5
Tarım		-2.0	2.8	7.2	1.4	-6.7	3.5	2.7	3.0
Sanayi		7.8	11.3	8.6	8.3	5.8	1.1	-8.5	4.4
Hizmet		5.7	9.8	8.5	7.2	6.0	0.4	-6.2	3.3

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

Türkiye'de GSYİH yıllar itibariyle oldukça değişken bir yapı göstermektedir. % değişim oranlarıyla 1998 yılını baz alarak yapılan hesaplama sonucunda 2009-2010 yıllarına göre sanayi ve hizmet sektörlerinde oldukça fazla bir fark mevcuttur. Tarım sektöründe ise kısmen bir dengenin olduğu söylenebilmektedir. Buna rağmen AB ülkeleriyle kıyaslandığında Türk Halkı'nın bir yaşam standardı ölçüsü olan GSYİH'sı oldukça düşüktür.

Çizelge 5.3.Yıllar İtibariyle Tarımsal Mal ve Hizmetlerin Üretim Hacmi
(üretici fiyatları önceki yıl=100)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
104.2	93.3	108.5	98.0	101.6	106.9	-	-	-	-

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

Çizelge 5.4.Toplam Kullanılan Tarım Alanı (bin hektar)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
38.76	40.97	41.20	40.645	41.21	41.22	40.50	39.51	39.07	38.935

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

Çizelge 5.5. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Çiftlik Hayvanları

Çiftlik hayvanları:(dönem sonu bin baş)

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sığır	10.7	10.54	9.803	9.788	10.06	10.52	10.87	11.03	10.86	10.724
	61	8			9	6	1	7	0	
Domuz	3	3	4	7	4	2	1	2	2	2
Koyun ve keçi	35.7	33.99	31.95	32.203	31.81	31.82	32.26	31.75	29.57	26.878

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

Büyük baş hayvancılık sektöründe yıllar itibariyle bir istikrar söz konusu olsa da mevcut ülke içi ihtiyacı karşılayamamaktadır. Bunun sebebini hayvan ithalatı, ucuz et ithalatı ve üretici girdilerinin yüksek oluşu buna rağmen net karın düşük olması söylenebilmektedir.

Küçükbaş hayvancılık sektöründe ise bakıcı sorunu mevcuttur. Köylerden şehirlere göç eden kalifiye kişilerin köylere geri dönüp “çobanlık” yapmak istememeleri sektörün başlıca sorununu oluşturmaktadır.

Çizelge 5.6. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Bitkisel Üretim Miktarları

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tahıllar ve pirinç toplamı	32.1	29.4	30.69	30.66	33.96	36.47	34.64	29.26	29.29	33.58
Şekerpancarı üretimi	18.8	12.6	16.52	12.62	13.52	15.18	14.45	12.42	15.49	17.28
Sebze üretimi	22.4	21.9	23.70	24.02	23.22	24.32	24.02	25.68	27.21	26.78

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

Çizelge 5.7.Yıllar İtibariyle Türkiye Nüfusu ve GSYİH

	Yıl	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Nüfus	Bin kişi	67.123	68.000	68.867	69.732	70.256	71.079	71.897	72.698

Kaynak: AB büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

Yıllara göre bakıldığında Türkiye sürekli büyüyen bir nüfusa sahiptir.

Çizelge 5.8.Yıllar İtibariyle Türkiye’nin GSYİH

Kişi başı GSYİH	dolar	4.531	5.779	7.027	7.609	9.221	10.285	8.456	8.821
Sabit sermaye yatırımları	%değişim	14.2	28.4	17.4	13.3	5.5	-3.7	-17.2	7.7
Kamu		-15.1	-6.6	25.0	2.6	7.3	7.6	0.4	10.3
Özel		23.7	36.1	16.2	15.0	5.2	-5.9	-21.00	7.0

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

2009 yılı verilerine göre tabloda kişi başı GSYİH 8.821 dolar olarak hesaplanmış olursa; Türkiye’de her eve kişi başına aylık 1.397 TL para girmesi gerekmektedir. Türkiye’de asgari maaşın 886.50 TL olarak hesaplandığı; bir ülkede aylık 1.397 TL aylık gelir oldukça ütopyik durmaktadır.

Son yıllarda kamu yararına çalışan kuruluşların devlet politikası olarak özelleştirmeye alınması neticesinde ileriki yıllarda kamu ve özel sabit sermaye yatırımlarında yüzdesel olarak daha fazla artış olacağını söylemek mümkün görülmektedir.

Ne var ki bu verileri tek başına bu şekilde yorumlamak çok da doğru değildir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşlarına iş istihdamı sağlama gibi sosyal bir görevi bulunmaktadır. Özel sektörün amacı ekonomik gelişmelere dayalı olduğu için çalışanların sosyal ve kültürel gereksinimini giderme gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır.

Son yıllarda yapılan özelleştirme çalışmaları da kamuda ekonomik fizibilitesini kaybetmiş, zarara giden işletmeleri kurtarmaktan çok farklı kar amacına yönelik, sürdürülebilirliği olmayan projelere yöneliktir. Bu da ilerisi için Türkiye'nin bindiği dalı bile bile kesmesine neden olabilecektir.

Çizelge 5.9. Yüzdesel Olarak Yıllar İtibariyle Kamu ve Özel Sektör Tüketim Miktarları

Yıl		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam tüketim		8.3	10.3	7.2	5.1	4.4	-0.2	-2.3	2.5
Kamu	%değişim	-2.6	6.0	2.5	8.4	6.5	3.2	4.4	2.4
Özel		10.2	11.0	7.9	4.6	4.1	-0.5	-3.1	2.5

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

Nüfus artış oranıyla toplam tüketim miktarının artması doğru olarak bir paralellik göstermektedir.

Çizelge 5.10. Yüzdesel Olarak Yıllar İtibariyle GSYİH Defaltörü

GSYİH Defaltörü		23.3	12.4	7.1	9.3	6.2	11.7	6.0	5.0
İşsizlik	%	10.5	10.3	10.3	9.9	9.9	10.3	14.8	14.6
Genel	değişim	13.8	13.6	12.7	12.1	11.9	12.8	-	-
Kent		6.5	5.9	6.8	6.5	6.9	7.2	-	-
Kır		-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

Türkiye’de her ne kadar oransal olarak kentte çalışan kişilerin kayıt alınabilmesi kısmen de olsa başarlarsa da kır alanda çalışan işçilerin kayıt altına alınabilmesi günümüz koşullarında mümkün değildir. Tarımda hala küçük aile işletmeciliğinin yaygın olması bunun başlıca nedenini oluşturmaktadır.

Çizelge 5.11. Çeşitli Sektörlerde Çalışan Kişi Sayılarının Yüzdesel Dağılımı

	%	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tarım sektöründe		34.9	33.9	29.1	25.7	24.0	23.5	23.7	24.7
Sanayi sektöründe		18.5	18.2	20.0	20.8	20.9	20.8	21.0	19.4
İnşaat sektöründe		4.5	4.6	4.9	5.5	5.9	5.9	5.9	5.9
Hizmetler grubu		42.1	43.4	46.0	48.0	49.2	49.8	49.5	50.0

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

Genel olarak yıllar itibariyle bakıldığında ilk başlarda tarım sektöründen sanayi sektörüne bir kayım olduğu vurgulansa da günümüzde nispeten sanayi sektöründen tarım sektörüne geçişlerin olduğu söylenebilmektedir. Bunun sebebi fabrikalarda makineleşme ve özel sektörün çalışan kişi sayısını düşürme yoluna gitmesidir.

Çizelge 5.12. Yıllar İtibariyle 15–64 Yaş Arası İş Gücü Piyasasında Çalışan Kişilerin Yüzdesel Oranı

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
İş gücü piyasası	48.9	47.8	46.7	45.5	44.1	44.4	44.6	44.6	44.9	44.3
Bay	71.7	69.3	66.9	65.9	66.4	66.9	66.8	66.8	66.6	64.6
Bayan	26.2	26.3	26.6	25.2	22.3	22.3	22.7	22.8	23.5	24.2

Kaynak: AB Büyüme Türkiye Raporu 2010 Yılı Verileri

İstihdam ve sosyal politikalara bakıldığında yıllar itibariyle bayan iş günü piyasasında artışın olduğu görülmektedir. Bu artış oranlarında AB kaynaklı Türkiye'ye aktarılan fonlar önemli bir yer tutmaktadır. AB, başlıca istihdam ve sosyal politika sorunlarının ele alınmasına yardımcı olmak için Türkiye'ye her yıl 50 milyon euro destek sağlamaktadır. Bu, Türkiye'nin istihdam olanaklarını arttırmasına, daha fazla sayıda kadının iş piyasasına girmesine yardımcı olmaktadır.

Çizelge 5.13. Türkiye İçin Bazı Önemli İstatistikî Veriler

Yıllar	%	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Enflasyon									
TÜFE (2003=100)		18.4	9.4	7.7	9.7	8.4	10.1	6.5	5.3
ÜFE (2003=100)		13.9	15.4	2.7	11.6	5.9	8.1	5.9	-

Kamu kesimi borçlanma gereği	GSHİY'								
Merkezi yönetim	ye oran %	8.8	5.4	1.3	0.5	1.6	1.8	6.6	4.9
KİT		-0.6	-0.4	-0.1	-0.5	-0.1	-0.0	-0.2	-0.5

Merkezi yönetim	Milyar TL								
Bütçe gelirleri		101.0	122.9	152.8	173.5	190.4	208.9	203.9	236.8
Bütçe harcamaları		141.2	152.1	159.7	178.1	204.1	226.0	266.8	286.9
Bütçe açığı		-40.2	-29.2	-6.9	-4.6	-13.7	-17.1	-62.8	-50.1
İç borç stoğu	Milyar TL								
Tahvil		169.0	194.2	227.0	241.9	249.2	260.8	299.657	-
Hazine Bonosu		25.4	30.3	17.8	9.6	6.1	14.0	15.77	-
Toplam		194.4	224.5	244.8	251.5	255.3	274.8	315.4	-

Yanlış politikalar yüzünden KİT'lerin kara geçen işletmeler yerine zarara giren ve satılması gereken işletmeler olarak görülmesi ve hala süregelen hatalar yüzünden yıllar itibariyle sürekli bir azalış 2010 yılında GSYİH'ye oranı %-0,5'ler seviyesine kadar düşürülmüştür.

İstihdam ve sosyal politikalara bakıldığında yıllar itibariyle bayan iş günü piyasasında artışın olduğu görülmektedir. Bu artış oranlarında B kaynaklı Türkiye'ye aktarılan fonların önemli bir yer tutmaktadır. AB, başlıca istihdam ve sosyal politika sorunlarının ele alınmasına yardımcı olmak için Türkiye'ye her yıl 50 milyon euro destek sağlamaktadır. Bu, Türkiye'nin istihdam olanaklarını arttırmasına, daha fazla sayıda kadının iş piyasasına girmesine yardımcı olmakta ve genel olarak becerileri ve yaşam boyu öğrenmeyi arttırmaktadır.

Türkiye, AB'nin istihdam, sosyal işler ve fırsat eşitliği alanlarındaki hedeflerini yakalamak adına PROGRESS programında yer almaktadır.

5.3. Türk Tarım Sektöründe Kullandığımız Destekleme Modelleri

Tarım, ülkeler için olmazsa olmaz yapı taşlarından bir tanesidir. Bunun en büyük nedeni, kuşkusuz tarımın insanların gıda ihtiyacını karşılaması olmasıdır. Buna ek olarak tarım, tarıma dayalı sanayi ve hatta tarım dışı sanayileri de dolaylı olarak etkilemektedir.

Dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olan ülkeler bugün baktığımızda tarım sektörüne ekstra bir fon ayırarak özenli müdahalelerde bulunmaktadırlar. Tarımın diğer sektörler nazaran daha hassas olması ve stratejik bir öneme sahip olması temel nedenleri arasında olsa da; tarımı diğer sektörlerden ayıran bazı özelliklerin olmasını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Bunları Türkiye'de ki destekleme modellerini anlatmadan önce belirtmenin faydalı olacağını düşünmekteyim.

* Tarım ürünlerine olan talebin gelir esnekliği düşüktür. Yani; tüketim harcamaları içinde gıdaya ayrılan pay genel gelir artışı/ azalışı ile doğru orantılı olarak artmaz/azalmaz.King Kanunu da denilen bu savda; hava ve diğer koşulların iyi olduğu durumlarda ürün fazla fakat buna zıt orantılı olarak gelir, azalma eğilimindedir.

* Tarımsal faaliyetler üstü açık olan bir fabrikayı işletmeye benzer. Tarım, doğa koşullarından son derece fazla etkilenir.

* Tarımsal üretimde her ne kadar teknoloji ve bilimin artması ile kıt kaynaklardan en önemlisi olan toprağa ihtiyacın azaltılmasıyla ilgili çalışmalar sürdürülse de toprak bitkisel üretim faaliyetlerinin olmazsa olmaz "kıt" kaynağıdır. Toprağın kısa vadede miktarını arttırmak

mümkün değildir. Bu nedenle diğer üretim faktörlerinden emek ve sermaye arttırılsa bile üretim miktarının arttırılabilmesi mümkün değildir.

* Ekilen araziden elde edilecek üretim değeri; mevsim şartlarına, üreticilerin bilgi ve becerilerine, kullanılan teknoloji ve girdiye göre değişiklik göstermektedir.

* Tek yıllık bitkilerde fiyata bağlı görülen üretim miktarındaki yıllık artış ve azalışlar meydana gelmektedir. Bu durumu da iktisat da Örumcek Ağı Kanunu ile açıklamamız gerekmektedir. Üreticilerin üretim kararını almakta cari yıl fiyatı yerine, bir önceki dönem fiyatına bağlı olarak verilmesi nedeniyle oluşmaktadır.

* Tarım sektörünün bu özellikleri ile toplumda genel dengelerin sağlanması ve korunmasına katkısı, ürün muhafazası ve bunlarla ilgili pazarlama olanaklarının zor ve diğer sektörlerle göre gelirinin düşük olması gibi nedenlerden dolayı, tarım sektörü ülkelere göre değişmekle birlikte, piyasa ekonomisinin en yaygın olduğu ülkeler dahil bir çok ülkede desteklenmektedir.

“Türkiye ‘ye bakacak olursak tarımın, Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan beri pek çok değişik şekilde desteklendiğini söylemek ve görmek mümkündür. Ne var ki; tarımın ekonomi ve istihdam içindeki payının her ne kadar küçümsenmeyecek derecede fazla olduğu bilinse de tarımda ki sorunlara yönelik kalıcı çözümler maalesef bulunamamıştır. Özellikle destekleme politikalarının rasyonellikten uzak, çoğu kez popülist kaygılara dayandırılması, işletmelerin küçük ve çok parçalı olması sonucu rekabet edebilirlik özelliklerinin bulunmaması, pazarlama ağlarının yetersizliği, üretici örgütlenmesinin düşük olması, tarımsal eğitim öğretim ve yayın koşullarında yaşanan yetersizlikler, üretim faaliyetlerinin pazar koşullarına uygun olarak gerçekleşmemesine, üretim faktörlerinin etkin kullanılmamasına ve sonuç olarak verimlilik ve üretici gelirlerinin giderek azalmasına neden olmaktadır (Dinler,1996, 86). Bu saydığımız olumsuzluklarda tarım sektörünün istenilen seviyeye ulaşamamasına neden olmuştur. Bu olumsuzluklarının pek çoğu ancak devlet politikaları ve yasal çerçeveler eşliğinde düzeltilebilecektir. Buna rağmen Türkiye’nin üretici gelirlerini arttırmak adına pek çok gelişmiş ülkeler gibi tarımı destekleme yoluna gittiği ve değişik modeller denediği görülmektedir. Bu modelleri tarihi bir süzgeçten geçirerek geçmişten bugüne kadar gelecek olursak ilerleme kaydettiğimizi söylemek doğru olacaktır.

Geçmişten beri en yaygın olarak kullanılan destekleme aracı olan “pazar fiyat desteği”nde Bakanlar Kurulu Hangi ürünün ne kadar fiyattan alınacağına karar vermiş ve alımını yapacak kurumu kendi belirlemiştir. İleriki dönemlerde alımı yapan kurum Hazine tarafından

karşılanaan ödenek ile desteklenmiştir. TEKEL, ÇAYKUR gibi kurumlar bu yüzden zarara uğramış/uğratılmıştır. Bugün için pazar fiyat desteğinin geçmişte olduğu gibi tarım piyasalarını etkilemesi ve tarımsal üretimin artışıını teşvik etmesi söz konusu değildir.

Türkiye’de uygulanan bir diğer önemli destekleme aracı da girdi destekleridir. Gübre desteği, tohum-fidan desteği, sulama desteği ve kredi desteği girdi desteklerinden birkaç kalemini oluşturmaktadır. Kredi ve sulama desteği hariç diğer girdi destekleri 2001 yılında IMF’ye verilen taahhütler çerçevesinde kaldırılmış olmakla beraber, çiftçiler tarafından belli şartların gerçekleştirilmesi durumunda girdi desteklerinin sınırlı olarak uygulanmasına devam edilmektedir. Tohum desteği 2001 yılında kaldırılmasına rağmen, sertifikalı tohum kullanılması durumunda çiftçilere girdi desteği sağlanmaktadır.

Teşvik sistemi de dönem dönem uygulama alanı bulmuş, fakat üretimde etkinliği bozucu etkileri nedeniyle bu uygulamadan da büyük ölçüde azgeçilmiştir. Arz fazlası bulunan ürünlerin üretimini kısmanın sonucu olarak çiftçi gelirlerinde yaşanacak azalmaları telafi etmek amacıyla uygulanan tazminat ödeme sistemi ise geçtiğimiz yıllarda büyük ölçüde uygulanan destekleme ödemelerinden biri olmuştur. Uygulama alanı ise çay, fındık, tütün gibi ürünleri kapsamış ve büyük ölçüde başarı sağlanmıştır.

“Prim ödemeleri sistemi, Türkiye’deki destekleme ödemelerinin içindeki payının büyüklüğü nedeniyle büyük önem taşımaktadır. 2007 yılı itibariyle prim ödemelerinin toplam destekler içindeki payı yaklaşık olarak %20 seviyelerindedir. Bu destekleme biçimi daha çok arz açığı bulunan ürünler için uygulanmakta ve üretim düzeyine bağlı olarak verilmektedir. İlk olarak 1998 yılında pamuk için verilen prim destekleri zamanla genişletilerek büyük ölçüde arz açığı bulunan soya fasulyesi, kanola gibi yağlı tohumlar ile dane mısır ve zeytinyağı gibi ürünleri içine alacak şekilde genişletilmiştir.

Bir diğer destekleme biçimi Doğrudan Gelir Desteği’dir (DGD). DGD ülke genelinde 2011 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. DGD diğer destekleme ödemeleri içerisinde oldukça ağırlıklı bir paya sahiptir. 2004 yılına kadar DGD’nin toplam destekler içindeki payı %80 civarında olmuştur. 2004 yılından itibaren DGD’nin toplam destekler içindeki payı azalma eğiliminde olsa da; 2007 yılında % 44 olmuştur. DGD’nin uygulanması kolay bir destekleme modelidir. DGD’nin ödeme miktarı daha öngörülebilir ve uygulaması kolaydır. Bu sebeplerden dolayı toplam destekler içindeki payı 2011 yılından beri uygulanmasına rağmen artış göstermiştir. DGD; gelir dağılımını ve buna bağlı olarak yapısal koşulları iyileştirmek; girdi

ve ürün piyasalarında kaynakların yanlış tahsisine yol açacak bir piyasa bozukluğu olması halinde mevcut politikaların yerine geçerek bu alanlarda etkinliği artırma işlevi vardır”. (Eraktan vd., 2004).

“DGD sistemi sayesinde, ilk kez çiftçi kayıt sisteminin oluşturulmaya çalışılması, desteklerin önceden öngörülebilir şekilde kavuşması ve bütçe üzerindeki destekleme yükünün azalmaya başlaması sistemin olumlu yönlerinden bazıları olarak sıralanabilir” (Acar, 2006).

DGD sistemi AB destekleme modeliyle de paralellik göstermektedir. AB’de DGD sisteminden geçmişte faydalanmıştır. Günümüzde ise; DGD’yi azaltma ve proje bazlı kırsal kalkınma faaliyetlerini artırma eğilimindedir. Türkiye’de de bu sisteme iller bazında kurulan ajanslar sayesinde geçiş söz konusudur.

5.4.AB–27 İle Türkiye Tarım Sektörünün Karşılaştırmalı İncelenmesi

Türk Tarımı ve AB Tarımı arasındaki farklar aşağıda tablo olarak gösterilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı gibi AB tarım sistemi ile Türk Tarım Sistemi arasında çok bariz farklar mevcuttur. Türkiye her ne kadar kendini hızla AB uyum normları doğrultusunda AB tarımına uyumsallaştırırsa da, daha yapması gereken pek çok yapısal, politik ve hukuksal açıdan konu vardır. Yine de mevcut politikaların hedefi AB üyesi olmak ve AB standartlarına ulaşmak olduğundan ileriki yıllarda AB üyesi olması ihtimaller arasındadır.

Çizelge 5.14. Türk Tarımı ve AB Tarımı İle İlgili Kıyaslama

Türk Tarımı	AB Tarımı
Tarımda istihdam eden çiftçi sayısı çoktur	azdır
Ülkemizde işletme büyüklüğü azdır	fazladır
Araziler parçalıdır	bütündür
Türkiye'de ürüne göre destekleme kuruluşlarının değişiklik göstermesi	AB'de destek kuruluşlarının tek ve merkezi
Havza bazlı ödeme sistemine ileriki dönemlerde geçilecektir	AB'nin destek mekanizmalarını, ürünlerin kalitesi ve bölgenin gelişmişlik düzeyine göre ayarlanır
Türkiye'deki üretici örgütleri yapılanması güçlü değil	güçlü
Tarım Finansmanı olarak Ziraat Bankası AŞ. Söylenebilir ki bu da aslında yarı devlet yarı özel olan bir bankadır. Türkiye'de tarımı finanse eden AB standartlarına uygun bir banka söz konusu değildir.	Ekonomik ve Sosyal Komite, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi kuruluşlar tarımın finansmanlığını yapmaktadır
Türk tarımında verimlilik ciddi bir sorundur	AB bu sorunu çözmüştür
Çiftçi üretim maliyetleri fazladır	azdır
Çiftçilerimizin eğitim ve bilgi eksikliği fazladır	azdır
Modernize olmuş çiftçi sayısı azdır	fazladır
Daha çok aile işletmeciliği yaygın ve kayıt dışı ekonomi fazladır	İşletmeler ekonomik, rantabl ve karlıdır. Kayıt dışılık söz konusu değildir.
Devlet desteklerine bağımlılık yüksek	Yüksek değil ve her geçen günde azalmakta
Temel gıda üretiminin dahi ilkel metodlarla yapılması	Teknoloji kullanımı yaygındır
Kırsal altyapı yetersiz	Kırsal alanların daha da iyileştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmekte
Yoktur	Arz kontrolü formları vardır
AB'ye göre bu oran daha düşüktür	Bütçeden ciddi destekler tarım için ayrılmaktadır

Çizelge 5.15. Bazı Önemli Göstergeler 2007

Ülkeler	Toplam alan (km2)	Ocak Ayı nüfus (bin)	Km2'ye düşen nüfus yoğunluğu	GSMH (milyon Euro)	Kişi Başına Düşen Euro
AB-27	4.312.631	495.090	114.8	12.339.731	24.900
Türkiye	783.562	69.689	88.9	480.281	6.804

Çizelge 5.16. Ekonomideki Tarımın Önemi

Ülkeler	Toplam alandaki tarım alanı (%)			Tarımda çalışan nüfus (%)		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
AB-27	1.9	1.8	1.8	6.1	5.8	5.6
Türkiye	10.6	9.4	8.7	29.5	27.3	26.4

Ülke toplam alanı bazında Türkiye her ne kadar tarım arazisi bakımından yaklaşık AB'nin dokuz katı büyük bir değere sahipse de; bu veri sürdürülebilir ve ekonomik tarım açısından düşüldüğünde aslında çok da fazla bir öneme sahip olmamaktadır. Öyle ki; arazilerin küçük ve parçalı oluşu en başta hala ilkel metotların kullanılmasının önüne geçilememesine neden olmaktadır. Bunu sırasıyla teknoloji, eğitimsizlik ve modern gelişmelerin takip edilememesi de sıralandığında AB standartlarından uzak bir tarımın varlığı gözler önüne serilmektedir. Yine de işlenebilir arazi varlığı Türkiye için bir potansiyeldir.

Tarımla uğraşan nüfusun hızla aşağılara doğru çekilmesi adeta Türkiye ülke sorunu haline getirilmiştir. AB normlarına doğru yaklaşabilme adına yapılan bu çaba çok hızlı olmakta ve bu durum da Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bu azalışın olması oransal olarak istense de; Türkiye'de tarımla uğraşan nüfusun kademeli ve programlı olarak azaltılması, çiftçilik/üreticiliği bırakan kişilere iş istihdamının sağlanması ve şehirleşme bilincinin aşılması gibi uzun süreli eğitim, ekonomik ve kültürel projelerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bununla birlikte Avrupa Birliği ülkelerinde çiftçiler bilinçli, araziler büyük ve tek parçalıdır. Türkiye'de ise durum bunun tam tersine bir yapı sergilemektedir. Kısa ve uzun vadede tarım nüfusunun aşağılara çekilebilmesi için yapısal ve bölgesel anayasa ile desteklenen ve kararlı politikaların hayata geçirilmesi şarttır. Bu politikaların günümüz şartlarında ve politikalarıyla hayata geçirilmesi olası görünmemektedir.

Çizelge 5.17. Türkiye ve Avrupa Birliği ile İlgili SWOT Analizi

Türkiye Tarımsal Piyasalarının Güçlü Yönleri	Türkiye Tarımsal Piyasalarının Zayıf Yönleri
<ul style="list-style-type: none"> — Tarımsal üretim için ekoloji (<i>iklim ve toprak koşulları</i>) uygun, — Sayı açısından birçok üretici örgütü (<i>tarım kooperatifi, ziraat odası</i>) mevcut, — Ticaret borsaları var, — Sulanabilir arazi potansiyeli yüksek, —Üç tarafı denizlerle çevrili, — İşgücü temini kolay — Tarıma dayalı sanayi mevcut, — Tarımsal girdi kullanımının ve teknolojik yeniliklerin önemi biliniyor, — Tarımsal pazarlar mevcut, — Tarım kooperatifleri ortaklar ve devlet tarafından desteklenirse, piyasaların düzenlenmesi ve üretimin planlanması kolaylaşır, — Çok sayıda Ziraat Fakültesi ve Ziraat Mühendisi var.	<ul style="list-style-type: none"> — Pirinç, ayçiçeği gibi birçok üründe ülkemiz kendine yeterli değil, — Üretici örgütleri etkin değil, finansman sorunları var, devlet desteği yok gibi, — Borsa sayısı çok fazla ve etkin değil, — Sulama ağı ve sulu tarım yetersiz, sulama randımanı düşük — İşgücü niteliksiz, atıl işgücü fazla — Girdi kullanımı optimum değil, teknolojik gelişmelerden yeterince yararlanılamıyor, —Tarımsal KİT’ler özelleştirildiğinden ve tarım kooperatifleri devletçe desteklenmediğinden tarım piyasaları başıboş ve üretim planlaması yapılamıyor, — AB’nin uyum şartları yeterince algılanamıyor ve kes yapıştır projeler tavandan tabana doğru olduğu için yeterince anlaşılamiyor —Tarım finansmanı konusunda ciddi sorunlarımız var.

FIRSATLAR	TEHDİTLER
<p>— AB'ye katılım olabilir. Uygulanan politikalar ve siyasi gelişim bu yönde,</p> <p>— Girişimci ruha sahip, risk alabilen üretici, kooperatifçi ve iş adamları mevcut,</p> <p>— Organik tarım için araziler ve ekoloji çok uygun, dış pazarlar hazır,</p> <p>—Organik tarım, sertifikalı üretim, AB standartlarıyla üretim gerçekleştiren firmalara rekabet avantajı,</p> <p>—AB tarım ve çevre politikaları ve standartlar konusunda uzman kişilere olan ihtiyaç artacak,</p> <p>—Hayvansal ürünler çerçevesinde veterinerlik, gıda güvenliği ve sağlığı konusunda yeni iş olanakları,</p> <p>—Balıkçılık sektöründe, AB balıkçılık politikasının bir parçası olma ve AB ile uyumlu filo kayıtlarının gündeme gelmesi</p> <p>—Mevcut borsalar uygun yasal koşullar ve üretici katılımı sağlanırsa daha etkin çalışabilir.</p> <p>— Üretici örgütleri ve özellikle tarım kooperatifleri için uygun ortam ve destek sağlanırsa, ürün pazarlama, fiyat stabilizasyonu, girdi ve kredi sorunları çözülebilir.</p> <p>— Üreticiler kooperatif, birlik vb. özerk üretici örgütleri kurmaya istekli</p>	<p>— AB mevzuatının ve OTP'nin aynen AB'deki gibi uygulanması olanaksız, AB normlarına uyum kolay değil,</p> <p>—OTP gereği FEOGA'dan yararlanacak kırsal nüfusun fazlalığı ve ülkedeki işsizlik AB'ye girişte ciddi bir engel,</p> <p>—Hükümetlerin üretici kooperatif yönetimlerine müdahalesi sürüyor, üstelik bunlara mali desteği yok.</p> <p>—Mevcut yasalar üreticilerin özerk ve demokratik kooperatif ve üretici örgütleri kurmalarına engel</p> <p>— Devletin tarım kooperatiflerine mevcut yaklaşımı değişmezse, üreticilerin ürün pazarlama, girdi ve kredi sorunlarının yakın gelecekte çözümü oldukça zor.</p> <p>— Tarım ve gıda ürünlerinde belirli bir standardizasyon ve kalite anlayışı yok,</p> <p>— Organik tarım konusunda üreticiler bilgisiz ve pazarlama kuruluşları yok,</p> <p>—Hayvan ve hayvansal ürünlerde Türkiye'nin korumacı bir pazara sahip olması AB açısından dezavantaj olarak görülmektedir. AB hayvan ve hayvansal ürünler pazarının entegrasyonu sürecinde rekabet gücüne sahip olacaktır</p>

Kaynak: Gaytancıoğlu 2009

AB'ye girmek Türkiye'nin bir politikası olsa da SWOT Analizinden de anlaşılacağı gibi mevcut durumda Türkiye'nin AB'ye girmesi 2011 yılı için olası değildir. Çünkü AB kurulduğu

yıldan itibaren başta tarım olmak üzere pek çok alanda kendini yenilemiş ve bir standarda oturtmuştur. Bunlar arasında elbette ulaşım, ticaret, ortak yönetim, serbest dolaşım gibi pek çok konu sayılabilir.

Avrupa Birliği kurulduğu ilk yıldan bu yana özellikle tarıma çok önem vermiştir. İlk başta kırsal kesimin yaşam standartlarını yükseltmek için alt yapı gibi olmazsa olmazları tamamlamış, en gelişmemiş köylerine bile eko-turizm gibi tarım dışı faaliyetlerle o yöredeki insanların dahi gelirlerini arttırmak için çabalamıştır.

Türkiye fırsatlar ve güçlü yönlerine bakıldığında AB için oldukça önemlidir. Fakat AB üyelerinde desteklerin nüfusa ve tarım arazilerine göre dağıtıldığı göz önüne alınırsa ve Türkiye'nin kırsal nüfusunun oldukça fazla olduğu, bunun yanı sıra bu nüfusun nitelikli ve eğitilmiş olmadığı, kırdaki insanların hala alt yapı sorunları ile uğraştığı düşünüldüğünde AB normlarından çok uzakta olduğu görülmektedir.

5.4.1.AB-27 İle Tarım Alanlarının Karşılaştırmalı İncelenmesi (bin hektar)

Çizelge 5.18. AB-27 İle Tarım Alanlarının Karşılaştırmalı İncelenmesi (bin hektar)

	Ekilebilir Alan			Çayır-mera		Sera Alanı	
	2000	2007	Alan (%)	2000	2007	2000	2007
AB-27	113.547	108.002	59.3	63.932	56.296	12.598	12.149
Türkiye	23.826	21.978	55.6	12.378	14.617	2.553	2.908

Kaynak: Anonim 2009

Türkiye'nin tarım potansiyeli AB 27 ülkesi ile alan bazında kıyaslandığında neredeyse eşittir. Bu istatistikî veri de bir kez daha Türkiye'nin mevcut tarım potansiyelini gözler önüne sergilemektedir. AB üyeliğinin ve ilk yıllarda AB'nin odaklandığı konular arasında en fazla tarım sektörünün olduğu göz önüne alınırsa Türkiye AB için oldukça önemli bir fonksiyon oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra çayır- mera alanlarında ve sera alanlarında da yıllar itibariyle Türkiye'de artış mevcuttur.

5.4.2.Tarımsal Üretim; Mallar, Hizmetler ve Üretim Fiyatlarındaki Hacmi

Çizelge 5.19. Tarımsal Üretim; Mallar, Hizmetler ve Üretim Fiyatlarındaki Hacmi

	2000	20001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB-27	105.3	106.4	97.7	103.8	100.7	98.0	105.4	109.3
Türkiye	104.2	93.3	108.5	98.0	101.6	106.9	-	-

(Bu değerler 65 tarım ürünleri verilerinin hesaplanması ile bulunmuştur)

2005 yılındaki ekonomik krizin AB'yi tarımsal üretim hacminde de olumsuz etkilediği görülse de AB'de genel olarak istikrarın olduğu söylenebilmektedir. Bu veriler; tarımsal üretim hacminde mallar, hizmetler ve üretim fiyatlarındaki değişkenler neticesinde Türkiye için bir istikrarın olmadığını gözler önüne sermektedir.

5.4.3.Kesim Hayvanları (kesim ağırlığı, bin ton)

Çizelge 5.20. Kesim Hayvanları (kesim ağırlığı, bin ton)

	2000	20001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB-27	41.093	41.059	41.632	41.479	41.413	41.222	41.288	41.242
Türkiye	1.150	1.063	1.146	1.270	1.360	1.387	1.371	1.674

Yıllara göre AB-27 ve Türkiye'de kesim hayvan (büyük baş, kanatlı, domuz, koyun) ağırlığında bir dengenin olduğu görülmektedir.

5.4.4.Çiftlik Hayvanları Varlığı (bin baş)

Çizelge 5.21. Çiftlik Hayvanları Varlığı (bin baş)

	Büyükbaş Hayvan			Domuz		Koyun ve keçi	
	2000	2007	% mandıra inekçiliği (2007)	2000	2007	2000	2007
AB-27	93.780	89.042	27.2	158.138	160.046	99.320	-
Türkiye	10.761	11.037	38.3	3	2	35.693	31.749

Türkiye'nin büyük baş hayvan miktarı 2000–2007 yılları arasında artış eğilimi göstermektedir. Bu artışta mandıra inekçiliğine yönelmenin payı büyük olmaktadır. Öyle ki 2007 yılı verilerine göre Türkiye mandıra inekçiliğinde AB–27 ülkelerinden 11.1 oranında çoğunluğa sahip olmaktadır.

Diğer yandan domuz gibi hayvan sayımızın AB–27 ülkelerine göre oldukça az olduğu tablodan görülmektedir. Bunda hiç şüphesiz Türkiye'nin Müslüman bir ülke oluşu, domuz yeme alışkanlığının olmayışı ve domuzun İslam Âleminde haram kabul edilmesi gibi sebepler esas olmaktadır.

Koyun-keçi varlığının Türkiye'de azaldığı görülmektedir. Bunun nedenini büyük baş hayvanlara göre bakımının daha zor oluşunu söylemek mümkündür.

5.4.5. Ürün Hasat Miktarı (bin ton)

Çizelge 5.22. Ürün Hasat Miktarı (bin ton)

	Tahıl		Şekerpancarı		Yağlı Tohum	
	2000	2007	2000	2007	2000	2007
AB–27	277.876	259.813	136.977	110.410	19.282	24.803
Türkiye	32.108	29.645	18.821	12.415	2.253	2.352

AB–27 ürün hasat miktarında izlenen politikaların –tahıl, şekerpancarı ve yağlı tohumlarda- Türkiye'de kine paralellik göstermektedir. Şekerpancarının ikamesi olan şeker kamışı ve çeşitli kimyasal tatlandırıcıların yerine alması şekerpancarının üretim alanlarının ve miktarının dünya çapında azalmasının nedeni olmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'de şeker pancarı kooperatiflerinin özelleştirilmesi, bu alan bazında uygulanan yanlış politikalar da ilerleyen yıllarda 2007 yılında olan 29.645 ton olan üretimin daha da azalacağını gösterir niteliktedir.

Yağlı tohumlar gibi gerek hayvan yemi açısından gerekse sanayi sektöründe olmazsa olmaz stratejik bitkilerin üretiminin artırılması oldukça önemli ve isabetli tarım politikalarındandır.

Çizelge 5.23. Ürün Hasat Miktarı (bin ton)

	Patates		Meyve		Sebze	
	2000	2007	2000	2007	2000	2007
AB-27	82.818	56.769	-	-	62.872	64.042
Türkiye	5.370	2.246	14.179	15.671	22.357	25.670

Kaynak: Anonim

Patates üretiminin 2000–2007 yılları arasında neredeyse yarı yarıya azalmasında, 2010 yılında daha da şiddetli etkisini gösteren patates siğilinden bahsetmek gerekmektedir. Ülke içinde hızla yayılan patates siğil hastalığı ve karantina önlemlerinin yeterince alınamamasının sonucunda ürün hasat miktarı hızla azalmıştır. Öyle ki dış satımlarda da büyük sorunlar geçtiğimiz yıllarda patates bitkisinde bu hastalıktan dolayı yaşanmıştır.

Tablolardan da anlaşılacağı üzere AB ülkelerinde tarım çeşitli standartlara bağlanmış ve verimli tarımın yapılması sağlanmıştır. Olası AB üyeliği durumunda bize tarım ürünlerinin pazarlanması yolunda fırsat değil, tehdit olarak AB üyeliği karşımıza çıkacaktır. Kabul etmemiz gerekir ki arazilerimin parçalı ve küçük oluşu, yanlış girdi kullanımı, eğitimden uzak çiftçi varlığımızın fazla oluşu, mekanizasyon yetersizliği, sulanabilecek arazilerimizde kuru tarım yapmamız gibi tarımda yapılan hatalar verimi düşürmekte; maliyeti ise arttırmaktadır. AB-27 ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında günümüz koşullarında AB'ye şu an için tam üye olmamız durumunda bize serbest ticarete dezavantajlı konumlandırabilecektir.

5.5.AB-Türkiye İlişkilerinde Tarım Sektörü

Çeşitli iç ve dış gelişmelerin etkisiyle bazı dönemlerde kesintiye uğramakla birlikte son yıllarda daha olumlu seyir izleyen ve “birlik” fikrinin tarihi kadar –neredeyse- eskiye dayanan Türkiye-Avrupa Birliği ilişkisinde ekonomik alanda uyum konusunun en problemlili başlıklarından biri kuşkusuz önemli yapısal problemleri bünyesinde barındıran tarım sektörünün OTP' ye uyumu gelmektedir.

AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin temeli 12 Eylül 1963 yılında imzalanan ve 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Antlaşması ile atılmıştır. İmzalanan ilk resmi belgelerde diğer alanlarda olduğu gibi her iki taraf için oldukça önemli olan tarım sektörü de yerini almış, Türk

tarımının ve tarım politikalarının AB OTP'si ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nın 11. Maddesinde Türk tarımının AB OTP' ye uyum göstermesi ve hazırlanması gerektiği ifade edilirken, 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'de tarım konusunda daha kapsamlı düzenlemeler yapılmış ve tam üyelik aşamasına gelinceye kadar geçecek sürede Türk tarımı ve tarım ürünleri ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

Türkiye'nin OTP' ye uyum konusunda üstlendiği yükümlülükler Ankara Antlaşması ile başlarken, daha sonra Katma Protokol, 1980 ve 1995 tarihli AT-Türkiye Ortaklık Konseyi Kararları ile bu konuda daha ileri adımlar gündeme gelmiştir.

Tarım ürünleri ticaretinde Topluluk tarafından 1963 yılından itibaren uygulanan ve tedricen genişletilerek 1980 yılında son halini alan 1/80 Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye'ye yönelik tek taraflı tavizli rejim kapsamında Türkiye'nin Topluluğa yaptığı tarım ürünleri ihracatının %71'i vergiden muaf olarak, %5'i ise gümrük vergisi indirimiyle gerçekleştirilir hale gelmiştir. AB tarafından tanınan söz konusu tek taraflı tavizlere mukabil Türkiye, gerek bir taviz niteliği taşımaktan öte sembolik nitelikte, gerek 1993 yılı ithalat Rejimi uyarınca otonom olarak, gerekse de Katma Protokol'den ve EFTA Anlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülükleri uyarınca, Topluluk menseli bazı ürünlerin ithalatına cüzi miktarlarda indirim yapmıştır.

1993 yılı Eylül ayında AB ile başlayan Tarım Teknik görüşmeleri sürerken, AB Türkiye'den tarım ürünleri ticaretinde taviz talebinde bulunmuş ve bu çerçevede 1995 yılından itibaren görüşmeler karşılıklılık niteliği kazanmıştır. Müzakereler sonucunda 1998 yılında yürürlüğe giren ve 1995 yılı rakamları baz alınarak yapılan hesaplamalara göre yeni tavizli sistemde Türkiye'nin AB'ye yönelik tarımsal ihracatının %68'i gümrük vergilerinden muaf, %25'i vergi indirimli olmak üzere toplam %93'ü taviz kapsamında gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin AB'ye tanıdığı tavizler sonucunda ise Birliğin Türkiye'ye yönelik tarım ürünleri ihracatının %22'si muaf, %11'i ise vergi indirimli olması kararlaştırılmıştır. Bu noktadan hareketle AB'nin Türkiye'den tarım ürünleri ithalatında ilk bakışta verici olduğu ve geniş tavizler tanıdığı sonucuna ulaşılabilir. Fakat Türkiye'nin tarım ürünleri ihracat kompozisyonunun ezici ağırlıkta bitkisel ürünlerden oluşması, bunlar arasında ise AB'nin zaten ithalat ihtiyacının yüksek olduğu, ulusal üretim kaygısının olmadığı, olsa bile pazarın genişliği nedeniyle arz yetersizliğinin olduğu ürünlerin olması tavizlerde etkili olmuştur. Bu çerçevede birçok üründe Türkiye'nin AB

pazarlarında tutunması bir rekabet mücadelesinin sonucu olmaktan ziyade edilgin bir işlev olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye-AB ilişkileri açısından önemli dönüm noktalarından biri de, hiç kuşkusuz imzalanmasının üzerinden 12 yılı aşkın zaman geçmesine rağmen, halen güncel tartışmalara konu olan Gümrük Birliği anlaşmasıdır. Önemli ekonomik sonuçları olan ve 6 Mart 1995 yılında Ortaklık Konseyi nezdinde AB ile Türkiye arasında imzalanan Gümrük Birliği karar metninde tarım ürünleri, gümrük birliği dışında tutulurken işlenmiş tarım ürünlerinin üç yıl sonra gümrük birliğine dahil edilmesine karar verilmiştir. Bu kararda tarım ile ilgili olarak, işlenmiş tarım ürünleri hariç Katma Protokoldeki maddeler tekrarlanmış, Türkiye'nin AB Ortak Tarım Politikasına uyum sağlaması gerektiği vurgulanmıştır. Daha sonra 1997 Lüksemburg Avrupa Konseyi'nin ardından alınan karar doğrultusunda 1998 yılında yayımlanan "Türkiye için Avrupa Stratejisi" adlı belgede tarafların tarım politikalarına ilişkin bilgi ve mevzuat değişimi yapılması, ayrıntıların karşılıklı görüşülmesi, Türk tarım politikaları ile OTP'nin farklılıklarının saptanması ve Türkiye'nin OTP'yi üstlenmesi için teknik ve mali yardımın sağlanması öngörülmüştür.

1999 yılı Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye Avrupa Birliği üyeliğine adaylık statüsünün verilmesinin ardından başlayan yeni dönemde gerek siyasi, gerek hukuki, gerekse de ekonomik alanda Avrupa Birliği kriterlerine uyum konusunda daha sistemli bir çalışma başlatılmış, bütün eksiklerine rağmen bu süreçte tarım sektörüne yönelik de önemli adımlar atılmıştır.

5.5.1. Türkiye Tarımının OTP'ye Uyumu

Avrupa Birliği ile ilişkilerde Türk tarımının ve tarım politikalarının OTP'ye uyumlu hale getirilmesi gerektiği yönündeki ilk ifadelerin yer aldığı Ankara Anlaşması'ndan günümüze kadar olan 45 yıla yakın süre içerisinde OTP' de büyük bir kısım son yıllarda olmak üzere önemli reformlar gerçekleştirilirken, Türkiye tarımının uyumu konusunda kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır. Bu dönem içerisinde Türkiye'de izlenen tarım politikaları, hedefleri herhangi bir takvime bağlı olmayan, soyut, sektörün sorunlarını çözme niteliği taşımayan, kendileri birer soruna dönüşen ve daha ziyade günlük politik kaygıların ürünü olan araçlardan oluşmuştur.

İzlenen bu tarz politikalar sonucunda ortaya çıkan sorunlu tarımsal yapının, koşulları her geçen gün daha da ağırlasan OTP'na uyumlu hale getirilmesi ve en zor müzakere başlığı olarak bilinen tarım konusunda AB ile üyelik müzakerelerinin başarıyla tamamlanması için ilgili

mevzuatta, idari ve kurumsal yapıda ve tarım politikalarında kapsamlı dönüşüme ihtiyaç duyulmaktadır.

5.5.1.1.Mevzuat Uyumu

Avrupa Komisyonu tarafından belirlenen Müzakere Çerçeve belgesinde ortaya konulduğu gibi tarım sektöründe müzakereler tarım ve kırsal kalkınma, gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı ve balıkçılık başlıkları altında yürütülürken ilk adım olarak bu başlıklarda mevzuat uyumunun sağlanması gerekmektedir. Türkiye'nin tarım alanında AB mevzuatına uyum çalışmaları, AB'de herhangi bir teknik destek almadan Gıda,Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde AB ile ilgili birimin kurulduğu 1987 yılında başlamış ve oluşturulan çalışma grubu o tarihe kadar olan AB mevzuatını derlemeye, incelemeye, önemli olanları tercüme etmeye çalışmıştır.

AB tarım mevzuatına uyum konusundaki çalışmalar 1999 yılı Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin AB'ye adaylığının tescil edilmesinin ardından yeni bir ivme kazanmıştır. Adaylık statüsünün verilmesinin ardından Avrupa Komisyonu tarafından katılım öncesi strateji için önemli bir araç olan, Türkiye için kısa ve orta vadeli önceliklerin, hedeflerin ve mali yardımların yer aldığı “Katılım Ortaklığı 2000” belgesi hazırlanmış ve 2001 yılı Mart ayında yayımlanmıştır. Buna mukabil olarak Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmaları kapsayan “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” ve bu programın uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararı 2001 yılında, Katılım Ortaklığı 2003 ile uyumlu program ise Haziran 2003'te yayımlanmıştır.

Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program'da yer alan hususların yerine getirilmesi için AB Genel Sekreterliği koordinasyonunda 9 Alt Komite oluşturulmuş olup, bunlardan “Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi”nin faaliyetlerinin yürütülmesi ve koordinasyonu Tarım Bakanlığına verilmiştir. Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesinin görev alanına giren AB mevzuatının çok hacimli olması nedeniyle bu komitenin altında aşağıda belirtilen 8 adet Alt Çalışma Grubu oluşturulmuş ve AB mevzuatına uyum çalışmaları başlatılmıştır:

- Arazi Kayıt ve Çiftçi Kayıt Sistemi Alt Çalışma Grubu
- Hayvan Kimlik Sistemi alt Çalışma Grubu
- Veterinerlik Alt Çalışma Grubu

—Bitki Sağlığı alt alışma Grubu

—Balıkçılık Alt alışma Grubu

—Kontrol Alt alışma Grubu

—Tarımsal Piyasalara İlişkin Topluluk İdari Yapılarının İzlenmesi ve Oluşturulması Gereken başlıca Sistemler ile Kırsal Kalkınma Alt alışma Grubu

—Ortak Piyasa Dzenlerine Uyum Alt alışma Grubu

Bu alışma grupları bir taraftan tarım mevzuatını AB müktesebatına uyumlu hale getirmek için çalışmalarını sürdürürken, diğer yandan AB'nin ilgili mevzuatları sürekli değişmekte ve yeni yasal dzenlemeler ortaya çıkmaktadır. Eski rakamlar AB müktesebatının 80 bin sayfadan oluştuğunu göstermekle birlikte, Birliğin dinamik yapısı nedeniyle sürekli yeni mevzuatların yürürlüğe girmesiyle gelinen noktada bu sayı 120.000 sayfaya ulaşırken, bu sayının yaklaşık 60.000 sayfasını tarım ve balıkçılıkla ilgili mevzuat oluşurmaktadır. Yarısının yalnızca tarım ve balıkçılık ile ilgili olması AB müktesebatı için tarımın ne kadar önemli olduğunun bir diğer göstergesidir.

2006 İlerleme Raporuna göre; Türkiye'nin bu mevzuata uyum düzeyinde kısmi ilerlemeler olmasına rağmen gelinen noktada henüz tatmin edici ilerleme sağlanamamıştır. Bu çerçevede başta kırsal kalkınma, veterinerlik, bitki sağlığı ve gıda sektörleri olmak üzere AB müktesebatına uyum çalışmalarında sınırlı ilerleme sağlanırken, çalışmaların daha erken aşamada olduğu AB Komisyonu'na vurgulanmıştır.

İlerleme Raporunun yayınlanmasından sonra hükümet tarafından AB'ye tam üyelik perspektifi ile 2007–2013 döneminde Avrupa Birliği müktesebatına uyumun tamamlanmasını hedefleyen bütüncül bir program hazırlanması kararı alınmıştır. Bu karar uyarınca, tarama süreci sonrasında dzenleme yapılması öngörülen tüm fasılları kapsayacak biçimde, Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı hazırlanmıştır. Programda yasal dzenlemeler, ikincil dzenlemeler ve ilgili faslın gerektirebileceği temel strateji veya politika belgelerine yer verilmiş, dzenlemenin yapılmasından sorumlu kurum ve dzenlemenin yapılacağı takvim belirlenmiştir. Ülkenin ihtiyaçları ve öncelikleri dikkate alınarak hazırlanan ve her dzenlemenin takvime bağlandığı programda 2009–2013 döneminde yapılması öngörülen dzenlemelerin önemli bir bölümünün 2011 yılı sonuna kadar tamamlanması hedeflenmiştir. Ancak, bu dzenlemelerin bir bölümünün yapılacak etki analizlerine ve müzakerelerin seyrine bağlı olarak, üyelik sonrası geçiş süreleri içerebileceği göz ardı edilmemiştir.

AB ilk dört genişlemede tarım ürünleri konusunda üç farklı türde uyum modeli uygularken, üyelik anında mevzuata uyum düzeyi bu uygulanan modellere göre belirlenmiştir. İlk iki genişlemede üye olan ülkelerde OTP'nin temelleri hemen geçerli kılınmakla birlikte, tarım ürünlerinin fiyatları, eski ve yeni üye ülkeler arasındaki sınır korumalarının kaldırılması, üçüncü üyelere uygulanan ortak gümrük tarifelerine uyum aşamalar halinde ve farklı geçiş süreleri içerisinde gerçekleşmiştir.

Üçüncü genişlemede ise İspanya ve Portekiz'in tarım politikaları ve tarımsal yapıları farklı olduğu ve eski üyeler üzerinde ciddi bir rekabet baskısı oluşturma beklentisi ortaya çıktığı için birinci aşamada ülkedeki eski tarım piyasası düzenlemeleri geçerli olurken, ancak ikinci aşamada klasik model denilebilecek OTP'ye aşamalı uyum öngörülmüştür.

Dördüncü ve beşinci genişlemede ise farklı bir yol izlenerek katılımı birlikte OTP'nin bütün düzenlemelerinin yürürlüğe girmesi benimsenmiştir. Bu çerçevede aday ülkeler tarım mevzuatını bütünüyle kabul ederek kendi mevzuatlarını ona uyarlamışlar, iç piyasalara yönelik Ortak Piyasa düzenleri ve ortak gümrük tarifeleri katılımı birlikte yürürlüğe girmiş, görüşmelerde varılan kararlar gereği uyumun tamamen sağlanamadığı konularda ise kendilerine tanınan süreler içinde uygulamaya geçme olanağını elde etmişlerdir. Türkiye'nin tam üyeliği durumunda dördüncü ve beşinci genişlemede izlenen yöntemin uygulanacağını varsayarsak, tarım mevzuatının önemli bölümünün katılımın ilk gününde yürürlüğe gireceğini, müzakereler sonucunda üzerinde anlaşma sağlanan bazı özel durumlarda ise mevzuatın bir kısmının geçiş süreci sonunda uygulanacağı söylenebilir.

5.5.1.2.Kurumsal ve İdari Yapıda Uyum

AB'nin dinamik yapısı nedeniyle topluluk müktesebatının sürekli değişmesi, güncel koşullara göre yenilenmesi ve genişlemesi mevzuata uyumu zorlaştırmakla birlikte, aday ülkede süreci destekleyen siyasi iradenin olması durumunda mevzuat uyumu, uyum sürecinin en sorunsuz kısmını oluşturmaktadır. Üyelik için AB müktesebatının sadece kabul edilmesi değil, uygulamasının da bir kriter haline gelmesi neticesinde, AB'ye aday ülkelerin katılım öncesi uyum çalışmalarında üzerinde öncelikle durmaları gereken konulardan birisi, AB müktesebatını benimseyecek ve uygulayacak, AB'ye paralellik arz eden kurumsal bir yapılanmanın tesisidir.

Bu noktada kabul edilen mevzuatın eksiksiz uygulanması için idari yapının güçlendirilmesi ve gerekli olan kurumsal dönüşümün sağlanması önemli faktörler olarak ortaya

çıkılmaktadır. AB Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan “AB Müktesebatının Uygulanması için Gerekli İdari Kapasite ve Türkiye’nin Durumu” çalışmasında idari kapasite “AB müktesebatını tam ve etkin bir şekilde uygulayacak ve zaman içerisinde değişen koşullara uyum sağlayabilecek şekilde kurulan kurum ve kuruluşlar, buralarda çalışan yeterli eğitimi almış ve uzmanlaşmış personel ve bu kurum ve kuruluşları işler halde tutacak ekonomik unsurların birleşiminden oluşan sevk ve idare yeteneği” olarak tanımlanmaktadır.

Bu noktada Türkiye’nin uyum sağlaması gereken önceliklerin pek çoğunda idari kapasitenin güçlendirilmesine yönelik adımlar atılması öngörülmüş ve kurumsal yapılanmanın güçlendirilmesine ilişkin olarak AB Komisyonu tarafından sağlanan teknik yardımlardan en önemlisi olan eşleştirme (twinning) mekanizması 2002 Mali İşbirliği Programlaması çerçevesinde hazırlanan on iki proje ile başlamıştır. Ayrıca tarım alanında idari kapasitenin güçlendirilmesine yönelik gelişmeler ciddi mali kaynak gerektirdiği ve Türkiye’nin Topluluk programlarına katılımı ile birebir ilişkili olduğu için, idari kapasitenin geliştirilmesi konusundaki çalışmaların mevzuat uyum süreci ve Topluluk Programlarına katılım çerçevesinde ilerlemesi öngörülmüştür.

Bu çerçevede tarım sektöründe idari ve kurumsal yapının müktesebata uyumlu hale getirilmesi için 2003 yılından itibaren bir takvim hazırlanmakla birlikte çeşitli nedenlerle istenen ilerleme sağlanamamış ve bu durum ilerleme raporlarına da yansımıştır.

5.5.1.3.Tarım Politikalarında OTP’ye Uyum

Türkiye’de tarım sektörüne ilişkin yazılı politika belirlenmesine Kalkınma Planları ile başlanmış ve tarım politikalarının hedefi beyan edilmiş olan hali ile pek çok gelişmiş ülke politikaları ile neredeyse eşdeğer olmuştur. Kalkınma planlarında devamlı olarak yer verilen politika hedefleri her plan döneminde tekrar edilmekle birlikte, bu hedeflere ulaşmak için takip edilecek yöntem, kullanılacak olan araçlar ve zamansal programlamaya yer verilmemiştir.

Bu durum yazılı haliyle hedefleri gelişmiş ülke politikalarının hedeflerine eşdeğer olan tarım politikalarının uygulamada farklı sonuçlar doğurmasına, hatta tarımdaki yapısal sorunların temel kaynağı olarak anılmasına neden olmuştur.

1990’lı yıllardan itibaren uluslararası konjonktürde yaşanan değişime ek olarak, Türkiye’nin AB üyeliğine adaylığının tescil edilmesi, tam üyelik için siyasi ve ekonomik kriterlerin karşılanmasını zorunlu kılarken, tarım politikalarının da OTP’ye uyumlu hale

getirilmesi için yeni açılımlara ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu çerçevede tarım sektöründe reform sürecine katkıda bulunma ve teknik altyapı sağlama amaçlarıyla 2000 yılında başlatılmış olan Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP) her ne kadar Dünya Bankası öncülüğünde yürütülse de, tarım politikalarının OTP'na uyumlu hale getirilmesi için atılan önemli adımlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Fakat bu projenin bazı bileşenlerinde istenilen ilerleme sağlanamamış ve 2005 yılında söz konusu proje revize edilerek süresi 2007 yılına kadar uzatılmıştır. Yapılan revizyonda, Çiftçi Kayıt Sistemini destekleyici kadastrо çalışmaları, arazi toplulaştırma, tarımsal yatırım desteği, çevre amaçlı tarım alanlarının korunması ve lisanslı depoculuk gibi bileşenler öncelikle ele alınmıştır.

Ayrıca reform çalışmaları kapsamında üretimle ilişkili olan eski politika araçları büyük ölçüde terk edilirken, üretimden bağımsız DGD sistemi benimsenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Çiftçi Kayıt Sisteminin geliştirilmesine katkı sağlamakla birlikte bu uygulamanın tarımsal üretim üzerinde olumsuz etki yarattığı, bir tarım politikası aracı olmaktan çok sosyal politika aracı olduğu ve yöntemden kaynaklanan sorunlar nedeniyle hedef kitleye ulaşmadığı eleştirilerinin artmasıyla 2002 yılından itibaren tarım destekleri içindeki payı aşamalı olarak azaltılmaya başlanmıştır. Tarım politikası araçlarının bileşiminde yaşanan bu değişim İlerleme Raporunda olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve üretimle bağlantılı desteklerdeki artışa yönelik bu eğilimin 2003 yılında benimsenen OTP reformunun ruhuna aykırı olduğu vurgulanmıştır.

Tam üyelik öncesi OTP'na uyum sürecinde uygulanan tarım politikalarında ortaya çıkan bu tarz sapmalar, geçici olduğu, tarım sektöründe rekabetçi yapının oluşumuna katkıda bulunduğu ve gerekli yapısal dönüşümü sağlamayı amaçladığı sürece faydalı olmakla birlikte, sektördeki geçmiş alışkanlıkların devam ettirilmesi riskini de taşımaktadır. Ancak Türkiye'nin ileriye dönük tarım politikalarının şekillenmesinde OTP kadar DTÖ gözetiminde yürütülen tarım görüşmelerinde elde edilecek anlaşmadaki bağlayıcı taahhütlerin etkili olacağı gerçeği eski alışkanlıkların devam ettirilmesi riskini bertaraf etmekte ve ayakta kalabilmek için tarımda rekabetçi yapının oluşumunu sağlayacak yapısal dönüşümün gerçekleştirilmesinden başka bir seçenek bırakmamaktadır.

Geleceğe dönük politikalar geliştirilirken Avrupa Birliği'nin sürekli değişen dinamik bir hedef olduğu gerçeği unutulmamalı ve tarım sektörü bağlamında değerlendirildiğinde uluslararası anlaşmaların etkisiyle OTP'nin gelecekte nasıl şekil alacağı, Türkiye'nin tam üyeliği tarihinde

nasıl bir politikalar seti ve bütçe yapısı oluşacağı şimdiden tahmin edilerek, bu yenilenecek yapıya uyum sağlanması gerekmektedir.

Bu çerçevede Türkiye orta vadede sonradan pişmanlık duymayacağı bir strateji geliştirerek OTP'ye uyum için atılacak adımları doğru sıraya koymalı, uyum sürecinde hem Türkiye'nin hem de AB'nin tarımlarının değişecek olmasını dikkate alarak ileride değişecek bir özelliğine şimdiden uyum göstermenin ortaya çıkarabileceği olumsuz etkileri de hesaba katmalıdır.

Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gereklerine son derece uygun düştüğü gibi, AB ile yakınsama sağlama süreci açısından da büyük önem taşıyan, tarımı, kırsal alanda tarım dışı çok sektörlü bir bakış açısı içinde ele alan kırsal kalkınma yaklaşımının 2013 yılı sonrasında öne çıkacağı, tarıma doğrudan destekler azalırken kırsal kalkınma başlığı altında proje bazlı desteklerin önem kazanacağı şimdiden anlaşılmaktadır.

OTP'nin dinamik yapısını öne çıkaran bu bakış açısıyla Türkiye'nin tarım politikası araçlarının bugünkü OTP'ye uyumlu olmasındansa, tam üyeliğin gerçekleşeceği tarihe kadar olan süreçte tarım sektöründe rekabetçi yapının oluşumunu ve yapısal dönüşümü sağlayan ve üyelik tarihindeki OTP'ye uyumlu olan politika araçlarının daha önemli ve arzu edilen olduğu söylenebilir.

5.5. Türkiye AB Tarım Politikasını da Örnek Alarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2007–2008–2009 Yıllarında Yapmış Olduğu Faaliyet Raporları

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı her yıl yıllık faaliyet raporları hazırlamaktadır. Bu raporlar mevcut durumları ve AB uyum süreci içerisinde yıllar itibariyle yapılan çalışmaları, Bakanlığın yapısını, işleyişini..vs. kapsamaktadır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi EKER önderliğinde hazırlanan bu raporlarda evrak üzerinde şüphesiz hata payı oldukça az olsa da konuyu tavandan tabana doğru ayrıntılı olarak incelediğimizde EKER'in ve Bakanlığın bazı önemli kriterleri atladıklarını ve AB'ye uyumun sadece evrak üzerinde kaldığını söylemek mümkündür. Bakanlığın yıl bazında raporları ve ayrıntılı incelemem aşağıdaki gibidir.

5.6.1.2007 – 2008 – 2009 yılı raporları

5.6.1.1. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Uyguladığı İç Kaynaklı Projeler

*Tarımsal destekler önemli ölçüde arttırılmıştır.

Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi; yem bitkisi desteklemeleri çerçevesinde 2007 yılında 346.349 çiftçi, 983.348 hektar alanda desteklemeye tabi yem bitkisi ekiminde bulunulmuştur. Tarımsal desteklemeler Türkiye gibi üretim planlamasının devlet tarafından düzenlenmeyen ülkeler için oldukça önemlidir. Çünkü bir sonraki yılın ürün desenini genel olarak desteklemeler belirlemektedir. Durum böyle olunca da yem bitkileri gibi toprağın yapısını düzenleyen, besleyen, hayvan beslenmesinde oldukça önemli yeri olan yem bitkileri destekleri çiftçiler açısından oldukça önemlidir. Konuya bu açıdan baktığımız takdirde yem bitkilerinin desteklenmesine devam edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de hayvan besleme tamamen çiftçinin kendi bitkisel üretimi ile karşılanamamaktadır. Kabaca bir hesaplamaya göre bir ineğin beslenmesi için Türkiye şartlarında en az 1 dekar 500 metrekare arazinin işlenmesi gerekmektedir. Büyükbaş çiftliklerin ekonomik olabilmesi için en az 20 baş hayvan varlığının olması gerekmektedir. Bu da en az çiftçinin 30 dönüm araziye sürekli işlenmesini gerekli kılmaktadır. Durum böyle olunca da; hazır yemlere olan ihtiyaç gün ve gün artmaktadır. Yıllar itibariyle yem fiyatlarının tl/kg olarak baktığımız da ise hayvan yem fiyatlarında sürekli bir artış içerisinde olduğunu görülebilmektedir.

Çizelge 5.24. Yıllar İtibariyle Yem Fiyatları (TL/kg)

Yıllar itibariyle yem fiyatları (TL/kg)										
Yemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sığır besi yemi	0,190	0,240	0,310	0,300	0,310	0,390	0,470	0,431	0,511	0,565
Sığır süt yemi	0,200	0,250	0,320	0,310	0,320	0,400	0,490	0,446	0,531	0,627

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2011)

Çizelge 5.25. Dekar Başına Yem Bitkileri Destekleri (TL/da)

Yem Bitkileri (TL/da)	Yonca (sulu)	130
	Yonca (kuru)	70
	Korunga	90
	Tek Yıllıklar	30
	Silajlık Tek Yıllıklar	45
	Silajlık Mısır (sulu)	55
	Silajlık Mısır (kuru)	30
	Yapay Çayır-Mera	75

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2011)

Yem bitkilerinin desteklenmesi her ne kadar olumlu olsa bile, hayvan yemlerinin pahalı oluşu ve buna rağmen süt fiyatlarının 2008,2009, 2010 ve 2011 yılları içerisinde ortalama olarak aynı kalması bu konuya daha fazla önem verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bir bardak çayın 0,50 TL olduğu bir ülkede 1 litre sütün fiyatının 0,60 TL olması hiç de ekonomik olmamaktadır.

*Sektörde yapısal dönüşümü sağlamak amacıyla, kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi programı uygulamaya konulmuştur.

Kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi ve köyden kente göçün engellenmesi Türkiye'nin bugün yüz yüze kaldığı en önemli sosyal, politik, ekonomik sorunlarından birisidir. AB' de de kır hayatında yaşayan insanların yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla çeşitli politikaların oluşturulması oldukça güncel bir konudur. Konuya bu şekilde bakıldığından Türkiye'nin AB standartlarına ulaşabilmek için paralel bir çalışmayı eş zamanda sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Fakat diğer yandan bakıldığında Türkiye kırsal yaşamının batı- doğu, kuzey-güney eksenli oldukça farklılık gösterdiğini ve bazı köylerde, bölgelerde 21. Yüzyıla yakışmayacak bir yaşam kalitesinde çiftçilerin yaşadığını söylemek mümkündür. Konu böyle olunca da Türkiye gibi yaklaşık otuz beş bin köyü bünyesinde barındıran büyük bir ülkenin kırsal hayatının iyileştirilmesi çalışmalarına hız, parasal destek ve çiftçilerde bu bilincin geliştirmesinin zaman alacağı düşünülmektedir.

*Hayvancılığın geliştirilmesi ile ilgili olarak; hayvan sağlığı, suni tohumlama ve mera ıslah çalışmalarında önemli başarılar elde edilmiştir.

2007 yılında gerçekleştirilen bu başarılar Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı adına düşünüldüğünde gerçekten kısa sürede verim ve kalite artırılması açısından son derece önemlidir. Yine de yerli ırkların hala Türkiye’de oransal melez ve kültür ırklarıyla kıyaslandığında fazla oluşu gözlemlenmektedir. Ayrıca suni tohumlama sayesinde ırkta yapılan bu değişiklik verim ve kaliteyi arttırsa bile hayvan besleme, bakım, yetiştiricilik gibi hayvansal üretim aşamalarında uzmanlık, kalite ve standardizasyon istemektedir. Türk Çiftçisi’nin pek çok bölgesinde ve ya ilinde tam anlamıyla bilimsel metotlarla veya belirli standartlarla yetiştiricilik yapmadıkları ve bilimsel yetiştiriciliği bilmedikleri bilinmektedir. Durum böyle olunca da sütte mikrop sayısının fazlalığı, sütte koku veya hayvanda verim düşüklüğü, hastalıklar gibi olumsuz yetiştiricilik örneklerine rastlanmaktadır.

AB’de çiftçilerin ekonomik yönden zengin oluşu teknolojiyi takip etmelerini sağlamaktadır. Ayrıca pek çok uygulamayı standartlara bağladıkları gibi sütteki mikrop sayısının alt üst limitinden tutun da kesim haneye gidecek karkasın bile alt limiti bellidir. Türkiye’de bu standartlar kağıt üzerinden belirlenmeye çalışılsa da pratikte hala pek çok sorun bilinmekte ve gözlenmektedir.

*Çiftçilerin uzun zamandır birikmiş kredi borçlarının bir kısmı silinmiş, bir kısmı ise yeniden yapılandırılmıştır.

Gelişmiş ülkelerle Türkiye’yi kıyasladığımızda Türkiye’nin ne kadar ilginç bir ülke olduğunu sadece tarım politikalarına bakarak söylemek mümkündür. Her ne kadar her geçen gün resmi rakamlara göre tarımda uğraşan kişi sayısının azaldığı yazılsa da hala tarımdan pek çok kişi geçimini temin etmektedir. Durum böyle olunca da çiftçilerin zaman zaman finansman ihtiyacı doğmuştur. Tarım sektörünü bugün finanse eden Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketidir. Yani hem Türkiye Cumhuriyeti hem de AŞ statüsünde olan bir bankadır. Türkiye’de ki tarım finansmanını açıklamadan önce AB’de tarım finansmanından bahsetmenin daha yerinde olacağını düşünmekteyim.

Avrupa Birliği’nin ilk ortak politikası, tarımda gerçekleştirilmiştir. 1962 yılında ise OTP’de finansmanı sağlamak üzere FEOGA devreye girmiştir. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu; AB ortak tarım politikasının uygulamaya geçirilmesi ve bu konuya kaynak

aktarılması amaçlanmakla birlikte AB üyesi ülkelerdeki tarım politikalarının yönlendirilmesi de amaçlanmıştır. Bu amaç ile FEOGA 1964 yılında yönlendirme ve garanti fonu olarak çalışmaya başlamış ve yalnızca AB ülkelerinin tarımsal desteklemelerini yönlendirmek amacıyla faaliyetini sürdürmektedir.

Türkiye’de bugün tarımsal destekler Ziraat Bankası kanalı ile sürdürülmektedir. Ziraat Bankası’nın yarı hissesinin özel sektör bünyesinde işletilmesi ve Türkiye’nin tarımını finanse edecek kanalda henüz bir bankacılık sistemine tam olarak geçememiş olması konunun vahimliğini aşikar olarak gözler önüne sergilemektedir. Türkiye’de çok acil olarak kooperatifler bankasının kurulması ve tarımın kendi kendini finanse edebilecek bir kurum halinde işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Geçmişte TEKEL, ÇAYKUR gibi özünde kar etmemesi için hiçbir gerekçe olmayan kurumların finansman kaynaklı sıkıntılardan ötürü kapanmak ya da el değiştirmek zorunda kaldığını yaşayarak görmüştük. KİT’lerin Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıldan itibaren; finansman ile gerektiği zamanda ve doğru politikalarla desteklendiği takdirde nasıl kara geçebileceğini bilmek ve bu yönde politikaları oluşturmak gerek ülke ekonomisi gerekse sosyal refah yaratıcı etkisi yönünden oldukça önemlidir.

*Uzun zamandır biriken sulama elektriği borçlarına ödeme kolaylığı sağlanmıştır.

2007 yılında yapılan borçların silinmesi ve ya kolaylaştırıcı ödeme kolaylığı getirilmesi iki farklı açıdan değerlendirilebilir. İlki, çiftçileri popülist politikalar sayesinde oy kaybetme uğruna veya altında başka çıkarlar gözeterekten göz ardı etmedir ki bu oldukça olumsuzdur. Çünkü çiftçileri psikolojik olarak bilinçaltında tarım politikaları ile ilgilenen üst düzey insanlarına güvensizliği aşlamaktadır. Borçlarını ödeyen çiftçiler ile ödemeyenler eşit tutulmakta ve adaletsizliğe neden olmaktadır.

Diğer taraftan bakıldığında ise Avrupa Devletleri ve pek çok gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’de pek çok şeyde olduğu gibi elektrik de çok pahalıdır. Bu da çiftçinin tarımda modernize olması ve teknolojiden maksimum seviyede yararlanmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bugün bakıldığında 21. yüzyılda hala elektrik kesintileri meydana gelmekte, iklimsel olaylardan en çok elektrik ve elektrikle çalışan alet makinelerin voltajların ani düşüş ve yükselişi sonucu etkilendiği görülmektedir.

Türkiye gibi yüksekliğin zaman zaman 1200 ve daha fazla metreye çıktığı, yağmurun sağanak yağışa ve fırtınaya dönüşebildiği, şiddetli yağmurlar sonucu sellerin meydana gelebildiği

bir ülkede hala ilkel denilebilecek elektrik direklerinin olması durumun vahimliğini göstermektedir. Bugün gelişmiş ülkelerin pek çoğu enerjisi ile övünürken bizim katı yakıt kullanımının daha fazla olduğu ve alternatif enerji kaynaklarından neredeyse hiç yararlanmadan kullandığımız elektriğinde kesintili oluşu Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için son derece kötü olmaktadır. Üstelik rüzgar, güneş, dalga gibi alternatif enerji kaynakları potansiyelimizin son derece yüksek oluşu ve bu kaynakların kullanımı takdirinde çok daha ucuza ve garantili, sonsuz enerjiji kullanabilmemiz mümkün olacaktır.

*Tarımsal kredi faizleri %59'dan %17,5' e indirilmiştir. Ayrıca bazı konularda sübvansiyonlu kredi kullanma imkanı getirilerek faiz oranları % 0-13 aralığına çekilmiştir.

Tarım sektörü, sanayi, hizmet ve diğer sektörlerle nazaran daha hassas bir politika gerektirmektedir. Çünkü tarımda hasat yılda ancak belirli dönemlerde olmakta ve ancak hasat zamanı çiftçi para kazanabilmektedir. Durum böyle olunca da çiftçinin likidite açığı olduğunda kredi kullanımında hasat zamanı ve kredinin ödeme kolaylığının sağlanabilmesi için kredilerin daha düşük tutulması şarttır. %59 gibi kredi faizlerinin oldukça yüksek olduğu dönemlerde ülke genelinde bu kredileri kullanan çiftçilerin oldukça az olduğu ve bu çiftçilerinde ekonomik yönden zaten belirli bir seviyenin üzerinde olan çiftçilerin olduğu söylenebilmektedir. Bu açıdan kredi faizlerinin %17.5' e kadar indirilmiş olması yatırım yapmaya istekli çiftçiler başta olmak üzere çiftçileri olumlu yönde etkilemiştir.

Tabi burada serbest piyasa ekonomisinde Türkiye'de son yıllarda bankacılık sektöründe gösterilen liberal politikalarında varlığını göz ardı etmemek gerekmektedir. Bankaların özellikle yabancı sermayeli çok uluslu şirketlerle birleşmesi ve ya tamamen satın alınması yabancı sermayeli şirketlerin yeni politikalarından birini oluşturmaktadır. Çiftçilerin elinde ipotek olarak yalnızca kendi arazilerini gösterebilmeleri ve ödeyemedikleri takdirde bu arazilerin bankaların eline geçebilme olasılığı da bulunmaktadır.

Bankacılık sektörü ileriye görebilen ve bilinçli olarak hareket edebilen çiftçi için oldukça faydalı olarak kullanılabilir. Fakat ülkemizde yanlış kredi kullanımından kaynaklanan ipotek, rehin alma veya kefillikten kaynaklanan borç ödenmesi vakalarına son yıllarda artan orantılı olarak karşılaşılmaktadır.

Bir Avrupa Ülkesi olan Yunanistan'da 2011 yılında Türkiye ulusal bankalarına ortak olmak istemiş ve Yunanistan'dan ret cevabı gelmiştir. Bunun bir tek açıklaması vardır o da ulusal

bankalarında Türkiye'nin ortak olmasını istememektedirler. Yunanistan gibi bugün AB üyesi olan fakat batmış bir ekonomiye sahip bir ülkenin bile ülke ekonomisini oluştururken böyle bir politika izlemesi, Türkiye gibi potansiyeli çok fazla yüksek olan bir ülkenin politikalarını oluştururken daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

*Sertifikalı tohumluk kullanan üreticilerimize ilk kez destek vermeye başlanmıştır.

Tarımda kısa vadede üretimi arttırmanın bir yolu da kullanılan tohum çeşidinin değiştirilmedir. Türk Çiftçisi genel olarak aile işletmeciliği tarzında faaliyetlerini sürdürmektedir. Durum böyle olunca da geleneksel tarım yöntemlerini kullanmaktadır. Tohum kullanımında ise genellikle hasat sonrasında bir miktar tohuma ayırmata ve bir sonraki yıl bırakılan tohumdan ürün alımı yoluna gidilmektedir. Pratik anlamda kolay ve masrafsız olan bu yol modern tarımcılıkla uğraşan pek çok ülke için artık vazgeçilmesi gerektiğine inanılan bir yöntemdir. Çeşit seçimi gerek hastalık ve zararlılardan arı yetiştirilen ilaçlı tohumun verimde meydana getirdiği artış gerekse geliştirilen yüksek verim ve kalitedeki çeşidin açılım özelliği göstermemesi adına kullanımı son derece faydalı olmaktadır.

Diğer yandan Türkiye'de sertifikalı tohum kullanımında karşılaşılan bazı aksaklıkları da belirtmek gerekmektedir. Birincisi her ne kadar sertifikalı tohum üreticilerine ve sertifikalı tohum kullanan çiftçilere destek olsa da pratikte bu desteklerden faydalanan çiftçiler azdır. Çünkü sertifikalı tohumu ilçelere getirmek ayrı bir sıkıntı, gelen bu tohumların üreticiler tarafından alınabilme koşulları ayrı, sertifikalı tohum kullanım bilincinin çiftçilerde henüz tam olarak oluşmaması çok daha ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tohumların kooperatifler aracılığı ile satılması ve destekleme sürelerinin kısa tutulması bununla ters orantılı olarak da kooperatiflere gelen tohumların zamanında gelmemesi ve ya gelen tohumların yöreye uyumlarının tespitinin yapılmamış olması pratikte gözlemlenen ve belirlenen sorunlardan olmaktadır. Bu da çiftçilerde az olan güven sorununu perçinlemekte ve bu desteğin öneminin yeterince anlaşılmasına neden olmaktadır.

Konuyla ilgili Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın çiftçilere daha fazla eğitim faaliyetlerinde bulunması, desteklemenin daha doğru ve bilimsel yapılması, destekleme tarihinin çiftçiler ve kooperatifler lehine daha uzun tutulması gerekmektedir.

*Su ürünleri üretimi ve arıcılık faaliyetleri de ilk kez 2003 yılında destekleme kapsamına alınmıştır.

Destekleme kapsamındaki arı kovanlarının en az 30 tane olması Türkiye gibi geçimlik aile işletmeciliğinin yaygın olarak yapıldığı çiftçiler için oldukça fazla bir sayıdır. Bu desteklemeyi alabilmek için ayrıca çiftçinin arıcılar birliğine de üye olması, aidat ödemesi gerekmektedir. Arı üretim faaliyetine destek verilmesi, kovan sayılarının 50'den 30'a düşürülmesi olumlu, çiftçilerimizin bu konuda çok fazla bilinçli bir üretim yapmaması, aidatları bazı bölgelerde karşılayamayan çiftçilerimizin olması ve ya konudan haberdar olmayan çiftçi varlığının bulunması desteklemenin olumsuz yanlarıdır.

AB'de özellikle balıkçılık konusuna çok önem verilmektedir. Türkiye'ye bakıldığında ise balıkçılık konusunda son dönemde bazı hareketliliğin olduğu söylenebilir. Yarım ada konumunda ve tatlı, tuzlu, mevsimsel göç yollarında bulunan pek çok balıkçılık açısından bulunmaz bir potansiyele sahip olan Türkiye'nin balıkçılığa önem vermesi gerekmektedir.

Bakanlığın su ürünleri mühendis sayısını arttırma eğiliminde bir politika izlemesi 2010 yılında balıkçılığa önem vermeyi arttırma eğiliminde olduğunu gösterse de Gıda,Tarım Hayvancılık Bakanlığı'nın bugün su ürünleri mühendislerinin yapması gereken işlerde veteriner hekimlere kısmen devri gibi bir işlem sürdürmesi ülkemizde nu konuyla ilgili bazı yasal düzenlemelerin bile daha oturmadığını gözler önüne sermektedir.

*TİGEM işletmesi kiraya verilerek, 13 adet büyük ölçekli özel sektör tarım işletmesinin kurulması sağlanmıştır.

Tarım Bakanı Mehdi EKER'in övünerek bahsetmiş oldu TİGEM'in özelleştirilmesi ve 13 adet büyük ölçekli tarım işletmesinin kurulmasını şahsi olarak olumlu görmemekteyim. Çünkü TİGEM gibi devletin teşebbüsleri ile kurulmuş kurumların asıl amacı özel sektörde olduğu gibi kar değildir. TİGEM'in amacı; bitkisel ve hayvansal üretimin arttırılmasında, çeşitlendirilmesinde ve iyileştirilmesinde faaliyet göstermek; çiftçilere uygun koşullarda tohumluk, damızlık, fidan gibi girdiler sağlamaktır. Devletin tarımın gelişmesindeki bu stratejik rolünün özel sektöre bırakıldığı taktirde olayının tamamen ticari bir yön izleyeceği ve bu durum karşısında Türk Çiftçisinin daha çok ezileceğini düşünmekteyim.

Ayrıca konunun bir diğer önemli noktası da TİGEM arazilerinin maddi açıdan değeri ve büyüklüğü olmaktadır. Örneğin Muş Alparslan Tarım İşletmesi'nin altmış dört bin dekar arazi

üzerine kurulu olduğunu Tarım İş Sendika Başkanı Beşir Işık, TİGEM'in özelleştirilmesine karşı olduğunu belirten dilekçesinde belirtmiştir. Özel sektörün tek amacının kar olduğu düşünüldüğünde sosyal politikaları iyileştirmeyi bir kenara bırakalım, TİGEM'in asıl amacını ileriki dönemlerde uygulayıp uygulamayacakları da kafalarda soru işaretine neden olmaktadır.

Özel sektörün bugün Türkiye'de ar-ge çalışmalarında kamuya nazaran daha fazla yatırım yaptığını söylemek mümkündür. Fakat tarım gibi işsizlikten, verim artışına ve ekonomik canlandırmaya kadar pek çok konuyu bünyesinde barındıran ve adeta ülkeler için can damarı halinde olan kolumuzu özel sektör aracılığı ile kesmek ne kadar doğru olmaktadır?

*Tarım arazilerinde verimliliği arttırmak için, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu çıkarılmış, bölünemez parsel büyüklüğü 10 dekardan 20 dekara çıkarılmış, arazi toplulaştırması çalışmalarına hız kazandırılmıştır.

Sayın EKER'in bahsetmiş olduğu sorun ve çözüm önerisi aslında Türkiye'nin yıllardan beri tarım konusunda kanayan başlıca bir yarası olmaktadır. Arazilerin miras yolu ile her geçen gün giderek bölünmesi ve parçalı küçük arazilerin ekonomik olarak tarım faaliyetini sürdürebilmesini engellemektedir. Fakat bu konunun aslında çözümünün tam olarak sağlanabilmesi için şahsi düşünceme göre Türkiye'yi doğu batı eksenli olarak düşünmemiz gerekmektedir. Batıda parçalı arazilerin birleştirilmesi hukuki düzenlemelerinde yapılması ile arazi toplulaştırılması olarak yapılabilmesi mümkündür. Zaten Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı'nın da Sabah Gazetesine verdiği demeçte konudan açıkça bahsetmektedir. Batıdaki arazi toplulaştırılmasının yapılabilmesi için aynı AB üyesi olan Almanya'daki gibi arazi bütünlüğünü sağlayacak ve bu sistemin medeni hukuk ile desteklenecek çözümler getireceğini belirtmektedir. Bu sistem babadan kalan arazinin kardeşler arasında eşit paylaşılması yerine bir kişiye devredilerek veya o kişinin şirket kurması devlet tarafından destekleneceği mantığına dayanmaktadır. Bu sayede arazilerin her zaman için bir elden yönetileceği ve arazi bütünlüğünün sağlanacağı düşünülmektedir. Daha önceki yıllarda miras yoluyla bölünen topraklarda ise; yeterli büyüklükte parsel oluşturulmuyor ise ortak kullanımın teşvik edilmesi, bu da olmuyor ise kiralanması ya da satışa sunulması düşünülmektedir. 2023 yılı ve sonrasında yeterli büyüklükte parseller oluşmuyor ise tapuda devir işleminin yapılmaması ve bu arazilerin tapuda şerh konulması planlanmaktadır.

Arazilerini birleştirmek, toplu hale getirmek ve ya büyötmek isteyen çiftçiler içinde teşvik politikalarının sağlanacağı ve arazi edindirme ofislerinin kurulması planlanmaktadır.

Yine ileriki dönemlerde yapılması planlanan düşöncelerden biride; arazilerin mutlak tarım, özel ürün, dikili tarım, marjinal tarım arazisi olarak sınıflandırılmasıdır.

Bütün bu çalışmaların Türkiye'nin batı kesiminde olumlu sonuç vereceği aşık olmaktadır. Fakat doğu kesimi için durumun bu denli parlak olamayacağını da düşünmekteyim. Çünkü birçok tarım politikacısının teorik olarak düşöndüğü fakat uygulamada yapılmasının hiç de mümkün görülmediği doğudaki toprak tarım reformudur. Doğü bölgelerinde arazilerin bölünmesi yada AB ortalaması alan minimum 175 dekar tarım arazisi sınırını yakalamak kolaydır. Türkiye ortalamasının 59 dekar olarak açıklanmasına karşın doğü bölgelerin ortalaması son derece yüksek olmaktadır. Öyle ki 40.000 dönüm arazisi olan ağalık rejiminin medeni hukuk çerçevesinde bakanlar kurulu kararı ile nasıl reform çerçevesine alınacağı gerçekten büyük bir muamma olarak bugün karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin hem AB standartlarını yakalaması hem de tarımda verim ve kaliteyi, teknoloji kullanımını arttırması için arazilerini toplulaştırması ve reform yapması bugün kaçınılmaz bir sonuç olmaktadır. Yine de bugün kullanılan 20 dekar bölünemez arazi olarak kabul edilmesi olumlu olmaktadır. Uzun vadede yapılması gereken ise araziler il il ve ya bölge bölge verim ve kalite yönünden değerlendirilmesi, 1 ailenin geçimini sağlayacak kadar arazinin bölgeler bazında belirlenmesi ve hukuki düzene bağlanması olmaktadır.

***Mera ıslah çalışmalarına önem verilmiştir.**

Daha önceki yıllarda başlanan mera ıslah çalışmaları kapsamında 123 köyde, 658 bin dekar alanda mera açılışı yapılmıştır. 2007 yılında yapılan bu çalışma ölkemiz için önemlilik arz etse de Türkiye genelinde -resmi bir rakam olmamakla birlikte- ortalama olarak 35.000 adet köyün olduğu düşünölürse bu çalışmanın son derece az olduğu söylenebilmektedir.

Geçimlik aile işletmeciliğin oransal olarak yaygın olduğu tarım sektöründe hayvan beslenmesinde meraların oldukça büyük önemi vardır. Hayvan otlatma sayesinde çiftçi yemden tasarruf sağlayabilmektedir. Durum böyle olunca da meraların bilinçsiz otlatılmaya açık olması mera alanlarının hızla tahrip olması, hayvanların kalitesiz beslenmesi gibi pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sır mera alanlarımızın küçük, Avrupa Birliği üyesi ölkelerin meralarıyla kıyaslanamayacak ölçüde verimsiz bakımsız olması da bu konudaki

eksikliklerimizi gözler önüne sermektedir. Konuyla ilgili AB standartlarına yaklaşmak ve mera alanlarımızı büyütmek adına 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında 1163,6 dekar mera alanı toplulaştırılmıştır. Bu, Türkiye mera alanlarının korunması ve faaliyetlerinin arttırılabilmesi adına sevindirici bir çalışmadır.

*Suni tohumlama çalışmaları yetkilendirilen özel veteriner hekim uygulamasıyla önemli oranda arttırılmıştır.

Suni tohumlama çalışmalarının arttırılması kısa sürede ırkta ve verimde meydana gelen kalite artışlarına neden olmaktadır. Böyle düşünüldüğü takdirde de suni tohumlamanın arttırılması son derece faydalı olmamaktadır. Diğer yandan bu işin kamu sektöründen alınarak özel sektöre devredilmesi çiftçiler açısından farklı etkiler yaratmaktadır. Kamu çalışanların mesai saati haricinde çalışmak istememesi ve özel sektörün böyle bir kaygısının olmaması sistemin olumlu yanı; özel sektörün daha çok kar amacına göre çalışması ve fiyatlarda herhangi bir üst limitin yasalar tarafından koyulmaması da sistemin olumsuz yanını ortaya koymaktadır.

*İlk kez tarım sigortası uygulamaları başlatılmıştır.

Ekimin ve ürünün garanti altına alınması oldukça önemli bir konudur. Türkiye’de tarım sigortasının varlığı ve yıl ve yıl sigorta kapsamının genişletilmesi de çiftçiler için oldukça olumlu karşılanmıştır. Ne var ki eksper varlığının azlığı ve eksperlerin hasar tespitlerindeki tutarsız tespitleri bu konunun da üzerinde bazı yapılanmaların olması gerektiğini düşündürmektedir. Konunun oldukça yeni olması ve çiftçilerin güven duygusunun kırılmaması için çok acil önlemlerin alınması gerekmektedir. TARSİM Genel Müdürü’nün 2011 yılı söylemine göre bugün Türk Çiftçisi’nin ürün ve hayvanlarına sigorta kapsamına dahil etme oranı %10 civarındadır.

*Bilgiye dayalı çiftçi eğitimi anlayışı çerçevesinde tarımsal yayımın geliştirilmesi (TAR-GEL) projesi ile 2.500 ziraat mühendisi ve veteriner hekim çiftçilerimizle buluşturulmuştur.

Tar-Gel Projesinin başarılı mı yoksa başarısız mı olduğu bugün tartışılır bir hal almaktadır. 2000’li yılların başında genç ve dinamik ziraat mühendislerinin fazlalığı SWOT Analizlerinde bir potansiyel olarak görülse de kamu sektörüne sayıca çok fazla alınan ziraat mühendislerine faaliyetlerini sürdürebilecek veya yapabilecek donanımların verilmeyişi,

sözleşmeli olarak alımlarından kaynaklanan yetkilerinin olmayışı mühendis ve veterinerleri yalnızca danışman olarak çalışmaya zorlamıştır. Çiftçilerin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerini de genel olarak kolay benimsememesi, yetişkin eğitiminin en zor eğitilebilir bireyler olması da konunun daha karmaşık bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Seçim öncesi politik kaygılar nedeniyle verilen kadrolar ise meselenin köküne inmekten ve çözümünden çok uzaktır. Köy alanlarının bugün hala alt yapıdan yoksun, üretimin ilkel yöntemler doğrultusunda yapıldığı bölgelerde kamu aracılığı ile atanan ziraat mühendisleri ve veteriner hekimlerin tek başına yeterli olması mümkün olmamaktadır ve olmayacaktır. Avrupa Ülkelerindeki gibi tarım danışmanlarının başarıya ulaşabilmesi için;

- Köylerde yol, kanalizasyon..vb gibi alt yapının tam olarak yapılmış olması
- Çiftçilerin yenilikleri takip etme isteğinin fazla olması ve bu bilince ulaşmış olması
- Çiftçilerin yenilikleri benimseyecek yeterli arazi büyüklüğü, hayvan sayısı ve ya donanımına sahip olması veya bunları alabilecek ekonomik seviyede olması
- Ahır, ağıl gibi hayvan barınaklarının modern sistemlere uyum sağlayacak kalitede ve özellikte olması
- Ziraat Mühendisi ve veteriner hekimlerin ise yetki, bilgi ve donanım yönünden zenginleştirilmesi,
- Köylere ulaşımının sağlanması için araç tahsisi ve bilgisayar, internet gibi bugün için olmazsa olmaz kamu mallarına sahip olması
- Çiftçileri eğitmek, danışmanlık hizmetinin enine kadar önemli olduğu bilincinde olması ve bu bilinçle çalışmalarını devam ettirmesi
- Kaymakamlık kanalı ile ilçeler arası proje ekipleri kurulup bu kişilerle beraber köylerin sorunlarına yönelik çözüm öneri yapılmalı ve ajanslar sayesinde projelerin finansal boyutu çözülmelidir. Bunun için ajanslara 2011- 2012 yılı tarımsal faaliyetlerde tabandan tavana destek verilmesi hukuksal açıdan çözüme kavuşturulmalıdır.

*Tarımsal ürünlerdeki ilaç ve gübre kalıntıları ile ilgili sorunların tarlada çözümünü esas alan “yayımın özelleştirilmesi ve sertifikalı tarım danışmanlığı projesi” başlatılmıştır.

Sertifikalı tarım danışmanlığı projesi AB standartlarına paralel olarak yapılandırılrsa da pratikte bazı aksaklıkları mevcut bulunmaktadır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı danışmanlık hizmetinde kontrolör rolü oynamak istemekte buna rağmen birlikler konuya çok yeni

olduğundan yeterince vakıf değildir. Ankara gibi büyük illerde bu desteklerden faydalanan çiftçi sayısı oldukça fazla olmasına rağmen örneğin Kastamonu İli'nde bu desteklerden yararlanan çiftçi 2011 yılında yoktur. Sistemin tam olarak rayında gidebilmesi için bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

*Meyve bahçelerinin uluslar arası pazarda talep edilen çeşitlere dönüştürülmesini esas alan “meyve bahçelerinin yenilenmesi projesi” başlatılmıştır.

Meyve bahçelerinin yenilenmesi projesi kapsamında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2010 yılında pek çok sertifikalı fideyi üreticiye düşük fiyatlarla vermiştir. Meyve bahçelerinin yenilenmesi adına bu olumlu bir teşvik olmaktadır. Fakat diğer yandan uygulamada Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüklerinde bu fidelerin meyve bahçesi kurulumundan çok uzak adetlerde satıldığı, çiftçinin daha sonra almak istememesi, zamansız gelen fidelerin kar ve don olaylarından etkilenmesi gibi olumsuzluklar yaşanmıştır. Ayrıca konunun bir diğer sıkıntılı noktası da fide ve ya tohumların ucuz fiyata alındıktan sonra yıl içerisinde sökülüp pazarda değerinden fazla fiyatlarda satıldığı, il, ilçe müdürlüklerinin de fideleri kontrol etmemesidir.

Ayrıca diğer bir husus da 3-5 adet satılan meyve fideleri ile kapama bahçesi kurmak oldukça mantıksız olmaktadır. Sayın EKER'in teoride dağıttığı ve yapılmasını istediği meyve bahçesi tesislerinin pratik hayatta yalnızca çiftçinin ailesinin ihtiyacı olan meyveleri yetiştirme veya hobi bahçesi şeklinde yetiştirmesinden fazlası olmadığı gerçeğidir.

İslah çalışmalarının en etkili ve ekonomik yolu olan suni tohumlama çalışmaları 81 ilde yürütülmektedir. Suni tohumlama faaliyetleri kamu ve özel veterinerlik sistemi ile yürütülmeye devam edilmekte, son dönemdeki çalışmalara bakıldığında kamuyu özel veterinerlik hizmeti veren veteriner hekimlerin denetimi konumuna getirmeye çalışılır bir yapı sergilenmektedir. Kalite ve verimliliği arttırmada günümüz teknolojisinde önemli bir yeri olan suni tohumlamanın çiftçilerin ekonomik durumuna göre faaliyet gösterme eğiliminde olması olumsuz yönüdür. Yine de kısa sayılabilecek sürede yerli zayıf ve verimsiz yerli ırklarımızda meydana gelen çeşit değişikliği hayvancılıkta verim ve kaliteyi arttırmıştır.

AB modern ahırlara, ekonomik süt ve besi işletmeciliklerine kıyasla tarımın diğer branşlarında olduğu gibi hayvancılık sektöründe de kat etmemiz gereken aşamalar vardır. Yine de Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yerli ırklarında kısa sayılabilecek bir sürede verim ve kaliteyi

arttırmak için yapmış olduğu suni tohumlama faaliyetleri çiftçi açısından olumlu sonuçlar yarattığını söyleyebiliriz.

Tarihi ve kültürel faaliyetlerimizden biri olan ipek böceği yetiştiriciliğine 2006 yılı itibariyle yeniden önem verilmiştir. 2005/8503 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamına alınan destekleme ile üreticiye ücretsiz 5.683 kutu ipekböceği dağıtılmıştır. Bu dağıtılan ipekböceklerinden de 140 ton yaş koza elde edilmiştir. İpekböcekçiliği destekleme birim fiyatı AB ülkelerinde uygulanmakta olan destekleme rakamlarının üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Kanatlı sektöründe Türkiye oldukça fazla bir mesafeyi kat etmeyi başarmıştır. 1970 ve 1980’li yıllarda öncelikle Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile kurulan kanatlı üretimi ve araştırma kurumları bugün 4 milyar dolar cirosu olan ticari bir sektör haline gelmiştir. Bunda doğru uygulanan tarım politikalarının rolü büyüktür. Kaynak kullanımı destek fonu, yem desteklemesi, elektrik aboneliği gibi destekler bu politikalardan en önemlilerini oluşturmaktadır. Bugün Türkiye’de aileleri ile birlikte 2 milyon civarında kişi tavukçuluk sektöründen geçimini sağlamaktadır.

Kanatlı sektöründe 2009 yılı verilerine göre, toplam 10.281 damızlık, etlik ve yumurtacı işletme mevcut olmaktadır. Bu işletmelerin, 1.548’i damızlık kümes, 11.543’ü etlik kümes, 3.059’u ticari yumurtacı kümes olmak üzere toplam 16.150 adet kümesle faaliyet göstermektedir.

FAO 2007 yılı verilerine göre; Dünya’da 75.826.354 ton tavuk eti üretimi, 63.410.639 ton tavuk yumurtası üretimi yapılmıştır. Dünya üretimi göz önüne alındığında Türkiye; tavuk eti üretiminde 13, tavuk yumurtası üretiminde 11.sırada yer almaktadır.

Bitkisel üretimi, geliştirme kapsamında ödeneği 3.750.000 TL ve nakdi gerçekleşme oranının %88 olduğu üretimi geliştirme, meyve ve asma çoğaltım materyali üretimi, tohum üretimi, kimyevi gübre denetimi ve analizleri, zeytincilik yapılabilecek alanların haritalanması, dane ürün kurutma makinesi alımı faaliyetleri yürütülmüştür.

Zeytin alanlarının arttırılması adına sertifikalı fide çiftçilere temin edilmiş ve zeytin ağaç sayısı 153 milyon âdete çıkartılmıştır. Zeytincilik de yapılan bir diğer faaliyet ise Edremit Zeytincilik Üretim, Eğitim ve Gen Merkezi Müdürlüğü’nün oluşturulmasıdır.

Çizelge 5.26. Yıllar İtibariyle Türkiye Zeytin Üretim Miktarı (ton)

ZEYTİN	Yıl	2005	2006	2007	2008	2009
Ülke	Türkiye	1.200.000	1.766.750	1.075.850	1.464.250	1.290.650

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Zeytin de periyodisitenin olduğu düşünülürse (1 yıl üretimi oldukça iyi, diğer yıl üretim miktarı düşük) 2008 yılında dağıtılan yaklaşık 2 milyon fidenin üretim miktarını anlayabilmek için 2007 ve 2009 yılları arasına bakam daha doğru olacaktır. 2007-2009 yılları arasında da üretim miktarında artış olduğu FAO verilerinde açıkça görülmektedir.

Tescil çalışmaları 2009 yılında hız kanamıştır ve toplamda 175 adet tarla bitkileri, sebze ve meyve fideleri tescillenmiştir. İslahçı hakkı tescil edilen çeşit sayısı 58 adettir.

Sertifikasyon çalışmalarında ise ton bazında 227.164 buğday, 35.844 arpa, 14.715 mısır, 2.902 ayçiçeği, 53.800 patates, 5.836 pamuk ve 854 fiğ tohumluğu başta olmak üzere 352.408 ton tohumluk üretilerek sertifikalandırılmıştır.

Tescil çalışmalar, know-how, patent, telif hakları gibi konular 21.yüzyılın oldukça gündemi meşgul eden konuları arasında yer almaktadır. Artık ülkeler yalnızca teknolojilerini değil bilgilerini de paraya dönüştürmeyi öğrenmişler ve bunu kullanmaktadırlar. Bu yarışa Türkiye gibi bitki zenginliği bakımından son derece yüksek bir ülkenin – geç de olsa – katılması oldukça sevindirici olmaktadır.

Suni tohumlama çalışmalarına bu yılda hız verilmiştir. Fakat burada üzerinde durulması gereken diğer nokta; yıl içerisinde 1.976.494 doz yerli sperma üretilmiş, 3.427.608 doz ise dışarıdan alınmıştır. Dışarıdan alınan spermanın daha fazla oluşu ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın suni tohumlama işini özel sektöre devretmesi ileriki yıllarda çiftçinin ekonomisinde ne gibi bir delik açacağı konudur. TİGEM gibi kuruluşların özelleştirilmesi, dış alımın iç üretimden çok daha fazla oluşu gelecek yıllara düşenerek bakmaya neden olmaktadır.

Ön Soy Kütüğü Sistemi büyük baş hayvancılıkta getirilmiş ve Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği ile işbirliği yapılarak faaliyete başlanmıştır. Soy Kütüğü Sistemi; sığır sayısının varlık tespiti, suni tohumlama faaliyetlerinin disipline edilmesi, tohumlama kayıtlarının planlamalarda kullanılabilir hale getirilmesi, hayvan hareketlerinin takibine yönelik getirilmiş bir sistemdir. Bu sistem modern yetiştiriciliğin yaygınlaşması ve suni tohumlama yapılması neticesinde kurulması son derece gerekli olan bir sistem niteliğindedir. Çünkü aynı suni tohumlama tankından çıkan pek çok spermin birkaç defa aynı dişi sığırdaki kullanımı doğum

sırasında akraba evliliklerinden doğan sakatlıklara neden olabilmektedir. Ayrıca verim ve kalitenin sonraki yıllarda tespiti içinde bir nevi bilimsel nitelik taşımaktadır.

Küçükbaş hayvan ıslahı ve kayıt altına almaya yönelik çalışmalar 2009 yılında da devam etmekte ve bu çalışmalara hizmet edecek birliklerin kuruluşu 2011 yılında, 81 ilde tamamlanma aşamasındadır.

Çayır ve mera alanlarında yapılan faaliyetlere bakacak olursak bu konuda da faaliyetlerin arttırıldığını söylemek mümkün olmaktadır. Çayır ve mera alanları hayvan beslenmesinde oldukça önemlilik art etmektedir. Çayır ve meraların kabul görmüş genel bir tanımı olmamakla birlikte; büyük bir bölümü otsu bitkilerden oluşan, çayırların biçilerek, meraların ise otlatılarak değerlendirilmesi sonucu oluşan doğal ve yapay yeşil alanlardır denilmektedir. Dünya'daki mera alanları yaklaşık 3.4 milyar hektardır. Bu alanların %12'si Çin'de bulunmaktadır. Bu ülkeyi sırasıyla Avustralya (11), ABD (%7), Brezilya (%6), Kazakistan (%5), Suudi Arabistan (%5), Moğolistan (%4), Sudan (%3), Arjantin (%3), ve diğer ülkeler (%44) ile izlemektedir. Dünyada mera kullanım durumları ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin ABD'de mera arazileri, özel kişiler mülkiyetinde bulunmaktadır. Federal devlete ait araziler eyaletlere ve çiftçilere dağıtılmış, şahıslardan sembolik ücretler talep edilmiş veya karşılıksız olarak verilmiştir. Bu alanlar halen çok geniş meraya dayalı tarım işletmeleri olarak ve %60 oranında özel mülkiyet şeklinde kullanımda bulunmaktadır. ABD'de hayvanların tükettiği kaba yemin %40'ı meralardan %20'si tarla tarımı kapsamında yer alan yem bitkileri üretiminden sağlanmakta, yoğun yemlerin payı ise %40 kadar olmaktadır.

Türkiye'de ise; 1940 yılında 44,2 milyon hektar olan çayır mera alanları olumsuz bir çok nedenden dolayı giderek azalmıştır. 1998 yılında Mera Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte mera alanlarının değeri 13,4 milyon hektar olarak belirlenmiştir. Bu hali ile Türkiye dünya mera alanlarının %0.38'ine sahiptir ve dünya sıralamasında 46.sırada yer almaktadır. Türkiye mera alanları Avrupa Birliği ülkelerinin pek çoğundan daha fazladır. AB'nin en fazla mera alanına sahip ülkesi İspanya olur 11,5 milyon hektar ile dünya mera alanlarının %0.33'üne sahiptir.

Türkiye yıllık kaba yem ihtiyacı dikkate alındığında, kaliteli kaba yem açığı 4,3 milyon gözükmemekte ise de, sap, saman, anız artıkları kaliteli kaba yem olarak değerlendirildiğinden, kaliteli kaba yem açığımız 14,3 milyon ton olmaktadır. Meraların korunması, ıslah çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve yasal boyutlarla bu çalışmaların desteklenmesi projeleriyle meraların

mevcut kuru ot üretimini 12 milyon tona çıkarılması ve kaliteli kaba yem açığının önemli ölçüde kapatılması mümkün olabilecektir. (Ç.VOLKAN)

Mera alanlarının yeniden tespit çalışmaları kapsamında 2009 yılında 27.505 köyde 8,2 milyon hektar alanda tespit, 13.740 köyde 3,83 milyon hektar alanda tahdit çalışması yapılmıştır. 2009 yılında İl Müdürlükleri'ne yaklaşık 20,75 milyon TL ödenek gönderilmiştir. Tespit çalışmaları tamamlanmış olan yerlerde, mera ıslahı ve amenajmanı projeleri uygulanmaktadır.

Türkiye'nin su ürünleri üretiminde potansiyeli oldukça fazladır. AB'nin konuya oldukça önem vermesi ve Türkiye'nin mevcut tarım politikalarını AB'ye uyum çerçevesinde hazırlaması kapsamında 2009 yılında çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. Bunlar en önemlisi FAO tarafından kabul edilen ve 2008 yılında başlatılmış olan "Türkiye Deniz Ürünleri Yetiştiriciliğinde Ekosistem Yaklaşımlı Yer Seçimi ve Alan Tahsisi için Yol Haritasının Geliştirilmesi Projesi" olmuştur.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) altında Su Ürünleri Kayıt Sistemi (SKS) kurmuş ve su ürünleri yetiştiriciliği yapan üreticileri kayıt altına almıştır. Destekleme ödemelerini de bu sistem üzerinden yapmaktadır. 2000 yılında su ürünleri yetiştiriciliği yapan üreticilere 116.462.665 TL destekleme primi ödenmiştir.

Su ürünleri üreticiliği yapan çiftçilerin kayıt altına alınması oldukça önemli bir faaliyet olmaktadır. Diğer taraftan balıkçılık ve su ürünleri üretimi yapan üreticilerin pek çok sorunu bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşırı ve zamansız avlanma sonucu balık varlığının azalması, çevre kirlenmesi ve sudaki oksijen varlığının giderek azalması, balıkçılık sektöründeki büyük firmaların ekosistem üzerinde meydana getirmiş olduğu olumsuz sonuçları söylemek mümkündür. Bu sorunların çözümü için Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın sürdürdüğü bazı faaliyetler bulunmaktadır. Karadeniz'de kalkan balığının sürdürülebilir yavru üretim tekniklerinin geliştirilmesi projesi; TCP/TUR/3202 (D)- Türkiye'deki mersin balığı popülasyonunun iyileştirilmesi projesi; TUBİTAK-MAM, Çevre ve Orman Bakanlığı, üniversiteler ve üretici örgütlerinin de dahil olduğu 2,7 milyon TL bütçeli, 3 yıl süreli "su ürünleri yetiştiricilik işletmelerinin denizel ekosisteme olan çevresel etkilerinin belirlenmesi projesi; Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) arasında imzalanan ortaklık çerçeve anlaşması kapsamında 5 yıl süreli Orta Asya Ülkelerinde Bölgesel Balıkçılık ve Su Ürünleri Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Programı – FISHDEV başlatılmıştır. FISHDEV kapsamında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan ülkeleri

katılmıştır. Program kapsamında 1,5 Milyon dolarlık bütçesi Türkiye’den 400.000 dolarlık bütçesi ise programın diğer ülkelerinden aynı olarak karşılanacaktır. Program kapsamında Orta Asya ülkelerinde balıkçılık su ürünleri yetiştiriciliği alanında gıda güvenliği, yeni iş imkanları yaratılması ve gelir arttırıcı faaliyetler açısından performansın arttırılması ile çevresel ve sosyal politikaların oluşturulmasına yardımcı olacağı hedeflenmektedir.

Su ürünleri yetiştiriciliğinde gösterilen bu faaliyetler bazı balıkçılık faaliyetlerinde başarıya dönüşmüştür. Dünya’da su ürünleri yetiştiriciliği alanında en hızlı büyüyen 3. Ülke konumuna yükselmiş ve alabalık yetiştiriciliğinde Avrupa’da 1. sıraya ulaşılmıştır. Türkiye’nin 2002- 2009 yılları arasındaki 8 yıllık dönemde yetiştiricilik üretimi 158.729 tona ulaşmıştır.

Su ürünleri ihracatında önemli bir aşama kaydedilmiş olup 342 milyon ABD Doları’na yükselmiştir.

5.2.1.2.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın Uyguladığı Dış Kaynaklı Projeler

Çerçeve Programı (FP6 & FP7), Türkiye’nin bilimsel araştırma ve teknoloji geliştirme kapasitesini arttırmak, bu yolla sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla, amaçları ve bütçesi ile belli bir dönem için tasarlanmış bir programdır.

Çerçeve Programı AB’nin Araştırma için ayırdığı fon’un ana enstrümanı;

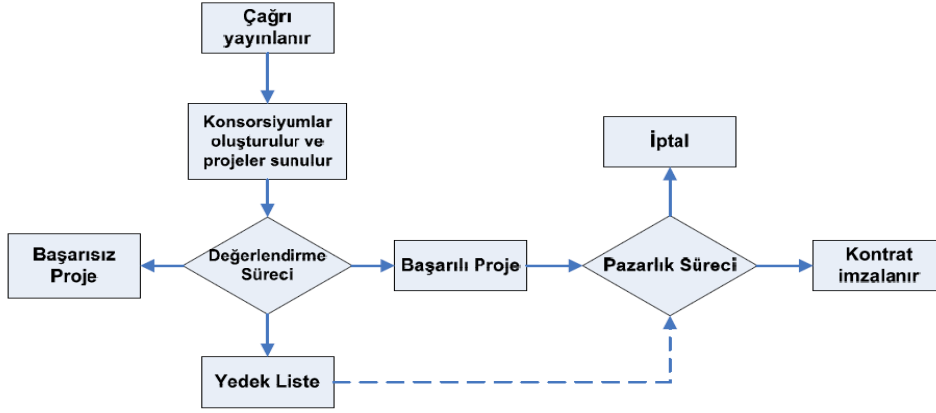
Halka ve küçük, büyük özel şirketlere açık bir fon

FP6 (Çerçeve Programı6) 2002- 2006 yıllarını kapsamaktadır.

FP7 (Çerçeve Programı7) 2007-2013 yıllarını kapsamaktadır.

FP6 için ayrılan toplam bütçe 17.5 milyar Euro’dur. Bu maddi kaynak; FP5 için ayrılan bütçeden %17 oranında daha fazla olmaktadır. Ayrıca;AB 2002 toplam bütçesinin %3.4 oluşturmaktadır. FP6’nın devamı olan FP7’nin toplam bütçesi 54 Milyar Euro’dur. AB’nin proje bazlı oluşturduğu bu kaynaklardan yararlanmak için çeşitli süreçler mevcuttur. Bu süreçli proje başvuru süreci,projelerin hazırlanması, kabulü ve hayata geçirilmesi olarak sıralandırılabilir.

Şekil 5.3. AB Çerçeve Programları Proje Başvuru Süreci

Kaynak: AB Fonları (www.foncu.com)

AB Projeleri oldukça disiplinli bir dizi çalışma sürecini gerektirmektedir. Yukarıdaki tablo da görüldüğü gibi çağrı yayımlandıktan sonra projeler oluşturulur. Projelerin değerlendirme sürecinde konu, yazım-implandan , proseküre kadar pek çok açıdan proje değerlendirilir. Başarılı olan projeler için son aşamada kontrot imzalanır.

Şekil 4. 2007- 2013 Yılları İçin AB'nin Projelere Ayırdığı Fon Miktarı

İş birliği özel programı (32,3 milyar dolar)	Fikirler özel programı (7,4 milyar dolar)	AB 7. Çerçeve programı (50,5 milyar dolar)
Kişiyi destekleme programı (4,7 milyar dolar)	Kapasiteler özel programı (4,2 milyar dolar)	
JRC (1,7 milyar dolar)		EURATOM (2,7 milyar dolar)
EUROTAM	JRC (nükleer)	

Kaynak: AB Fonları (www.foncu.com)

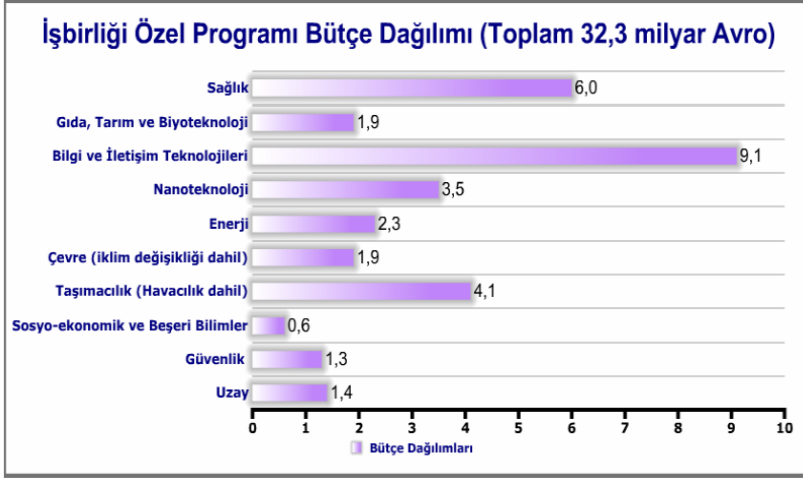
Çizelge 5.24. 2007–2013 Yılları AB 7. Çerçeve Programı Bütçe Dağılımı

AB 7. Çerçeve Programı Bütçe Dağılımı		Bütçe
2007-2013		Milyon Euro
İşbirliği Özel Programı	İşbirliği özel programı	32.365
	Sağlık	6.050
	Gıda, Tarım ve Biyoteknoloji	1.935
	Bilgi ve İletişim Teknolojileri	9.110
	Nanobil, Nanotekn, Malzemeler, Yeni Üretim Tekn.	3.500
	Enerji	2.300
	Çevre (iklim değişikliği dahil)	1.900
	Ulaşım (havacılık dahil)	4.180
	Sosyo Ekonomik ve Beşeri Birimler	610
	Güvenlik	1.350
	Uzay	1.430
Fikirler Özel Programı	Avrupa Araştırma Konseyi	7.460
Kişiyi Destekleme Programı	Marie Curie Eylemleri	4.727
Kapasiteler Özel Programı	Kapasiteler Özel Programı	4.217
	Araştırma Altyapıları	1.850
	KOBİ Yararına Araştırma	1.336
	Bilgi Bölgeleri	126
	Araştırma Potansiyeli	370
	Toplumda Bilim	280
	Araştırma Politikaları	70
	Uluslararası İşbirliği Etkinlikleri	185
Ortak Araştırma Merkezleri		1.751
AB 7. Çerçeve Programı Özel Programları Genel Bütçesi		50.521

Kaynak: Avrupa Parlemantosunu 2006

AB Projeleri ile Türkiye eğer doğru zamanda doğru projeleri istenilen standartlarda ve ilgili kurum/kuruluşlarla hazırlamayı başarabilirse toplamda 50.521 milyon Euro'luk bütçeden yararlanabilecektir. Bu oran da Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın hissesine düşebilecek olan pay 1.935 milyon Euro'dur.

Şekil 5.5. İşbirliği Özel Programı Bütçe Dağılım Miktarı

Kaynak: AB Fonları (www.foncu.com)

Çeşitli kurumlarla işbirliği içerisinde bulunularak geliştirilen projelerde de gıda, tarım ve biyoteknoloji alanının hissesine düşen pay 1,9 milyar Euro'dur.

Bu programlar yalnızca maddi kaynak değil aynı zamanda sosyal, kültürel..vb. desteklemeyi de yanında getirebilecektir.

AB kaynaklı bu projelerden beslenen kalkınma projeleri aşağıdaki gibidir.

-Sivas- Erzincan Kalkınma Projesi: 6 Mayıs 2004 tarihinde IFAD, A2 Mayıs 2004 tarihinde OPEC kredilerine ait proje ikraz anlaşmaları imzalanmış olup, 01 Eylül 2004 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir.

2004–2012 yılları arasında yapılacak olan projenin iç kaynak tutarı 4.400 Milyon ABD Doları, faydalanıcı katkısı 2.670 ABD Doları, dış kaynak olarak (IFAD ve OPEC) 22.980 Milyon ABD Doları olan projenin toplam yatırım tutarı 30.050 Milyon Dolardır. Projede 2009 yılsonu itibariyle toplam 13,15 Milyon ABD Doları harcama gerçekleştirilmiştir.

2009 yılsonu itibariyle projede son durum, proje illerinde planlanan kanalizasyon inşaatı ile ilgili çalışmalar tamamlanmış olup, ticari altyapı, girdi dağıtımları ve eğitim faaliyetleri devam etmiştir. Basınçlı sulama sistemleri ve küçük alt yapı inşaat işleri fizibilite çalışmaları yapılmıştır. Proje tasarımında yapılan değişikliğe uygun olarak, Sivas İli'nde süt ve arı ürünleri; Erzincan İli'nde kuru fasulye ve süt sektörü stratejik yatırım planları hazırlanmış, planlar kapsamında yapılacak hibe başvuruları kabul edilmiştir.

-Diyarbakır, Batman, Siirt Kalkınma Projesi: Fakir köylerin ekonomik güçlerini ve hayat standartlarını geliştirmek, gelir kaynaklarını çeşitlendirmek, tarım ve tarım dışı mevcut olan işletmelerin özellikle tedarik zinciri yönetimini geliştirmek, yeni işletmelerin kurulması yoluyla istihdamı arttırmak, kişisel ve kurumsal kapasitenin artırılması amaçlanmaktadır.

5 Mart 2007 tarihinde IFARD ile imzalanan İkraz Anlaşması, 14 Mayıs 2007 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır. 6 Eylül 2007 tarihinde UNDP ile Hizmet Anlaşması imzalanmış olup, gerekli tüm şartlar yerine getirilmiş olup, 19 Aralık 2007'de yürürlüğe girmiştir. 2007-2012 yılları arasında gerçekleştirilecek projenin toplam yatırım tutarı 36.914 Milyon ABD Dolarıdır. Proje bütçesi; IFAD katkısı 24,100 Milyon ABD Doları kredi, 7,607 Milyon ABD Doları faydalanıcıların katkı payı, 4.455 Milyon ABD Doları Devlet katkısı ve 752 bin ABD Doları UNDP Dış hibe katkısından oluşmaktadır. 2009 yılsonu itibariyle projede son durum, 13 adet köyde kanalizasyon ve doğal arıtma tesisi yapılmıştır. Çiftçi eğitimi ve öğretimine yönelik demonstrasyon çalışmaları ve eğitim kursları düzenlenmiştir. Hazırlanan stratejik yatırım planları çerçevesinde, Diyarbakır ve Batman illerinde süt ve meyvecilik; Siirt İli'nde Zivzik Narı Yetiştiriciliği konularındaki yatırımları teşvik amacıyla hibe desteği ilanına çıkmıştır. Projede 2009 yılsonu itibariyle toplam 9,424 Milyon ABD Doları harcama gerçekleştirilmiştir.

-Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi: Orta Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'ndeki 5 ilde, sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin ve katılımcı planlamanın sağlanması, doğal kaynaklar üzerindeki baskının azaltılması, çevreyle dost tarım ve ormancılık faaliyetlerinin belirlenmesi, kurumsal kapasitenin artırılması ile halkın bilinçlendirilmesi ve AB'ye uyum sürecinde su ve besin yönetimi ile ilgili politikaların geliştirilmesi hedeflenmektedir.

2004–2012 yılları arasında, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından müştereken uygulanacak projede, toplam dış kaynak tutarının 15,7 milyon ABD Doları Dünya Banka Kredisi ve 7 milyon ABD Doları GEF Hibesi olup, iç kaynak katkısı da 5,25 milyon ABD Doları olmak üzere toplam 27,95 Milyon ABD Dolarıdır.

Proje Tokat, Amasya, Çorum, Sivas, Samsun ve Kayseri illerinde 28 adet küçük su havzasında uygulanmaktadır.

2009 yılsonu itibariyle projede son durum, bugüne kadar bozulmuş doğal kaynakların rehabilitasyonu ve gelir arttırma amacıyla yapılan faaliyetlerde kullanılmak üzere tohum, fide, fidan ve gübre alımları yapılmış, demonstratif faaliyetler çerçevesinde çiftçi şartlarında damla

sulamanın yaygınlaştırılması amacıyla damla sulama tesisi kurulmuştur. Gelir getirici faaliyetler kapsamında arılı kovan alınarak, arı yetiştiriciliği ve bakım kurslarına devam edilerek sertifikalarını hak kazanan üreticilere sertifikaları dağıtılmıştır. Bilinçlendirme- kapasite oluşturma faaliyeti kapsamında anıza ekim makinesi ve dipkazan alımları yapılmıştır. Orman dışı mera alanlarının rehabilitasyonu amacına yönelik olarak meralara seyyar sıvat alımı gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında tarımsal faaliyetler devam edilmektedir.

2009 yılsonu itibariyle proje harcama tutarı ise; 1.626 Milyon ABD Doları dış kaynak, 0,210 Milyon ABD Doları iç kaynak olmak üzere toplam 1.836 Milyon ABD Dolarıdır.

-Doğu Karadeniz Bölgesinde Küçük Ölçekli Çiftçilerin Yaşam Seviyelerinin İyileştirilmesi Projesi (DOKAP-TARIM)

Proje ile çiftçilik geliştirme metodunu 6 proje ilinde (Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun ve Ordu) küçük ölçekli çiftçilere yaymak ve model alanındaki küçük ölçekli çiftçilerin geçim şartlarını iyileştirmek amaçlanmıştır. Proje 2007- 2013 yılları arasında gerçekleştirilecektir.

2009 yılsonu itibariyle projede son durum, Japonya Uluslar arası İşbirliği Ajansı (JICA) ile müştereken uygulanan projede özellikle çay ve fındığın ana ürün olduğu yerlerde çoklu tarım sistemi uygulamalı olarak tanıtılmakta ve böylece çiftçilerin çay ve fındığın yanı sıra ilave gelir elde etmeleri amaçlanmaktadır. Bu amaçla Trabzon İli'nde seçilmiş model alanlardaki uygulamalardan elde edilen tecrübeler 6 projenin ilinde seçilen yayım alanlarına aktarılmaktadır. 31 Mart 2010 itibariyle JICA'nın teknik işbirliği desteği tamamlanacak olup, geri kalan sürede bakanlık kaynaklarıyla proje devam ettirilecektir.

Bu projelerin haricinde 2009 yılında hazırlık çalışmaları yürütülen pek çok dış kaynaklı projede mevcuttur.

Bu projelerin faydalı nicel varlık olarak parasal değer kullanılarak ölçülmeye çalışılsa da aslında konunun önemi nicel bir kritere göre ölçülemeyecek kadar değerli olmaktadır. Kanalizasyon gibi 21. Yüzyılda hala alt yapı hizmetlerinin sağlanılamamış köy varlığı Türkiye Cumhuriyeti gibi köklü, dinç ve gelişmekte olan bir ülkeye yakışmamaktadır. Ayrıca köy hayatının iyileştirilmesi çalışmaları AB kırsal alanlara yatırım yapma faaliyetleri/projeleri ile eşgüdümlü olmaktadır. Bu sayede hem kırsal alanların iyileştirilmesi hem de çevresel koşulların

iyileştirilmesi, çiftçilerin, üreticilerin yaşam standartlarının gelirlerinin artırılması düşünülmektedir.

-Su kaynaklarından daha etkin ve ekonomik kullanımını sağlayacak basınçlı sulama sistemi yatırımlarına % 50 hibe ve sıfır faizli kredi uygulamaları başlatılmıştır.

Sulama yönetimi tarımda sulama amaçlarını gerçekleştirmek için suyun kullanımını sağlayan bir organizasyon olmaktadır. Ülkemizde tarımsal sulama yönetimi çalışmaları; sulama mevsiminden önce genel sulama planlaması yapılmasını, sulama mevsiminde su dağıtım programlarının hazırlanması, uygulanması ve izlenmesini, sulama sezonu sonrasında da değerlendirme çalışmalarını kapsamaktadır (Eminoğlu 2007). Bu amaçla periyodik olarak suyun kullanımı ve işletiminin değerlendirilmesi gereklidir. Sulama şebekelerinin yönetiminde temel amaç, çiftçilerin gelirinin yükseltilmesi, dolayısıyla su kaynaklarının en yüksek faydayı sağlayacak şekilde etkin dağıtım ve kullanımının gerçekleştirilmesidir.

Türkiye’de 77.95 milyon hektar olan toprak kaynaklarının 28.05 milyon hektarı (%35.98) tarım arazisi olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik olarak sulanabilecek arazi ise 8,5 milyon hektardır. 2008 yılı itibariyle ülkemizde sulamaya açılan toplam 5.28 milyon hektar alanın %59’nu teşkil eden 3.06 milyon hektar DSİ tarafından sulanmaktadır. 1.20 milyon hektarı mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) tarafından işletmeye açılmıştır. Ayrıca yaklaşık 1.00 milyon hektar alanda halk sulaması yapılmaktadır. (<http://www.dsi.gov.tr>). Türkiye’de sulanan alanın yaklaşık %92’si yüzey sulama yöntemleriyle (karık, sınır vb) sulama yapılmaktadır. Geri kalanın %7’si yağmurlama ve %2’si de damla yöntemiyle sulanmaktadır. (<http://www.dsi.gov.tr>).

2008 yılı sonu itibariyle ülkemizde 34 milyar m³ sulama sektöründe, 7 milyar m³ içme suyu sektöründe, 5 milyar m³ sanayide olmak üzere toplam 46 milyar m³ su tüketilmiştir. Bu rakam mevcut su potansiyeli olan 112 milyar m³ ün %41’ne karşı gelmektedir. Türkiye’nin ekonomik kullanılabilir potansiyeli olan 112 milyar m³ su miktarının tamamını 2023 yılına kadar geliştirmesi hedeflenmektedir. Bu durum, atık suyun tekrar kullanılması için arıtma tesislerinin yapılmasını gerektirmektedir. Türkiye’de ekonomik sulanabilir 8.5 milyon hektar alanın 2023 yılına kadar tümünün sulanması öngörülmektedir. Türkiye’nin hedefi, modern sulama tekniklerini kullanarak sulama sektöründe kullanılan su oranını %65 düzeyine düşürmektir. Böylece, tarımda yılda 72 milyar m³ su kullanılmış olacaktır. Mevcut durumda yaklaşık %2 olan yıllık nüfus artışının yavaşlayacağı ve 2023 yılında Türkiye nüfusunun yaklaşık 100 milyon

olacağı tahmin edilmektedir. Yasam seviyesinin yükselmesiyle günlük 270 litre olan kişi başına su tüketiminin, su kayıplarının azaltılması ve su tasarrufuyla Avrupa Standartlarına yaklaşarak 150 litreye düşeceği tahmin edilmektedir. Türkiye’de hızla gelişen turizm sektöründe 2023 yılında yılda 5 milyar m³ su tüketileceği tahmin edilmektedir. Böylece 2023 yılında toplam içme-kullanma suyu tüketiminin 18 milyar m³’e ulaşacağı öngörülmektedir. Sanayi sektörünün %4 yıllık artış oranı devam ederse, 2023 yılında sanayi suyu ihtiyacı toplam 22 milyar m³ olacaktır. Su kayıplarını önlemek için yeni yapılan sulama projelerinde borulu su dağıtım şebekesi kullanılmaktadır. Mevcut sulama şebekelerinde %14 olan borulu şebekenin oranı, inşa halinde olan sulama projelerinde %55’e yükselmiştir. Mevcut sulama şebekelerinin %44 klasik kanal (kaplamalı açık kanal), %42 kanalet ve %14 borulu şebekeden oluşmaktadır. Tarımda su kullanım etkinliği göstergelerinden sulama oranı ve sulama randımanı ülkemizde çok düşüktür. Sulama randımanı genel anlamıyla sulama suyu ihtiyacının kaynaktan sulama için saptırılan suya oranı olarak tanımlanabilir. 2008 yılı verilerine göre DSİ ve devredilen sulamalarda sulama oranı sırasıyla %25 ve %57’dir. Türkiye’de sulama randımanını düşüren en önemli faktör tarımda aşırı su kullanımudur. DSİ ve devredilen sulamalarda 9853 m³/ha su verilmiş ve sulama randımanı %46 olarak gerçekleşmiştir (Anonim 2009). Önceki yıllarda yapılmış sulama projeleri tekrar gözden geçirilerek, iyileştirilerek, açık sulama sistemleri kapalı sulama şebekelerine dönüştürülmektedir. Diğer yandan, tarım verimliliğini artıran en önemli faktörler, arazi toplulaştırması, arazi tesviyesi, drenaj işleri gibi tarla faaliyetlerini tamamlamak ve ürün-toprak-su yönetimi konusunda çiftçilerin kapasitelerinin yükseltilmelidir. Tarla içi sulamasında da geleneksel yöntemler yerine, yağmurlama veya damla sulaması kullanılması verimliliği, %60’dan yağmurlamada %80, damla sulamada ise %90’a artırır. Bu ise %20-30 su tasarrufu demektir. DSİ sulamaya açtığı alanların işletimini de üstlenmiştir. DSİ 1993’ e kadar genellikle alanı 2000 ha’ın altında olan küçük şebekeleri kullanıcılara devretmiştir. DSİ’de 1993’ ten itibaren devir çalışmalarına hız verilmiş ve “Hızlandırılmış Devir Programı” uygulanmaya başlamıştır. Sulama şebekelerinin devrinde büyük gelişme sağlanmış ve 2008 yılı itibariyle devredilen alanlar 2 090 330 ha’a ulaşmıştır. DSİ’ce işletmeye açılan alanların %96’sı devredilmiştir. Devredilen alanlar içerisinde %90.1’lük pay ile sulama birlikleri ilk sırada yer almaktadır. Çizelge’de verilen devir oranında, yeraltı suyu (YAS) Sulama Kooperatiflerine devir çalışmaları hariç tutulmuştur. Bu çalışmalar, DSİ ve mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne (KHGM) ortak yapılmıştır. Kuyu açma, elektrifikasyon tesisleri inşası, pompa montajı DSİ’ce, sulama şebekesi Köy Hizmetleri

Genel Müdürlüğünce (KHGM) yapılan sulama şebekeleri, Yeraltı suyu (YAS) Sulama Kooperatifleri devredilmektedir. KHGM' nün kapatılmasıyla, KHGM' nün sorumluluklarını İl Özel İdareler almıştır.

Çizelge 5.27. Devredilen Sulamaların Devralan Kurum ve Örgütlere Göre Dağılımı

Kurum/Örgüt	Adet	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)
Sulama birliği	361	42.6	1.883.702	90.1
Köy tüzel kişiliği	228	26.9	40.333	1.9
Belediye	154	18.2	70.612	3.4
Kooperatif	99	11.7	94.013	4.5
Diğer	6	0.7	1.670	0.1
Toplam	848	100	2.090.330	100

Kaynak: Türkiye Ziraat Mühendisliği 7. Teknik Kongresi 2009

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan “Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı” kapsamında; bireysel sulama sistemlerine yönelik makine ve ekipman alımlarında yatırım tutarının %50’si, sulama altyapı yatırımlarında ise yatırım tutarının %75’si hibe desteği olarak karşılanmaktadır. Hibe tutarı, bireysel başvuru makine ve ekipman alımlarında 25 000 YTL, şirket başvurularında 175 000 TL, sulama altyapı yatırımları ile ilgili kooperatif başvurularında ise 300 000 TL’ye kadar çıkmaktadır. Bu programla 2005–2007 yıllarında toplam 2337 adet basınçlı sulama projesine 66 milyon YTL hibe desteği sağlanmış, 32 000 çiftçiye ait toplam 213 000 dekar alana basınçlı sulama sistemi kurulmuştur. Özellikle yeraltı suyunun yoğun olarak kullanıldığı illerde (Konya, Eskişehir, Isparta, Diyarbakır, Şanlıurfa, Antalya, Ankara) ve Pazar değeri yüksek ürünlerin yetiştirildiği alanlarda programa yoğun bir talep olmaktadır. Ayrıca tarla içi basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması amacıyla T.C.Ziraat Bankası tarafından da 2007/12012 sayılı kararname ile üreticilere sıfır faizli kredi imkanı sağlanmıştır. Kredilerin geri ödemesi çiftçilere sağlanan desteklerin temliki ile yapılmaktadır. Bu program kapsamında 22.11.2007 tarihi itibarıyla 7600 çiftçiye 102 milyon TL sıfır faizli kredi kullandırılmış ve 180 000 dekar alana basınçlı sulama sistemi tesis edilmiştir (Mirmahmutoğulları, 2008).

Nüfus artışı, sanayideki gelişme, çevre kirliliği ve iklim değişikliği gibi faktörlerin su kaynakları üzerindeki olumsuz etkisi dikkate alındığında, Türkiye’yi gelecekte çok önemli su sıkıntılarının beklediği söylenebilir. Bu açıdan, suyun etkin kullanımı, yeni su kaynaklarının bulunması sorunun çözümü için büyük önem taşımaktadır. Suyun etkin kullanılması, sulama ile ilgili alışkanlıkların değiştirilmesine, yeni sulama yöntemlerinin kullanılmasına bağlıdır.

Yeni su kaynakları ise geleneksel olmayan suları, yani taban suyunu, drenaj kanal sularını ve seyreltilmiş veya damıtılmış deniz suyunu kapsamaktadır (Kanber ve ark. 2008). Suyun etkin kullanımı, sulama uygulamalarında kaynaktan bitkiye ulaşmaya kadar kayıpların azaltılarak su tasarrufunun sağlanması ile gerçekleştirilebilir. Basınçlı sulama yöntemlerinin özellikle damla sulama yönteminin kullanılması, kısıntılı sulama yapılması, kullanılan su miktarına göre sulama suyu ücretinin belirlenmesi ve sulama şebekelerinde açık kanal kanalet sistemleri yerine borulu sistemlerin yapılması gibi önlemlerle su tasarrufu sağlanabilir.

*“Tarladan sofraya güvenilir gıda”nın sağlanması, çiftçilerimizin bilgi ve teknik ihtiyaçlarının yerinde, zamanında ve yeterli düzeyde karşılanması amacıyla “sertifikalı “tarım danışmanlığı projesi” başlatılmıştır.

Çiftçi kayıt sistemine ve/veya hayvan kayıt sistemi ve/veya örtü altı kayıt sistemine ve/veya su ürünleri kayıt sistemine ve/veya arıcılık kayıt sistemine ve/veya koyun-keçi kayıt sistemine kayıtlı olan ve aşağıdaki kriterlere sahip olan ve sertifikalı tarımsal danışmanlık hizmeti veren kişi ya da kurumlardan hizmet satın alan çiftçiler 500,00 TL tarımsal yayım ve danışmanlık desteği ödemesi almaktadır.

Tarımsal danışmanlık hizmeti satın alacak çiftçiler aşağıdaki kriterlerden en az birine sahip olmalıdır.

- 1) Örtü altında en az 3 dekar,
- 2) Bağ-Bahçede en az 10 dekar,
- 3) Tarla ziraatında kuruda en az 100 dekar, suluda en az 50 dekar alanda üretim yapmak.
- 4) Hayvancılıkta; süt sığırcılığı yapan işletmelerde en az 20 baş sığır, besi sığırcılığı yapan işletmelerde en az 50 baş sığır ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde en az 100 küçükbaş hayvana,
- 5) En az 50 adet arı kolonisine,
- 6) Su ürünleri üretim tesisine sahip olmalıdır.

Sertifikalı tarım danışmanlığı sisteminden yukarıdaki şartlarda göz önüne alındığında en çok yararlanan il Diyarbakır olmuştur.

Konuya bir diğer yandan bakacak olursak; Türkiye’de faaliyet gösteren Birliklerin tümünün; Damızlık Birlikleri, Süt Birli, Süt Üreticileri Birliği..vb. ve bazı kooperatiflerin sertifikalı tarım danışmanları çalıştırılması zorunludur.

Pek çok çiftçi açısından sertifikalı tarım danışmanı ile çalışmak şartları bakımından zor görünse de bu gibi çalışmaların hayata geçirilmesi, oldukça olumlu çalışmalardır.

*Halk sağlığı açısından büyük önem taşıyan bitki koruma ürünlerinin satış ve kullanımında yeni düzenlemeler getirilmiş ve “reçeteli zirai ilaç satışı” uygulaması başlatılmıştır.

Bu uygulama Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın yapmış olduğu en iyi projelerden biri olarak görünmektedir. Çiftçilerin aşırı ve bilinçsiz ilaç kullanımını engellemek, kalıntı miktarının azaltılması ve gereksiz yere maddi kayıplar gibi pek çok olumsuzluğu etkileyebilecek bir çalışmadır. Diğer yandan pratik hayatta bu uygulamada pek çok aksaklıklar bulunmaktadır. Henüz tam bir denetimin sağlanamaması, geçmiş yıllarda ilaç bayilerinin çoğunun ziraat mühendisi bile olmayan eğitimsiz kişiler tarafından ve bu durumun kademeli olarak düzeltilmesi, diğer yandan elektronik ortamda konuyla ilgili bir sistemin olmamasından kaynaklanan ve bayilerin müşteri kaybını istememelerinden kaynaklı aksaklıklar pratik hayatta yaşanmaktadır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın 2007–2008–2009 yılı yapmış olduğu çalışmalar adım adım bir başarı gibi görünse de Dünya Tarım Ekonomisi ve Dünya Tarım Politikalarına nazaran hala ülke standartlarımız oldukça geri durumda bulunmaktadır. Bunu sürekli düzeltilemeyen yapısal, hukuksal ve eğitimsizlik-bilinçsizlik de eklenince yukarıdaki projelerin kağıt üzerinde işlevselliği son derece fazla olsa da; gerçek hayatta yüzde yüz bir başarıdan söz etmek imkansızdır.

5.7.Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile İlişkiler

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) yürürlüğe girdiği 1947 yılından, DTÖ’nün kurulduğu 1995 yılına kadar tarım ürünleri uluslar arası ticaret kurallarının dışında kalmıştır. Sekizinci Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerini “Uruguay Round” başlatan karar ile 20 Eylül 1986 tarihli Bakanlar Deklarasyonu, tarım sektörünün de müzakereye katılmasını

içermektedir. Nisan 1994'te 123 ülke tarafından imzalanan protokol ile tarım da uluslar arası ticaret konusuna dahil edilmiştir.

5.7.1.Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması

DTÖ'nün kuruluş anlaşmalarına ek olarak tarım da anlaşmaya dahil edilmiştir. Anlaşma gereğince tarım ürünleri ticaretinde adil davranmayı, öngörülebilir ve serbest piyasa mekanizması prensiplerine dayalı bir sistemi hedeflemektedir. Anlaşma pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destek uygulamalarına ilişkin esasları içermektedir. Özel ve lehte muamele ilkesi çerçevesinde, Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ) ve En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ), Gelişmiş Ülkelerden (GÜ) farklı oran ve sürelerde indirimde gidebilme imkanı sağlanmış, EAGÜ'ler tarife indirim mükellefinden muaf tutulmuştur. DTÖ Tarım Anlaşmasının getirdiği kural ve disiplin Aşağıdaki gibi özetlenebilir.

* Pazara Giriş: GÜ'ler, 1 Eylül 1986 tarihindeki tarife oranları üzerinden, yıllık eşit indirimler yoluyla altı yıllık bir süre içerisinde, ürün bazında %15 ve ortalama %36 oranında indirim taahhütünde bulunmuşlardır. GÜ'ler için uygulama dönemi 2001 yıl sonunda bitmiştir. GYÜ'ler için ise, aynı tarihte geçerli oranlar üzerinden, 10 yıllık dönemde, her bir ürün için %10'un altında olmamak koşuluyla, basit ortalama ile %24 oranında indirim yükümlülüğü bulunmaktadır. GYÜ'ler için uygulama dönemi ise 2004 yılında sona ermiştir.

Tarife dışı engellerin kaldırılmasının doğurabileceği olumsuz etkileri giderebilmek üzere tarifelenen yapılmış (tarife dışı engeller gümrük vergilerine dönüştürülmüş) ülkelere "özel korunma önlemleri" ithalat miktarının anlaşmada belirlenmiş bir eşik seviyeyi aşması veya ithal mal fiyatının belirli bir düzeyin altına düşmesi durumunda ek vergi uygulama olanağı sağlamaktadır. Pazara giriş imkanlarının korunması ve pazara minimum giriş olanaklarının sağlanması amacıyla tarifelenen yapılmış ülkelere "tarife kotası" olanağı getirilmiş, gelişme yolundaki ülkelere bir kerelik, daha önce GATT'a konsolide etmedikleri tarım ürünlerinin vergilerinde bir koşul aranmaksızın tavan konsolidasyonuna gitme, böylelikle tarifelerini ilk aşamada yükselterek, yüksek oranlardan indirimde başlayabilme olanağı sağlanmıştır. Türkiye tavan konsolidasyonundan yararlanmıştır.

* İhracat Sübvansiyonları: DTÖ Tarım Anlaşmasında indirimde tabi ihracat sübvansiyonları tanımlanmakta, bunların, bütçeden ayrılan pay ve sübvansiyonlu mal miktarı bazında 1986–1990

ya da 1991-1992 dönemindeki oranlar üzerinden indirim tabi kılınması öngörülmektedir. Söz konusu yıllarda ihracat sübvansiyonu uygulanamamış ülkelerin sübvansiyon kullandırma hakkı yoktur. Türkiye, Uruguay Round'da ihracat sübvansiyonu kullanma taahhüdünde bulunan 25 ülkeden biridir. Türkiye 44 üründe sübvansiyon taahhüdünde bulunmuştur.

Anlaşma uyarınca, gelişmiş ülkeler indirim tabi sayılan ihracat sübvansiyonlarını, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra, bütçe harcamaları ve sübvansiyonlu ürün miktarı ile altı yıl içinde sırası ile %36 ve %21 oranlarında azalttılar. Bu oranlar gelişme yolundaki ülkeler için sırası ile on yıl içinde %24 ve %14 oldu. Anlaşma ayrıca, ihracat sübvansiyonlarına benzer etkiler yarattığı kabul edilen ihracat kredileri, ihracat kredi garantileri ve sigorta programları ile uluslar arası gıda yardımları da ele alınmıştır. Bu tür uygulamalar, ihracat sübvansiyonu taahhütlerinden sapan hususlar olarak adlandırılmakta, ayrı bir madde halinde düzenlenmektedir.

* İç Destekler: DTÖ Tarım Anlaşmasında üretim ve ticaret üzerinde bozucu etkileri dikkate alınarak üç tür iç destek tanımlanmıştır. Daha sonra müdahale fiyatı şeklinde uygulanan üretim ve ticaret üzerinde bozucu etkileri olduğu kabul edilen iç destekler GÜ ve GYÜ'lerce farklı süre ve oranlarda indirim tabi tutulmuştur. Bu tür iç desteklerin GÜ'lerce 6 yılda %20, GYÜ'lerce 10 yılda %13.33 oranında azaltılması hükme bağlanmıştır. Anlaşmada yer alan asgari destek tanımı uyarınca bir ürünün ait olduğu yıldaki üretim değerinin GÜ'ler için %5 ve GYÜ'ler için %10'u aşmaması halinde, söz konusu desteklerin indirim taahhüdü dışında kalması kabul edilmiştir. Türkiye'de asgari taahhüdünde bulunmuştur.

* Üretimi sınırlayan programlar kapsamındaki doğrudan ödemeler mavi kutu, iç destek indirim taahhüdü dışında kalan destekleme politikalarından biri olarak düzenlenmiştir. Söz konusu ödemeler, Üretimi kısıtlayan bir program çerçevesinde uygulanmak kaydıyla, sabit alan ve verime yapılan ödemelerle, baz üretim seviyesinin %85 veya daha azı üzerinden yapılan ödemeler ile sabit sayıda adet üzerinden yapılan canlı hayvan ödemelerini kapsamaktadır.

İndirim taahhüdü dışında kalan bir diğer iç destek türü yeşil kutu destekleridir. Söz konusu desteklerin ticaret ve üretim üzerinde bozucu etkilerinin hiç olmadığı veya çok az olduğu kabul edilmektedir. Anlaşmaya göre indirim hükümlerinden muaf olan bu desteklerin, tüketicilerden yapılan transferi içermeyen kamu destekli devlet programları çerçevesinde verilmesi, üreticilere fiyat desteği sağlamada etkisi olmaması ve anlaşmada sayılan diğer

kıstasları karşılaması gerekmektedir. Yeşil kutu kapsamında olabilecek destekler; tarıma veya kırsal topluma fayda sağlayan veya hizmet getiren programlarla ilgili harcamalardan oluşan kamu hizmet programları (altyapı), gıda güvenliği amaçlı kamu stokları, yurtiçi gıda yardımı, üreticilere doğrudan ödemeler, fiyattan ve üretimden bağımsız gelir desteği, gelir sigortası ve net gelir güvenliği programlarına devletin mali katkısı, doğal afetleri için yapılan yardım ödemeleri, üretici emeklilik programları aracılığıyla sağlanan yapısal uyum yardımı, kaynakların üretim dışına alınması yoluyla yapılan yapısal uyum yardımı, yatırım teşvikleri yoluyla sağlanan yapısal uyum yardımı, çevre programı kapsamındaki ödemeler ve bölgesel yardım programı kapsamındaki ödemelerdir.

5.7.2. DTÖ İleri Tarım Müzakereleri

İleri tarım müzakereleri 23–24 Mart 2000 tarihinde Cenevre’de başlatılmıştır.

Müzakerelerin Mart 2000 tarihli ilk özel oturum toplantısından itibaren bir yıl süren ilk aşamasında tüm üye ülkeler ön müzakere önerilerini sunmuşlardır. Müzakerelerin, 2001 yılı Mart ayında başlatılan ikinci aşamasında, tartışmalar tarife kota yönetimi, tarifeler, amber kutu önlemleri, özel ve lehte muamele, ihracat sübvansiyonları, ihracat kredileri, ticari devlet teşekkülleri, ihracat kısıtlamaları, gıda güvenliği, gıda güvencesi, kırsal kalkınma, coğrafi işaretler yeşil kutu destekleri, mavi kutu destekleri, özel korunma önlemleri, çevre, ticari referanslar, gıda yardımı, tüketicinin bilgilendirilmesi ve etiketleme, sektörel inisiyatifler konularında sürmüş ikinci tur tartışmalar, 4–7 Şubat tarihinde yapılan özel oturum toplantısı ile sona ermiştir.

Müzakereler 2000 yılı Mart ayında 2001 yılı sonunda Doha’da yapılan Bakanlar Konferansına dek devam etmiş, Bakanlar Konferansı sonunda yayımlanan deklarasyon ile “Doha Kalkınma Gündemi” olarak adlandırılan çok taraflı ticaret müzakerelerine dahil edilmiştir.

Doha Bakanlar Deklarasyonunun modalitelerin (önerilerin gerekliliği, tasarımı, olabilirliğinin) saptanması için öngörülen nihai tarih 31 Mart 2003 olarak belirlenmiştir. Üye ülkelerin en geç 2003 yılı Eylül ayında Cancun (Meksika’da) yapılacak 5. Bakanlar Konferansına kapsamlı taslak taahhütlerini sunmaları, tüm müzakere sürecine ilişkin genel bir gözden geçirmenin Meksika’da gerçekleştirilmesinin ardından tek taahhüt (“single Undertaking” olarak

bilinen bu prensip, tüm DTÖ Anlaşmalarının üye ülkeler açısından bir paket olarak hak ve yükümlülük doğuracağına işaret etmektedir)ilkesi gereğince çok taraflı ticaret müzakereleri ile birlikte 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla müzakerelerin sonuçlandırılması ve tarım sektörüne ilişkin yeni uygulama dönemine başlanması hedeflenmiştir.

5.7.3.Cancun Bakanlar Konferansı'na kadar yaşanan gelişmeler

AB, liberalizasyon kanadında yer alan Cairns Grubu ülkeleri (söz konusu ülkeler, 1986 yılında Uruguay Round sırasında Avustralya'nın Cairns şehrinde yapılan Bakanlar Düzeyindeki toplantıya iştirak eden önemli tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerdir: Arjantin, Avustralya, Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Fiji, Guatemala, Endonezya, Malezya, Yeni Zelanda, Paraguay, Filipinler, Güney Afrika, Tayland, Uruguay) ve ABD'nin karşısında özellikle ihracat sübvansiyonları ve tarife indirimleri konusunda, korumacı bir tutum sergilemiştir. Tam liberalizasyonu ileri tarım müzakereleri sonucunda ulaşılabilecek bir hedef olarak değerlendirmeyen AB'ye "status quo'cu" yaklaşımında aday ülkelerin yanı sıra İsviçre, Japonya, Kore, Norveç gibi tarım ürünleri ithalatçısı gelişmiş bazı ülkelerde tam destek verilmiştir.

AB, ihracat sübvansiyonları konusunda kendisine yöneltilen eleştirilere karşı ABD tarafından verilen ihracat kredilerini pazarlık konusu etmiş, ihracat sübvansiyonlarında herhangi bir indirimi ihracatta rekabeti etkileyen tüm araçların ele alınması şartına bağlanmıştır. AB müzakerelerin ilerleyen aşamalarında da "paralellism" kavramı altında, söz konusu yaklaşımını korumuştur. AB iç destekler konusunda da anlaşmadaki mevcut sınıflandırma çerçevesinde üretim ve ticareti bozucu iç desteklerde indirim hazırlamakla birlikte, pek çok ülke tarafından ticareti bozucu olarak nitelendirilen mavi kutu önlemlerin devamını istemekte, ticaret ve üretimi bozmadığı veya az bozduğu kabul edilen yeşil kutu desteklerin ise fakirliğin önlenmesi, hayvan refahı, gıda güvenliğinin sağlanması gibi sosyal amaçlara hizmet edebilecek şekilde, genişletilerek devamını savunmaktadır. Tarım ürünlerinde yeni tarife indirimleri konusunda ise AB, uzun süre indirimin çerçevesini sınırlı yorumlamış, sınırlı bir liberalizasyon sağlayacak "Uruguay Round Formülü" yeni indirim yöntemi olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte, müzakerelerin son aşamasına gelindiğinde, AB, yaşanan tıkanıklığı aşmak üzere bu tutumdan vazgeçmiş, bu tutumu da kendisi açısından bir taviz olarak nitelemiştir.

Cairns Grubu müzakerelerin başlangıcından bu yana hızlı bir liberalizasyon yönündeki tavrını muhafaza etmiş ve tüm müzakere alanlarında bu amaca hizmet edecek öneriler ortaya koymuştur. Bu ülkeler açısından tarım ürünleri ihracat olanaklarının geliştirilmesi ortak paydayı teşkil etmiştir. Bu doğrultuda iç destekler ve ihracat sübvansiyonları ile tariflerde, nihai amacı tam liberalizasyon olan esaslı indirimler Cairns Grubu'nun ortaya koyduğu önerilerin özelliği olmuştur. Müzakerelerin son aşamasında, grup içindeki GYÜ'lerin başka bir ortak hareket içine girmeleriyle ortak söylem üretmede bir ölçüde zayıfladıkları gözlenmiştir.

ABD, Cairns Grubu ile birlikte liberalizasyon yanlısı kanatta yer almıştır. Tarım üreticilerinin ihracat olanaklarını arttıracak bir yapının oluşturulması ABD tarafından nihai hedefi olarak görülmüştür. ABD bu amaçla stratejisini, kendi üreticisinin uluslar arası pazarlarda rekabet gücünü ve pazara giriş olanaklarını arttırmak üzere başta AB olmak üzere tarım sektöründe yüksek sübvansiyon ve iç destek kullandıran ülkelerin indirime zorlanması ve tarifelerin azaltılması üzerine kurulmuştur.

Diğer taraftan, büyük ölçüde ekonomik gelişmişlik düzeyindeki farklılıklara bağlı olarak, kendi içlerinde homojen bir yapı göstermemekle birlikte, GYÜ'lerin geçmiş döneme kıyasla, yeni müzakere sürecine daha aktif ve etkin katılım sağladıkları görülmüştür. Bu ülkelerin Uruguay Round sonrası anlaşmadan kaynaklanan beklentilerinin gerçekleşmemiş olması ve uygulama döneminde anlaşma hükümlerinin uygulanmasına yönelik kazandıkları deneyim etkili olmuştur. Müzakerelerde özellikle Hindistan ve Pakistan aktif bir rol üstleniş, başta AB olmak üzere GÜ'lerin uyguladıkları yüksek iç destek ve sübvansiyonlar konusunda önemli eleştiriler getirmişlerdir. Diğer taraftan, müzakere sürecinde GYÜ'ler arasında, farklı önceliklerle alt gruplar arasında ortaya çıkmıştır. Barbados, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Mauritius gibi GYÜ'ler küçük ada ekonomilerinin sorunları üzerinde yoğunlaşırken, Net Gıda İthalatçısı GYÜ'ler de müzakerelerde sübvansiyonların dünya fiyatları ve dolayısıyla ithalatları üzerindeki etkisini ön plana çıkarmışlardır.

Müzakerelerde, modalitelerin belirlenmesi açısından nihai tarih olarak tespit edilmiş olan 31 Mart 2003 tarihi itibarıyla bir uzlaşmaya varılamamıştır. Bu durum, sadece tarım müzakereleri açısından değil, tüm çok taraflı ticaret müzakereleri açısından ciddi tehdit yaratmıştır. Mart ayından itibaren Cenevre'de görüşmelere devam edilmekle birlikte, bir sonuç alınamamıştır. İleri Tarım Müzakerelerinde Cenevre'de sürdürülen müzakerelerde yaşanan tıkanıklık, Doha

Kalkınma Raundunun başarısını başlangıcından bu yana tarım müzakerelerinde atılacak adımlara bağlayan çevrelerde bir umutsuzluk ve hayal kırıklığı yaratmıştır.

Ancak daha sonra gelişen AB ve ABD yakınlaşması ve yayınladıkları ortak metin DTÖ Tarım Müzakereleri, Cancun Bakanlar Konferansı ve Doha Kalkınma Roundu açısından önemli yansımalar yapmıştır. Bu yakınlaşma Cancun'daki müzakerelere yeni bir ivme kazandırmıştır. Zira, GYÜ'ler, olası bir mutabakatın tesis edilmesi halinde istediklerini elde etme olasılığının ortadan kalkacağı endişesiyle yeni arayışlara girmek zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler sonucu, DTÖ Genel Konseyinde İleri Tarım Müzakereleri konusunda sürdürülen tartışmalar çerçevesinde 20 Ağustos 2003 akşamı yapılan toplantıda aralarında Brezilya, Hindistan, Arjantin ve Çin'in bulunduğu 16 ülke tarafından yayımlanan bilahare Pakistan tarafından taraf olunan metin (JOB (03)/162) daha sonra G-20'ler (20 Ağustos 2003 tarihinde Arjantin, Brezilya, Bolivya, Çin, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator, Guatemala, Hindistan, Meksika, Paraguay, Peru, Filipinler, Güney Afrika, Tayland tarafından yayımlanan ve bilahare Pakistan tarafından da desteklenen hareket daha sonra Nijerya, Küba, Mısır ve Endonezya'nın katılımıyla genişlemiştir. Ancak Cancun Bakanlar Konferansı sonrası yaşanan gelişmeler neticesinde Kolombiya, Kosta Rika, El Salvador, Guatemala ve Peru grubu terk etmiş bulunmaktadır. Halihazırda, G-20 Hareketi içinde resmen 17 ülke bulunmaktadır) olarak adlandırılan ve temelde AB-ABD yakınlaşmasına karşı hareket olarak nitelendirilen GYÜ hareketinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Söz konusu ortak hareketin Cancun Bakanlar Konferansı ve Doha Kalkınma Roundu açısından önemli etkileri olmuştur.

5.7.4. Cancun Bakanlar Konferansı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Cancun Bakanlar Konferansına, DTÖ Genel Konseyi Başkanı tarafından hazırlanan ve tarım modalitelerine ilişkin eki büyük ölçüde AB-ABD tarafından Ağustos ayında yayımlanan uzlaşma metnindeki hususlar esas alan 24 Ağustos 2003 tarihli taslak Bakanlar Bildirisi ile gidilmiştir. Müzakere sürecindeki tikanlıkların önünü açacak söz konusu konferansta tarım konusu tüm konuların kilit noktasını oluşturmuş; bu alandaki görüşmeler ise, iki önemli grup altında konferanstaki diğer görüşmelere paralel gerçekleştirilen toplantılarda şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Cancun Bakanlar Konferansı öncesi gelişen AB-ABD yakınlaşması ve kendi içlerinde homojen bir yapıyı temsil etmemekle birlikte (grupta, geleneksel olarak ileri liberalizasyon

tarafları olarak bilinen Cairns Grubuna dahil GYÜ'LER, Brezilya gibi Hindistan, Pakistan, Nijerya gibi özel ve lehte muamele ilkesini müzakere pozisyonlarının temelinde oturtan GYÜ'ler ve yeni DTÖ üyesi olan Çin'in G-20 içindeki üç farklı tür GYÜ'yü temsil ettiği söylenebilir) buna karşı hareket niteliği taşıyan G-20 hareketi, DTÖ'nün beşinci Bakanlar Konferansındaki tarım görüşmelerine damgasını vurmuştur. Konferans sırasında ABD ve AB yeni çok taraflı ticaret müzakerelerinin başarıyla sonuçlandırılabilmesi açısından müzakere sürecine ivme kazandırmak üzere yayımladıkları ortak metin dahilinde hareket ederken, G-20 olarak bilinen grup, AB ve ABD karşısında GYÜ'lerin müzakere önceliklerini yansıtan bir sonucun çıkabilmesi yönünde bu blok karşısında pazarlık arayışına girmiştir.

Müzakerelerde, G-20 hareketi özetle, gelişmiş ülkelere uygulanan tüm ticareti bozucu iç desteklerin önemli oranda azaltılmasını, ihracat sübvansiyonlarının ise kaldırılmasını talep etmiştir. Pazara girişte ise, GYÜ'ler için daha esnek uygulanabilmesini sağlayacak şekilde GÜ'ler için indirim söz konusu metinde yer alandan daha önemli oranda yapılması önerilmiştir. Diğer taraftan, pazara giriş konusunda GYÜ'lere, "stratejik ürün" olarak belirlenecek ürünlerin indirim kapsamı dışında tutulması yada daha az oranda indirime tabi kılınmasını hedefleyen "SP Dostları" Grubu (Barbados, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Endonezya, Jamaika, Kenya, Nijerya, Pakistan, Panama, Filipinler, Trinidad ve Tobago, Uganda, Venezuela, Zambiya ve Zimbabwe'nin yer aldığı SP dostları olarak bilinen Grup 9 Eylül 2003 tarihinde bir belge yayımlamış, stratejik ürün kavramının çerçeve metne derc edilmesi talebinde bulunmuştur. Türkiye Cancun Bakanlar Konferansı hazırlıkları sırasında "SP Dostları" Grubu ile sürdürdüğü işbirliğini konferansta da devam ettirmiş ve bu grup tarafından yayımlanan söz konusu kağıda taraf olmuştur) müzakerelerde dikkati çeken bir diğer grup olmuştur. Barbados, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Endonezya, Jamaika, Kenya, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Panama, Filipinler, Trinidad ve Tobago, Uganda, Venezuela, Zambiya ve Zimbabwe'nin yer aldığı SP dostları olarak bilinen grup ile ülkemiz arasında Cancun hazırlıkları sırasında yürütülen işbirliği konferans sırasında da sürdürülmüş ve Genel Konsey Başkanı nezdinde girişimde bulunularak stratejik ürün kavramının çerçeve metne dahil edilmesi talebinde bulunulmuştur.

Diğer tüm müzakere alanları ile birlikte tarım müzakerelerinde de GYÜ'lerin çıkarlarını savunan 92 ülkeden müteşekkil Afrika Birliği/Afrika- Karayip- Pasifik/En Az Gelişmiş Ülkelerde Cancun Bakanlar Konferansında da adını duyuran bir diğer güçlü blok olmuştur.

Konferansın birinden bir gün önce, 13 Eylül 2003 tarihinde yayımlanan ve DTÖ V. Bakanlar Konferansı Başkanlığını yürüten Meksika Dışişleri Bakanının adıyla kısaca “Derbez Metni” olarak bilinen metin üye ülkelerin kabulüne sunulmuş ancak hiçbir ülke tarafından kabul görmemiştir. Sonuç olarak, tüm müzakere alanlarında da uzlaşılan uzak olunması sonucu Konferans müzakere alanlarında esas teşkil edecek modaliteleri içeren bir deklarasyona ulaşılmaksızın son bulmuştur.

5.7.5. 31 Temmuz 2004 tarihli genel konsey kararı

DTÖ Genel Konseyi 31 Temmuz 2004 tarihinde, Doha Kalkınma ROUNDU müzakerelerine ivme kazandırılması açısından büyük önem taşıyan bir karar almıştır. DTÖ açısından 2001 yılı sonunda Doha’da başlatılan yeni müzakere süreci içinde bir “ara karar” niteliği taşıyan 31 Temmuz 2004 tarihli Genel Konsey Kararı tüm ülkeler açısından bağlayıcıdır. Bununla birlikte, kararın sadece müzakere parametrelerini ortaya koyduğu, üye ülkelerin müzakerelerin sonunda üstlenecekleri taahhütlerin detaylarına yer vermediği dikkate alınmalıdır. Müzakere aşamasında üye ülkelerin öngörülen çerçevede kalınmak suretiyle en uygun pozisyonu almaları gerekmektedir.

Bir genel bölüm ve dört eksenden oluşan Genel Konsey Kararı, esas itibariyle dört temel konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konular, tarım, sanayi ürünlerinde pazara giriş, hizmetler ve ticaretin kolaylaştırılmasıdır. Müzakerelerin genel çerçevesini belirleyen ve 2005 yılı Aralık ayı sonuna dek temel alınacak bir yol haritası niteliği taşıyan metinde ayrıca, pamuk inisiyatifi, GYÜ’lere yönelik özel ve lehte muamele, teknik yardım gibi Doha Roundu’nun ana teması olan “kalkınma” ile yakından bağlantılı konular üzerinde de durulmaktadır.

Kararda ayrıca, dört Afrika ülkesi Benin, Burnika, Faso,Çad, Mali tarafından 2003 yılı Mayıs ayında, pamuk konusunda gündeme getirilen inisiyatife atıfta bulunularak, pamuğa verilen ticareti bozucu desteklerin kaldırılması amacıyla yürütülecek müzakerelerin de tarım müzakerelerinin bir parçası olacağı vurgulanmaktadır.

Genel Konsey Karar metninin Ek A bölümü tarım müzakerelerini içermekte ve iç destekler, ihracat sübvansiyonları ve tarife indirimlerine ilişkin prensipleri düzenlemektedir. Genel Konsey Kararı’nın DTÖ Tarım Anlaşmasının disiplin altına aldığı, üç temel alanda öngördüğü çerçeveyi aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

İç Destekler: Kararda, üretimi ve ticareti bozucu olduğu kabul edilen desteklerde Doha Bakanlar Deklarasyonu kararları ile uyumlu bir şekilde önemli ölçüde indirim hedefi ortaya konulmuştur. Karar, bu tür desteklerde yapılan indirimde hedefin, daha çok destek veren ülkenin daha çok indirime girmesi olduğuna dikkat çekmektedir.

GYÜ'lere özel ve lehte muamele hükmü kapsamında sağlanan esneklikler ve bu ülkelerin DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında sahip olduğu esneklikler saklı kalmak kaydıyla, belirlenen çerçeve uyarınca, nihai bağlı AMS (Aggregate Measurement of Support) seviyesi, “de minimis” ve mavi kutu desteklerden oluşan genel destek miktarı üzerinden, ilk uygulama yılında ve uygulama dönemi boyunca %20 indirim yapılması karara bağlanmıştır. Belirlenen çerçeve uyarınca, oran verilmemekle birlikte “de minimis” oranında hem GÜ'ler hem de GYÜ'ler açısından indirim öngörülmekte, ancak tüm programlarını kaynak sıkıntısı içindeki ve küçük ölçekli tarım ile uğraşan çiftçilere aktaran GYÜ'lerin bu indirimden muaf tutulabileceği ifade edilmektedir.

Mavi kutu desteklerin kapsamı Genel Konsey Kararı ile üretim şartı aranmaksızın ödeme yapılabilecek şekilde genişletilmiş, mevcut DTÖ Tarım Anlaşmasında belirlenen çerçevenin aksine, bu tür destekler ilgili ülkenin toplam tarımsal üretiminin %5'i ile sınırlandırılmış ve indirime tabi kılınmıştır. Yeşil kutu desteklerde ise karar, mevcut uygulamaları muhafaza etmekte, sadece bu tür desteklerin üretim ve ticareti hiç ya da çok az bozucu oldukları yönündeki kriterin gözden geçirilmesini hükme bağlamaktadır.

İhracat Sübvansiyonları: Genel Konsey Kararı, ihracat sübvansiyonlarının bir süre sonunda “credible end date” olarak ifade edilmektedir, bunların tamamen kaldırılmasını öngörmektedir. DTÖ Tarım Anlaşmasında ihracat sübvansiyonlarından sapma getiren tedbirler olarak nitelendirilen, ihracat kredileri ve gıda yardımları ve ihracatçı devlet teşekküllerinin uygulamaları konusunda da düzenlemeler öngörülmüş, bu kapsamda, geri ödeme süresi 180 günü aşan ihracat kredilerinin sübvansiyon etkisi yarattığı kabul edilerek bu tür uygulamaların kaldırılması, gıda yardımlarının ticari açıdan sakınca yaratmayacak şekilde disiplin altına alınması, ihracatçı devlet teşekküllerinin ticareti bozucu uygulamalarına ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasına paralel bir şekilde son verilmesi kararlaştırılmıştır.

Tüm ihracat sübvansiyonları uygulamalarında, GYÜ'lere, özel ve lehte muamele hükmünün bir gereği olarak daha uzun uygulama dönemi olanağı tanınmakta, ayrıca, tarım

ürünlerinin ticaretinde taşıma ve nakliye giderleri ile ilgili olarak GYÜ'lere tanınan esnekliğin, ihracat sübvansiyonları tamamen kaldırılıp öngörülen disiplinler uygulamaya konulana dek devam edeceği ifade edilmektedir.

Pazara Giriş: Tarife indirimleri için bant yaklaşımı olarak bilinen , farklı tarife aralıklarının belirli süre zarfında, saptanacak oranlar üzerinden indirimine imkan tanıyan bir metod benimsenmiştir. Bağlı oranlar üzerinden uygulanacak tarife indirimlerinde, henüz kaç bant aralığı olacağı, bant aralıklarının hangi formül veya formüllerle ne oranda ineceği konusunda bir açıklık yoktur. Genel Konsey Kararı'nda tarife indirimlerinde uygulanacak formülle esaslı bir indirimin amaçlandığı, yapılacak indirimler sonucunda yüksek tarifelerin daha yüksek, düşük oranlı tarifelerin daha az ineceği ifade edilmektedir. Tarife indiriminden EAGÜ'ler muaf tutulmuştur.

Pazara giriş konusunda hem GÜ hem de GYÜ'lerin yararlanacakları bir esneklik olarak "hassas ürün- sensitive product" kavramına yer verilmektedir. Bu kapsamda, müzakerelerde belirlenecek uygun sayıda tarife satırı için bu esnekliğin pazara girişin tarife indirimlerinin yanı sıra tarife kotası açılmak suretiyle uygulanması imkanı getirilmekte, MFN (Most Favoured Nation) bazda açılmış olan tarife kotalarının ne şekilde genişletileceği hususu ise müzakerelere bırakılmaktadır. GYÜ'lere Özel ve Lehte Muamele kapsamında, tarife indirim oranı, bant sayısı, formül ve indirim metodu kapsamında sağlanacak esneklikler dışında, özel ürün esnekliği sağlanmakta ayrıca bu ülkelere belirlenecek şartlarda özel korunma önlemleri mekanizması uygulanması imanı tanınmaktadır.

5.8.Dünya Ticaret Örgütü ileri Tarım Müzakereleri ve Genel Konsey Kararının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

DTÖ, Tarım Anlaşmalarında tarım ürünleri ticaretinde adil, öngörülebilir ve serbest piyasa mekanizması prensiplerine dayalı bir sistemi hedeflemektedir. Serbest piyasa ekonomisindeki gibi fiyat ve miktarın arz- talep dengesi sonucu kendiliğinden oluştuğu ekonomik bir sisteme Türkiye gibi gelişme yolundaki bir ülkenin kısa vadede kendini adapte edebilmesi oldukça zor görünmektedir. Bitkisel üretimde geçmiş yıllarda kendine yeterli bir ülke konumunda olsa da bugün FAO verilerine göre Türkiye dünya dış alımının en yüksek olduğu ülkeler arasında yirminci sırada yer almaktadır.

Çizelge 5.26. İthalat Verileri Hisse toplam tarım / toplam mal (son 20 ülke)

Sıra	Ülke	Oran
1	Falkland Adaları (Malvinas)	0.00 %
1	Norfolk Adası	0.00 %
3	British Virgin Adaları	1.30 %
4	Ekvator Ginesi	2.16 %
5	Butan	2.26 %
6	Singapur	2.41 %
7	Guam	2.43 %
8	Amerikan Samoası	2.45 %
9	Hindistan	2.85 %
10	Çin, Hong Kong SAR	3.41 %
11	Amerika Birleşik Devletleri	3.80 %
12	Tayland	4.05 %
13	Avustralya	4.17 %
14	Macaristan	4.30 %
15	Kore	4.35 %
16	Brezilya	4.36 %
17	Çin	4.87 %
18	Arjantin	4.90 %
19	Güney Afrika	4.92 %
20	Türkiye	5.09 %

Kaynak: Gıda Tarım Örgütü (FAO) (2010)

Hayvancılık sektöründe ise AB ülkelerine kıyasla oldukça yüksek fiyattan tüketicilerin kırmızı et satın aldığı görülmektedir.

Geçtiğimiz yıllarda Banvit gibi büyük şirketlerin büyük baş hayvanları yetiştirmek amacıyla şirketine toplaması daha sonraki dönemlerde ise iç piyasanın büyük baş hayvan ihtiyacını karşılayamamasından dolayı fiyatların aniden çıktığını yaşayarak görmüştük. Türkiye'nin canlı büyük baş hayvan stoku yok denebilecek kadar azdır. Mevcut büyük baş hayvanların -Türkiye geneline oranlarsak- pek çoğu da aile işletmeciliği tarzında

yetiştirildiğinden et sektöründe serbest piyasa ekonomisinde AB ülkeleri ile yarışabilecek durumda olmamaktayız.

Her ne kadar DTÖ ile yapılan anlaşmalarda tarife dışı engellerin kaldırılmasının doğurabileceği olumsuz etkileri giderebilmek üzere tarifelendirme yapmış ülkelere “özel korunma önlemleri” mekanizması sağlanmış olsa da; bu önlemlerin pek çoğu değişikliğe açık konumdadır ve tarih şartına bağlanmıştır. Türkiye gibi büyük ve pek çok açıdan AB standartlarını 5–10 yıllık planlar çerçevesinde tamamlaması zor olan bir ülke için bu önlemler ileriye yönelik yeterli olmayacaktır ve Türkiye’yi dışa bağımlı hale getirmeye açık görünmektedir.

Gelişmiş ülkeler indirim tabii sayılan ihracat sübvansiyonlarını, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra, bütçe harcamaları ve sübvansiyonlu ürün miktarları itibari ile altı yıl içinde sırasıyla %36 ve %21 oranlarında azaltmışlardır. Bu oranlar gelişme yolundaki Türkiye gibi ülkeler için on yıl içinde %24 ve %14 olmuştur.

İhracat sübvansiyonlarını azaltmak, hatta ihracat sübvansiyonlarına gerek kalmadan ucuz, kaliteli, çevre dostu ve güvenli gıdaları dış pazarda sunmak gelişmiş ülkelerin dış pazar politikalarından olmaktadır. Bu politikaları gerçekleştirmek için de mevcut stratejilerini bu politikalar kapsamında hazırlamakta ve hayata geçirmektedirler. Türkiye’nin serbest piyasa ekonomisinde ihracat sübvansiyonlarını azaltarak, dış yatırımı teşvik etmesi kağıt üzerinde çok akılcı görünse de gerçek hayatta rakip firma ve ülkelerle yarışabilmesi pek çok gıda ürünüde ihtimal değildir. Diğer ülke ve firmalarla yarışabilmek için bazı teknik ve pratik, modern teknolojiye sahip sistemler bütününe oluşturulmuş olması gerekmektedir. Örneğin; yetiştiriciliği çok fazla olarak yapılabilen domateste tuta absoluta zararlısı nedeniyle pek çok ürün yurtdışından geri gelmiştir. Kırmızıbiberde ppm bazında çok fazla toksik etki yaratabilecek madde bulunduğundan geri gelmiştir. Bu ve buna benzer pek çok ürünü örnekleyebilmemiz mümkündür. AB standartlarına göre bugün pek çok ürünümüzde normalinden çok fazla toksik etki, mikroorganizma gibi dış satımı zorlaştıran hatta engelleyen faktörler bulunmaktadır. Ayrıca modernizasyonu sağlayamamaktan kaynaklanan fiyatlarda fazlalık dışarıya açılmamızda zaten pek çok ürün için engel teşkil etmektedir. Türkiye, her ne kadar üretimi arttırabilse de, yapısal ve hukuki sorunların çözülememesinden kaynaklanan fiyatlarda diğer ülkelere göre fazla oluşu ticarete engel teşkil etmektedir.

İç Desteklere baktığımızda;

Kırmızı kutu: Tarımsal destekleme politikasının baktığımızda Türkiye 2000 yılından bu yana daha çok doğrudan ödemeler sistemine ağırlık vermiştir. Dolayısıyla iç destekler altında yer alan kırmızı kutu tedbirleri arasında bulunan girdi destekleri, fiyat yolu ile desteklemeler ve primler toplam destekleme bütçesi içerisinde çok az bir yer kaplamaktadır. Kırmızı kutu tedbirleri için %10'luk bir istisna öngörülmüştür. %10'luk bir azaltma pamuk, ayçiçeği gibi Türkiye açısından oldukça önemli olan bitkisel ürünlerini sıkıntıya uğratmıştır.

Mavi Kutu: Tedbirleri altında 2008 yılı faaliyetlerinde fındık ve tütünde alan daraltması ve çay budama tazminatları yer almıştır. Bu tedbirler üretim ve verimle alakalı olmayıp, alan ve kalite kriterlerine dayandırılmaktadır. Diğer yandan konuya bakacak olursak; tütünde 1984 yılına kadar sadece yerli tütünden tekelle imal edilen sigaraların satışı yapılırken, 1177 Sayılı Tütün ve Tekeli Kanununda yapılan değişikliklerle yabancı sigara ithalatına başlanmıştır. Bu yasayla birlikte, 1984 yılında 270 tonla başlayan yabancı sigara ithalatı, daha sonra Amerikan tipi denilen Virginia ve Burley tütünlerinin ithalatı ile devam etmiş ve 1986 yılında çıkan yasa ile Türkiye içinde sigara imalatına dönüştürülmüştür. Böylece monopol piyasadan tütün piyasasında çıkmıştır. 1995 yılında Amerika sanayicilerinin “blendet sigara” satışı 22 bin ton iken 2000 yılında 35 bin tona çıkmıştır. Buna ters bir şekilde tekelin yerli tütünden imal ettiği sigara satışı ise 1995 yılında 56 bin ton iken, 2000 yılında 42 bin tona düşmüştür.

Çizelge 5.27. Karadeniz Bölgesinde 2000–2003 Yılları Arasında Tütün Üretimi ve Tekel Alımı

Üretim Bölgesi	2000		2001		2002		2003	
	Üretim (ton)	Tekel alımı (ton)	Üretim (ton)	Tekel alımı (ton)	Üretim (ton)	Tekel alımı (ton)	Üretim (ton)	Tekel alımı (ton)
Karadeniz Bölgesi	32.523	20.232	23.043	10.630	22.952	11.602	21.734	9.167
Türkiye Toplamı	208.002	129.944	152.571	63.259	161.366	59.788	147.474	41.412

Kaynak : Tütün Politikası Raporu. www.tutuneksperleridernegi.org.tr

2004 yılına gelindiğinde ise TEKEL'in %50'si peşin, kalanı 2 eşit taksit ile 292 milyon dolara MEY Alkollü İçkiler Sanayi ve Tic. A.Ş.'ye satılmıştır. Bu satışta TEKEL'in 18 il ve ilçedeki fabrikaları, depo ve arsaları, kasasındaki 384,4 trilyon TL parası ve 70 milyar YTL değerindeki içkisiyle beraber devredilmiştir (www.zmo.org.tr). MEY A.Ş 292 milyon dolara satın aldığı TEKEL'in içki bölümünün %92 hissesini 3 yıl sonra 2006 yılında Amerikan Teksas Pasific Group'a (TPG) üç katı fiyat ile (810 milyon dolara) satmıştır. Bu sayede Türk Tütüncülük sektörü geri dönülemez bir darbe görmüştür.

Tütün üreticilerine benzer bir durum çayda ÇAY-KUR ve çay üreticilerinin, fındıkta da FİSKO Birlik ve fındık üreticilerinin başına gelmiştir.

Türkiye'nin günümüzde bu kutuya giren destekleme tedbirlerinin parasal değerinin çok düşük olması nedeniyle çerçevenin bu desteklemeleri olumsuz etkilememektedir.

Yeşil Kutu: Bu tedbirlere daha çok doğrudan gelir desteği, kırsal alanlarının iyileştirilmesi, gıda güvencesi, alt yapı hizmetleri, sosyal yaşamda iyileştirme gibi faaliyetler yer almaktadır. Bu faaliyetlere AB normlarına paralel olarak faaliyetler sürdürülmektedir. Fakat Türkiye'nin bünyesinde pek çok farklılıkları barındıran bir ülke olması faaliyetlerin kağıt üzerinden gerçek hayata geçirilmesi sürecinde bazı sorunlara neden olmaktadır.

Sonuç olarak liberal ve neo-liberalizmin etkili olduğu bir süreçte her ülke ticaret pastasından maksimum payı almak isteyecektir. Bu pastadaki dilimden Türkiye'nin mevcut koşullarda payını arttırabilmesi için hükümet politikalarını tarım sektörünü teşvik edecek ve günü kurtarmaktan çok daha uzun vadeli düşünmesi gerekmektedir. Bunun için AB standartlarına bir an önce uyum sağlayacak modellerin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Anlaşmalı olunan sürelerin bitiminde tarım konusunun serbest ticarete açılması Türkiye gibi gelişme yolundaki bir ülkeyi pek çok ürün bazında dışa bağımlı hale getirebilme olasılığı taşımaktadır.

6.AVRUPA BİRLİĞİ

6.1. Avrupa Birliği Tarihi

Kendine özgü kurumları, kuralları, işleyiş mekanizmaları ve uluslar üstü niteliği ile günümüzde ulaşılmış en ileri bütünleşme modelini oluşturan Avrupa Birliği İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemde özellikle Fransa ve Almanya arasındaki sorunların kalıcı olarak çözülmesi ve kıtaya barış ve refah tesisi amacıyla oluşturulmuş bir projedir. 1950 yılında Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından ekonomik menfaatlerin birleştirilmesi teklifi ile gelen proje, ileri aşamalarda hem üye ülkelerde yaşam standartlarının yükseltilmesine hem de ekonomik alanda yapılan işbirliğinin siyasi platforma taşınması ile sonuçlanmıştır.

Bu çerçevede, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Kurumu 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Anlaşması ile kurulmuştur ve bu Anlaşma 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Roma Anlaşması ile üye ülkeler arasında ticareti kısıtlayıcı tüm engellerin kaldırılarak Gümrük Birliği oluşturulması kararlaştırılmıştır. Böylece Üye Devletler üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (Common Customs Tarif) uygulanması karara bağlanmış ve Ortak Pazarın oluşturulmasına yönelik ilk adımlar atılmıştır.

Ortak Pazar hedefi ile Topluluk düzeyinde ele alınacak ortak politika alanları da belirlenmiştir. Topluluğun temel organları ve karar alma mekanizmaları olan Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Adalet Divanı oluşturulmuştur.

1 Ocak 1973 tarihinde, İngiltere, İrlanda ve Danimarka AET'ye katılmıştır.

Topluluk ikinci genişlemesini 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında ise Portekiz ve İspanya'nın katılımı ile yaşamıştır.

1985'te Komisyon tarafından yayımlanan Beyaz Kitap'ta 300 milyonu aşkın tüketiciyi kapsayan bir pazara sahip olan Avrupa Topluluğunun böylesine büyük bir pazarın sunduğu olanakların pek azından yararlanabildiği vurgulanarak Avrupa Tek Senedine giden yolu açmıştır. 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile 1992 yılında Tek Pazar'ın bütün yönleriyle tamamlanması karara bağlanmıştır.

Avrupa Tek Senedi ile sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, teknolojik araştırma ve geliştirme, çevre, yeni ortak politika alanları olarak belirlenmiş ayrıca; Ekonomik ve Parasal

Birliğe (EPB) ulaşılması amacıyla yeni bir Komite kurulması ve bu Komitenin, EPB için gerekli adımları belirlemesi kararlaştırılmıştır.

Avrupa Tek Pazarı 1 Ocak 1993 tarihinde tamamlanmıştır. Ekonomik bütünlüşmenin sağlanmasının ardından, Avrupa Birliği'ni kuran, Üye Devletler arasında yeni işbirliği alanları yaratarak, ekonomik alandaki bütünlüşmeyi siyasi bütünlüşme ile destekleyen Maastricht Anlaşması ise 7 şubat 1992 tarihinde imzalanmıştır.

AB'yi kuran Maastricht Antlaşması'yla, AB'nin üç temel direği belirlenmiştir: Bunlar (1) Avrupa Toplulukları, (2) Ortak Güvenlik ve İç Politikası ve (3) Adalet ve İç işleri'dir.

1995'de Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımı ile Üye Devlet sayısı 15'e çıkmıştır.

Genişleme sürecini kronolojik sırada göstermek gerekirse;

1. Genişleme Süreci: 1973- Danimarka, İrlanda, İngiltere
2. Genişleme Süreci: 1981- Yunanistan
3. Genişleme Süreci: 1986- Portekiz, İspanya
4. Genişleme Süreci: 1995- Avusturya, Finlandiya, İsveç
5. Genişleme Süreci: 2004- Kıbrıs, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya, Letonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya 2007- Bulgaristan, Romanya (2007 genişlemesi 2004 genişleme sürecinin devamı olarak kabul edilmektedir).

Yeni üyelerin katılımı bir yandan daha geniş bir coğrafyada ekonomik ve siyasi alanın düzenlenmesi ihtiyacını doğururken, bir yandan da Birliğin yapısının artan üye sayısının getirdiği gereklilikler çerçevesinde yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır.

Genişlemenin Birliğe üyelik kriterleri açısından da önemli sonuçları olmuştur. 1990'larda Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) ile Ortaklık Anlaşmaları'nın (Europe Agreements) imzalandığı dönemde, bu ülkelerin Topluluğa entegrasyonunun sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesini temin eden, AB'nin adaylık kriterlerini gözden geçirmesi ve yenilemesi ihtiyacını gündeme gelmiştir. Bu sebeple üyelik koşullarını üç gruba bölerek incelemek gerekmektedir.

1-1993 Kopenhag Zirvesi'nde saptanan kriterler -Kopenhag Kriterleri- aday ülkelerin Avrupa Birliği'ne üye olmak için yerine getirmeleri gereken kriterler olarak belirlenmiştir.

Kopenhag Kriterleri üç başlık altında toplanmıştır:

- (1) Siyasi kriterler: demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı ve istikrarı
- (2) Ekonomik kriterler: işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve Birlik içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesi;
- (3) Topluluk müktesebatının kabulü: siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyum da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyeti olarak sıralanmaktadır.

2- Yasal gerekler: Avrupa bütünleşmesi her zaman siyasi ve ekonomik bir süreç olmuştur. Antlaşmaları imzalamaya ve tüm B hukukunu benimsemeye hazır olan tüm Avrupa Ülkelerine açık olmaktadır. Lizbon Antlaşması'na göre (madde 49), herhangi bir Avrupa Devleti hürriyet, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine saygı göstermesi koşuluyla Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunabilir.

3- Bir AB üye devleti olma süreci: Üyelik görüşmeleri AB'yi temsil eden Avrupa Komisyonu ile aday ülke arasında gerçekleşmektedir. Bu müzakereler tamamlandıktan sonra, söz konusu ülkenin AB'ye katılmasına izin verme kararının, Konseyde bir araya gelen tüm mevcut üye devletlerin oybirliği ile alınması gerekmektedir. Avrupa Parlamentosu ayrıca onay vermelidir; bu da üyelerin mutlak çoğunluğunun olumlu yönde oy kullanmasını gerektirmektedir. Katılım anlaşmasının daha sonra üye devletlerce ve aday ülke tarafından onaylanması gerekir; tarafların her biri bu onamayı kendi anayasal usulleri çerçevesinde yapmaktadırlar.

Müzakere dönemi süresince, aday ülkeler normalde ekonomik olarak Birliği yakalamalarına yardımcı olacak "katılım ortaklığı yardımı" almaktadırlar. Aday ülkeler ayrıca; çoğunlukla AB ile birer "istikrar ve ortaklık anlaşması" imzalamış olmaktadır. Bu anlaşmalar çerçevesinde, AB, ülkenin AB üyelik koşullarını yerine getirmek için gerçekleştirmek zorunda olduğu ekonomik ve idari reformları doğrudan izlemektedir.

Müzakere dönemi süresince, aday ülkeler normalde ekonomik olarak Birliği yakalamalarına yardımcı olacak “katılım ortaklığı” yardımı alır. Aday ülkeler ayrıca çoğunlukla AB ile birer “istikrar ve ortaklık anlaşması” imzalamış olmaktadır.

AB, bu aday ülkelerin tam üye olabilmek için gereken süreci, daha önceki genişleme süreçlerinden farklı olarak, yeni genişleme politikası olarak tanımlamıştır. Bu politikanın temelini katılım öncesi strateji belirlemektedir. Katılım öncesi stratejisi, her aday ülkenin müzakere ve tam üyeliğe hazırlanma politikasını belirler. Bu süreç Mart 1998’de resmen başlatılmıştır.

Yeni genişleme politikasının temel araçları şunlardır:

* Avrupa Komisyonu’nun her aday ülke için ayrı ayrı hazırladığı, hem aday ülke tarafından kısa ve orta vadede aşama kaydedilmesi gereken öncelikli alanları ortaya koyan, hem de söz konusu uyum çalışmalarına AB’nin vereceği mali ve teknik desteğin çerçevesini çizen Katılım Ortaklığı Belgesi, Her ülkenin Katılım Ortaklığı Belgesinde kısa ve orta vadeli öncelikler yer almaktadır. Katılım Ortaklığı belgesi, etkin biçimde hedefe yönelmek için azami düzeye çıkarılması gereken kullanılabilir tüm mali kaynakları ve temel araçları vurgular.

* Her aday ülkenin Avrupa Komisyonu’nun hazırladığı KOB’u temel alarak hazırladığı ve AB’ye uyum yolunda (müktesebat uyumu) gerçekleştirmeyi planladığı değişiklikleri ortaya koyan Ulusal Program,

* Avrupa Komisyonu’nun AB’ye katılım müzakerelerine hazırlığın ilk teknik aşaması olarak, aday ülkelerin mevzuatının, aşağıdaki tabloda görülen 31 ana başlık altında Topluluk Müktesebatına (*acquis communautaire*) uyumunu tespit etmek amacıyla bir analitik inceleme süreci olan tarama sürecini başlatması,

* Aday ülkelerin, Avrupa entegrasyonu sürecinde ülkelerarası işbirliğini her konuya taşıyan Topluluk programları ve ajanslarına katılımlarının planlanması ve sağlanması,

* Her aday ülkenin tam üyelik sürecinde kat ettiği mesafenin, Avrupa Komisyonu’nun hazırladığı yıllık İlerleme Raporlarında ele alınması ve kayda geçirilmesi,

* AB'nin aday ülkelerin tam üyelik hazırlıkları için çeşitli konularda mali ve teknik yardım sağlaması.

1998 yılında Malta ve Güney Kıbrıs'la başlayan tam üyelik müzakereleri 2002 yılında son bulmuş ve aralarında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Güney Kıbrıs'ın bulunduğu on ülke Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olmuştur.

Şubat 2000 tarihinde müzakerelere başlayan Bulgaristan ve Romanya ise Aralık 2004 tarihinde Katılım Anlaşmasını imzalamışlar ve 1 Ocak 2007 tarihi itibarı ile AB üyesi olmuşlardır.

6.2. Ortak Tarım Politikası (OTP)

1962 yılında Roma Antlaşması ile Ortak Tarım Politikası (OTP) hayata geçirilmiştir. OTP'nin nedeni; artık ulusları ilgilendiren birlik üyesi ülkeler arasındaki tarım sektöründen meydana gelebilecek gelir dağılımının düzenlenmesi, korunması ve yükseltilmesidir. Bu karar doğrultusunda; ulusal tarım politikaları arasındaki olan ve oluşabilecek farklılıkların giderilmesi amaçlanmıştır. OTP ile Birliğin, tek merkezli ortak bir tarım politikası oluşturması sağlanmıştır.

6.2.1. Ortak Tarım Politikası'nın Amaçları

- Teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi ve üretim faktörlerinin, özellikle işgücünün optimal kullanımının ve verimliliğin artırılması,
- Tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin, özellikle tarımda çalışanların gelirinin artırılması yoluyla yükseltilmesi,
- Piyasalarda dengenin sağlanması,
- Düzenli bir ürün arzının garanti altına alınması,
- Tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaştırılmasının sağlanması olarak sıralanmaktadır.

6.3. Ortak Tarım Politikası İlkeleri

6.3.1. Tek Pazar

Üye ülkelerde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılarak “tek pazar” oluşturulmasını amaçlanmaktadır. Bunun için ortak fiyat ve rekabet kurallarını, üye ülkelerde istikrarlı bir döviz kurunu ve dış pazarlara karşı sınırlarda ortak bir korumayı gerektirmektedir.

6.3.2. Topluluk Tercihi

Birlik içinde üretilen ürünlere öncelik tanınmasını amaçlamaktadır. AB Tarım Ürünleri'nin ithalata karşı korunmasını, ihracatının ise sübvansede edilmesini gerektirmektedir.

6.3.3. Ortak Mali Sorumluluk

OTP'ye ilişkin tüm harcamaların Birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda Nisan 1962'de AB bütçesinde Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur.

6.4.Ortak Tarım Politikası İşleyişi

6.4.1. Ortak Piyasa Düzenlemeleri

OTP'nin temelinde, ürün bazında belirlenen Ortak Piyasa Düzenleri bulunmaktadır. Genel olarak tüm ortak piyasa düzenleri ortak bir fiyat sistemini esas almaktadır. Bu sistem iç piyasada destek, dış rekabete karşı ise koruma mekanizmalarıyla sürdürülmekte, ancak kullanılan koruma mekanizmaları üründen ürüne farklılık göstermektedir. Ortak Piyasa Düzenlemeleri üç kategoride incelenebilir:

a- İç piyasada müdahale, dış kaynaklı rekabete karşı koruma düzenlemeleri: Fiyatların belirli bir seviyenin altına inmesini engellemek amacıyla Topluluğun müdahale kurumları tarafından

yapılan müdahale alımları ve düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı uygulanan ithalat vergileri ya da ihracat iadelerini kapsamaktadır.

b- Dış rekabete karşı koruma düzenlemeleri: Düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı oluşturulan bu mekanizmada esasen gümrük vergileri, fiyatların belirli bir düzeyin altına inmesi durumunda ise ek vergiler tahsil edilmektedir.

c- Ürünlere doğrudan destek sağlayan düzenlemeler: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gereğince dış rekabete karşı korunamayan ürünler ile üretimi uzmanlık gerektiren ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağını oluşturan ürünler için üreticilere yapılan doğrudan yardımları kapsamaktadır.

6.4.2.Pazar ve Fiyat Mekanizmaları

Tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi ve üreticilerin gelir düzeyinin azalmasını engellemek amacıyla 1962 yılından bu yana Ortak Piyasa Düzenlemeleri kapsamında yer alan ürünler için her yıl ortak fiyatlar saptanmaktadır. Fiyatların düşmesi durumunda pazara müdahale edilmesi ve aradaki farkın desteklerle Birlik bütçesinden karşılanması, OTP'nin pazar ve fiyat mekanizmasının temelini oluşturmaktadır.

İç Piyasaya Yönelik Ortak Fiyat Politikası, hedef ve müdahale fiyatları ile sağlanmaktadır. Hedef fiyat, üreticilerin gelir düzeyini en makul seviyede tutacak tavan fiyatı saptayarak, tüketicilerin de aşırı fiyat artışlarından korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan fiyattır. Müdahale fiyatı ise fiyatların hedef fiyat altına düşmesi halinde üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyattır.

Dış Piyasaya Yönelik Fiyat Politikaları, ithalat ve ihracata göre değişmektedir. İthalat politikası kapsamında DTÖ Tarım Anlaşması'yla belirlenen tarife üst sınırları çerçevesinde gümrük vergileri alınmaktadır.

İhracat politikası kapsamında ise Birliğin genellikle dünya fiyatları üzerinde olan yüksek fiyatlı tarım ürünlerinde ihracatın teşvik edilmesi amacıyla dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki fark ihracat iadesi (restitution) adlı prim ile ihracatçılara ödenmektedir. Dünya

fiyatlarının AB fiyatlarından yüksek olduğu nadir durumlarda ise, ihracatçılardan aradaki fark oranında vergi alınmaktadır.

Belirtilen fiyat politikalarının yanı sıra OTP reformları kapsamında gerçekleştirilen fiyat indirimleri ve getirilen çeşitli kısıtlamalara paralel olarak çiftçilerin gelir düzeyi Doğrudan Ödemeler kapsamında da desteklenmektedir.

6.5.Son OTP Reformları ve Global Tarım Politikaları

Ortak Tarım Politikasının kurulduğu tarihten itibaren ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli reformlar gündeme gelmiş ve bu reform girişimleri bazı küçük değişikliklerden öteye geçememiştir. Fakat 1980’li yıllardan itibaren OTP’nin bütçe üzerindeki ağır yükü, sürdürülemez hale gelen yapısı ve gerek iç, gerekse de dış piyasalarda ortaya çıkardığı olumsuz etkiler tepkileri de beraberinde getirmiştir. Önce GATT daha sonra ise DTÖ çerçevesinde dünya ticaretinin serbestleştirilmesi amacıyla yürütülen görüşmelerde AB’nin elinin güçlendirilmesi ve tarım ağırlıklı ekonomik yapıya sahip Doğu Avrupa ülkeleriyle bütünleşmenin tarım bütçesi üzerinde oluşturabileceği muhtemel baskıların azaltılması amacıyla OTP’nda ciddi reform hamlesi başlatılmıştır.

6.5.1.MacSharry Reformu ve GATT Görüşmeleri

1962 yılında uygulamaya başlanan ortak tarım politikası, günümüze kadar tarımsal üretimi ve verimliliği artırmak, piyasada istikrarı sağlamak, piyasa dalgalanmalarına karşı çiftçileri korumak ve düzenli ürün arzını güvence altına almak gibi öncelikli hedeflerine ulaşmakta başarı göstermiştir. Diğer yandan; uygulanan politikaların yan etkileri de ortaya çıkmıştır.

“Tarımsal üretim artışını destekleyen politikaların, üretimin iç piyasa ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyi geçtikten sonra da devam ettirilmesi, aşırı üretim artışına bu ise topluluk tarım ekonomisi literatürüne “tahıl dağları”, “süt gölleri”, “et buzulları”, “şarap ırmakları” gibi yeni kavramların dahil olmasına neden olmuştur.

Artan üretime paralel olarak destekleme alımlarının artması, stoklama maliyetinin yükselmesi, talep fazlası üretimin ihracını teşvik için verilen ihracat sübvansiyonları Topluluk için ağır bütçe yükü oluşturmaya başlamıştır. Örneğin, 1975 yılında Topluluğun toplam tarım

bütçesi 4,5 milyar Euro iken, 1991 yılında sadece tarım ürünlerinin stoklama maliyeti 6,5 milyar Euro'ya çıkmıştır.

1980'li yılların başlarında OTP' de yoğun bir şekilde hissedilmeye başlayan reform ihtiyacına rağmen 1992 yılı MacSharry reformlarına kadar etkileyici bir adım atılmamıştır. OTP uzun yıllar değişime direnç göstermiştir. 1984 yılında uygulamaya konulan süt kotası haricinde 30 yıllık uygulama sürecinde OTP' de çok az değişiklikler yaşanmıştır. Buna rağmen 1980'li yıllarda aşırı üretimin ve endüstriyel girdi kullanımının ortaya çıkardığı çevre kirliliği, uygulanan destekleme sisteminin büyük işletmelere yaraması nedeniyle çiftçiler arasındaki gelir farkının derinleşmesi, yaşanan sosyal sorunlar ve ağır bütçe yükü gibi çeşitli nedenlerle Topluluk içerisinde de OTP' de reforma ihtiyaç olduğunu düşünenlerin sayısı artmaktaydı. Fakat bu süreçte OTP' de herhangi bir köklü reformdan bahsetmek yıkıcı ve Topluluk karşıtlığı olarak değerlendirilmiştir.

OTP' de köklü bir reformun yapılması için dış dinamiklerin harekete geçmesi gerekiyordu ki, bu ortamı da uygulanan politikalar kendisi oluşturmaktaydı. Söyle ki talep fazlası üretimin ihraç edilmesi için verilen sübvansiyonlar, ABD gibi geleneksel tarım ürünleri ihracatçısı ülkeleri sadece Avrupa pazarlarından yoksun bırakmamış, aynı zamanda dünya piyasalarında haksız rekabet ortamı oluşturmuştur.

Dış talebin durgun olduğu bir dönemde yaşanan bu gelişmeler rekabeti sertleştirerek karşılıklı “sübvansiyonlar savaşına” dönüşmüş ve hem AB hem de rakipleri açısından sürdürülemez hale gelmiştir. 1980'li yıllarda diğer sektörlerde giderek yoğunlaşan liberal politikalar karşısında, tarımdaki korumacılığın üst düzeye çıkması, Topluluk üretim fazlasının tarım ürünleri fiyatlarını global düzeyde baskı altında tutması ve bu durumdan etkilenen ülkelerin baskısı 1986 yılında başlayan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) Uruguay Görüşmelerinde dikkatlerin tarım sektörü üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Dış baskıların arttığı bir ortamda önce 1988 yılı reformuyla OTP bütçesindeki hızlı artış kontrol altına alınarak, artış oranı, Topluluk GSMH artış hızının %74'ü ile sınırlandırılmış, 21 Mayıs 1992 Konsey kararıyla uygulamaya giren MacSharry reformları ile ise adeta OTP'nin ilk dönemi kapanarak reform odaklı yeni dönemi başlamıştır.” (Avrupa Birliği Türkiye Temsilciliği)

1992 yılından itibaren uygulanmaya başlanan MacSharry reformları uluslararası ticaretteki gelişmeleri, OTP'nin isleyişinden kaynaklanan sorunları ve çevre unsurunu dikkate alarak önemli politika değişikliğini beraberinde getirmiştir. Reformların özünü fiyat kesintileri oluşturmuştur. Bu kapsamda OTP bütçesi içerisinde önemli yer tutan tahıl desteklerinde üç yıllık bir süreçte nominal olarak %30 düzeyinde bir fiyat indirimine gidilmiş, sığır eti ve tereyağı destek fiyatları indirilmiştir. Fiyat kesintileri nedeni ile üretici gelirlerinde oluşan kayıpların ise doğrudan yardımlarla telafi edilmesi öngörülmüştür. 1992 reformları fiyat kesintileri ve telafi edici ödemelere ek olarak, Komisyona tahıl üretimini kontrol altında tutma imkanı veren, ekim alanlarının bir kısmını tarım dışı amaçla kullanımını, ağaçlandırılmasını veya bos bırakılmasını öngören düzenlemeler de içermektedir. Yapılan bu reformlar bir yandan tıkanan GATT Uruguay Raund görüşmelerinin önünü açmış, diğer yandan tarım ürünlerinin ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik varılacak bir anlaşmada AB'nin isini kolaylaştırmıştır.

Bu çerçevede yürütülen görüşmeler, ABD ve AB arasında ikili görüşmeler sonunda imzalanan Blair House Anlaşmasını takiben 1994 yılı Nisan ayında Marakes'te imzalanan anlaşma ile sonuçlanmıştır. GATT'ın yerini daha kapsamlı bir yapıya sahip olan Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) bıraktığı bu Anlaşma 1 Ocak 1995 yılında yürürlüğe giren Tarım Anlaşmasını da içermektedir. İmzalanan Tarım Anlaşması aşağıdaki üç konu üzerinde yoğunlaşmıştır:

— Pazara giriş- Bu başlık altında anlaşmanın amacı ithalat kısıtlamalarını azaltmaktır. Bu kapsamda tüm ithalat tarifelerine üst sınır koyulması, tarife dışı engellerin tarifelenmesi ve tarife kotalarının oluşturulması öngörülmüştür. Tarife üst sınırı koruma düzeyinin en yüksek olduğu 1986– 1988 yılları ortalaması alınmıştır. Tarifelenme sonucu yeni vergiler üzerinden gelişmiş ülkelerin 6 yılda %36, GOÜ'lerin 10 yılda %24, her tarife için ise en az %10 indirim yapılması öngörülmüştür. En az gelişmiş ülkeler ise indirimden muaf tutulmuştur. İthalat miktarının aşırı artması, ürün fiyatlarının belirli bir referans fiyatın altına düşmesi gibi durumlarda “Özel Koruma” maddesi ile ek vergi koyma imkanı sağlanmıştır.

— İhracat Rekabeti- Bu başlık altında ihracatta rekabet koşullarının iyileştirilmesi ve sübvansiyonların indirilmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda mevcut ihracat sübvansiyonlarının sınırlandırılması ve yeni ihracat sübvansiyonlarının verilmemesi kararlaştırılmıştır. Gelişmiş ülkeler 6 yılda ihracat sübvansiyon harcamalarını %36, sübvansiyonlu ihracat miktarını ise %21,

GOÜ'ler ise 10 yılda ihracat sübvansiyon harcamalarını %24, sübvansiyonlu ihracat miktarını ise %14 indirmeyi taahhüt etmişler. İndirim için başlangıç düzey 1986–1990 yılları alınmıştır. En az gelişmiş ülkelerin ise indirim taahhüdü bulunmamaktadır.

— İç Destekleme- Bu bölüm dış ticareti saptırıcı etkisi olan iç destekleme politikalarına sınırlama getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla temel yılı (1986– 1988) Toplam Toplu Destek Ölçümü üzerinden gelişmiş ülkeler 6 yıllık bir uyulama dönemi için %20, GOÜ'ler %14 indirim taahhüdünde bulunmuştur.

Tarım Anlaşması iç destekleme politikalarını üç ana kategoriye ayırmakta ve bunları kehribar (amber) , mavi (blue) ve yeşil (green) kutu olmak üzere üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. Kehribar kutudaki destekleme politikaları uluslararası ticareti bozucu etkiye sahip olan ve Tarım Anlaşması çerçevesinde sınırlandırılması ön görülen politikalardan oluşmaktadır. Yeşil kutudaki iç destekleme politikaları ise uluslararası ticarete saptırıcı etkisi olmayan veya minimum olan politika araçlarından oluşmakta ve bu alana Anlaşma çerçevesinde her hangi bir sınırlama ön görülmemektedir. Bu çerçevede önemli bir kısmı kırsal kalkınmaya yönelik olan çabalar, araştırma, zararlılarla mücadele, pazarlama servisleri, alt yapı yatırımları, gıda güvenliği nedeni ile tutulan kamu stoku, ülke içi gıda yardımı, doğrudan ödemeler, üretim ve fiyatları etkilemeyen gelir destekleri, hükümetin gelir sigorta payları, doğal afet ödemeleri, emeklilikle yapısal uyum ödemeleri, üretime son verme ödemeleri, yapısal uyum için yatırım yardımı, çevre programları ve bölgesel kalkınma harcamaları indirim taahhüdü dışında tutulmuş ve “yeşil kutu” kapsamına alınmıştır. Sadece üretim üzerinde bozucu etkiye sahip olan iç destek politikaları Tarım Anlaşmasında “mavi kutu” kapsamına alınmış ve bu alanda ilk dönem için her hangi bir sınırlamaya gidilmemiştir. Fakat DTÖ'ü çerçevesinde yürütülen tarım görüşmelerinde “mavi kutu” kapsamında olan iç destekleme politikalarında da, “kehribar kutu”dakine benzer bir sınırlamaya gidilmesi muhtemeldir.

1995 Tarım Anlaşması çerçevesinde iç desteklerin azaltılması konusunda bazı istisnalar da uygulanmıştır. Bunlardan en önemlisi, her bir ürün için üreticilere sağlanan toplam destek miktarı gelişmiş ülkeler için toplam üretim değerinin %5'ini, GOÜ'ler için %10'unu asmiyorsa indirim taahhüdünü gerektirmeyen “de minimis” uygulamasıdır.

Genel çerçevesi yukarıdaki şekilde çizilen DTÖ Tarım Anlaşmasının getirdiği kısıtlamalar MacSharry reformu sonrası OTP'yi pek fazla etkilememiştir. Söyle ki, 1995 yılında

değişken ithalat vergileri yerini sabit ithalat vergilerine bıraksa da, tarifelere baz alınan yıl nedeni ile indirimlere rağmen yasaklayıcı özelliğini korumuş ve bu durum Anlaşmanın 5.maddesinin getirdiği “Özel Koruma” önlemi ile birleşince OTP uygulamalarını kolaylaştırmıştır. Bu dönemde iç destek ve ihracat sübvansiyonu taahhütlerinde her hangi bir sıkıntı yaşanmamıştır.

6.5.2.Gündem 2000 Reformları

MacSharry reformları ile OTP üzerindeki uluslararası baskıyı atlatan Avrupa Birliği 1996 yılında ortaya çıkan BSE (deli dana hastalığı) krizi ile sarsılmıştır. Kaybolan tüketici güveninin yeniden kazanılması, uygulanan politikalarda ürün güvenliğini ve tüketici haklarını ön planda tutan yeni reform ihtiyacını doğurmuştur.

1997 Lüksemburg zirvesi ile AB üyeliğine aday olarak kabul edilen 10 yeni ülkenin tarım ağırlıklı yapıya sahip olması, entegrasyon sürecinde bu ülkelerin farklı olan tarımsal yapısının OTP’ ye uyumunun yüksek maliyet gerektirmesi ve bu ülkelerin arz talep dengesini zora sokacak, bütçe harcamalarını ve stokları artıracak üretim potansiyeline sahip olması reform sürecini destekleyen diğer önemli unsur olmuştur. Reform sürecinde diğer önemli etken ise 1999 yılında Seattle’de yapılması öngörülen yeni tur DTÖ müzakereleri olmuştur. Uruguay turu sonrasında belirlenen tarife üst sınırı OTP kapsamında uygulanan gümrük tarifelerinin üzerinde iken, taahhütler kapsamında yapılan indirimler sonucunda uygulanan oranın taahhüt edilen sınıra çok yaklaşması, ihracat sübvansiyonlarının indirilmesinin gelecek görüşmelerde bir sorun olarak ortaya çıkma ihtimali, ilk görüşmelerde indirimden muaf tutulan telafi edici ödemelerin yeni tur görüşmelerde indirim kapsamına alınmasının gündeme gelmesi görüşmeler öncesinde Birliğin elini güçlendirmek için OTP’ de reformu zorunlu kılmıştır.

Temmuz 1997 yılında Komisyon Gündem 2000 çerçevesinde OTP’ ninde reform önerilerini sunmuş ve bu öneriler üzerinde yapılan görüşmeler sonucunda Mart 1999 yılı Berlin Zirvesinde OTP tarihinin en radikal ve kapsamlı reformu yapılmıştır. Yapılan bu reform aşağıdaki önlemleri içermiştir:

- Tarım ürünlerinin iç ve dış piyasalarda rekabet gücünün artırılması
- Tarımsal nüfusa adil ve tatmin edici yaşam standardının temin edilmesi
- Çiftçilere alternatif iş imkânı ve gelir kaynağı yaratılması
- OTP’ nin ikinci ayağını oluşturacak yeni kırsal kalkınma politikalarının geliştirilmesi
- Çevre ile ilgili ve yapısal hedeflerin OTP ile daha fazla bütünleştirilmesi

- Gıda kalitesinin ve güvenliğinin artırılması
- Tarım müktesebatının basitleştirilmesi, kanun ve tüzüklerin daha şeffaf ve anlaşılır olması ve merkezi olmayan yönetimin benimsenmesi.

Gündem 2000 reformları ile çok fonksiyonlu, sürdürülebilir ve rekabetçi bir Avrupa Birliği tarımı için gerekli koşulların yaratılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede uzun vadede OTP'nin ikinci ayağı olarak belirlenen Kırsal Kalkınma Politikalarının Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, “Karar Mekanizması”, özellikle bölgelerarası dengesizlikleri azaltmada ve kırsal alanları yaşanabilir kılmada önemi daha da artacaktır. Bu politikaların üç temel hedefi bulunmaktadır:

- Kırsal alanda sürdürülebilir tarım ve ormancılığın desteklenmesi
- Ekonomik ve sosyal koşulları geliştirerek kırsal nüfusun varlığını korumak
- Çevre, kırsal alan ve doğal mirasın devamlılığının sağlanması ve iyileştirilmesi. Bu bağlamda uygulanan çevre programı ile çevre ile uyumlu üretim tekniklerinin uygulanmasının desteklenmesi.

Gündem 2000 ile yeniden yapılandırılan Birlik tarım politikası, fiyat destekleri çerçevesinde uygulanan kurumsal fiyatları daha düşük düzeyde belirleyerek serbest rekabete uyumlu piyasa oluşturmayı hedeflerken, üretici gelirlerindeki düşüşü doğrudan yardım ve kırsal politikalarla telafi etmeyi amaçlamıştır. DTÖ taahhütleri ile çakışmayan çevresel ve kırsal politikaların ağırlığının önümüzdeki yıllarda da artarak devam etmesi beklenmektedir.

6.5.3.2003 OTP Reformları

24–25 Mart 1999'da Berlin Zirvesi'nde kabul edilen Gündem 2000 reformları OTP'nin oluşturulmasından o zamana kadar kabul edilen en kapsamlı ve radikal reform paketi olsa da birçok alanda Komisyonun önerilerine oranla daha yumuşak tedbirler içermiştir. Bundan dolayı, Berlin Zirvesi'nde bir sonraki OTP reformunun çözümleyeceği temel sorunları tespit etmek amacıyla 2002–2003 yıllarında ara dönem değerlendirmesi yapılması üzerinde uzlaşa sağlanmıştır.

Gündem 2000 reformları ile 10 yeni üyenin katılımı öncesinde OTP harcamalarını sınırlandıran AB ülkeleri, Haziran 2003'de Gündem 2000 reformlarının uygulamasının ara dönem değerlendirmesinin yapıldığı toplantıda, daha sonra Landmark ya da Fischler reformları olarak adlandırılan ve OTP'nin 1992 yılında başlayan evrimini daha ileri noktaya taşıyacak köklü

reformlar üzerinde anlaşmaya varmıştır. Bu reformlar ile tarımsal destekleme sisteminde köklü bir değişikliğe giderek DTÖ görüşmelerinde elini güçlendirmeyi amaçlayan AB, aynı zamanda 2013 yılına kadar olan süreçte öngörülen sıkı bütçe politikalarına uyulmasını sağlamak için finansal disiplin mekanizmasının geliştirilerek uygulanması konusunda da anlaşmaya varmıştır.

Yeni reformların temel hedefi, AB tarım sektörünü müdahale fiyatlarını azaltarak dünya piyasalarında daha rekabetçi bir konuma getirmek ve daha kaliteli ürün talep eden AB tüketicilerinin isteklerini karşılayacak üretimi güvence altına almaktır. Bunun yanında AB, reformlar sonrasında OTP'nin ticaret saptırıcı etkiye sahip olan destekleme sistemini terk ederek “yeşil kutu” kapsamındaki destekleme önlemlerine yöneldiğini ve bu şekilde DTÖ'nün isteklerini karşılayacak konuma geldiğini savunmaktadır.

2003–2004 reformları temelde aşağıdaki dört ana kaygıya odaklanarak hazırlanmıştır:

- Pazar desteği sağlayan bütçe harcamalarını finansal disiplin yoluyla kontrol altına almak
- Çok taraflı tarım görüşmelerine hazırlık
- 10 yeni üyenin katılımı ile ortaya çıkacak olan bütçe ve destekleme problemleri
- Tarım politikasının tüketici ve çevre konularını da içerecek şekilde düzenlenmesi 2005 yılından itibaren aşamalı olarak yürürlüğe giren OTP reformunun uygulanması konusunda üye ülkelere, özel koşulları nedeni ile ek süre talep etmeleri halinde en geç 2007 yılına kadar geçiş süresi tanınması öngörülmüştür. Yeni reform paketinin başlıca kalemleri aşağıdakilerden oluşmuştur:
  - Sınırsız üretimi teşvik eden üretime bağlı destekleme sistemini terk ederek, üretimden bağımsız (decoupled) bir Tek Ödeme Planının (Single Farm Payment) uygulanması üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Tarımsal destekleme ödemelerini mevcut üretim düzeyinden, girdi kullanımından veya fiyatlardan bağımsız (decouple) hale getirerek üreticileri serbest piyasa odaklı üretime yönlendirmeyi amaçlayan bu destekleme sistemi literatürde 1945 yılından beri tartışılmış, fakat üretimden bağımsız destekleme (decouple) unsurlarını içeren ilk tarım politikası reform girişimleri başarısız olmuştur.

1949 yılında Kongre tarafından reddedilen, ABD’de çiftçilere gelir düzeyi belli bir miktarın altına düştüğünde nakit ödeme yapılmasını öngören Brannan Planı, veya 1967 yılında

Avrupa’da yaslı çiftçilere zorunlu emeklilik uygulamasının getirilmesini öngören Mansholt Planı, üretimden bağımsız unsurlar içeren başarısız reform girişimlerine örnektir.

2003 OTP reformları destek ödemelerinin ekilebilir alanlarda en az %75’ni, büyükbaş (dana) ve küçükbaş (koyun) hayvancılıkta ise en az %50’sini üretimden bağımsız hale getirilmesini (decouple) öngörmektedir. Süt üretiminin de 2007 yılından itibaren Tek Ödeme Planı kapsamına alınması kararlaştırılmıştır. Decouple edilmiş Tek Ödeme Planı ile referans dönem olarak alınan 2000–2002 yılı arasındaki üç yıllık dönemde talep edilen ödemenin ortalama tutarı esas alınırken, hektar başına ödeme yapılması öngörülmüştür.

Tek Ödeme Planının uygulamasında üye ülkeler kendi ülkelerini bölgelere ayırarak farklı metotlarla hesaplanmış Tek Ödeme Planı uygulama konusunda serbest bırakılmıştır. Yeniden dağıtım etkisine sahip olan bu uygulama, aynı zamanda bölgeler arasında toprak fiyatları üzerinde, gelir düzeyinde ve üretim miktarında etkili olacaktır. Üye ülkelere geniş yetki veren bu sistem, bazı yönetim problemlerinin dogmasına ve bazı önceden kestirilemeyen sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir⁷⁸. Yeni sistemle üretimleri olumsuz etkilenen üye ülkelere sınırlı alanlarda üretimle kısmen ilişkili doğrudan ödemelere (coupled) devam etme olanağı da sağlanmaktadır.

— Tek Ödeme Planının iyi tarım ve çevre koşullarına uyulması gerekliliğinin yanında, gıda güvenliği, bitki ve hayvan sağlığı ve hayvan refahı standartları ile ilişkilendirilmesi kararlaştırılmıştır (Çapraz Uyum–Cross Compliance). Çapraz uyumluluk ilkesi yeni OTP’nin en önemli unsurlarından biri olarak, üreticileri tüketici ve çevre sorunlarına cevap verecek üretim biçimine yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Üreticiler Tek Ödeme Planı çerçevesinde destek almak için gıda güvenliği, gıda kalitesi, hayvan refahı ve sağlığı, çevre standardı gibi koşulları tamamlamak ve iyi tarım koşullarına uymak zorundalar. “iyi tarım koşulu”ndan kasıt toprakların terk edilmemesi, erozyon gibi çevresel problemlerden sakınılmasıdır. Çiftçilere hayvan refahı gibi bazı özel düzenlemelerde öngörülen koşulları tamamlama imkanı sağlamak için ek fonlar tahsis edilmesi öngörülmüştür. Daha önce 77 adet olan ve uygulanması gönüllülük kriterine bağlı bu düzenlemeler, reformlar sonrasında sadeleştirilerek 18’e düşürülmüş, uygulanması ise zorunlu hale getirilmiştir.

— Daha fazla finansman olanaklarıyla güçlendirilen ve kaynakları AB tarafından sağlanan bir kırsal kalkınma politikası, yeni önlemlerle çevre, kalite, hayvan refahı önlemlerinin teşviki ve 2005 yılında uygulamaya konulan AB üretim standartlarına üreticilerin geçişini kolaylaştıracak yardımlar.

— Yeni kırsal kalkınma politikalarının finansmanı için büyük üreticilere yapılacak olan doğrudan ödemelerde indirimle gidilmesi (Modulation): 2003 reformları Kırsal Kalkınma Politikalarının önemli ölçüde güçlendirilmesini öngörmektedir. Gündem 2000 reformlarının kırsal kalkınma ile ilgili öncelikleri korunurken, yeni OTP, destekleme için yeni özel unsurlar içermektedir. Yapılan bütün değişiklikler çiftçilere çevre, gıda kalitesi veya hayvan refahı gibi alanlarda standartların geliştirilmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. “Modulation” olarak bilinen, büyük işletmelere yapılan doğrudan ödemeleri aşamalı olarak azaltarak, oluşan fonun kırsal kalkınma fonlarına aktarılması işlemi, çiftçilere kırsal kalkınma kapsamında daha fazla maddi kaynak elde etme olanağı sağlayacaktır. Reformla birlikte 5000 €’yu asan bütün dorudan ödemelerin 2005, 2006, 2007 yıllarında sırasıyla, %3, %4 ve %5 azaltılması ve öngörülen “Modulation” işleminin uygulanmasının bütün ülkeler için zorunlu olması öngörülmüştür.

— 2013 yılına kadar sabitlenen çiftlik bütçesine uyulmasını garanti etmek için bir finansal disiplin mekanizmasının oluşturulması.

— OTP pazar politikası kapsamında ise süt sektöründe asimetrik fiyat indirimlerinin yapılması, tahıllardaki aylık kademeli fiyat uygulamasında yarı yarıya indirimle gidilmesi, mevcut müdahale fiyatı uygulamasına devam edilmesi, çeltik, makarnalık buğday, sert kabuklular, nişastalık patates ve kuru yemlerin destekleme sistemlerinde yeniden yapılanmaya gidilmesi gündeme gelmiştir. Tüketicilerin ve vergi mükelleflerinin isteklerini dikkate alan yeni OTP, AB çiftçilerine de piyasa talepleri doğrultusunda üretim yapma özgürlüğü sağlamaktadır.

Buna göre, gelecekte desteklerin çok büyük bir kısmı üretimden bağımsız olacaktır. Yapılan son reformlar, ilke olarak tarım politikalarının malı destekleme yerine, doğrudan ödemelerle referans dönem baz alınarak çiftçiyi desteklemeye yönlendirilmesi şeklinde yorumlanabilir. Bu reformlar, AB çiftçisini politik müdahalelere odaklanmak yerine, piyasa

sinyallerini algılamaya yönlendirmeği amaçlamaktadır. Ancak üretimden vazgeçmeleri önlemek için, üye ülkeler, sübvansiyonlar ile üretim miktarları arasında sınırlı bir iliksinin olduğu ve bu sınırların önceden kesin ve net bir şekilde ortaya konulduğu programlar dahilinde tercih yapabileceklerdir. Bu çerçevede üye devletlere, ürün ekilen alanlarda %25, koyun ve keçi başına verilen primlerde %50, durum buğdayı destekleme yardımlarında %40, çeşitli sığır eti destekleme primlerinde %40'dan %100'e kadar üretime bağlı ödeme sistemini tercih etme olanağı sağlanmıştır.

Bu Tek Ödeme Planı (Single Farm Payments) ile ödemeler; çevre, gıda güvenliği ve hayvan refahı standartları ile ilişkilendirilmektedir. OTP reformu ile bir taraftan AB üreticilerine belirli bir gelir düzeyi garanti edilirken, diğer taraftan da desteklerle üretim arasındaki doğrudan iliksinin kesilmesi, üreticilerin piyasaya dönük ve daha rekabetçi bir üretim yapısına kavuşmaları amaçlanmaktadır. Ayrıca büyük işletmelere sağlanacak doğrudan ödemelerin küçük işletmeler lehine azaltılması öngörülmektedir. Böylece kaliteli üretim, hayvan refahı ve çevre ile ilgili programlara daha büyük kaynakların ayrılması mümkün olabilecektir.

Yeni ülkelerin katılımı 2003 OTP reformunun bir nedeni olmakla beraber, bu reformun kuralları yeni üyelere eskilere olduğu gibi uygulanmamıştır. Beşinci genişlemede yer alan 10 aday ülke (Bulgaristan, Romanya ve Türkiye dışındaki adayların) 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olurken OTP çerçevesindeki desteklerden eski üyelere oranla farklı şekilde yararlanmış ve alınan yardım oranlarının kademeli olarak artırılması öngörülmüştür. Bu paketin ana hatları şu şekilde özetlenebilir:

— OTP reformu ile getirilen Doğrudan Tek Ödeme Sisteminin yeni üye ülke üreticilerine de uygulanması kararlaştırılmıştır. Tek Ödeme Planı çerçevesinde yeni üyelere ödenen yardımlarda, referans dönem olarak 1995– 1999 yılları alındığı ve bu dönem planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaşanan ciddi üretim kayıplarının izlerini taşıdığı için AB- 15'e oranla daha düşük yardım miktarı söz konusu olmuştur. Ayrıca yeni üyelere Tek Ödeme Sistemine göre Polonya'nın küçük tarım işletmelerine 300 Euro'dan başlayan, Macaristan'ın ve Çek Cumhuriyet'inin büyük ölçekli işletmelerine 40000 Euro'ya varan, işletme ölçeğine göre

değişen ve büyük ölçekli işletmeleri avantajlı kılan yüksek miktarlarda ödemeler yapılması gündeme gelmiştir.

— 1 Ocak 2005 de uygulanmaya başlayan Tek ödeme programını üye devletlerin en geç 2007 yılından itibaren uygulaması gerekmektedir. Üye devletler doğrudan yardımların belli bir kısmını ciddi piyasa bozuklukları veya tek yardıma geçildiği için üretimde bir sapma olması halinde couple olarak ödenmesine devam edebileceklerdir. Ayrıca üye devletler mevcut primlerin miktarının bölgelere göre değişmesini kararlaştırabilirler. Yeni üyelere doğrudan ödemelerin 2004 yılında %25’den başlayarak, 2013 de %100’e yükseltilmesi şeklinde kademeli bir uygulamaya konu olmasında, bir taraftan AB bütçe harcamalarının birden bire artmasının getireceği sorunlardan kurtulmanın amaçlanması, diğer taraftan da kısa sürede gerçekleşen gelir artışları nedeniyle yeni üye devletlerdeki çiftçilerin yeniden yapılanma çabalarına olumsuz etkilerde bulunulmasının önüne geçilmesi istenmektedir. Yardımların eski üyelere ödendiği miktarlarda ödenmesi halinde yeni üye devletlerde bir beklenti olabileceği, böyle kademeli bir doğrudan ödeme artışı sağlanması yoluyla “var olan yapıların olduğu gibi kalması ve modernizasyonun engellenmesi” olgusunun önüne geçileceği düşünülmüştür.

AB Tarım Bakanları Konseyi 22 Nisan 2004’te 2003 reformlarının devamı niteliğinde yeni bir reform paketi üzerinde anlaşmaya varmış ve bu çerçevede 2003 reformunun temel unsurlarının uygulama alanı tütün, zeytinyağı, pamuk ve şerbetçiotunu da içine alacak şekilde genişletilmiştir.

Avrupa Komisyonu 2003 yılında yapılan reformların ekonomik etkilerinin önümüzdeki 5–10 yıllık süreçte, özellikle büyükbaş hayvancılık, hububat, pirinç ve süt ağırlıklı olarak hissedileceğini tahmin etmektedir. Reformlar sonrasında bu sektörlerde üretim düşüşü, iç fiyatlarda bir artış ve ihracat miktarlarında düşüş yaşanması, dünya pazarlarında fiyatların yükselmesi beklenen en önemli ekonomik etkilerdendir. Fakat, decouple edilmiş destekleme sonrasında ekilebilir alanların bir kısmı üretim dışı kalmasına rağmen, üretim dışı bırakılan alanların marjinal topraklar olması, verimli toprakların hala üretimde kalması üretim düşüşünü sınırlamaktadır. Burada AB çiftçisinin piyasa yönelimli tarım sektörüne vereceği yanıt oldukça önem kazanmaktadır. Amaçlarından biri AB tarımını daha rekabetçi konuma getirmek olan ve bu çerçevede öngördüğü üretimden bağımsız doğrudan gelir ödemeleri ile üreticileri piyasa odaklı

üretim yapmaya yönlendiren 2003 reformları sonucunda ortaya çıkan yeni OTP daha çevre dostu bir hüviyet kazanmıştır. Bu reformlarla birlikte OTP doğrudan ödemelerin yaklaşık %90'ının üretimle bağı kesilirken AB tarım sektörü daha piyasa odaklı, çevre dostu, tüketici ve vergi mükelleflerinin taleplerine duyarlı, etkili, rekabetçi ve dünya ticaret kuralları ile daha uyumlu hale gelmiştir. Fakat 2003 reformları bazı destekleme fiyatlarında azaltmaya gitse ve destekleme sistemine yeni politika araçları eklese de, ürünlerin büyük çoğunluğunda müdahale ve garanti fiyatlarının hala dünya fiyatlarının üzerinde seyretmesi, OTP'nin en önemli bileşeni olarak kalmıştır. Ayrıca reformlar sayesinde ihtiyacın üzerinde üretimi teşvik etmeden üretici gelirlerinin desteklenmesi hedefine büyük ölçüde ulaşılsa da, üye ülkelerin bazı ürünlerde üretime bağlı ödemeleri korumasına olanak tanınması, bu ürünlerde talebin üzerinde üretim yapılmasını teşvik etmeye devam etmektedir.

Bütün bunlara rağmen, gerek genişleme perspektifinin devam etmesi, gerekse de DTÖ kapsamında yürütülen görüşmelerde Birlik üzerindeki baskıların artması OTP reformlarına yön vermeye devam etmektedir. Bu kapsamda özellikle tarım politikaları içerisinde kırsal kalkınma politikalarının önemi artmaktadır. 1 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe giren ve 2007-2013 yılları için AB kırsal kalkınma politikalarının hedeflerini ve mevcut tüm tedbirleri tek bir finansman aracı (Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu (EAFRD)), programlama sistemi ile mali yönetim kontrol sistemi altında bir araya getiren yeni tüzükte Kırsal Kalkınma Politikasının aşağıdaki üç temel hedefi belirlenmiştir:

- Yeniden yapılandırma, kalkınma ve yeniliğin desteklenmesi yoluyla tarım ve ormancılığın rekabet gücünün artırılması
- Arazi yönetiminin desteklenmesi vasıtasıyla çevre ve kırsal alanların geliştirilmesi
- Kırsal alanlardaki yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinin teşvik edilmesi

Kırsal kalkınma politikaları bu hedefler doğrultusunda gelişirken, başta Türkiye olmak üzere aday ülkelere yönelik hazırlanan Yeni Katılım Öncesi Araç da, kurumsal yapının güçlendirilmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal kalkınma alanlarına odaklanmaktadır.

6.5.4.OTP Reformları ve Lizbon Stratejisi

1990'lı yıllarda Enformasyon ve Telekomünikasyon Teknolojilerinde (ICT) yaşanan baş döndürücü gelişmeler, bilgiyi uluslararası rekabetin en önemli faktörü haline getirmiştir. Aynı yıllarda ABD'nin yakaladığı yüksek ekonomik performans ve bilgi teknolojileri sayesinde ulaştığı rekabet gücü, en önemli rakiplerinden olan ve çeşitli nedenlerle ICT teknolojileri konusunda gerekli ivmeyi yakalayamayan AB'yi yeni arayışlara itmiştir. Bu çerçevede geleceğin Avrupa'sını oluşturmak için yeni strateji arayışlarına giren AB üyeleri, 23–24 Mart 2000 tarihinde Portekiz'in başkenti Lizbon'da bir araya gelerek ortaya “Lizbon Stratejisi” olarak bilinen bir dizi hedef koymuşlardır:

- Telekom, enerji ve mali hizmetler gibi kilit alanlarda tek pazarın tamamlanması.
- Cep telefonları ve internet erişimi de dahil olmak üzere yeni teknolojilerin herkese ulaştırılması.
- Araştırma ve Geliştirmeye ayrılan bütçeyi GSYİH'nın % 3'üne karşılık gelecek şekilde arttırarak araştırma yapılmasını teşvik etmek; tek bir Avrupa patent rejimi oluşturmak.
- Demiryolu ve havayolu ulaşımında rekabeti arttırmak
- İstihdamı genişletmek için gerekli olan küçük işyerleri ve “start-up”lar (yeni iş kuranlar) tarafından karşılaşılan ortak sorunları ele almak.
- Piyasaların rekabetçiliğini arttırmak ve sanayiye sağlanan bozucu sübvansiyonları azaltmak
- Genel işgücü katılım oranını % 70'e çıkarmak; kadınların ve daha yaşlı işçilerin işgücü piyasasına katılımını arttırmak.
- İşçi becerilerini güçlendirmek ve yaşam boyu öğrenim kültürünü yerleştirmek
- Emeklilik sistemlerini bastan aşağı değiştirerek kamu kaynaklarının uzun vadede sürdürülebilir olmasını sağlamak.
- Sosyal dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya olan kişilerin sayısını azaltmak da dahil olmak üzere sosyal koruma sistemini modernize etmek.
- Sera gazı emisyonlarını azaltarak iklim değişimleri sorununu çözmeye çalışmak.

Bu stratejinin temel amacı, 2010 yılına kadar olan süreçte AB'yi dünyanın en dinamik ve en rekabetçi bilgi ekonomisi haline getirmek ve emeğin niteliksel ve niceliksel gelişimini sağlayarak sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirmektir.

Bu çerçevede aşağıdaki 7 rekabetçi unsur, Lizbon Stratejisinin temel dayanağını oluşturmuştur:

- Bilgi toplumu olmanın tüm gereklerinin yerine getirilmesi
- Araştırma ve Geliştirmeye yeterli kaynağın sağlanması
- Hizmet sektörü ve sanayi ürünler için gerçek bir tek Pazar hedefinin sağlanması
- Etkin ve bütünleşmiş mali piyasalar
- Girişimcilik ortamının iyileştirilmesi, bürokratik ve idari engellerin ortadan kaldırılması
- Sosyal güvenlik ağının güçlendirilmesi ve daha güçlü bir sosyal dayanışmanın sağlanması
- Çevresel faktörlere öncelik tanıyan sürdürülebilir bir büyüme perspektifi

2005 yılına kadar olan süreçte uygulamaların Lizbon Stratejisi hedeflerinin çok uzağında kalması nedeni ile 2 Şubat 2005 yılında AB Lizbon Stratejisini Sürdürülebilir Büyüme Programı ile birleştirerek yeniden ortaya koymuştur.

Belirlenen hedefler doğrultusunda, OTP'nın Lizbon stratejisine katılımının temel prensipleri 2001 yılında Göteborg'da düzenlenen Avrupa Konseyi zirvesinde oluşturulmuş ve Haziran 2003'de Thessaloniki'de Lizbon stratejisi sonuçlarıyla beraber onaylanmıştır. 2003-2004 OTP reformlarının şekillendirilmesinde önemli rol oynayan bu gelişmelerin ışığında güçlü ekonomik performansın, doğal kaynak kullanımının sürdürülebilirliği ile birlikte yürütülmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. 2001 Göteborg Avrupa Konseyi başkanlık zirvesi sonuç bildirgesinde "Güçlü ekonomik performans, doğal kaynak kullanımının sürdürülebilirliği, biyolojik çeşitlilik, ekosistemin korunması gibi hedeflerle birlikte yürütülmelidir" denilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda Avrupa Konseyi, OTP ve OTP ile ilgili gelecek gelişmelerin temel hedefler içerisine alınması, sürdürülebilir büyümeye katkı sağlamak için, sağlıklı, yüksek kaliteli ürünler, çevresel olarak sürdürülebilir üretim yöntemleri, yenilenebilir hammadde kullanımı, organik üretim ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi konuların artan oranda cesaretlendirilmesi gerektiği konusunda anlaşmaya varmıştır. AB için tarım ve kırsal alan oldukça büyük öneme

sahiptir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tanımına göre AB yüzölçümünün yaklaşık %90'nı kırsal alandan oluşmakta ve bu alanlar nüfusun yaklaşık %50'sine ev sahipliği yapmaktadır. Temel toprak kullanım alanlarını oluşturan tarım ve ormancılık, kırsal alanda doğal kaynak kullanımını ve kırsal peyzajı belirlemede anahtar konumundadır. Bunun yanında tarım sektörü kırsal alanda büyüme potansiyelinin tam olarak gerçekleştirilmesine ve sosyoekonomik gelişmeye önemli katkılar sağlamaktadır.

OTP'nin olmadığı bir ortamda AB'nin birçok kırsal alanının büyük ekonomik, sosyal ve çevresel problemle karşı karşıya kalacağı gerçeği, kırsal alanda refahın sürdürülmesi ve desteklenmesinde kırsal kalkınma önlemlerinin önemini daha da artırmaktadır. Kırsal kalkınma politikaları tarım sektörünün yeniden yapılandırılmasında, kırsal alanda inovasyonun ve biyolojik çeşitliliğin teşvik edilmesinde en önemli araçtır. Son genişleme AB tarımsal haritasında önemli değişiklikler yapmış ve yeniden yapılanma sürecini ekonomik büyüme için daha da zorunlu hale getirmiştir. Kırsal kalkınma politikaları bu sürecin Lizbon Stratejisi çerçevesinde daha yüksek katma değer ve daha esnek bir ekonomi oluşturmaya doğru yönlendirilmesine yardımcı olacaktır. Bu politikalar çerçevesinde laboratuvarlarda yürütülen oldukça değerli AR-GE çalışmalarının uygulamaya aktarılması, inovasyon ve ICT'ye gereken önemin verilmesi üye ülkelerin tarım ve gıda isleme sektörlerinde rekabet gücünün artırılmasına ciddi katkı sağlayacaktır. Kırsal kalkınma politikaları çerçevesinde Lizbon Stratejisi ağırlıklı olarak eğitim olanaklarının geliştirilmesi, ARGe, inovasyon sürdürülebilirliğinin desteklenmesi gibi konulara odaklanmaktadır. Kırsal alanda istihdamın artırılması ve büyümenin sağlanması için gerekli ortamın oluşturulmasında, beşeri sermayeye ve becerilerin artırılmasına yapılan yatırımlar önemli rol oynamaktadır. Bu tarz yatırımlar özellikle aşağıdaki alanlarda olumlu etki doğuracaktır:

- Çiftçilerin piyasa yönelimli tarıma uyumuna yardım etmesi
- Rekabetçi piyasalarda risklerle bas etmek için gereken becerilerin kazanılması
- Ekonomik büyüme ve istihdam oranlarının artırılması
- Küçük ölçekli işletmelerin gelişimini cesaretlendirmek
- AR-GE ve inovasyonun sürdürülmesini kolaylaştırmak
- Dinamik girişimciliğin teşvik edilmesi
- Tarım gıda zincirinde süreç yönetiminin geliştirilmesi
- ICT kullanımını cesaretlendirmek

AR-GE yatırımları, inovasyon ve ICT, bilgi toplumunun oluşumu, AB tarımının rekabet gücünün artırılması, yeterli istihdamın ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması için giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu nedenle 2010 yılına kadar is gücüne katılım oranının genelde %70'e, kadınlarda ise %60'a çıkarmayı hedefleyen Lizbon Stratejisi, AR-GE'ye ayrılan kaynakların üye ülke milli gelirlerinin %3'nü yakalaması gerektiğini de hayati önem taşıyan hedefleri arasına almıştır. Bu çerçevede geleceğin rekabetçi ekonomilerinin, ancak geleceğin araçları kullanılarak oluşturulabileceği gerçeğine de vurgu yapmamız gerekmektedir.

6.5.5.Genişleme Süreci ve OTP

Avrupa Birliğinin 1 Mayıs 2004 tarihinde 8 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi (MDAÜ), Malta ve Kıbrıs'ı içine alarak gerçekleştirdiği tarihi genişleme, yüzyıllardır savaşlar ve ideolojik çatışmalar gibi çeşitli nedenlerle parçalanmış ve huzurunu kaybetmiş Avrupa'nın yeniden birleşmesi için atılan önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu genişleme sonrasında daha güvenli ve daha istikrarlı bir kıta haline gelen Avrupa'da, aynı zamanda Tek Pazarın büyümesinin bütün AB yurttaşlarına önemli fırsatlar kazandırması beklenmektedir. Genişlemeye paralel olarak 380 milyondan 454 milyona çıkan yeni Tek Pazar AB tarımının gelişimi için de önemli fırsatlar sunmaktadır. 1 Ocak 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın da katılımıyla üye sayısı 27'ye çıkarken AB nüfusu da 490 milyona yaklaşmış ve Tek Pazar'ın ölçeği daha da artmıştır. Genişleme ile birlikte Dünya Ticaret Örgütü tarım görüşmelerinde AB çıkarlarını savunan daha güçlü bir bloğun oluşması Birlik için önemli bir avantaj olarak değerlendirilmektedir.

AB genişlemesinin Avrupa için en büyük anlamı kuskusuz İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan bölünmüşlüğün ortadan kaldırılması, barış, istikrar ve refah ortamının bütün Avrupa'da tesis edilmesidir. "Bütün ve Özgür" Avrupa'nın oluşturulması ve Avrupa'nın yeniden birleştirilmesi vizyonu AB'nin genişlemesinin en önemli ilham kaynağı olmuştur.

Başlangıçta Avrupa kıtasında kalıcı barışı sağlamak için, iki dünya savaşının da temelini oluşturan üretim faktörlerinin ortaklaşa kullanılması amacıyla yapılan ekonomik nitelikli antlaşmalarla yola çıkan üye ülkeler, zamanla siyasi, sosyal, parasal ve askeri açıdan bütünleşme sürecini tamamlama aşamasına gelmiştir¹⁰⁰. Üye ülkeler kendi aralarında tam bütünleşmeyi sağlayarak, faktörlerin serbest dolaşımını üst seviyeye çıkarmayı ve sinerji yaratarak rekabet

gücü yüksek, tek devlet halinde organize olmuş bir yapıyı oluşturmayı amaçlamaktadır¹⁰¹. Bir taraftan kendi içinde tam birleşmeyi sağlamaya çalışan AB, son genişlemeyle Avrupa kıtasının bütünleşmesi yolunda da önemli adım atmıştır. Bu genişlemeden hem eski üyelerin, hem de yeni üyelerin önemli ekonomik kazanımlar elde etmesi beklenmektedir. Bu çerçevede eski üyelerin en önemli kazanımları:

- Genişleyen pazarda eşit rekabet koşullarının oluşması,
- Yüksek vasıflı işgücüne erişimin kolaylaşması,
- Yeni üyelerdeki ekonomik büyümeden dolayı talebin artması gibi sıralanabilir.

Yeni üyeler için ise Batı Avrupa'nın refah düzeyini yakalama sansı aşağıda belirtilen unsurları içermektedir:

- Son yıllardaki sermaye girişine ilaveten, yatırımların artmasının üretkenlik, beceriler ve teknoloji transferi alanlarında daha fazla ilerlemeye yol açması,
- AB üyeliğinin getirdiği istikrarlı hukuki ve ekonomik yapı
- AB fonlarından sağlanan yardım.

AB-15'e oranla daha yüksek bir büyüme oranına sahip olan yeni üyelerde eğer bu ivme korunursa, gelecek için çok olumlu sonuçlar alınacaktır. Bu çerçevede sosyal ve ekonomik uçurumun azalması, gelirler ve sosyal standartların artması, diğer AB ülkelerine göç etmeyi cazip kılan nedenlerin ortadan kaldırılması olanaklı hale gelecektir. AB kaynaklarında belirlendiği üzere, 10 yeni üye ülke AB yüzölçümünü %23, nüfusunu %20, GSYİH'sını ise %4,7 oranında artırmış, katılımla birlikte satın alma gücü paritesine göre AB ortalama kişi başına milli geliri %8,8 oranında azalmıştır.

10 yeni üyenin 2002 verileri Satın alma Gücü Paritesine göre toplam GSMH'sı 831 Milyar Dolar civarında iken, AB-25 toplam nüfusunun %16,4'ünü oluşturan 10 ülkenin AB GSMH'sı içerisindeki payı %8,3 olmuştur¹⁰⁴. 1 Ocak 2007 yılında Birliğe üye olan Romanya ve Bulgaristan ise, AB yüzölçümünü %9, nüfusunu %6, GSYİH'sını ise %0,7 oranında artırırken, ortalama kişi başına geliri %4,3 oranında azaltmıştır.

AB genişlemesinin gerek AB-15 üzerinde, gerekse de Yeni Üyeler (AB-10) üzerinde en büyük etkisi kuskusuz tarım sektöründe hissedilmiştir. 1 Mayıs 2004 yılı itibarı ile 15 üye ülkede

mevcut olan 7 milyon tarım işletmesine, önemli sorunları olan 4 milyon işletme daha eklenmiştir. Ayrıca yeni katılımı birlikte AB-15’de var olan 130 milyon Hektar tarım alanına 38 milyon Ha daha eklenmiştir. Birçok üründe %10-%20 üretim artışı gerçekleşirken tarımın toplam katma değeri sadece %6 oranında artmıştır.

Yeni 10 üyenin AB’ye katılımıyla birlikte kişi başına düşen GSYİH’sı AB ortalamasının %75’inin altında olan Hedef 1 kapsamındaki bölgelerde yaşayan nüfus sayısı 51 milyon kadar artmıştır. Böylece, yeni üye ülkelerde yaşayan yaklaşık 69 milyon kişi Hedef 1 desteği için seçilebilir duruma gelirken, AB-25 ortalama gelirinin düşmesi nedeniyle, eski üye ülkelerin bazı bölgelerinin kişi başına ortalama geliri AB-25 ortalamasının %75’inin üzerine çıkması nedeniyle bu bölgelerde yaşayan 18 milyon insan Hedef 1 kapsamından çıkmıştır.

Yeni üye ülkeler gerek milli gelir düzeyine, gerek tarımın milli gelir içindeki oranına, gerekse de istihdam içindeki payına göre AB-15’in oldukça gerisindedir. Üyelikle beraber bu temel göstergelerin, OTP, yapısal politikalar ve çeşitli fonlardan sağlanacak kaynaklar aracılığı ile AB-15 göstergelerine yaklaşacağı ve refah standardının yükseleceği beklenmektedir.

Büyük üretim potansiyeline sahip olan, fakat bu potansiyelin oldukça altında üretim gerçekleştiren AB-10 tarım sektörünün de istikrarlı ve önemli fırsatlar sunan büyük bir pazara girmekten önemli kazanç sağlaması beklenmektedir. Yeni üyelerin çiftçileri 2013 yılına kadar olan geçiş süreci tamamlandığında eski üyelerle eşit düzeyde doğrudan destek alma hakkı kazanacaklar. Son Avrupa Komisyonu çalışmaları Yeni üye ülke çiftçilerinin AB içinde daha iyi durumda olacağını, toplam katma değer cinsinden ölçülen sektör gelirlerinin 2010 yılında 2002’ye oranla %35 oranında artacağını göstermektedir. Piyasa koşullarının gelişmesi, OTP çerçevesinde yapılacak Doğrudan Ödemeler ve kırsal kalkınma önlemlerinin yansımaları muhtemel gelir artışında en önemli etkenler olarak gösterilmektedir. Genişlemeye bağlı olarak ortaya çıkan maliyetlerin karşılanması için 2006 yılı bütçesinden 16 milyar Euro harcama öngörülmüştür ki, bu harcama kaleminin yaklaşık %40’ı Kırsal kalkınma önlemlerinden oluşmuştur.

Fakat AB üyeliği AB-10’a sağladığı bu kazanımların yanında bir dizi ağır dönüşüm ve uyum maliyetleri de getirmektedir. Bu çerçevede üyeliğe paralel olarak tarım sektöründe de yapısal bir dönüşümün gerçekleştirilmesi zorunlu hale gelmektedir. Şu anki durumda yeni ve eski üyeler arasında önemli eşitsizlikler vardır. Sadece çok az bir kısmı uluslararası ölçütlerde rekabet gücüne sahip olan yeni üye ülke çiftliklerinin önemli bir kısmı sermaye azlığı çekmekte, modernizasyon ve rekabet gücü kazanmak için yatırıma ihtiyaç duymaktadır. Bu çerçevede

yapılacak bir dönüşüm gerek tarım piyasaları, gerek tarım işletmeleri, gerekse de is gücü piyasaları üzerinde önemli baskı oluşturacaktır. Fakat daha etkin çalışan, daha verimli, AB-15 tarım sektörü ile rekabet edebilen ve OTP'ye uyumlu bir tarım sektörünün oluşturulması için dönüşüm gereklidir. Dönüşüm ile birlikte OTP çerçevesinde yeni üyelerin de tarım sektörünün sürdürülebilir, karlı bir sektör haline getirilmesi amaçlanmaktadır. 1980'den beri OTP'nin yeni üyelere uygulanmasında biri aşamalı, diğeri ise doğrudan olmak üzere iki yaklaşım benimsenmiştir. Örneğin, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın AB üyeliği sırasında gıda ve tarım ürünleri için 10 yıllık bir uyum süreci öngörülmüştür. Bu süreçte İspanya ve Portekiz'in tarım fiyatlarının ve desteklerinin AB düzeyine gelmesi için OTP çerçevesinde aşamalı destek sağlanmıştır. Fakat Doğu Almanya, İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın Birliğe üyeliği sırasında, OTP bu ülkelerin tarım ve gıda sektörlerine tam üyeliğin gerçekleştiği andan itibaren eski üyelerle eşit koşullarda uygulanmaya başlamıştır. Bu ülkelerin Birliğe katılmadan önce de, kendi tarım sektörlerine yüksek düzeyde fiyat desteği sağlaması OTP'ye yumuşak geçiş yapılmasını kolaylaştırmıştır¹⁰⁹. OTP, Birliğe son katılan 10 üyeye, 1986 yılında Portekiz ve İspanya'ya uygulandığı gibi 10 yıllık aşamalı bir geçiş süreci sonunda, 2013 yılında tam olarak uygulanacaktır.

AB OTP'si 1990'lı yılların başlarında uygulandığı sekiyle, sağladığı yüksek fiyat ve gelir garantisi nedeni ile aday ülke çiftçilerinin özellikle ilgisini çekmekteydi. Fakat tam üyeliğin gerçekleşmesine kadar geçen süreçte yaşanan gelişmeler, yeni üyelerin OTP'nin nimetlerinden faydalanma konusunda eskiler kadar şanslı olmadığı gerçeğini ortaya koymuştur. Geçen süre zarfında AB-15 ile MDAÜ'deki tarımsal ürün fiyatlarındaki yakınsama, yeni üye ülkelerin çiftçilerinin 2013 yılına kadar olan geçiş sürecinde AB-15'e oranla daha az doğrudan destek alacak olmaları ve doğrudan desteği almak için çiftçilerin yüksek maliyet gerektiren çapraz uyumluluk koşullarına uyma zorunluluğu yeni üye ülkelerdeki çiftçileri endişelendiren ve OTP'den beklenen faydayı azaltan en önemli faktörlerdir.

Müzakereler sürecinde OTP'ye uyum için yapılan bazı düzenlemeler nedeni ile genişlemenin yeni üye olan ülkeler ve global tarım ürünleri piyasası üzerindeki etkisi ılımlı olsa da, uzun vadede MDAÜ'leri tarımsal üretimde verimliliği ve rekabet gücünü artırmak için tarım sektörünü yeniden yapılandırmak zorundadır.

Yeni üye ülkelerde AB-15'e oranla toprak ve işgücü kullanımı daha yoğun olmakla beraber, gübre, yüksek kaliteli tohum ve böcek ilacı gibi girdilerin kullanımı düşük düzeyde kalmakta ve ciddi sermaye ihtiyacı duyulmaktadır. Bu nedenle düşük verimlilikle çalışan MDAÜ tarım sektörü artan bir baskı ile karşı karşıya kalmaktadır. AB standartlarının karşılanması ve Tek Pazarın rekabetçi ortamında ayakta kalabilmek için tarım ve işlenmiş gıda sektörünün yeniden yapılandırılması gerekmektedir. AB kalite standartlarının üreticilere oldukça yüksek maliyet yüklemesi nedeni ile bu standartları karşılayamayan küçük üreticilerin üretimden çekilmesi, yeniden yapılandırma sonrasında ayakta kalabilecek firmaların ise, ağırlıklı olarak büyük, sermaye yoğun üretim yapan ve daha az tarımsal işgücü kullanan çiftliklerden oluşması beklenmektedir. Tarımda yeniden yapılanma, küçük tarım işletmeleri üzerinde önemli baskı ve endişe kaynağı oluşturmakla beraber, uzun dönemde etkin bir tarım sektörü bütün üye ülkelerin yararına olacaktır¹¹⁰. Yeniden yapılanmanın AB 10 üzerindeki olumsuz etkisinin minimuma indirilmesi için OTP'nin yeni üyelere uygulanmasında bazı özel geçiş düzenlemeleri yapılmıştır. Bu düzenlemeler bazı hassas sektörlerin aşamalı olarak Topluluk Müktesebatına uyumunu gerçekleştirilmesi için desteklenmesini öngörmektedir. Örneğin tahıl yardımı için bir az farklı kalite kriterlerinin uygulanması, şeker için özel ithalat kotası, özel asma yetiştirme hakkı, toprak edinmeye ilişkin ulusal kanunların geçici bir süre için yürürlükte kalmasının devamı veya bazı uygulamalar için ek sürenin verilmesi. Bunun yanında yeni üyelere bazı ürünler için üreticileri olumsuz etkileyecek üretim sınırlamaları da koyulmaktadır. Bu sınırlamalar Süt, şeker, isoglüköz, patates nişastası, tütün gibi ürünlerde üretim kotası, bazı bitkisel ürünlerde referans ürün miktarı veya baz alan, diğer bazı ürünlerde maksimum garanti edilmiş alan, hayvancılıkta prim tavanı gibi uygulamalar şeklinde olmaktadır. Her üye ülkeye uygulanacak olan limitler, özel üretim koşulları dikkate alınarak, ortak ilkeler doğrultusunda üyelik müzakereleri sırasında belirlenmektedir.

Son OTP reformlarının AB-15 üzerindeki etkisi dana eti ve pirinç gibi ürünlerin dışında oldukça sınırlı kalsa da, genişleme sürecinin genişlemiş AB, özellikle yeni üye olan ülkelerin ürün piyasaları üzerinde etkisi büyük olmuştur. AB'ye giriş ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen reformların yeni üyeler üzerindeki ilk etkisi, özellikle arz kontrollerinin uygulandığı süt, şeker ve mısır piyasalarında hissedilmekte ve uygulanan arz kontrolleri bu ürünlerin piyasasında fiyatların artmasına neden olmaktadır. İkinci olarak, uygulanan yeni politikalar yeni üyelere tahıl fiyatlarının yükselmesine, et üretiminin maliyetinin yükselmesine ve tahıl kullanımının

azalmasına neden olmuştur. Üyelik sonrası süreçte yeni üye ülke tüketicileri gıda ürünlerini daha yüksek fiyattan tüketmektedirler. AB-15’de ise genişlemenin ürün piyasalarının büyük çoğunluğu üzerindeki etkisi ılımlı olmuştur.

10 üyenin AB’ye katılımı birçok çevrede gelecek için endişelerin ortaya çıkmasına ve çok olumsuz beklentilerin oluşmasına neden olmuştur. Bütün bu olumsuz beklentilere rağmen genişlemenin ilk yılında ekonomik verilerde olumlu sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. 2003 yılında ortalama %3,7 oranında ekonomik büyüme gerçekleştiren yeni üyeler, 2004 yılında ortalama %5 oranında büyümüştür. Letonya %8,5’le en yüksek büyümeyi gerçekleştirirken, en büyük yeni üye olan Polonya %5,3’lük bir büyüme oranı yakalamıştır. Diğer taraftan geçiş sürecinde, özellikle tarım desteklerinin ödenmesi sırasında bazı idari problemlerin yaşanması beklenirken, bu problemlerle beklenenden daha düşük oranda karşılaşmıştır. Eurostat’ın tahminlerine göre 10 yeni üyenin çiftçi gelirlerinde 2004 yılında ortalama %50 oranında bir artış yaşanmıştır. Yeni üyeler bu süreçte yapısal fonlardan, uyumlaştırma fonundan ve doğrudan ödemelerden toplam 2,8 milyar Euro tutarında net gelir elde etmiştir. Genişlemeye AB-15 açısından baktığımız zaman da oldukça olumlu sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Üyelik AB-15 ile yeni üyeler arasında ticareti önemli miktarda artırırken, Doğrudan Yabancı Sermaye girişlerinde de önemli artış yaşanmıştır. AB-15 ülkeleri yeni üyelere 2003 yılında toplam 7 Milyar Euro yatırım yaparken, 2004 yılında bu rakam ikiye katlanarak 13,8 milyar Euro düzeyinde gerçekleşmiştir.

2004 yılında gerçekleştirilen AB tarihinin en büyük genişleme hamlesinin ardından AB 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya gibi tarım sektörü sorunlu olan iki ülkeyi tam üye olarak kabul etmiştir. Hırvatistan ve Türkiye ile 2005 yılında başlanan müzakerelerin devam ettiği dönemde Bulgaristan ve Romanya’nın AB’ye üye olması OTP’sı üzerinde büyük reform baskısının da oluşmasına neden olmaktadır. OTP üzerinde bir taraftan küreselleşme sürecinde DTÖ tarafından gelen baskılar diğer taraftan genişlemenin oluşturduğu iç baskılar yeni bir reformun habercisidir.

6.5.6.DTÖ Tarım Görüşmeleri ve OTP'nin Durumu

Her ne kadar 1994 Uruguay Turu sonrasında tarım ürünlerinde dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik bazı adımlar atılmış olsa da, gelişmiş ülkelerin uyguladığı ticaret bozucu desteklerin oldukça yüksek düzeyde olması nedeni ile taahhüt edilen üst sınırlar ve yapılan tarife indirimleri, pratikte koruma önlemlerini azaltıcı herhangi bir sonuç doğurmamıştır. Bu noktada Uruguay Turunu önemli kılan, tarım ürünleri ticaretinin önündeki engellerin azaltılması yönünde atılan ilk önemli adım olması ve sürecin devam edeceği beklentisini oluşturmasıdır. Tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi, özellikle GOÜ'ler için oldukça önemli konu başlığı olarak kalmaktadır. Dünya genelinde düşük gelire sahip olan ülkelerin toplam nüfusunun %63'ü kırsal alanda yaşamaktadır. Tarım ve islenmiş tarım ürünleri sektörü bu ülkelerin GSMH' sının %30-%60'ını oluştururken, işgücünün büyük çoğunluğuna da istihdam olanakları sağlamaktadır.

Son 30 yılda GOÜ'lerin dünya tarım ve gıda ürünleri ihracatı içindeki payı %40'dan %24'e, Sahra altı Afrika ülkelerinin payı ise önemli bir kısmı hammadde ve az islenmiş ürünlerden oluşmak üzere %9'dan %3'e gerilemiştir. Tarım sektörü, Gelişmekte Olan Ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektör olması nedeni ile OECD ülkeleri tarafından sektöre uygulanan korumacı politikaların, GOÜ'lerin dünya ticaretinden sağlayacağı faydayı engellediği görüşü, ekonomi çevrelerince geniş kabul görmektedir. Bu konuda yapılan simülasyon çalışmaları farklı rakamlar ortaya koysa da, varılan ortak nokta tarım ürünleri ticaretinin önündeki engellerin GOÜ'lere zarar verdiğidir. 2003 yılında yapılan bir çalışmaya göre OECD ülkeleri tarafından uygulanan korumacı politikaların tamamen kaldırılması durumunda GOÜ'lerin 4 milyar dolarla 8 milyar dolar arasında ek bir kazanç elde edeceğini tahmin etmektedir. Bu görüşü destekleyen son çalışmalar, tarım ürünlerinde dünya ticaretinin serbestleştirilmesinin GOÜ'lere sağlayacağı faydanın tahmin edilenden de fazla olduğunu göstermektedir. 2005 yılında Anderson ve Martin'in yaptığı son çalışmaya göre OECD ülkelerinin tarım sektörüne uyguladığı korumacı politikaların GOÜ'lere maliyeti yıllık 26 milyar Dolar düzeyindedir.

Dünya Bankası tarafından yapılan bir başka çalışma dünya ticaretinin serbestleştirilmesinin GOÜ ekonomilerine ve dünya refahına önemli katkı sağlayacağını göstermektedir. Ticarete konu olan bütün malların ticaretinin serbestleştirilmesi ve tarım sübvansiyonlarının kaldırılmasının dünya refahına katkısının 2015 yılı itibarıyla yıllık 300 Milyar

Dolar civarında olacağı tahmin edilmektedir. Böyle bir adımın atılması halinde GOÜ'lerde %0,8, gelişmiş ülkelerde ise %0,6 oranında refah artışı sağlanması beklenmektedir.

Tarım sektörü dahil ticaretin önündeki suni engellerin kaldırılmasının dünya refahına yapacağı katkıya işaret eden bu çalışmalar DTÖ kapsamındaki görüşmelerin bir an önce sonuçlandırılması gerektiğini desteklemektedir. Bu çerçevede tarım sektöründeki reformların devam eden bir süreç olduğu dikkate alınarak, 1995 yılında yürürlüğe giren Tarım Anlaşması'nın 20. maddesi uygulama döneminin bitiminden bir yıl önce ileri müzakerelere başlanılmasını öngörmüştür. Böylece Mart 2000 tarihinde başlayan tarım müzakereleri Doha'da düzenlenen 4. Bakanlar Konferansı'na kadar ülke önerilerinin toplanması ve detaylı olarak görüşülmesiyle geçmiştir.

Uruguay Turu'nda elde edilen sonuçları daha ileri asamaya götürmek ve dünya ticaretini önündeki engelleri azaltmak için, 2001 Kasım ayında Katar'ın başkenti Doha'da DTÖ çerçevesinde yeni tur görüşmelere başlanmıştır. 2004 yılı Aralık ayında tamamlanması öngörülen görüşme sürecinde özellikle gelişmiş ülkelerin tarım destekleri konusundaki pozisyonlarını koruma çabası, buna karşın GOÜ'lerin tarım konusunda anlaşma sağlanmadıkça diğer konularda anlaşma sağlanamayacağı yönündeki ısrarlı tutumu nedeni ile görüşmeler belirlenen takvim içerisinde tamamlanamadı. 2003 yılı Eylül ayında Meksika'nın Cancun şehrinde düzenlenen 5.Bakanlar Konferansında da bir anlaşmaya varamayan üye ülkeler, nihayet 31 Temmuz 2004 yılında ilerleme kaydederek Doha Kalkınma Gündemi çerçevesinde yürütülen çok taraflı görüşmeleri tamamlamak için bir çalışma programı üzerinde anlaşma sağlamıştır.

Bu çalışma programı, 2001 yılı Kasım ayında Katar'ın başkenti Doha'da ortaya atılan Doha Kalkınma Gündemi ve tarım çerçeve görüşmelerini tamamlamaya yönelik ayrıntılı kararları da içeren bir program niteliğindedir. Varılan Tarım Çerçeve Anlaşması, tarımsal ürün ticaretinin serbestleştirilmesini 2001 Doha Bakanlar Bildirisinde tanımlanan üç başlık altında ele almaktadır:

— Ticaret saptırıcı etkiye sahip iç desteklerin önemli ölçüde azaltılması Çerçeve anlaşması ticaret saptırıcı desteklerin azaltılmasında destek miktarının düzeyi ile uyumlu olması için “katlı” bir indirim öngörmektedir. Bu çerçevede “kehribar kutu” olarak bilinen ticaret saptırıcı sübvansiyonlarda, daha yüksek düzeyde uygulanan ülkelerde daha büyük oranda olmak üzere önemli indirimler öngörülmektedir. “mavi kutu” tanımı üretimden bağımsız doğrudan destekleri

kapsayacak şekilde değiştirilerek üye ülke referans dönem ortalama tarımsal üretim değerinin %5 ile sınırlandırılacaktır. “De minimis” kapsamındaki harcamalar da görüşmelerle belirlenecek bir formüle esasen azaltılacaktır. Ticaret saptırıcı etkiye sahip olmayan “yeşil kutu” önlemleri de yeniden gözden geçirilerek, üretim ve ticaret üzerindeki etkisinin düzeyi belirlenecek, etkisi olmayan veya minimum olan önlemler dışındakiler kapsam dışı bırakılacaktır. GOÜ’ler ticaret saptırıcı desteklerin her çeşidinde düşük indirim taahhütleri ve uzun uygulama süreleri gibi özel ve farklı muamele görecekler.

— Bütün ihracat sübvansiyonlarının tamamen kaldırılması perspektifi ile aşamalı olarak azaltılması. Tarım çerçeve anlaşması ihracat desteklerinin, ihracat kredilerinin, geri ödeme süresi 180 günü asan kredi garantilerinin, sigorta programlarının ve buna benzer uygulamaların üye ülkelerce üzerinde anlaşılan ve son tarihi belirlenmiş bir program çerçevesinde tamamen ortadan kaldırmayı öngörmektedir.

— Piyasaya girişin önemli ölçüde geliştirilmesi. Tarım çerçeve anlaşması Az Gelişmiş Ülkeler dışındaki bütün DTÖ üyelerini ithalat tarifelerini “katlı” sistem esasında azaltmaya çağırmaktadır. Bu çerçevede üye ülkelerin ithalat tarifelerinde uyum sağlanması için, ithalata hassas bazı ürünlere esneklik sağlamak koşuluyla yüksek tarife uygulayan ülkelere daha büyük oranlı indirim, düşük tarife uygulayan ülkelere daha düşük bir oranlı indirim talep edilmektedir. Yapılacak indirim miktarları görüşmeler sonucunda belirlenecektir. GOÜ’ler gıda güvenliği, geçim güvenliği ve kırsal kalkınma ihtiyaçları gibi kriterlere göre belirlenen bazı ürünleri “özel ürünler” olarak belirleyerek daha esnek koşullar elde edebilirler. Tarifelerin sadeleştirilmesi, GOÜ’lerden gelen islenmiş tarım ürünlerine uygulanan daha yüksek tarifeler, tercihli ticaretin aşındırılması gibi bazı pazara giriş konuları ise görüşmeler çerçevesinde ele alınacaktır.

31 Temmuz 2004 yılında Doha turu çerçevesinde DTÖ üyeleri tarafından kabul edilen Çerçeve Anlaşmasında gelişmiş ülkelerin ticaret saptırıcı etkiye sahip olan bütün desteklerden yüksek düzeyde koruma sağlayan desteklerden daha büyük oranda olmak üzere önemli oranda indirim yapılması öngörölmüş ve yapılacak indirim oranlarının devam eden görüşmelerin sonunda belirlenmesine karar verilmiştir. Fakat gelişmiş ülkelerin taahhüt ettiği ticaret saptırıcı etkiye sahip destek üst sınırının, uygulanan gerçek destek miktarının çok üzerinde olması nedeni

ile üst sınır oranlarının belli ölçüde azaltılması uygulanan destekler üzerinde ilk aşamada herhangi bir etki yaratmayacaktır. Bu anlamda Çerçeve Anlaşması'nın öngördüğü gibi Doha Kalkınma Gündeminin uygulanmaya başlandığı ilk yılda ticaret saptırıcı etkiye sahip iç destek üst sınırı %20 oranında azaltılsa bile bu ne AB'nin ne de ABD'nin su an uyguladıkları destek oranlarını etkilemeyecektir. Çünkü bu indirim yapılsa bile gelinen noktada Toplu Destek Ölçümü üst sınırı hala gerçekte uygulanan desteklerin çok üzerinde kalacaktır.

Tarım görüşmelerinde bir ilerlemenin sağlanması ve tarımsal ürün ticaretinin önündeki engellerin önemli ölçüde azaltılması yönünde ortak bir kararın elde edilmesi gerçekte anlamda bir Kalkınma Turunun gerçekleştirildiği sonucunu ortaya koyacak bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Bu doğrultuda sürdürülen görüşmeler zaman zaman tıkanma ve çökme tehlikesiyle karşılaşsa da, 2005 Aralık ayında Hong Kong'da yapılan DTÖ görüşmelerinin son gününde, 149 üye ülkenin çeşitli ödünler vererek anlaşmaya varması yeni bir başarısızlığı engelleyerek aslında Hong Kong'da bitmesi planlanan müzakerelerin devamını olanaklı hale getirmiştir. Basta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere kimseyi tatmin etmeyen bu anlaşma doğrultusunda gelişmiş ülkeler tarıma yönelik ihracat sübvansiyonlarının 2013 yılından itibaren kaldırılmasına karşılık, gelişmekte olan ülkelerin sanayi ürünlerine uyguladıkları tarifelerde indirim gitmesinin yolunun açılmasını sağlamıştır. Varılan anlaşma gereğince gerek tarım, gerekse de sanayiye yönelik tarife indirim formüllerinin 30 Nisan 2006'ya kadar hazırlanması ve müzakerelerin tamamlanması ön görülse de görüşmeler hedef doğrultusunda sonuçlandırılmamıştır.

Ancak Hong Kong Ticaret, Sanayi ve Teknoloji Sektörü Başkanı John Tsang her şeye rağmen Hong Kong'da önemli kazanımlar elde edildiğini ifade etmiş ve bu kazanımları aşağıdaki beş başlık altında özetlemiştir.

- Herkesi memnun edecek bir şekilde olmasa da, tarımdaki ihracat sübvansiyonlarının tümünün sona erdirilmesi için bir tarihin belirlenmesi
- Pamuk konusunda anlaşmaya varılması
- En az gelişmiş 32 üye ülke için son derece somut, gümrüksüz, kotasız pazara giriş olanağının sağlanması
- Tarımda ve tarım dışı ürünler için pazara girişte izlenecek usul ve hareket arzı için önemli bir çerçevenin ortaya konulması

— Hizmetler sektörüyle ilgili olarak üzerinde mutabık kalınan bir metnin ortaya çıkması.

Yaşanan bu gelişmeler OTP’nda özellikle 2013 yılı sonrası için önemli değişikliklerin yapılmasını zorunlu kılan çeşitli unsurları da içermektedir. Son yapılan 2003–2004 OTP reformları ile doğrudan ödemelerin bir kısmının üretimden bağımsız hale getirilmesi (decouple) DTÖ çerçevesinde yapılan görüşmelerde AB’nin elini güçlendirecek en önemli faktörlerden biri olarak görünse de, desteklerin önemli bir kısmının hala üretime bağımlı olması ve üye ülkelere uygulamada sağlanan esneklik önemli sorun olarak devam etmektedir. Reformlar öncesinde Komisyon tarafından sunulan “Dinamik Modulation” olarak bilinen, özellikle büyük tarım işletmelerini etkileyecek olan doğrudan ödemelerin aşamalı olarak %20 azaltılmasını ve buradan oluşacak kaynağın DTÖ görüşmelerinde indirim tabii olmayan kırsal kalkınma fonuna aktarılmasını öngören teklifin, reformlar çerçevesinde 2013 yılına kadar %5’e düşürülmesi nedeni ile görüşmelerde AB en büyük kozunu da kaybetmiştir.

Bunun yanında AB’nin giderek artan kırsal kalkınma önlemlerinin bazılarının da ticaret saptırıcı etkiye sahip olduğu yapılan değerlendirmeler arasındadır. Bu çerçevede özellikle, tarım ürünlerinin islenmesini ve pazarlanmasını geliştirmeye yönelik adımlarla, tarım işletmelerinin çeşitlendirilmesine ve modernizasyonuna yatırım yapılmasını öngören kırsal kalkınma programlarının önemli ticaret saptırıcı etkisi olduğu bilinmektedir. Bu noktada OTP üzerinde baskı oluşturan ABD ve Crains Grup ülkeleri AB’nin uyguladığı koruyucu politikalara vurgu yaparken, Avrupa Komisyonu da AB’nin uyguladığı tarife sisteminin GOÜ’lerden tarım ürünleri ithalatının Avustralya ve ABD’ye oranla 8 kat daha fazla olmasına nasıl imkan sağladığını anlatarak baskıları azaltmaya çalışmaktadır. AB tarife kotaları ve tercihli ticaret anlaşması uygulamaları ile birçok GOÜ’ye ülkeye piyasaya giriş olanağı tanımaktadır. DTÖ’ünün 148 üyesinden 10’u dışındakiler AB’nin uyguladığı tercihli veya düşük tarifeli anlaşmalardan bir şekilde yararlanmaktadır. Benzer şekilde ABD ve diğer gelişmiş ülkeler de tercihli ticaret anlaşmaları ile çeşitli ülkelere tarifersiz veya düşük tarifelerle piyasaya giriş olanağı sağlamaktadır. Fakat yapılan çalışmalar tarım sektörüne yönelik koruma düzeyinin AB’de ABD ve Kanada’ya oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Sektöre yönelik koruyucu politikalar ABD ve Kanada’da belli ürünler üzerinde yoğunlaşırken, AB’de geniş bir ürün yelpazesini kapsamaktadır.

Yapılan bütün reformlara rağmen, hala tarım ürünlerine Üretici Destek Tahmini cinsinden ölçülen destek miktarı %60 olan Japonya ve Kore, %70 olan Norveç, İsviçre ve İzlanda'dan sonra en fazla destek sağlayan AB OTP'nin giderek daha yoğun uluslararası baskıyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

2004 yılında AB'ye üye olan 10 yeni ülkede üyelik süreci gerek üretici destek miktarında, gerekse de genel olarak tarımsal hizmetlere yönelik destek miktarında önemli artışlara sahne olsa da gelinen noktada yeni üyelerin sektöre sağladığı destek miktarının AB 15'in altında olmasının genişleyen AB'nin Üretici Destek Tahmini'nin %1 oranında gerilemesine neden olacağı beklenmektedir¹²⁵. Buna rağmen, genişleme süreci nedeni ile OTP üzerinde reform talep eden iç baskılar da artmaktadır. Bir taraftan bütçe disiplini çerçevesinde 2000–2006 bütçesinin sabitlenmesi, diğer taraftan 2007–2013 bütçe tasarısının daha Birlik içerisinde tartışma konusu olması OTP'nin gelecekteki yapısı ile ilgili net çıkarımlar yapmayı oldukça zorlaştırmaktadır. Söyle ki, Genişleme sonrası aynı parayı daha fazla üye arasında paylaşdırmak zorunda kalan AB, 2013 yılından itibaren bütün üyelerin doğrudan desteklerden eşit miktarda yararlanmaya başlayana kadar OTP'de köklü reform yapmazsa ciddi sorunlar yaşayacaktır.

Dünyanın en büyük tarım ürünleri ithalatçısı, en büyük ikinci tarım ürünleri ihracatçısı olarak tarım ürünleri ticaretine her zaman önem veren AB, daha 2001 Doha Turu öncesinde yeni turda elde etmek istediği hedefleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

— Tarım sektörünün ticari olmayan boyutu görüşmelerde ortaya koyulmalıdır; tarımın gıda üretimi dışında birçok fonksiyonu var. Kırsal alanın ve çevrenin korunması, gıda güvenirliliği ve kalitesi, hayvan refahı gibi birçok konu bu alan girmektedir. Bu nedenle tarımın ticari ve ticari olmayan yönü dengede tutulmalıdır.

— Gıda ve tarım ürünlerinin özel yeri nedeni ile GOÜ'ler ile özel ve farklılaştırılmış anlaşma gereklidir.

— Piyasaya giriş fırsatları geliştirilmelidir.

Doha Turu görüşmeleri öncesinde belirlenen Gündem 2000 reform paketinin içeriğindeki, gıda güvenirliliği, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı, çevreye duyarlılık gibi çeşitli konulara vurgu yapan ve bu alanlarda belli standartlar getiren reformları temel alan hedefler, topluluk

piyasalarını dış ticarete karşı koruyacak yeni araçların uluslararası alana taşınması olarak görülmektedir.

6.5.7.Uluslararası Kurumların Tarım Politikalarına Etkisi

Özellikle 1980 sonrası dönemde uluslararası konjunktürdeki değişime paralel olarak sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile artan liberalleşme eğilimi, daha yüzyılın ilk yarısında başlayan ve uluslararası mal ve hizmet ticaretinin önündeki engelleri aşamalı olarak kaldırmayı amaçlayan GATT görüşmelerinin kapsamının daha da genişletilmesine neden olmuştur. Bu değişimle birlikte 1980’li yıllardan itibaren uluslararası ticaretin önündeki tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılmasını amaçlayan görüşmelerde, önceki dönemin aksine özellikle gelişmiş ülkelerin yüksek koruma duvarı ile korumaya çalıştığı tarım sektörü bütün tartışmaların odağı haline gelmiştir.

Bu çerçevede 1986 yılında başlayan ve 1994 yılında Tarım Anlaşması’nın imzalanmasıyla sonuçlanan GATT Uruguay Turu görüşmelerinde tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi yönünde önemli aşama kaydedilmiş ve uluslar arası kamuoyunda bu aşamanın daha ileri bir noktaya taşınacağına ilişkin beklentiler oluşmuştur. Bu beklentilerin karşılanması ve tarım ürünleri ticaretinin önündeki suni engellerin kaldırılmasına yönelik çalışmalar DTÖ tarafından yürütülürken, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kurumlar da izlediği politikalarla bu çalışmalara destek vermiştir. Başta DTÖ olmak üzere uluslar arası kurumların bu süreçte etkinliğinin artması ve ülkelerin DTÖ anlaşmaları çerçevesinde çeşitli taahhütler altına girmesi nedeniyle ulusal tarım politikalarının belirlenmesinde dış etkenler daha fazla belirleyici olmaya başlamış ve bu gelişme Türk tarım politikalarının gelişiminde de etkisini göstermiştir. Özellikle 1999 yılı sonrasında tarım sektörüne yönelik reform uygulamalarında başta Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kuruluşların aktif katılımı ve uygulanan reformların DTÖ Anlaşmasına dayandırılması reformların dışarıdan dayatıldığı izlenimini pekiştirmiş ve ulusal düzeyde reformlar konusunda kuşkuların artmasına neden olmuştur.

Tarım sektöründe uygulanan reform niteliğindeki değişimlere karşı ulusal düzeyde çeşitli kuşkuların sürekli dile getirilmesine rağmen, Türkiye’nin tarım politikalarının yenilenecek olan DTÖ Tarım Anlaşması ve AB üyelik sürecinin belirlediği fırsat ve kısıtlar tarafından şekilleneceği bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gerçekten hareketle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın sektöre yönelik reformlarının temel hedefi, Avrupa Birliği OTP’nin

yanında DTÖ kurallarını, kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan, örgütlü, rekabet gücü yüksek bir tarım sektörünün oluşturulması olarak gösterilmektedir. DTÖ kapsamında yürütülen ileri tarım görüşmelerinde Türkiye'nin, diğer ülkelerden farklı olarak müzakere pozisyonunu belirlerken ulusal önceliklerinin yanında AB üyelik perspektifini de bir değişken olarak dikkate almak durumunda kaldığını, dolayısıyla Türk tarımı politikalarının belirlenmesinde dış etkenlerin diğer ülkelere oranla daha fazla olduğu söylenebilir. DTÖ ileri tarım müzakerelerinde bütün bunları dikkate alarak pozisyonunu belirleyen Türkiye, tarife indirimlerinin gelişmiş ülkelerin ihracat sübvansiyonları ve iç destek uygulamalarına son vermeleri ya da destekleri önemli ölçüde kaldırmaları şartıyla gerçekleştirilmesini isterken, iç destekler konusunda "de minimis" seviyesinin mevcut %10 seviyesinin altına inmemesini savunmaktadır.

Türkiye yeni müzakerelerde bu pozisyonu benimserken, 1999 yılından sonra öteden beri tarımda sorunların derinleşmesine zemin hazırlayan tarım politikalarında yaptığı değişiklikler ve uyguladığı tarım reformu ile bir taraftan önceki tarım görüşmelerinde üstlendiği taahhütleri yerine getirmeyi, diğer taraftan ise ulusal tarım politikalarını Avrupa Birliği OTP'na uyumlu hale getirmeği amaçlamıştır.

6.6. Yapısal Politikalar

AB üye ülkeleri tarım sektörleri arasında, coğrafi koşullar, tarım sektöründe faaliyet gösterenlerin nitelikleri, kullandıkları yöntemler gibi pek çok noktada önemli ölçüde farklılıklar bulunması sebebiyle OTP'nin pazar ve fiyat mekanizmaları üye ülkeler üzerinde aynı etkiyi yaratamamıştır. Bu durum, AB'nin, söz konusu farklılıkların giderilmesine yönelik yapısal politikalar oluşturmasına neden olmuştur.

İlk yapısal politikalar, 1970'li yıllarda bölgesel ve sektörel farklılıkların giderilmesi amacıyla gerçekleştirilen düzenlemelerdir. 1980'li yıllarda birden fazla sektörü içeren "bütünleştirilmiş kalkınma programları" kapsamında çok boyutlu politikalar geliştirilmiş, aynı yıllarda Avrupa kamuoyunda çevre bilincinin artması ile birlikte çevre unsuru vurgulanmaya başlamıştır. Söz konusu girişimler, AB'nin yapısal fonları kapsamında desteklenmiştir. 1987 yılındaki Avrupa Tek Senedi çerçevesinde 1992 yılı sonuna dek bir Tek Pazar oluşturma hedefi, bölgeler arası gelişme düzeyi farklılıklarının giderilmesini öncelikli bir politika haline getirmiştir.

Bu bağlamda Roma Antlaşması'na "Ekonomik ve Sosyal Bütünleşme" başlıklı yeni bir bölüm eklenmiştir. Bu gelişme ile AB'nin yapısal politikaları yeniden gözden geçirilmiş ve tarımsal alanda uygulanan yapısal fonlar kapsamlı bir biçimde değiştirilmiştir. 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile birlikte Roma Antlaşması'nın ekonomik ve sosyal bütünleşme hedeflerine kırsal bölgelerin durumunun iyileştirilmesi bölümü de eklenmiş, böylece kırsal kalkınma politikasının yasal temeli güçlendirilmiştir.

6.7.AB’de Bölgesel Kalkınma Politikası ve Politika Araçları

Bu bölümde, öncelikli olarak, bölgesel kalkınma politikasının temelini oluşturan bölge kavramı, tanımı ve bölge sınıflandırılması konularına değinilecek ve devamında bölgelerarası farklılıklar incelenecektir.

6.7.1.Bölge Kavramı

"Bölge" kavramı; coğrafi, kültürel, tarihsel, yerleşim ve yoğunluk gibi kriterler esas alınarak ifade edilse de, Bölge; çok boyutlu, çok anlamlı ve sınırları oldukça güç çizilebilen bir kavramdır. Ekonomik olarak değerlendirildiğinde, bölgenin ne kent kadar küçük, ne de ülke kadar çok geniş alan parçası olmaması uygun görülmektedir. Bölge, şehirden büyük olmakla birlikte ülke topraklarının tamamından küçük olan, aynı zamanda kendine özgü sosyo-kültürel özellikler gösteren ülke parçasıdır. Belirli ekonomik yapılanmalar, mevcut alanın bir bölge olarak tanımlanması için yeterli bir sebep olmaktadır. Örneğin, tarım, sanayi, turizm, tekstil gibi belirli bir sektörün egemen olduğu alanlar veya bir komşu ülke ile sınırı olup, bu ülkenin ekonomik faaliyetlerinden etkilenen alanlar gibi tanımlamalarla karşılaşılmaktadır. Kişi başına düşen gelir düzeyi, bölgeleri belirlemek veya ayırt etmek için kullanılan diğer bir ölçüt olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu tanımlamalardan hiçbiri tek başına, "bölge" kavramının sınırlarını çizmek için yeterli değildir.

AB kriterlerine göre tanımlanan Planlama Bölgeleri ise AB ülkelerinde devlet ve yönetim yapılarından bağımsız olarak mevcuttur. AB düzeyinde sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilmesi ve birtakım programların belli amaçlar doğrultusunda uygulanması için planlama bölgeleri oluşturulmuştur. Bu bölgeler, AB terminolojisinde; NUTS (Nomenclatures des Unites Territoriales Statistiques) - İBBS (İstatistiki Bölgesel Birimleri Sınıflandırması) düzey 1, 2 ve 3 olarak adlandırılmakta, planlama ve teşvikler buna göre yapılmaktadır.

AB ülkelerinin bölge birimleri olarak tanımlandığı NUTS sınıflandırması AB'nin bölgesel kalkınma politikasının işleyişinde önemli bir yere sahiptir. Bu sınıflandırma aday ülkelerde bölgesel ihtiyaçların daha net ve doğru olarak belirlenmesine olanak yaratarak bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması çabalarının daha etkili yürütülmesini sağlar. NUTS 1, kendine yeterli ekonomik güce sahip bölgesel alanları; NUTS 2, daha çok iller düzeyindeki yönetsel birimleri; NUTS 3 ise, kırsal olan yönetsel birimleri ifade eder. Topluluğun bölgelere yönelik destek programları NUTS 2 sınıflandırmasını esas almaktadır.

6.7.2.AB'de Bölgesel Farklılıklar ve Nedenleri

AB'de, üye ülkeler arasında bölgesel kalkınma farklılıkları olduğu gibi, üye ülkelerin çeşitli bölgeleri arasında da bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkları ölçerken bölgelerin coğrafi yapıları, iklimleri, ekonomik yapılanmaları ve yerleşim özellikleri göz önünde bulundurulur.

Bölgesel kalkınma farklılıklarının oluşmasında en temel unsur Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) dengesiz dağılımıdır. Ayrıca, işsizlik oranı, büyüme oranı gibi ekonomik kriterlerin yanı sıra 15 yaş altı nüfus oranı, 75 yaş üstü nüfus oranı, kentleşme oranı gibi kriterler de bölgesel kalkınma farklılıklarının ölçümünde kullanılmaktadır. AB bölgeleri, bu kriterlere göre farklılıklar sergiler. AB içerisinde bir tarafta kişi başına GSMH açısından çok iyi durumda olan; diğer tarafta yaşam standardı Avrupa ortalamasının çok altında kalan ülkeler ve ülkeler içerisinde de bölgeler bulunmaktadır. Gelir düzeylerindeki bu farklılıklar çok sayıda farklı faktörden kaynaklanır.

Tarihsel süreç içerisinde dünyadaki ve Avrupa genelindeki bazı sosyal ve ekonomik olaylar üye ülkeler ve bu ülkelerin bölgeleri arasındaki dengesizliklerin oluşumu ve artışında etkili olmuştur. Örneğin, 1970'li yılların başında ortaya çıkan petrol krizi, Avrupa Topluluğu (AT) genelinde hammadde maliyetlerini arttırdığından yatırımlar azalmış, büyüme hızları düşmüştür. Ülke ekonomilerinde yaşanan bu olumsuzlukların bir sonucu olarak yüksek enflasyon ve işsizlik ortaya çıkmıştır.

AB bölgesel kalkınma politikasının en önemli amaçlarından biri, bölgesel kalkınma farklılıklarını gidermektir. Bölgesel eşitsizlikler, ekonomik ve sosyal birleşmeyi engelleme eğilimi içerisinde olduğundan, Birliğin ortak bölgesel kalkınma politikası, tüm üye ülkelerin ortak menfaati olarak görülmektedir. Ayrıca AB, bütünleşmenin en yoğun olduğu bölgeselleşme

alanıdır. Kimilerine göre Küreselleşme, 21. yüzyılda bölgesel bloklar arası artan ticaret ve sermaye akımları biçiminde gelişecektir. Bir diğer görüş ise; küreselleşmesini sürdürürken mal ve hizmet ticareti daha çok bölgesel bloklarda yoğunlaşacaktır.

6.7.3.AB Bölgesel Kalkınma Politikası

AB bölgesel kalkınma politikasının amacı; gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek üye ülkeler tarafından oluşturulan bölgesel kalkınma politikalarının, topluluk rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktır. 1994-1999 yıllarını kapsayan dönemde AB bütçesinin üçte biri bölgesel kalkınma politikası kapsamında harcanmıştır.

AB bölgesel kalkınma politikasının bir başka temel amacı da, mevcut bölgelerarası farklılıkların azaltılması ve dengesizliklerin daha da artmasının önlenmesidir. AB'ye üye ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmak üzere yapılacak olan mali yardımlar, AB Bölgesel Kalkınma Politikasının temelini oluşturmaktadır.

AB üyesi devlet ve hükümet başkanlarının bir araya geldiği 1999 Berlin Zirvesinde 213 milyar € tutarında mali desteğin 2000–2006 dönemi için Bölgesel Kalkınma Politikası Programlarına tahsis edilmesine karar verilmiştir. 213 milyar €'nun 195 milyar €'su Yapısal Fonların kullanım alanları çerçevesindeki programlar için 18 milyar € Uyum Fonu için tahsis edilmiştir. Avrupa Konseyi, 1989–1993 dönemi için Yapısal Fonlara toplam 68 milyar European Community Unit (ECU) tutarında bir kaynak tahsis ederken, bir sonraki dönemde 145 milyar ECU tahsis edilmiştir.

Yapısal Fonların Kullanım Alanları için tahsis edilmiş olan 195 milyar €'nun, aşağıda belirtilen dört Yapısal Fon için harcanması planlanmıştır.

- 1- ERDF (European Regional Development Fund - AB Bölgesel Kalkınma Fonu)
- 2- ESF (European Social Fund - Avrupa Sosyal Fonu)
- 3- EAGGF (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu)
- 4- FIG (Financial Instrument for Fisheries Guidance - Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı)

Ancak, bölgelerin bu fonlardan hangi şartlar doğrultusunda ve ne oranda yararlanacağı; hangi hedef bölge olarak tanımlandığı ile alakalıdır. Örneğin, Hedef 1 bölge olarak tanımlanan bölgeler sosyal ve ekonomik olarak en az kalkınmış bölgelerdir. Diğer bir deyişle de geri kalmış bölgeler olarak da tanımlayabiliriz. Bu bölgeler, AB'nin belirlemiş olduğu ekonomik ve sosyal kalkınmışlık standardına erişebilmek için yukarıda belirtilen yapısal fonlardan en fazla yararlanma hakkı elde eden bölgelerdir.

6.7.4.AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikası Geliştirmesinin Tarihsel Süreci

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Anlaşmasında, bölgesel farklılıklar göz önünde bulundurulmuş, toplulukta ekonomik gelişme farklılıklarının giderilmesi ve ekonomik kalkınma hedeflenmiştir. 1970'lerin başlarında ekonomik ve parasal birlik tartışmaları ile birlikte, güçlü ülkelerin, ekonomik birlikteliğin olumlu etkilerinden daha çok yararlanacakları, zayıf olanların ise daha da geriye düşecekleri yönünde bazı düşünceler ifade edilmiştir. Ve bu tartışmalar sonucunda 1974 Paris Zirvesi toplantısında bir Bölgesel Politika oluşturulması konusunda ortak karara varılarak başlangıçta ayrılan mali yardım miktarı düşük tutulmuştur. AT, 1975 yılında Bölgesel Kalkınma Politikası'nın temelini oluşturan Bölgesel Kalkınma Fonu'nu kurmuştur. Ayrıca bu fondan yardım alacak bölgeleri Topluluğun GSYİH'nin % 75'inin altında kalan bölgeler olarak tanımlamıştır. AT, Bölgesel Kalkınma Politikası çerçevesinde üye ülkelere yaptığı yardımlarla bölgeler arasındaki farklılıkları azaltmaya çalışmış, ancak 1979 yılında yaşanan ikinci petrol krizinden sonra bölgesel kalkınma farklılıkları hızla artmaya devam etmiştir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in de üyeliği neticesinde topluluk düzeyindeki bölgesel kalkınma farklılıkları daha da artmıştır. 1980'lerin ortalarında, mevcut kaynakların bölgesel farklılıkları azaltması yönünde yetersiz kaldığı anlaşılmıştır.

Böylelikle, 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi (TAS) ile AT Antlaşmasına Ekonomik ve Sosyal Yakınlaşma başlığı altına, Bölgesel Politika konusu ilave edilerek, AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikaları çerçevesinde kullanabileceği üç fon belirlemiştir; ERDF, ESF, EAGGF. ERDF'nin amacı; altyapı geliştirme, Küçük ve Orta Boy İşletme'lere (KOBİ) yardım, çevrenin korunması, araştırma ve geliştirme harcamalarına teşvik vermektir. ESF'nin amacı; işsizlikle mücadele, çalışma koşullarını iyileştirme, işsizlere mesleki eğitimin sağlamak ve yaşam standartlarını yükseltmektir. EAGGF'nin amacı; kırsal ve tarımsal bölgeleri

kalkındırmaktır. Gelişmişlik farklılıklarını azaltmaya yönelik olarak daha az gelişmiş ülkelere telafi amacıyla 1993'te Maastricht Antlaşması'na ekli bir Protokolle "Uyum Fonu" oluşturularak Yunanistan, İrlanda, Portekiz ve İspanya'ya ilave ekonomik yardım sağlanması kararlaştırılmıştır. Avrupa'da bir birlik oluşturulması, geniş bir tarihsel süreç içerisinde üretilen düşüncelere, yaşanan deneyimlere ve ilk örgütlenme girişimlerine dayanmaktadır. Bunların tümü, birbirleri üzerine eklemlenen ve birbirlerini besleyen etkiler yaratarak AB'nin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tarihsel süreçlerin incelenmesi, Avrupa Bütünleşmesinin 20. yüzyıl ortalarında birden bire ortaya çıkmadığını vurgulamaya hizmet eder.

6.7.5.AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikası Geliştirmesinin Nedenleri

AB; barışı korumak, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi sağlamak amacı ile bir araya gelen ülkelerden oluşmuştur. Birliğe üye ülkeler arasında sosyal ve ekonomik farklılıklar olduğu gibi, üye ülkelerin bölgeleri arasında da önemli farklılıklar söz konusudur. AB'de, yüksek kalkınma hızı gösteren zengin ve fakir bölgelerin yanı sıra, iktisadi duraklama yaşayan ve hatta gerileme gösteren bölgeler de mevcuttur. Bu farklılıkların giderilmesi amacıyla her bir AB üyesi, kendine özgü bir bölgesel kalkınma politikası geliştirmiştir. Her ne kadar ülkeler kendi bölgesel kalkınma politikalarını uygulasalar da zamanla bunların yeterli olmadığı görülmüştür. Bölgesel gelişme sorunlarının çözümü her ülkenin kendi sorumluluğundadır. Bu amaçla üye devletler gerekli altyapı yatırımlarını gerçekleştirmeli ve istihdam yaratıcı yatırımları teşvik etmelidir. Halen AB'ye üye zengin ülkelerin bile gelişmişlik yönünden farklı bölgeleri bulunmakta, kimi bölgeler daha gelişmiş iken bir diğer bölge daha az gelişmiş olabilmektedir. Bölgesel kalkınma politikası, günümüzde AB'nin Ortak Tarım Politikası'ndan (OTP) sonra gelen, AB'nin en kapsamlı ikinci politikası konumundadır. AB'nin bütçe giderlerinin üçte birinden fazlası bölgesel gelişmeyi sağlamaya yönelik projelere ayrılmıştır. Söz konusu mali desteğin amacı, üye ülkeler arasındaki ve aynı zamanda aday ülkeler arasındaki bölgesel gelişme farklılıklarını ve dengesizliklerini azaltmaktır. AB, bölgesel kalkınma politikasını uzun bir süredir uygulanmakta olmasına karşılık, bölgesel farklılıklar tamamen ortadan kaldırılabilmiş değildir.

Yapısal Fonlar

AB mali yardımları, başlıca dört yapısal fon üzerinden sağlanmaktadır.

6.7.5.1. ERDF

ERDF, AB'nin dört Yapısal Fon'undan birisi olup, Bölgesel Kalkınma Politikası kapsamındaki Yapısal Fonların en önemli bölümünü oluşturur. Fon, 1975 yılında kurulmuştur. Temel amacı, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi açısından geride kalmış bölgelerin kalkınmasına katkı sağlamaktır. Bu Fondan yardım alabilecek bölgeler, kişi başına düşen GSYİH'si Topluluk ortalama GSYİH'sinin % 75'inden düşük olan bölgelerdir.

ERDF'nin başlıca amaçları; KOBİ'leri destekleme, altyapı geliştirme, yerel ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılması yönünde hazırlanacak projelere kaynak tahsis etme, istihdama yönelik eğitimi sağlama, çevrenin korunması ve araştırma-geliştirme kapsamında kaynak tahsisini sağlamaktır. ERDF'den sağlanmakta olan mali yardımların nihai hedefi, rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması suretiyle istihdam yaratılmasıdır.

TAS'ın 1987'de kabul edilmesinden itibaren ERDF kaynaklarında da önemli ölçüde artışlar meydana gelmiştir. Bunda, AB politikalarında meydana gelen iki önemli değişikliğin payı vardır. Bunlardan birincisi, AB'nin tarım sektörüne tahsis ettiği kaynakları kısımasıdır. İkincisi ise, anılan tarihten itibaren ülkeler ve bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik AB politikalarında meydana gelen olumlu gelişmelerdir.

6.7.5.2. ESF

ESF; AB Sosyal Politikası'nın temel aracı olup 1960'ta kurulmuştur. ESF'nin amacı, kişilere eğitim imkanları sunmak, işsizlikle mücadele etmek, çalışma koşullarını iyileştirmek, işçilerin mesleki eğitimini arttırmak ve yaşam standartlarını yükseltmektir. ESF, ekonomik ve sosyal yakınlaşmanın desteklenmesine yardım etmekte ve topluluk genelinde istihdamın arttırılmasına yönelik politikalarının oluşturulmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Başlangıçta, sosyal politika, Avrupa gündeminde ancak marjinal bir konuma sahipken, ekonomilerde ve toplumlardaki gelişmeler sonucu, bugün, istihdam ve sosyal politika, AB karar alma mekanizmalarının en önemli gündem maddelerinden birisi haline gelmiştir. ESF, Hedef 3 kapsamında mali yardım sağlamakla birlikte Yapısal Fonların Hedef 1 ve 2 kapsamındaki çalışmalarına da destek olmaktadır.

6.7.5.3. EAGGF

EAGGF, 1964 yılında kurulmuştur. Bu fon, kırsal ve tarımsal alanların kalkınmasına destek sağlar. Fon iki bölüme ayrılmıştır. Garanti bölümü, Hedef 1 kapsamında kırsal kalkınmaya kaynak sağlar ve tarımsal üretimde meydana gelebilecek sorunları gidermek için kullanılır. Yönlendirme bölümü, tarımda modernizasyon ve yapısal gelişmeye yönelik destek sağlamada kullanılır. EAGGF, tarımsal işletmelerde yatırım, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması, ormanların geliştirilmesi, kırsal alanların kalkınması ve uyumlaştırılması gibi kırsal bölgelere yönelik projelere finansman sağlar.

6.7.5.4. FIG

FIG, Balıkçılık sektörünün geliştirilmesi yönünde faaliyet gösterir. Ayrıca, AB'nin kıyı bölgelerinde balıkçılıkla ilgili yer alan yapıların geliştirilerek rekabet güçlerini arttırmak amacına hizmet eder. FIG; balıkçılık sektörünün geliştirilmesi, filo modernizasyonu, deniz alanlarının korunması, balıkçılık limanlarındaki altyapı, balık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alanlarında mali destek sağlar. 2000–2006 döneminde, yapısal fonların % 0.5'i FIG için tahsis edilmiştir.

6.7.5.5.2000–2006 Dönemi Yapısal Yardımlar

Yapısal Fonların amacı; AB'ye üye ülkelerde, ekonomik gelişmeyi sağlayarak yaşam standartları arasındaki farklılıkları gidermek ve mümkün olduğunca bölgeler arasında eşit bir refah düzeyini sağlamaktır. 2000–2006 dönemi yapısal fonların uygulamasıyla ilgili olarak, gündem 2000 kararlarıyla, genişleme süreci için yeni öneriler getirilmiş ve 2000–2006 dönemi için mali bir çerçeve oluşturmuştur. Buna göre; Yapısal Fonlara ayrılan bütçenin AB, GSYİH'nın %0.46'sını aşmaması kararı alınmıştır. Hedefler yeniden tanımlanıp sayıları yediden üçe düşürülmüştür. Toplam fonların yaklaşık üçte ikisi'nin Hedef 1 bölgelerine tahsis edilmesinin devamına karar verilmiştir. Gündem 2000'de, her alanda tam bir birleşme sağlanması, daha etkin bir mali yönetim sisteminin kurulması, yerinden yönetim için daha çok çaba gösterilmesi ayrıca MDAÜ'lere genişleme 20 konuları üzerinde durulmuştur.

Aday ülkelerin her alanda özellikle de altyapı, sanayi, hizmet, tarım, küçük işletmelerin geliştirilmesi ve çevre gibi konularda desteklenmesine ve yeniden yapılandırılmasına ileri

derecede ihtiyaç olduğu saptanmıştır. AB, 2000–2006 dönemi için, üç ayrı fon oluşturarak MDAÜ'ne katılım öncesi yardımda bulunmayı planlamıştır. Bu fonlardan birincisi 1990 yılından beri uygulanmakta olan PHARE programıdır. Diğer iki fon ise 2000 yılından itibaren işlerlik kazanmış olan ISPA ve SAPARD programlarıdır. Söz konusu fonların en büyük özellikleri, MDAÜ'leri AB üyeliğine hazırlamaktır. Diğer bir ifadeyle, aday ülkelerin, PHARE, ISPA ve SAPARD programları yardımıyla AB'ye yapısal uyum sağlamaları hedeflenmiştir. AB, MDAÜ'lerini adaylığa hazırlamak için 2000–2006 dönemi çerçevesinde ayırdığı mali kaynaklardan PHARE programına yıllık 1.560 milyon €, SAPARD programına yıllık 520 milyon €, ISPA programına ise yıllık 1.040 milyon € toplamda ise, 21.840 milyon €'luk kaynak tahsis etmiştir. MDAÜ'lere verilen mali yardımın dağıtımı, ülkelerin ihtiyaçlarına göre farklılık göstermiş ve alınan karar maddi yükün yıllara orantılı olarak dağıtılması şeklinde olmuştur.

Çizelge 6.1. 2000–2006 Dönemi'nde MDAÜ'lere Sağlanan Katılım Öncesi Mali Yardımlar (1999 fiyatlarıyla, Milyon €)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
PHARE	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	10.920
SAPARD	520	520	520	520	520	520	520	3.640
ISPA	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	7.280
Toplam	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	21.840

Kaynak: http://www.europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions6_en.htm,

6.7.6.Yapısal Fonların Kullanım Alanları

AB Yapısal Fonlarından yararlanmaya ilişkin usul ve esaslar, Temmuz 1999 tarihli Konsey Tüzüğü ile belirlenmiştir. Söz konusu Tüzüğün 1. maddesinde, yapısal fonların kullanım alanları, topluluğun ekonomik ve sosyal yakınlaşma amacını gerçekleştirmeye yönelik olarak, yapısal fonlar ve Uyum Fonu ile desteklenen bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltması genel ilkeleri çerçevesinde kullanılması koşuluna bağlanmıştır. Yapısal Fonlar, AB'nin “Hedef 1, Hedef 2 ve Hedef 3” olarak tanımlanan bölgeler doğrultusunda verilir.

6.7.6.1.Hedef Bölgeler

AB, nispeten yoksul bölgelere yardım etmek için bazı hedef bölgeler belirlemiştir. Bu bölgeler, ekonomik ve sosyal yapılarına göre kendi aralarında üç ayrı hedef bölgeye ayrılmıştır. Hedef bölgeler, Yapısal Fonlar'dan yardım alırlar. 2000-2006 yılları için tahsis edilen dört Yapısal Fonun % 93.5'i üç hedef (Hedef 1, Hedef 2 ve Hedef 3) doğrultusunda kullanılmıştır. Bu hedefler, Toplulukta geri kalmış bölgelerinin ekonomik ve sosyal olarak geliştirilmesi, eğitim, mesleki eğitim ve istihdamı arttırmak için tahsis edilmiştir. Kalkınmada geri kalmış bölgelere (Hedef 1 bölge) öncelik verilmekte olup toplam harcamanın %70'e yakın bölümü bu bölgelere tahsis edilmiştir. Hedef 1 bölgeleri sağlanan destekler açısından en cazip bölgelerdir. Hedef 1 kapsamında yardıma hak kazanan bölgeler, kalkınmada geri kalmış bölgeler olarak tanımlanmaktadır.

6.7.6.2. Hedef 2 Bölgeler

Hedef 2 bölgeler, ekonomik değişim geçiren bölgeler, gerilemekte olan kırsal alanlar, ekonomisi balıkçılığa dayanan ve kriz içerisinde olan alanlar, ekonomik zorluklar yaşayan kentsel alanlardır. Yapısal fonların % 11,5'lik kısmı yani 22,5 milyar € bu hedefe ayrılmıştır. Yapılacak yardımlardan yararlanacak bölgelerin, topluluk nüfusunun %18'ini geçmemesi şartı koyulmuştur. Hedef 2, ERDF ve ESF'den yararlanır.

6.7.6.3. Hedef 3 Bölgeler

Hedef 3 bölgelerde, istihdamın artırılması ve eğitim sisteminin modernize edilmesi amaçlanmıştır. Yapısal fonların %12,3'ü yani 24.05 milyar € bu hedefe tahsis edilmiştir. Hedef 3 kapsamında olan bölgeler, Hedef 1 ve Hedef 2 bölgelerinin dışında olan bölgelerdir. İşsizliğin azaltılması, sosyal dışlanmayla yüz yüze olan kişilere istihdam olanaklarının artırılması, eğitim programları ve kadın-erkek eşitliğini iyileştirmeye yönelik projeler, hedef 3 kapsamında desteklenmektedir.

6.8.Topluluk Girişimi Programları

Yapısal Fonların % 5,35'lik bölümünün tahsis edildiği Topluluk Girişimi Programları; Interrag, Urban, Leader+ ve Equal programlarından oluşur. Bu programlar, ilgili kesimin katılımı olmadan doğrudan uygulanamaz. Bu programlar, Bölgesel Kalkınmanın ortak sorunlarına

yenilikçi çözümler geliştirmeye gayret ederler. 2000-2006 programında bir başka yenilik olarak, bu programların sayısı on üç'ten dörde indirilmiştir ve her girişim tek bir Yapısal Fon tarafından finanse edilmektedir.

6.8.1.Interrag

Temel amacı sınır ötesi ve bölgelerarası işbirliğini güçlendirmektir. Sınır ötesi bölgeler ile sınır bölgelerindeki kentlerin geliştirilmesi ve sınır ötesi alan planlaması, ulaşım sisteminin ve altyapının iyileştirilmesi, çevre korumasının sağlanması ve turizm geliştirilmesi konularında işbirliği yapılır. Projeler, ERDF tarafından finanse edilmektedir.

6.8.2. Urban

Bu program, kentsel alanlardaki işsizlik, suç, çevre sorunları, sosyal ve etnik çatışmalar gibi sorunlarla ilgilenir. Urban programı, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi teşvik etmek amacıyla yöneliktir. Program, AB üyesi ülke şehirlerinin ve komşu şehirlerin toplumsal ve ekonomik canlanması için yenilikçi stratejiler ortaya koyar. Finansman kaynağı, ERDF olarak belirlenmiştir.

6.8.3.Leader

Leader'da, yalnızca kırsal alanların geliştirilmesi hedefi söz konusudur. Bu program kapsamında, kırsal alanlardaki yapıların iyileştirilmesi, yenilenmesi, kültürel gelişmenin sağlanması ve çevrenin korunması konuları ele alınır. Finansman kaynağı, EAGGF - Yönlendirme Bölümü olarak belirlenmiştir.

6.8.4. Equal

Equal, işgücü piyasasına destek vermek için yapılan işbirliğidir. Bu girişim ülke ötesi işbirliğine dayanır. ESF, bu alandaki projelere finansman sağlar.

6.8.5.İnnovatif Düzenleme ve Teknik Yardımlar

2000–2006 döneminde, yapısal fonların %0.65'i İnnovatif düzenleme ve teknik yardımlar için tahsis edilmiştir. İnnovatif düzenlemeler kapsamında gerçekleştirilen önemli icraatlardan biri, Hedef 1, 2 ve 3 bölge kapsamındaki yardımların kalitesini yükseltmek olmuştur. Teknik yardımlar ise, yapısal fonlara ilişkin tüzük uygulamasıyla ilgili hazırlık, değerlendirme gibi aşamalara mali yardım sağlar.

6.9.AB'de Müdahale ve Ödeme Kuruluşları

Avrupa Birliği (AB) tarım politikaları, Ortak Tarım Politikası (OTP) İlkeleri doğrultusunda yürütülmektedir. OTP altında, ürünler ve ürün grupları ile ilgili olarak belirlenen ortak piyasa düzenleri (OPD) ve OPD kapsamındaki ürünlerle ilgili detaylı düzenlemeler vardır. Tarım politikalarının finansmanı ise, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonu (FEOGA) tarafından karşılanmaktadır. Nisan 1962'de çıkarılan 25 numaralı Tüzük ile oluşturulan FEOGA, Garanti ve Yön verme Bölümleri olmak üzere 2 bölümden oluşmaktadır. FEOGA'nın Garanti Bölümü, fiyat destekleri dahil olmak üzere OTP'nin işleyiş mekanizmaları ile kalkınmada öncelikli yöreler dışındaki kırsal kalkınma önlemleri, bazı veterinerlik ve tarımsal yayım harcamalarını kapsar. Yön verme Bölümü ise Garanti Bölümünce kapsanmayan Kırsal Kalkınma Önlemleri ve yapısal tedbirlere ilişkin harcamaları düzenlemektedir. Topluluk 1960 yılından itibaren; "Topluluk tercihi", "Tek Pazar" ve "Ortak Mali Sorumluluk" ilkeleri çerçevesinde, her bir ürün grubu için bir OPD oluşturmuş ve söz konusu bu düzenler (OPD) çerçevesinde, tarımsal ürünlerin üretimleri, desteklenmeleri, depolanmaları ve ürünlerin ticareti de dahil olmak üzere diğer tüm işlemler belirli kurallara ve politikalara bağlanmıştır. AB tarım politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında rol alan başlıca kurum ve kuruluşlar olarak AB Konseyini, Komisyonu, Tarım Komitesini, ülkelerdeki tarımdan sorumlu Bakanlıkları, müdahale kurumlarını (*intervention agencies*), ödeme kurumlarını (*paying agencies*), üretici birliklerini, lisanslı depoları, akredite laboratuvarları ve bazı özel şirketleri sayılabiliriz. Bu kurum ve kuruluşlar, ortak piyasa düzenleri ile belirlenen ilke ve kurallar uyarınca iş ve işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Sistemin yürütülmesinde anahtar rolü ise, ödeme ve müdahale kuruluşlarının oynadığı söylenebilir. Müdahale Kurumları, AB Ortak Tarım Politikası çerçevesi içerisinde, tarımsal ürünlerin fiyat düzenlemeleri, üretim ve pazarlama aşamalarında verilen sübvansiyonlar,

müdahale alımları, kalite kriterleri, fiyatlardaki aylık artışlar, depolama, iç ve dış satışlar gibi tüm faaliyetlerden sorumlu kurumlar olup tüm AB üyesi ülkelerin tümünde müdahale kurumu bulunmaktadır. Bununla birlikte, ülkelerin sahip oldukları müdahale kurumlarının hem sayısı hem de organizasyon yapıları önemli farklılıklar göstermektedir. Ödeme Kurumları, FEOGA Fonu tarafından karşılanan tarım politikaları ödemelerinin uygulanmasından sorumludurlar. Bu bağlamda ödeme kurumları ödemeye konu olacak faaliyetlerin piyasa düzenlerine uygunluğunu, ödemelerin doğru olarak yapılıp yapılmadığını, muhasebe kurallarına ve belge düzenine tam olarak uyulup uyulmadığını kontrol eder. Ödeme Kurumları AB üyesi ülkelerde, genellikle Tarım Bakanlığı bünyesinde görev yapan ve AB kurallarına göre ödeme kurumu olarak belirlenmiş kuruluşlardır. Bu kurumlar, üye ülkelerde Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) yürütülmesi için ayrılan finansmanın kullanılmasını da sağlarlar. Ödeme Kurumları; doğrudan gelir ödemeleri, ihracat geri ödemeleri ve müdahale alımları gibi ödemeleri yerine getirirler. Üye devletler OTP finansmanının karşılanmasına ilişkin tüm uygulamalarda ulusal kanunlarına göre hareket ettiklerinden, Ödeme Kurumlarının idari yapıları ve uygulamaları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ancak bu ödeme kurumlarının AB kurallarına uygun olarak işleyip işlemediği çeşitli AB kurumları tarafından kontrol edilmektedir.

6.9.1.AB'de Müdahale Kurumları

AB'de müdahale kurumları için belirli bir sayı kısıdı yoktur. Örneğin, Fransa'da birden çok müdahale kurumu varken, Belçika'da yalnızca bir müdahale kurumu vardır. Ancak Komisyon, koordinasyonun sağlıklı olması için bir kurum bulunmasını tavsiye etmektedir. Ne kadar çok müdahale kurumu olursa, bürokratik işlemler o kadar çok uzayacak ve müdahale kurumuyla Komisyon arasındaki işlemler de o kadar çok gecikecektir. İletişimin daha sağlıklı olabilmesi için tek bir müdahale kurumu bulunması daha faydalıdır. Bazı ülkelerdeki müdahale kurumları kendi başlarına ayrı bir kuruluş statüsündedir. Bazı ülkelerde ise müdahale kurumları, ödeme kurumlarının içinde yer almakta veya ödeme kurumunun bir yan birimi olarak faaliyet göstermektedir. Buna örnek olarak Finlandiya Müdahale Biriminin Finlandiya Ödeme Kurumu'nun bir yan birimi olarak faaliyet göstermesi verilebilir. Finlandiya Müdahale Birimi (INTERVENTIO), OTP çerçevesinde tarım piyasalarında istikrarı sağlamak amacı ile destekleme mekanizmalarının uygulanmasından sorumlu olup Finlandiya Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde yer alır ve Finlandiya Ödeme Kurumu'nun da bir yan birimidir.

İngiltere’de ise 1973 yılından beri İngiliz Tarım, Balıkçılık ve Gıda Bakanlığı’na bağlı olarak görevlerini yerine getiren Müdahale Kurumu (IB : Intervention Board); “Tarım, Balıkçılık ve Gıda Bakanlığı’nın tüm görev ve yetkileriyle birlikte ve bir yeniden yapılanma çerçevesinde Çevre, Gıda ve Kırsal Kalkınma Bölümüne (DEFRA : Department for Environment, Food and Rural Affairs)” dönüşmesi sonunda (2001 yılı) oluşturulan Kırsal Ödeme Kurumu (RPA : Rural Payment Agency) içerisinde yer almıştır. DEFRA bünyesinde bulunana RPA, tüm Birleşik Krallık için hem bir ödeme kurumu hem de bir müdahale kurumu olarak görev yapmaktadır.

“İsveç Tarım Ofisi (JORDBRUKSVERKET), tarım, bağ – bahçe ve ren geyiği yetiştiriciliği sektörlerinde ve tarım ve gıda politikaları alanında uzman devlet otoritesi konumundadır. Bu nedenle; ilgili sektörlerle ait gelişmeleri izleme, analiz etme ve Hükümete rapor etme ile politik kararların uygulama sorumluluğuna sahip olan İsveç Tarım Ofisi, müdahale kuruluşu olarak da görev yapmaktadır. Federal Tarım ve Gıda Kurumu (BLE), Almanya’nın tümünde OTP’nin uygulanmasından sorumlu bir müdahale kurumudur. BLE, Ortak Tarım Politikasının finansmanında Merkez Bankasından daha öncü bir kurum olarak görevini yerine getirmekle birlikte, uygulama sorumluluğuna sahip değildir. Belçika Müdahale ve İhracat Geri Ödemeleri Kurumu (BIRB), OTP çerçevesinde tarım sektöründe müdahaleden sorumlu kurum olarak yer almaktadır. Belçika Tarım Bakanlığı’nın bünyesinde yer alan BIRB, AB’nin müdahale alımlarıyla ilgili mevzuatını uygulamak üzere bitkisel ve hayvansal üretimlerin müdahale alımlarından sorumludur. İthalat – ihracat sertifikalarının ve ihracat geri ödemelerinin verilmesi ise kurum bünyesindeki ‘ihracat geri ödemeleri biriminin’ sorumluluk alanına girmektedir. BIRB, Federal Hükümet ve özel sektör temsilcilerinden oluşan bir Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir.

Avusturya Müdahale Kurumu (AMA); Tarım, Orman, Çevre ve Su İşleri Bakanlığı’nın denetimine tabi olup tarımsal pazarlamadan ve AB piyasa düzenine uyumdan sorumlu kurum olarak görev yapmaktadır. AMA piyasa düzenlerinin uygulanması, teşvik önlemlerinin yürütülmesi, piyasa ve fiyatlara ilişkin rapor sunulması, kalitenin yükseltilmesine yönelik önlemler, tarımsal pazarlamanın teşvik edilmesi ve Avusturyalı çiftçilere telafi edici ödemelerin verilmesi gibi görevleri yerine getirir. AMA tarımsal pazarlamayı teşvik etmekle yükümlü kılınmış olup, bu görevi bağlı şirketi Agrarmarkt Austria Marketing GsmbH vasıtasıyla yerine

getirmektedir. Bu şirketin görevi ise; kalitenin yükseltilmesine yönelik önlemler, özellikle tarımsal ürünler ve bunlardan imal edilen ürünler için kalite yönetmeliklerinin geliştirilmesi ve uygulanması ile tarımsal pazarlamanın teşvik edilmesinden ibarettir.

Ulusal Hububat Müdahale Ofisi (ONIC), Fransız Tarım Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı'nın (Fransa'da, Maliye Bakanlığı; Ekonomi, Finans ve Sanayi Bakanlıklarının bir araya gelmesi ile organize olmuştur) gözetim ve denetiminde hububat destekleme fiyatında ve piyasanın idaresinde önemli bir role sahip müdahale kuruluşudur. ONIC, Fransa bünyesinde OTP'nin hububat sektöründe yürütülmesinden sorumludur. Kamu müdahale kurumu olan ONIC'in diğer sorumlulukları arasında; hububat piyasasını düzenlemek amacı ile depolama faaliyetinde bulunulması, üreticilerin güvenliğinin sağlanması amacı ile fiyat yükselişlerinde hububat alımının yapılması, şartlar uygun olduğunda dünya ve Avrupa pazarlarında satış yapılması, ihracat sertifikasının verilmesi, hububat ve işlenmiş ürün ihracatında ihracat geri ödemelerinin yapılması, hububat sektörünün arz ve talebi doğrultusunda istatistiki verilerin hazırlanması, sektörün izlenmesi, üretim ve tüketim politikalarının oluşturulması ile OTP kapsamında hububat, yağlı ve proteinli tohum üreticilerine tazminat ödenmesi sayılabilir". (Yıldız 2005)

Macaristan'da ise çok daha farklı bir yapılanma süreci olmuştur. 1998 yılında Macaristan tarımsal sektörünü yönetmek için kurulan Tarımsal Müdahale Merkezi, daha sonradan kurulmuş olan SAPARD Ajansı ile 1 Temmuz 2003'te birleştirilerek, ödeme kurumu faaliyetinin de yürütecek olan Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Ajansına dönüşmüştür.

Hollanda Müdahale Kurumu olan LASER, Hollanda Tarım, Doğal Kaynaklar ve Balıkçılık Bakanlığı'nın uygulama birimi olarak görev yapmakta ve özellikle Bakanlık politika birimlerine yardımcı olmaktadır. LASER'in ana görevi, kırsal alanlarda ve tarım sektöründe alınan önlemlere ilişkin politika oluşturmak ve uygulamaktır. Garanti ve lisans verilmesi ile kayıt ve müdahale ile desteklerin ve kredilerin tahsis edilmesi de LASER'in görevleri arasında yer almaktadır.

Görüldüğü üzere üye ülkeler için belli bir yapı yoktur. Her ülkenin içinde bulunduğu koşullara ve sahip olduklarıyla ilgili kurumlara göre bir yapılanmaya gidilebilmektedir. AB üye ülkelerden sadece, organizasyonunda ve denetiminde kolaylık sağlaması açısından, ülke çapında müdahale kurumu oluşturmalarını ve akredite etmelerini istemektedir.

AB üyesi ülkelerde bulunan müdahale kurumları birbirinden farklı özellikler gösterebilmektedir. AB tüzükleri, bu konuda genel ilkeleri belirlerken, ilkelere uygun olmak koşulu ile uygulama konusunda üye ülkelere serbesti tanımaktadır. Başka bir deyişle, üye ülkeler kendi ülkelerinin sosyo – ekonomik koşullarını dikkate alarak, müdahale kurumlarını yapılandırmaktadırlar. Bu çerçevede, kimi ülkelerde müdahale kurumlarının yönetimleri özel sektör ve kamunun temsilcilerinden oluşurken (Belçika), kimi ülkelerde müdahale kurumları Tarım Bakanlıklarının altında (Finlandiya) örgütlenmekte, kimi ülkelerde ise birden fazla Bakanlığın (Fransa’da Tarım ve Maliye Bakanlıklarının) gözetim ve denetimi altında çalışmaktadırlar. Diğer taraftan, ülkeler zaman içinde müdahale kurumlarının yapılanmalarını değiştirmektedirler. Bu kapsamda olmak üzere İngiltere 2001 yılında bir yapı değişikliği gerçekleştirmiş, Hollanda ise 1983 yılından bu yana üçüncü organizasyon yapısını kurmuştur. Macaristan’da ise her 2 yıl da bir Tarım Bakanlığı bir re-organizasyona gitmekte dolayısıyla da tarım kurumlarında da değişiklikler gündeme gelmektedir.

AB üyesi ülkelerde bulunan müdahale kurumları aynı zamanda ülkelerin ekolojik özelliklerine göre ve tarımsal ürünlerin tümü ya da bir kısmı için de faaliyette bulunmaktadırlar. Bazı ülkelerde ise, birden fazla olacak şekilde kurulan müdahale kurumları, bu ürün – ürün gruplarını ihtisaslarına göre paylaşarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. AB ortak piyasa düzenlerinin (OPD) önemli bir ayağını oluşturan müdahale sisteminin yürüyebilmesi, önceden oluşturularak ilan edilen fiyat setleri ile mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda, AB’de uygulanan fiyat setleri şöyledir : Hedef (ya da gösterge) fiyatlar (*target or indicative prices*), eşik fiyat (*threshold prices*), değişebilir ithalat vergileri (*variable import levies*), değişebilir ihracat geri ödemeleri (*variable export refunds*), ihracat vergileri (*export tax*), müdahale (ya da destek) fiyatlar (*intervention or support prices*), telafi edici ödemeler (*compensatory payments*) ve zorunlu koruma alanı ödemeleri (*set aside payments*). AB sisteminde, genel olarak, belirli bir müdahale fiyatı açıklanmakta ve piyasa fiyat düzeyi müdahale fiyatı düzeyinden yüksek olduğu

sürece piyasaya müdahale edilmemektedir. Tersine durumda, müdahale alımı yapılarak fiyat dengesi sağlanmakta, bu şekilde oluşturulan stoklar ise zaman içinde ihaleler yolu ile satışa konu olmaktadır. Tüm bu sistemin organizasyonundan sorumlu olan müdahale kurumları, müdahale stoku tutabilmek için ya kendi depolarını kullanmakta ya da sözleşme ile özel sektör depolarından yararlanmaktadır.

6.9.2.AB’de Ödeme Kurumları

AB’de Ödeme Kurumları, temel olarak;

- ödeme taleplerinin kabul edilebilirliğini,
  - söz konusu ödeme yapılmadan önce ödemeye konu olacak faaliyetlerin Topluluk kurallarına uygunluğunu,
  - ödemelerin doğru olarak yapıp, muhasebe kayıtlarına tam olarak geçirilip geçirilmediğini ve
  - gerekli belgelerin zamanında ve AB normlarına uygun şekilde teslim edilip edilmediğini
- ulusal düzeyde kontrol eder. 7 Temmuz 1995 tarih ve 1663/95 sayılı Komisyon Tüzüğü’ne göre, üye devletler tarafından akredite edilen Ödeme Kurumlarının sayıları Komisyon’a danışıldıktan sonra üye devlet tarafından belirlenir. Komisyon üye devletlere, bu sayının Tüzükte belirtilen koşullara uygun olup olmadığı, Fon’un işleyiş kurallarındaki bazı şeffaflık kurallarına uyulup uyulmadığı konusunda uyarılarda bulunabilir. Akreditasyon sürecinin uzun zaman alması ve zor olması nedeniyle aday ülkelerin tek bir ödeme kurumu oluşturmaları önerilmektedir.

Her Üye Devlet bünyesinde ödeme kurumları ile ilgili olarak yetkili bir otorite vardır veya oluşturulur. Yetkili Otorite; Üye Devletin, Ödeme Kurumlarının akreditasyonunu vermek, izlemek ve gerektiğinde geri almaktan ve akreditasyon için bir veya daha fazla koşul yerine getirilmiyorsa, gerekli düzenlemelerin yapılması için gerekli zaman sınırını belirlemekten sorumlu bir organdır. Üye ülkelerde bir Ödeme Kurumu kurulabilmesi için gerekli olan yapılardan birisi de Sertifikasyon birimidir. Sertifikasyon Birimi, yıl içerisinde gerçekleştirilen denetleme işlerine dayalı olarak Ödeme Kurumlarının, FEOGA’ya ilişkin yıllık hesaplarını sertifikalandırmakla sorumlu olan bir birim olup, Ödeme Kurumları ve Koordinatör Kurumdan bağımsız bir kurum hüviyetindedir. Tüm Üye Devletler, Komisyona yıllık hesaplarını sunarken, Sertifikasyon Birimi tarafından hesapların tam, doğru ve gerçek olduğunu onaylayan bir sertifikayı da birlikte sunması gerekmektedir. Herhangi bir sebepten dolayı Sertifikasyon Birimi,

Ödeme Kurumunun yıllık hesaplarını sertifikalandırmazsa (onaylamazsa), bu durumda Yetkili Otorite, akreditasyonun geri çekilmesini isteyebilir. Birden fazla ödeme kurumu olması durumunda, AB'ye sunulacak tüm verileri ülke çapında toplamakla sorumlu bir Koordinatör Kurum (Coordination Body) oluşturulması gerekmektedir. Üye devletler, ödeme yapmakla görevlendirdiği kurumlar hakkında ayrıntılı bilgileri, AB'ye sunulacak tüm verileri ülke çapında toplamakla sorumlu olan Koordinatör Kurum'a verirler. Koordinatör Kurum da bu bilgileri Komisyon'a iletmekle yükümlüdür. Ödeme kurumlarının bünyelerinde sahip olması gereken birimler şunlardır: (i) ödeme yapmaya yetkili birim, (ii) ödemelerin yönetimi ile ilgili birim, (iii) muhasebe birimi, (iv) iç denetim (teftiş) birimi ve (v) teknik hizmetler. Ödeme Kurumlarının idari yapıları ve uygulamaları da ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerdeki ödeme kurumları, doğrudan gelir ödemeleri, ihracat geri ödemeleri ve müdahale alımları fonksiyonlarının tümünü yerine getirir. Bazı ülkelerde ise her bir fonksiyon ayrı bir ödeme kurumu tarafından yerine getirilmektedir. Örneğin Birleşik Krallıkta; İrlanda, İskoçya ve Galler için doğrudan ödemeler ayrı ayrı ödeme kurumlarınca yerine getirilirken, diğer fonksiyonlar için Birleşik Krallık genelinde tek bir ödeme kurumu (RPA) vardır. Fransa ve Hollanda'da mevcut ortak piyasa organizasyonlarına göre ayrı ayrı ödeme kurumları oluşturulduğu için sayıları oldukça fazladır. Fransa'da ürün bazında oluşturulmuş 13, Hollanda'da 10 ödeme kurumu bulunmaktadır. Almanya ve İtalya'daki ödeme kurumlarında biri geri ödemelerden diğeri ise müdahaleden sorumlu iki ayrı birim vardır. Almanya'daki ödeme kurumu sayısı 23, İtalya'daki ise 4'tür. Lüksembourg, İrlanda ve Yunanistan'da, tüm ödemeler doğrudan Tarım Bakanlıkları tarafından yapılmaktadır. İngiltere ve Danimarka'da ise, ödemeler Bakanlıkların özel birimleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Lüksembourg, İrlanda, Yunanistan ve Danimarka'da 1, İngiltere'de 8 ödeme kurumu mevcuttur. Bu sayı Finlandiya'da 1 olup, Tarım ve Ormancılık Bakanlığı ödeme kurumu olarak görev yapmaktadır. Estonya'da ARIB (Tarımsal Kayıt ve Enformasyon Kurulu) adlı kurum, Estonya'nın ödeme ve müdahale kurumu olarak görev yapmaktadır. Bulgaristan'daki ödeme kurumu, Tarım Bakanlığı'na bağlı 230 tane merkezi tam-zamanlı çalışan personelden oluşmaktadır. Litvanya Tarım Bakanlığı bünyesinde oluşturulan ödeme kurumu (National Paying Agency, NPA), diğer ödeme kurumlarının görevlerinin yerine getirmenin yanı sıra SAPARD fonlarınca desteklenen projelerin seçiminde ve değerlendirilmesinde yer alır ve programların idaresinden sorumludur. Macaristan'da ise daha önceden kurulmuş olan Tarımsal Müdahale Merkezi, daha sonradan kurulmuş olan SAPARD

Ajansı ile birleşerek, ödeme kurumu faaliyetinin de yürütecek olan Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Ajansına dönüşmüştür. Polonya'nın ödeme kurumu olan Tarım Piyasaları Kurumu (Agricultural Market Agency, AMA) Başbakanlığa bağlı olan bir devlet kuruluşu olup, Tarım Piyasaları Kurumu'nun başkanı, Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı'nın görüşleri alınarak Başbakan tarafından atanmaktadır.

6.9.3. Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi

AB Tarım Bakanları Konseyi, 26 Haziran 2003 tarihinde yapılan bir toplantıda, Ortak Tarım Politikası'nda önemli değişikliklerin yapılması gerektiği yönünde kararlar almıştır. 26 Haziran 2003 tarihindeki Lüksemburg Anlaşması ile kabul edilen yeni OTP reform paketi önemli bir tarımsal destekleme mantığını beraberinde getirmiştir. Piyasa talebine göre üretim ve geleceğe dönük plan yapmanın teşvikini sağlayan Tek Çiftlik Ödemesi Yönteminin 2005 yılında uygulanması planlanmış, halihazırda doğrudan ödeme sistemini benimsemiş ve TCOY'ni uygulamak için ek süre isteyen üyelerin ise en geç 2007 Ocak'a kadar ek geçiş süresi ile uygulaması zorunlu hale getirilmiştir. Dolayısıyla uygulama sonuçlarını değerlendirmek için henüz erken denilebilecek yıllar içerisindeyiz. Fakat, destekleme sisteminin basta üye ülkeler olmak üzere, Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya gibi müzakere sürecine girmiş aday ülkeler için de zorunlu olması, sistemin getiri ve götürülerinin, farkındalık boyutunun irdelenmesi gerekmektedir. Üretimden bağımsız bir ödeme sisteminin üye ülkelere tarımsal üretimde bir süreklilik ve üretimle destekler arası bağlantının daha da azaltılması, bu sayede DTO Tarım Anlaşmasına tam uyum hedef alınmaktadır. Doğrudan desteklerden büyük çiftçilerin büyük pay aldığı eleştirilerine modülasyon yoluyla bir nebze iyileşme getirmeyi amaçlayan Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi, küçük çiftçinin kırsal kalkınma bünyesinde daha fazla pay almasını hedeflemektedir. Avrupa Birliği yeni sistemle birlikte, çevre, kalite ve hayvan refahının destekleme aşamasında göz önünde bulundurmaya kesin biçimde başlamaktadır. Bu sayede kalite açısından üstün ürünlerin temini hedeflenmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkeler, tarımsal ürün üretiminde sağlık ve kalite gibi iki faktörü ön plana çıkartarak desteklemeleri iletirmek istemektedir.

Tarım sektöründe üretilecek ürünlerin ve bu ürünlerin çevreye vereceği zararın azaltılması gündemdedir. Tüketicinin faydasını maksimum yapacağı noktada satın aldığı ürün sepetinin güvenilir olmasının temini devlete yüklenmektedir. Devletin asli fonksiyonlarından olan gıda

gevenliği ve güvencesi sistem içinde tam anlamıyla bütünleştirilmeye çalışılmaktadır. Sistem üye ülkeleri ilgilendirdiği kadar adaylık statüsündeki başta Türkiye olmak üzere Hırvatistan ve Makedonya'yı da yakından ilgilendirmektedir.

Ortak Tarım Politikası (OTP) Avrupa Birliği'nin (AB) dışsal ve içsel uyum olmak üzere iki temel fonksiyonel değişim süreci için farklı zamanlarda reformlara tabi tutulmuştur. Dışsal uyum Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının fiyat ve miktara bağlı desteklerle, sübvansiyonların kaldırılması, böylece ticaret bozucu etkilerin giderilmesi esasına göre şekillendirilmiştir. İçsel uyum ise, AB bütçesinin garanti ve yönlendirme kısımlarından ibaret tarım bütçesi içerisinde önemli bir yer tutan tarımsal desteklemelerin piyasa mekanizmasına uyumu, kaynak dağılımının yeniden ayarlanması ve etkin destekleme gibi kriterlere göre ayarlanmasıdır. Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi içsel ve dışsal dinamiklerin belirlediği 21. yüzyılın tarımsal destekleme aracını oluşturan ülkeler arası mutabakat sonucu teşekkül edilmiş ve AB üyeleri için uygulaması zorunlu mekanizmadır.

Tek Çiftlik Ödeme Yönteminde prensip olarak, tam üretimden bağımsızlık benimsenmiştir. Çiftçilerin piyasaya entegrasyonunun sağlanması, çevre tahribatlarının en düşük düzeye çekilmesi ve bürokrasinin azaltılması hedeflenmiştir. Hâlihazırdaki bütün doğrudan yardım planları yerini 2014 yılından itibaren, yeni üyelere dahil olmak üzere bütün AB ülkeleri için TÇÖY'ye bırakacaktır. 2003 Haziran ayında Avrupa Birliği Tarım Bakanları ekilebilir araziler ve canlı hayvanlara ödenen doğrudan ödemelerin üretimden bağımsız hale getirilmesi üzerinde anlaştıktan sonra TÇÖY'nin temel yasal dayanağı 1782/2003 nolu Avrupa Konseyi Tüzüğü'dür (NFUS, 2005:1). TÇÖY'de ödemelerin birim değeri, referans miktarın referans alana bölünmesi ile hesaplanmaktadır.

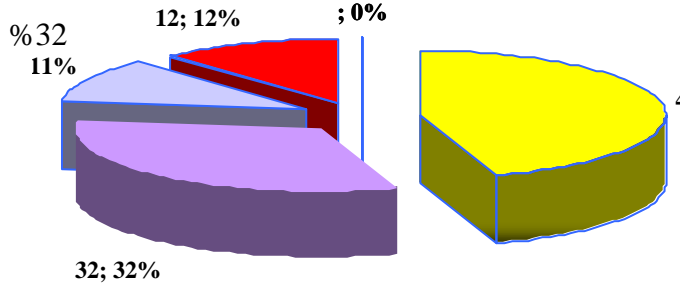
6.10. AB Tarım Destekleme Modelindeki Gelişmeler

Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ile finanse edilen OTP harcamaları 2007 yılından itibaren Avrupa Tarımsal Garanti Fonu ve Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu olarak ikiye ayrılmıştır. Son değişikliklere göre hazırlanan 2008 bütçesinde her iki fonun aldığı pay, €132,1 milyar olan bütçede, yaklaşık olarak %43'tür. Bir önceki yıla göre bütçe büyüklüğü €5,6

milyar artış gösterirken tarımsal harcamaların %1 gibi çok düşük bir azalma göstermesi ilk bakışta çok önemli değilmiş gibi görünse de, Birlik bütçesinden tarımın aslan payını alması geleneğinin kırılması açısından önemlidir.

Şekil 10, AB içerisinde tarımsal desteklerin hangi alanlara ne oranda dağıldığını göstermesi açısından daha açıklayıcı niteliktedir. Tablo 2'ye göre, bütçeden yaklaşık olarak €55 milyar pay alan tarımın en büyük kalemini %74 ile doğrudan ödemeler almaktadır. Doğrudan ödemelerin %99'u tarım piyasalarına, %0,6'sı balıkçılık sektörüne ve yaklaşık olarak %0,5'i ise bitki ve hayvan sağlığına verilmektedir. İkinci en büyük paya sahip olan kırsal kalkınma kaleminin payı €12,9 milyar ile %23,5'tir.

Şekil 6.1. AB Bütçesinde Tarımsal Desteklerin % Olarak Dağılım Oranları

%32: Tarımsal Harcamalar

ve Doğrudan Ödemeler

%11: Kırsal Kalkınma

%12:Diğer Harcamalar

%45: Sürdürülebilir Kalkınma

Kaynak: Avrupa Komisyonu (2008)

Çizelge 6.2. 2008 Yılı AB Bütçesinde Tarım Kesimi İçin Harcanan Miktarın Dağılımı (Milyon €)

Doğal kaynakların korunması ve yönetimi	2008 bütçesi	
	Milyon €	%
Doğrudan ödemeler	40 876,5	74,3
Kırsal kalkınma	12 932,7	23,5
Balıkçılık	906,8	1,6
Çevre	267	0,5
Diğer programlar	58,2	0,1
TOPLAM	55 041,2	100

Kaynak: Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı (2008)

Gelecek yıllarda tarıma yönelik AB müktesebatını sadeleştirmeyi planlayan AB yönetimi, 2010 sonrası yapılacak reformlar ile de doğrudan gelir desteği niteliğindeki ödemeleri azaltarak ve daha çok kırsal kalkınmaya öncelik verici politikaları ön plana çıkararak, proje bazlı desteklemelere geçen uygulamalar yapmaktadır. Bu nedenle, gerek müzakere sürecini sorunsuz atlatılması, gerekse DTÖ bünyesinde yürütülen görüşmelere hazırlıklı olunması bakımından Türkiye'nin gerekli düzenlemeleri bir an önce yapıp, özellikle destekleme ödemelerinin kompozisyonu bakımından AB ve dünya ile uyum sağlamalıdır.

AB 2014 yılı ve sonrası için ise Tek Çiftlik Ödeme Planına geçmeyi hedeflemektedir. Bu sistemde AB çiftçileri arasındaki gelir dağılımının daha adaetli olması ve tüketicinin lehine bir politika izlenmesini hedeflemektedir. Gıda, tarım ve hayvan sağlığını korumayı ve daha kaliteli gıda tüketimini desteklemektedir.

6.11.AB Ne Kadar Büyüeyebilir?

6.11.1.Coğrafi Sınırlar

Çoğu AB Ülkesi'nde, teklif edilen Anayasa Anlaşması hakkındaki tartışmalar birçok Avrupalının AB'nin sınırlarının nerede çizilmesi gerektiği hatta Avrupa Kimliği konusunda kaygılar taşıdığını göstermektedir. Bu sorulara verilebilecek kolay yanıtlar -özellikle de her bir

ülkenin kendi jeopolitik ve ekonomik çıkarlarını farklı açıdan gördüğü düşünülürse- bulunmamaktadır.

Baltık ülkeleri ve Polonya, Ukrayna'nın katılımından yana olmakta, peki ya Ukrayna'nın komşuları? Beyaz Rusya'da ki siyasi durum ve Moldova'nın stratejik konumu bazı zorlukların doğmasına neden olmaktadır. Benzer bir durum Türkiye için de mevcuttur. Şayet Türkiye AB'ye katılacak olursa, o zaman Ermenistan, Gürcistan ve Kafkaslardaki diğer ülkelere ne olacaktır?

Koşulları sağladıkları halde, Liechtenstein, Norveç ve İsviçre hâlihazırda Avrupa Birliği üyesi değildir; çünkü bu ülkelerde kamuoyu hâlihazırda katılıma karşı olmaktadır.

Farklı AB ülkelerinde, Avrupa Birliği'nin nihai sınırlarının nerede olacağı sorunuyla ilgili olarak kamuoyu bir şekilde bölünmüş olmaktadır. Sadece coğrafi kriterler uygulandığında ve demokratik değerler göz önüne alınmadığında, AB -Avrupa Konseyi gibi (bu bir AB organı değildir- Rusya'yı da içeren 47 üye devletlik bir oluşuma dönüşebilmektedir. Ancak Rusya'nın üyeliğinin Avrupa Birliği içinde hem siyasi hem de coğrafi olarak kabul edilemez dengesizlikler yaratacağı da açık olmaktadır.

Makul yaklaşım, tüm AB hukukunu ve Euro'yu benimsemeye hazır olan her Avrupa ülkesinin AB üyeliği için başvurma hakkına sahip olduğunu söylemektir. Avrupa bütünleşmesi 1950'lerden beri devam eden sürekli bir süreç olmaktadır. AB'nin sınırlarını kesin olarak sabitleştirme yönündeki her türlü girişim, bu sürece ters düşmüş olacaktır.

6.11.2. Komşuluk Politikası:

2004-2007'deki gelişmeler Avrupa Birliği'nin sınırlarını doğuya ve güneye doğru genişletmiş, AB'nin yeni komşularıyla olan ilişkilerini nasıl yürütmesi gerektiği konusunda sorulara yol açmıştır. İstikrar ve güvenlik, AB sınırlarının ötesindeki bölgelerde hala bir sorun olmaktadır; ve Avrupa Birliği kendisi ile bu komşu ülkeler arasında yeni bölücü çizgilerin oluşmasından sakınmak istemektedir. Örneğin; yasadışı göç, enerji kaynaklarının kesilmesi, çevresel bozulma, örgütlü sınır aşırı suç ve terörizm gibi, güvenlik alanında ortaya çıkan tehditlerin üstesinden gelmek için harekete geçilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, AB doğrultusunda (Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldovya ve Ukrayna) ve

güneyindeki (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, işgal altındaki Filistin toprakları, Suriye ve Tunus) komşularla olan sınırları düzenleyen yeni bir Avrupa komşuluk politikası (ENP) geliştirilmiştir.

Bu ülkelerin hemen hemen hepsi, AB ile iki taraflı “ortaklık ve işbirliği” anlaşmasına sahiptir ve bu anlaşmalar çerçevesinde ortak değerler için (demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi) ve bir Pazar ekonomisine, sürdürülebilir kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik ilerleme sağlamak için taahhüt vermiş bulunmaktadır.. AB, bu ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak için bir dizi tedbirle birlikte mali, teknik, ve makroekonomik yardımlar ve daha kolay vize olanakları sunmaktadır.

1995'ten bu yana Akdeniz Ülkeleri “Barcelona Süreci” olarak bilinen ve daha sonra Avrupa-Akdeniz Ortaklığı olarak adlandırılan siyasi, ekonomik ve diplomatik bağlarla Avrupa Birliği'ne bağlanmıştır. Temmuz 2008'de Paris'te gerçekleştirilen bir vize toplantısında, Avrupa Birliği'nin 27 üye devleti ile güney Akdeniz ve Ortadoğu'daki 16 ortak ülkeyi bir araya getiren Akdeniz Birliği ile bu ortaklık yeniden hayata geçirilmiştir.

AB'nin her iki gruptaki ülkelere yaptığı mali yatırımlar Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI) ile yönetilmektedir. –ENPI'nin toplam 2007–2013 bütçesi yaklaşık 12 milyar Euro'dur.

6.12.Avrupa Birliği'nin Geleceğinde Neler Var?

9 Mayıs 1950 günü Avrupa Bütünleşme Projesini başlatan Robert Schuman “Avrupa Birliği birdenbire ve tek bir plana göre oluşturulamaz. Önce fiili bir dayanışmayı yaratacak olan somut kazanımlar kurulacaktır.” demiştir. Aradan altmış iki yıl geçmesine rağmen, Schuman'ın sözleri hala doğruluğunu korumaktadır. Avrupa'nın halkları ve ulusları arasındaki dayanışma, değişen bir dünyanın getirdiği yeni zorluklarla başa çıkmak için sürekli uyarlanmaktadır. Tek pazarın 1990'ların başlarında tamamlanması gerçekten takdire şayan bir başarı göstergesi olmuştur. Yine de yeterli olmamaktadır. Pazarın etkili bir şekilde işlemlerini sağlamak için Euro'nun icat edilmesi gerekmiştir. Euro 1999'da kullanılmaya başlanmıştır. Euro'nun yönetimini ve fiyat istikrarını sağlamak için Avrupa Merkez Bankası kurulmuştur. Ancak 2008–2009 mali krizi ve 2010'un borç krizi, Euro'nun küresel spekülörlerin saldırılarına karşı

savunmasız olduğunu göstermiştir. Gerekli olan ulusal ekonomi politikalarının koordinasyonu olmaktadır.

Avrupa bütünleşmesinin büyük mimarı olan Jean Monnet, 1976 anılarını şu özetle bitirmektedir: “Geçmişin egemen devletleri şimdinin sorunlarını artık çözemiyor; kendi ilerlemelerini sağlamaktan, kendi geleceklerini kontrol etmekten acizler ve topluluğun kendisi de yarının örgütlü dünyasına giden yolda bir aşamadan ibarettir”. Bugünün küresel ekonomisi göz önüne alındığında, Avrupa Birliği’ni siyasi ilgililiği kalmamış bir olarak mı görmek; yoksa aynı değerleri ve çıkarları paylaşan yarım milyar Avrupalının tam potansiyelini nasıl ortaya çıkarabileceğini mi sorgulamak gerekmektedir?

Avrupa Birliği yakında 30’dan fazla üye devlete sahip olacaktır. Bu devletlerden hepsi çok farklı tarihlerden, dillerden ve kültürlerden gelmektedir. Farklı ulusların oluşturduğu böylesine çeşitlilikli bir aile ortak bir siyasi “kamusal alan” yaratabilecek midir? Bu ailenin vatandaşları hem kendi ülkelerine, bölgelerine ve yerel topluluklarına derinden bağlı kalıp hem de ortak bir “Avrupalı olma” duygusu geliştirebilecekler midir? Bugünün üye devletleri İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıntılarından doğan ilk Avrupa Topluluğu’nun izinden giderlerse belki bunu başarabileceklerdir. Topluluğun ahlaki meşruluğu, öncenin düşmanları olan devletlerarasında uzlaşma ve barışın sağlanmasına dayanmaktadır. Büyük küçük tüm üye devletlerin eşit haklara sahip olması ve azınlıklara saygı göstermesi ilkesini benimsemektedir.

AB’nin üye devletlerinin ve halklarının aynı şeyi isteyeceğini iddia ederek Avrupa bütünleşmesini daha da ilerletmek mümkün olacak mıdır? Yoksa AB liderleri üye devletlerin geçici gruplarının bir başlarına şu yada bu yönde adım atabildiği “ güçlendirilmiş işbirliği” düzenlemelerinden daha fazla yararlanmayı mı seçecektir? Bu tür düzenlemelerin çoğaltılması, her bir üye devletin belli bir politikayı izleyip izlememe veya belli bir kurumun parçası olup olmamayı seçmede özgür olduğu bir “değişken geometri” Avrupa’yı yaratabilmektedir. Bu çözüp cazip bir şekilde basit görünse de, hem kısa hem de uzun vade de, üye devletlerin ortak çıkarlarını önceden tahmin ederek çalışan AB’nin sonunun başlangıcı olabilecektir. AB, dayanışma kavramına dayanmaktadır. Bu da hem maliyetlerin hem de avantajların paylaşılması demektir. Bu, ortak kurallara ve ortak politikalara sahip olmak demektir. Muafiyetler, çekilmeler istisnai ve kısa süreli olmalıdır. Geçiş düzenlemeleri ve kademeli uygulama dönemleri gerekli

olabilir; ancak tüm devletler aynı kurallara uymadığı sürece ve aynı hedeflere ulaşmak için çalışmadığı sürece, dayanışma yıkılır, güçlü ve birleşmiş bir Avrupa'da olmanın da avantajları kaybedilmiş olabilecektir.

Küreselleşme Avrupa'yı sadece geleneksel rakipleriyle (Japonya ve ABD) değil, aynı zamanda Brezilya, Çin ve Hindistan gibi hızla yükselen ekonomilerle de rekabet etme mecburiyetinde bırakmaktadır. Peki, Avrupa sosyal ve çevre standartlarını korumak için tek pazarına erişimi kısıtlamaya devam edebilir mi? Böyle yapsa bile, uluslar arası rekabetin acımasız gereçlerinden kaçış söz konusu olmayacaktır. Tek çözüm, Avrupa'nın dünya sahnesinde birlik olarak hareket eden ve tek bir sesle konuşarak çıkarlarını koruyan gerçek bir küresel oyuncu haline gelmesidir. Bu yönde ilerleme ise ancak politik birleşmeye doğru ilerlemekle sağlanabilir. Avrupa Zirvesi Başkanı, Komisyon Başkanı ve Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi birlikte AB'ye 'ye güçlü ve tutarlı bir liderlik sağlamalıdır.

Aynı zamanda AB daha demokratik hale gelmek zorundadır. Avrupa Parlamentosu – her beş yılda bir herkesin oy kullanma hakkına sahip olduğu genel seçimlerle doğrudan seçilmektedir. Ancak bu seçimlerde fiilen oy kullanan nüfusun yüzdesi ülkeden ülkeye değişmektedir ve katılım çoğu zaman düşük kalmaktadır. AB kurumlarının ve ulusal hükümetlerin karşısındaki zorluk, halkı bilgilendirmenin ve halkla iletişim kurmanın daha iyi yollarını bulmak ve böylece AB vatandaşlarının siyasi gündemi şekillendirebilecekleri bir ortak Avrupa kamusal alanının oluşmasını desteklemektedir.

Son olarak, Avrupa uluslar arası ilişkilerde tüm ağırlığını ortaya koymalıdır. AB'nin en güçlü yönlerinden biri, Avrupa değerlerini – insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğünün muhafaza edilmesi, çevrenin korunması ve sosyal pazar ekonomisi- sınırlarının ötesine yayabilme yetisidir.

Avrupa Birliği'nin bu başarısı eğer kamu finansmanlarını yeniden dengelemek, nüfusun yaşlanma sorunuyla başa çıkabilmek, özellikle biyoteknoloji olmak üzere bilimsel ve teknolojik ilerlemenin getirdiği büyük zorluklarla etik yanıtlar bulabilme, vatandaşlarının özgürlüklerinden ödün vermeden onların güvenliğini sağlamak gibi kalemlere kalıcı ve uygulanabilir çözümler getirdiği takdirde dünyanın geri kalan ülkelerine de ilham kaynağı olmayı başarabilecektir.

7. MACARİSTAN'IN SEÇİLME NEDENİ

7.1. Tarihi Açıdan Yakınlık

1924 yılında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti; devlet politikalarını Atatürk'ün önderliğinde oluşturmaya karar vermişlerdir. O dönemlerde nüfusunun %90'ının çiftçi olması sebebiyle tarım politikası oluşturmaları oldukça önem olmuştur. Ekonomilerini yeniden canlandırmak için o yıllarda Türkiye, bir tarım ülkesi olan Macaristan'dan yararlanmışlardır. 1929 yılında zirai incelemeler için Avrupa'ya giden ve Macaristan'da incelemelerde bulunan Yozgat milletvekili Tahsin Bey, Başbakan İsmet Paşa'ya sunduğu raporda Macaristan'da endüstri ve sanayinin oldukça gelişmiş olmakla beraber Macar milletinin “tek servet kaynağının ziraat” olduğunu belirtmiştir.

Macarlar uzun yıllar boyunca tarımın ilerlemesi için bu alanda bir hayli bilimsel ve yararlı kurumlar oluşturmuşlardır. Özellikle tarım alanında, uygulamalı tarla ziraatı ve bahçe kültürleri, arıcılık ve sanayi okulları, örneğine Avrupa'da rastlanmayan tarım müzeleri bu alandaki başarılarının derecesini oluşturmuştur. Bu yüzden Türk Tarım Politikası uygulamaya konulurken Macar tarım uzmanlarından yararlanılmıştır. Bunlara örnek olarak; Türkiye Cumhuriyeti şeker fabrikaları kuruluşunda ve şekerpancarı ekiminde Macaristan şekerpancarı tarımı, fabrikaları ve çiftlikleri baz alınmıştır. Bu dönemde tarımın değişik kollarında öğrenim görmek üzere Macaristan'a öğrenciler gönderilmiştir. Debrecen Tarım Akademisi'nde üç yıllık öğrenim görüp, Türkiye'ye dönenler Şeker Şirketi Anonim Ortaklığının kuruluşunda önemli görevler almışlardır. Eskişehir, Uşak Şeker Fabrikalarının bitki yetiştirme, ekim nöbeti, hayvancılık alanlarındaki uygulamaları, Macar tarım tekniğine göre yürütülmüştür.

Atatürk Orman Çiftliği'nin kuruluşunda da Macar uzmanlar çalışmış, Kubicsar László adında bir Macar, çiçekçilik uzmanı olarak Ankara'ya yerleşmiş ve orada yaşayıp orada ölmüştür.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında dokuma fabrikalarının ihtiyacı olan merinos yapağının memleket içinde üretimini sağlamak amacıyla yetiştirilecek merinos koyunlarının merkezi olan Karacabey harasının meralarını düzenlemek için, Macaristan'ın en büyük mera ve çayır uzmanı olan ve Macar Yeşil Kır Birliği'nin II. Başkanı ve Müdürü Keszthely Yüksek Ziraat Okulu

(Mezögazdasági Akademia) Profesörlerinden Kolbai Karoly ile yardımcısı Döry Layos'un Türkiye'ye getirilmesi Bakanlar Kurulu'nun 2/2178 sayılı ve 14.3.1935 tarihli kararnamesi ile onaylanmıştır.

Macaristan'a tarım öğrenimi için burslu gönderilen öğrencilerden biri olan ve Macar Kraliyeti József Nador Teknik Üniversitesi Tarım Fakültesi'ni bitiren ve yem bitkileri, çayır-mera dalında Türkiye'de tek uzman olan Fethi Vecdet Erkun'da, yurda döndükten sonra Ömer Tarman ile birlikte Amerikan yardımıyla başlattıkları, özellikle yem bitkileri ve mera ıslah çalışmalarında, köy orta malı meralarının ıslahında Macarların Yeşil Kır (Zöld Mezö) teşkilâtının köy meraları ıslahı çalışmalarından yararlanmıştır.

1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulduktan sonra, bu okuldan derece ile mezun olan öğrenciler, enstitünün yöneticisi rektör Süreyya Aygün'ün başkanlığında Debrecen'de düzenlenen kurslara katılmak üzere, Budapeşte-Gödöllö Çiftliği'nde tertiplenen arıcılık kurslarına ve ziraat öğretmenlerinden oluşan gruplar da Edirne'de açılacak Arıcılık Kongresi'nde bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak üzere gönderilmiştir.

Ayrıca tarım alet ve makinelerinin imali konusunda, Türkiye'den ileri olan Macaristan'dan ihtiyaç duyulan tarım aletleri satın alınmıştır.

Macaristan, en iyi devlet yardımı ile haracılık teşkilâtının bulunduğu ülke görüldüğünden -Cumhuriyetin kuruluş yıllarında- hayvancılığın iyileştirilmesi alanında Macar uzmanlardan yararlanılmıştır. Bu alanda tanınmış Peşte Veteriner Yüksek Okulu Zootečni Profesörü ve Rektörü Welman Türkiye'ye çağırılmıştır. Karacabey Harasına bağlı binicilik okulunda modern yöntemlere göre binici yetiştirmek ve buna bağlı olarak haranın en önemli işini oluşturan mera ve çayır ıslahı, ağaçlandırması gibi konularda çeşitli uzmanlar getirtilmiştir.

Türkiye'nin özellikle ticari ilişkilerinin başında Macaristan'dan satın alınan tarım alet ve makineleri gelmekteydi. Türkiye Hoffer Schranz marka traktör ile Száz marka aletler satın almaktaydı. Örneğin; ziraat aletlerini tamir için gerekli araç ve gereçleri, Karacabey çiftliği süthanesinin genişletilmesi ve modernizasyonu için gerekli aletler Macaristan'dan satın alınmış,

İstanbul'da Macar Ziraat makineleri Türkiye Merkez Şubesi, 1927–1930 yılları arasında Macaristan'dan getirdiği makineleri uzun vadeli kredi ile Türk çiftçilerine satmıştır.

Bugün ise tıpkı geçmişte olduğu gibi Macaristan'dan zaman zaman hayvan alımları devam etmektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'ndan uzman heyet 2011 yılında büyükbaş hayvan satın alma, seçim, muayene işlerini yürütmek için gitmişleridir.

7.2.Türkiye ve Macaristan Hükümetleri'nin Bir Ekonomi Politikası Olan Özelleştirmeyi Savunmaları

Özelleştirme, devletin ekonomi içindeki varlığının azaltılması ya da ortadan kaldırılması için sadece kamu iktisadi teşekkül değil diğer kamu kurumu kuruluşlarının ürettikleri mal ve hizmetlerinin ve özel kesime devredilmesi anlamına gelir.

Bir baksa kaynağa göre özelleştirme; devletin ekonomideki faaliyetlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak Kamu İktisadi Teşebbüslerinin(KİT) mülkiyetinin özel kesime devrini ifade etmektedir. Özelleştirme, basit bir mülkiyet veya yönetim transferinin ötesinde, bütün bir iktisadi organizasyonu, serbest piyasa mekanizmasına göre işleyen yapıya kavuşturmak ve bunun için gerekli dönüşümü sağlamaktır. Bütün bu unsurlar ise özelleştirmenin geniş anlamda tanımında yer almaktadır.

Özelleştirme ile ilgili başlıca unsurlar;

- Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kısmen veya tamamen yönetim veya mülkiyetinin devredilmesi,
- Devletin tek olarak faaliyet gösterdiği pazarlara özel sektörün girişine izin vermek
- Devletin kendi yapması gereken işleri özel sektöre devretmesi ya da gördürmesidir.

Özelleştirme ile ilgili tanımlarda ekonomik ve hukuki tanımlamaların ağır bastıkları görülmektedir.

Özelleştirmeyi tanımlarından anlaşılacağı gibi müdahalelerin kaldırılması ya da üretimden çekilme gibi kavramlar kapitalist sistemin temelinden gelen vurgulardır.

7.2.1. Macaristan’da Özelleştirmeyle İlgili SWOT Analizi

Macaristan’da Özelleştirmenin Güçlü Yönleri: i. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri arasında serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminde en iyi başlangıcı yapan ülke olarak özelleştirme programını planladığı gibi sürdürebilmiştir. ii. Telekomünikasyon, gaz, elektrik, bankacılık ve sanayi sektörlerindeki devlet işletmelerinin tamamı özelleştirilmiştir. iii. Özelleştirmeyle gerçekleştirilen özel sektör harcamalarındaki artış sürdürülebilir büyümeyi sağlamıştır. iv. Avrupa Birliği’ne üye ülkeler içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme yeteneklerini geliştirmiş bir ülkedir.	Macaristan’da Özelleştirmenin Zayıf Yönleri: i. Özelleştirme sürecinin sona ermeye başlaması ii. Özelleştirme gelirlerinde düşüş iii. Görünüşte satışlar firma dışı özelleştirmeye dayandırılmasına rağmen, firma içi özelleştirmelerin yapılması
Macaristan’da Özelleştirmeyle İlgili Fırsatlar: i. 1995 yılında, devlete ait işletmelerin satışını hızlandıran ve çelik, elektrik gibi sanayilerin özelleştirilmesine yönelik mevzuatın kabul edilmesi ii. Özelleştirmeye yabancı sermayenin ilgisinin bulunması iii. Girişimciye sağlanan 15 yıla kadar varan vergi indirimleri iv. Avrupa Birliği tarafından yapısal politikaların uygulamaya konulması programları ile mali destek sağlanması.	Macaristan’da Özelleştirmeyle İlgili Tehditler: i. Küresel rekabet ii. Ekonomik ve Siyasi Krizler iii. Piyasanın modernleşmesinde ve yeni tekniklerin edinilmesinde Alman ekonomisine bağımlılık

Kaynak: Ekmen 2008

7.2.2.Öneriler:

- i. Avrupa Birliği’ne üye olan Macaristan, bunu en iyi şekilde değerlendirerek özelleştirme gelirlerini arttırmaya çalışmalıdır.
- ii. Özelleştirme gelirleri yeni yatırım alanlarında kullanılmalıdır.

7.2.3.Sonuç:

Macaristan’ın 2004 yılında AB’ye üye olması ile birlikte özelleştirmelerin ülke ekonomisi adına olumlu bir politika olduğunu söylemek mümkündür. AB üyeleri arasında sınırların ortadan kalkması ve avantajlı olduğu tarımsal konularda işletmelerin büyüme yoluna gitmesi kar maksimizasyonu açısından oldukça önemli olabilecektir.

7.3.Macaristan’da Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili SWOT Analizi

<p>Macaristan’da Doğrudan Yabancı Yatırımların Güçlü Yönleri:</p> <p>i. 2004 yılında Avrupa Birliği’ne üye olan ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırım stokunun en yüksek olduğu ülkedir.</p> <p>ii. Doğrudan yabancı yatırımlar ülkedeki büyüme oranını olumlu yönde etkilemektedir.</p> <p>iii. Dünyanın en büyük çok uluslu şirketlerinin yarısından fazlasının Macaristan’da yatırımı bulunmaktadır.</p> <p>iv. Doğrudan yabancı yatırımlar elektronik, otomobil gibi yeni endüstriyel branşların doğmasını sağlamıştır.</p> <p>v. Otomobil, yedek parça ve telekomünikasyon sektörlerine büyük ölçüde yatırımlar yapılmıştır.</p> <p>vi. Yabancı sermaye telekomünikasyon, ilaç ve gıda sanayilerinin modernizasyonuna da katkıda bulunmaktadır.</p>	<p>Macaristan’da Doğrudan Yabancı Yatırımların Zayıf Yönleri:</p> <p>i. Hükümetin sözleşmeleri feshederek bazı firmaları devletleştirmeye çalışması.</p> <p>ii. Doğal kaynakların kıtlığı.</p> <p>iii. Avrupa Birliği üyeliği nedeniyle, ekonomiye yatırım çekmek üzere uygulanan bir çok doğrudan teşvikin ve bazı vergi avantajlarının uygulamadan kaldırılması.</p>
<p>Macaristan’da Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Fırsatlar:</p> <p>i. Yabancı yatırımlarda en önemli fırsatlardan biri girişimciye sağlanan 15 yıla kadar varan vergi indirimleridir.</p> <p>ii. İşgücünün nitelikli ve düşük ücretli olması.</p> <p>iii. Gelişmiş ulaşım alt yapısı.</p> <p>iv. Rekabetin serbestleştirilmesi.</p> <p>v. Eğitim ve teknolojiye önem verilmesi.</p> <p>vi. Kurumlar vergisi oranının düşürülmesi.</p> <p>vii. AR-GE maliyetlerinin azaltılması.</p> <p>viii. Avrupa Birliği fonlarından kaynak aktarımı.</p>	<p>Macaristan’da Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Tehditler:</p> <p>i. Yabancı yatırımların ekonomide oluşacak istikrarsızlıklardan çekinmesi.</p> <p>ii. Artan işçi ücretleri nedeniyle yabancı yatırımlar açısından rekabet gücü büyük ölçüde Rusya, Çin ve Batlık ülkelere kaymaktadır.</p> <p>iii. Özelleştirmede yabancı sermayenin girişini arttırmak için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalıdır.</p>

Kaynak: Ekmen 2008

7.3.1.Öneriler:

- i. Rekabetin serbestleştirilmesinden yararlanılarak çeşitli sektörlerde yabancı yatırımlar arttırılabilir.
- ii. Yabancı yatırımlara yönelik bürokratik işlemler azaltılmalıdır.

7.4.Türkiye’de Özelleştirmeye İlgili SWOT Analizi

<p>Türkiye’de Özelleştirmenin Güçlü Yönleri:</p> <p>i. Özelleştirme yoluyla piyasa fiyatlandırması maliyetleri aşağıya çekerek, genel fiyat düzeyinin düşmesine ve anti enflasyonist etki yaratarak ekonominin dengeli büyümesine katkı sağlamaktadır.</p> <p>ii. Özel sektör kaynak kullanımında, kamu sektörüne göre daha etkindir.</p> <p>iii.Özelleştirme ile verimlilik ve karlılık göstergelerinde artış sağlanacaktır.</p> <p>iv. Özelleştirme uygulamalarıyla paralel olarak, piyasada rekabeti sağlayacak, tekel oluşumunu engelleyecek düzenleyici kurumların oluşumu için özen gösterilmiştir.</p> <p>v. Türkiye’de 1984 yılından itibaren özelleştirmenin yasal alt yapısını oluşturan çok sayıda düzenleme yapılmıştır. Günümüzde bu konudaki asıl metin 1994 yılında çıkarılan 4046 sayılı Özelleştirme Yasasıdır.</p> <p>vi. 4046 sayılı kanunla özelleştirme programında bulunan kuruluşları birleşme, bölünme ve yeniden yapılandırılması konusunda güçlükler giderilmiştir.</p>	<p>7.4.2.Türkiye’de Özelleştirmenin Zayıf Yönleri:</p> <p>i. Sermaye birikimi yetersizdir.</p> <p>ii. Kalan KİT’ler de borç yükünden kurtulmak için satılmaktadır.</p> <p>iii. Özelleştirme, artan iç ve dış borçlarının kapatılmasında, kamu açıklarının düşürülmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır.</p> <p>iv. Özelleştirilen bazı kuruluş, işletme ve varlıklar değerinin altında satılmıştır.</p> <p>v. Değerinin altında satışın gerekçesini oluşturan; ekonomiye katkı sağlanması, iş olanağının artırılması, teknolojik yenilik ve yatırımların yapılması gibi gerekçeler, devir sözleşmelerinde güvence altına alınmamıştır.</p> <p>vi. Türkiye’de danışmanlık ihalelerinin pek çoğunda, yasada ve ihaleye çağrı mektuplarında öngörüldüğü halde, birinci seçilen firma ile fiyat pazarlığı yapılmamıştır.</p> <p>vii. Özelleştirmeyi sağlayacak sağlam bir hukuki altyapı oluşturulamamıştır.</p>
<p>7.4.3. Türkiye’de Özelleştirmeye İlgili Fırsatlar:</p> <p>i. IMF ve Dünya Bankası tarafından özelleştirme için sağlanan krediler.</p> <p>ii. Tüpras, Telekom ve Erdemir’in satılmasından önemli miktarlarda özelleştirme geliri elde edilmesi.</p> <p>iii. Özelleştirmenin ülke için reklam olması ve yabancı sermaye girişini hızlandırabilmesi.</p>	<p>7.4.4.Türkiye’de Özelleştirmeye İlgili Tehditler:</p> <p>i. Özelleştirme, işsizliğe neden olmaktadır.</p> <p>ii. Özelleştirme, üretimin durmasına neden olabilir.</p> <p>iii. Özelleştirme, sosyal devlet anlayışın zayıflatmaktadır.</p> <p>iv. Özelleştirme, devlet tekellerinin özel tekele dönüşmesine neden olabilir.</p> <p>v. Kamu açığını gidermek için temel mal ve hizmetlerin özelleştirilmesi, gelir dağılımı bozukluğuna yol açarak fırsat eşitliğini kaldırmaktadır.</p> <p>vi. Ekonomik ve siyasi krizler.</p>

Kaynak: Ekmen 2008

7.4.1.Öneriler:

i. KİT’ler kendilerine yeter hale getirilmeli ve bir plan dahilinde özelleştirilmelidir. KİT’lerin rant uğruna art niyetlerle satılması engellenmelidir.

- ii. Özelleştirmede kuruluşun ve sektörün özelliklerine göre en uygun yöntem seçilmelidir.
- iii. Rekabet yasası ile tekelleşmeye karşı bazı önlemler alınmalıdır.
- iv. Türkiye’de özelleştirmede değer tespit komisyonlarının, özelleştirilecek kuruluşun niteliğine en uygun değerlendirme yöntemlerini dikkate alması gerekmektedir. Buna göre belirlediği gerçekçi fiyat önerisini ihale komisyonuna bildirmelidir.
- v. Önerilen fiyatların birbirine çok yakın olduğu ihaleler başta olmak üzere, kamu yararının bulunduğu durumlarda ihalelerin açık artırma yöntemiyle sonuçlandırılmalıdır.
- vi. Türkiye’de özelleştirmeye ilgili hukuksal alt yapı tamamlanmalı ve ÖYK kararlarında sürece ilişkin gerekli ayrıntılara yer verilmeli, eşitlik ilkesi gözetilmelidir. Kamu faydaları olarak isimlendirilen; gaz, su, elektrik, telekomünikasyon hizmetleri doğal tekel özelliklerine sahiptir. Bu tür birimlerin özelleştirilmesinde rekabet ortamının yaratılması veya tam rekabet koşullarına uygun bir çalımsa ortamının geçerli kılınması için, bağımsız regülasyon idarelerine ihtiyaç vardır.
- vii. Özelleştirme nedeniyle işsiz kalan kişilerin işe yerleştirme yükümlülüğünün gerçekçi biçimde tanımlanması gereklidir.
- viii. IMF programıyla uyumlu anti enflasyonist uygulamalar, yapısal reformlar, kamu bütçe fazlası, esnek kur ve faiz politikası, AB’ye üyelik süreci ile dinamik özel sektör ve istikrar sağlanabilir.
- ix. Tarım ülkelerin olmazsa olmaz stratejik politikasıdır. Ülkeler; sanayi politikasında, bilişim teknolojisinde ve ya başka kalemlerinde karlılığını arttırma adına strateji geliştirip/değiştirip özelleştirme yoluna gidebilir. Fakat tarım sektöründe özelleştirme süreci çok ciddi sorunlara neden olabilecektir. Bugün Türkiye bankacılık sektörünün uluslar arası şirketlerin eline geçmesi nedeniyle ülke tarım topraklarının yabancıların eline geçmesi sorunu ile karşı karşıyadır. Özelleştirmenin tarım sektöründe yaşanması ile ileride telafisi olamayacak pek çok ciddi sorun ile Türkiye’nin karşı karşıya gelmesine neden olabilecektir. Ülke politikalarının bu nedenle değiştirilmesi, anayasa değişiklikleri ile tarımda yapılacak reformlarla verimliliğin ve karlılığın arttırılmasına yönelik plan ve projelerin hazırlanması gerekmektedir. Özelleştirme kısa vadede ekonomik bir çözüm olarak görülse de uzun vadede kesinlikle çok büyük bir hatadır.

7.5. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Swot Analizi

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Güçlü Yönleri:	Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Zayıf Yönleri:
<p>Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonominin sermayeye ve ileri teknolojilere ulaşmasını sağlar.</p> <p>Üstün yönetim tekniklerini ve şirket uygulamalarını beraberinde getirir.</p> <p>iii. Dış piyasalarla bağlantı kurmayı ve bu piyasalara erişmeyi mümkün kılar.</p> <p>iv. Birçok sektörde yaşanan yoğun rekabet ve petrol, mineraller gibi ürün fiyatlarında yükselmeler, doğal kaynaklar bakımından zengin olan Türkiye ekonomisine doğrudan yabancı yatırımları çekmektedir.</p> <p>Hizmetlerde dış kaynak kullanımı ve çok uluslu şirketlerin büyüme istekleri doğrudan yabancı yatırımları artırmaktadır. Çok uluslu şirket faaliyetleri Türkiye ekonomisinin küresel ekonomiyle bütünleşmesini sağlamaktadır.</p> <p>Ekonomik büyümenin sağlandığı, kurumsal yeniden yapılanmada yol alındığı, kar artışı ve yeni pazar arayışı devam ederse 2011 yılında Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar artacaktır.</p>	<p>Yoksulluğu ve işsizliği ortadan kaldırmak için gerekli olan yeni iş alanları yaratacak yatırımlar yapılmamaktadır.</p> <p>Bilgiye ve teknolojiye ulaşmada güçlükler ve uluslararası alanda yaşanan eşitsiz bir rekabet ortamı vardır.</p> <p>Teknolojik altyapıya dayanmayan eğitim sistemi mevcuttur. Bu nedenle yetişmiş eleman sıkıntısı yaşanmaktadır.</p> <p>Uluslararası pazarda rekabet edebilecek standartlar ve yönetim sistemleri yoktur.</p> <p>Yatırımların finansmanında sıkıntılar vardır. Yurtdışı borçlanmada kredibilite eksikliği bulunmaktadır.</p> <p>Düşük işgücü fiyatları ve düşük hayat standardı mevcuttur.</p>

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Fırsatlar:	Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Tehditler:
<p>i. Şirket kurma süreci 2,5 günden 1 güne indirilmiştir.</p> <p>ii. Şirketler Hukuku AB’ye göre ayarlanmıştır.</p> <p>iii. Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasının 60’ı yürürlüğe girmiştir.</p> <p>iv. Vergide indirim sağlanmıştır. Kurumlar vergisi oranı % 33’den % 30’a indirilmiştir. Bu oran 2005 yılında % 20 olmuştur.</p> <p>v. Verimlilik artmıştır.</p> <p>vi. AR-GE harcamalarının gelirden indirimi sağlanmıştır.</p> <p>vii. Vergi muafiyetleri sağlanmıştır.</p> <p>viii. Özelleştirme arttırılmıştır.</p> <p>ix. Telekom, enerji gibi altyapı imkânlarının iyileştirilmesi sağlanmıştır.</p> <p>x. Eğitim geliştirilmiştir.</p>	<p>i. Yabancı şirketlere gereğinden fazla sübvansiyon verilmiştir.</p> <p>ii. Yabancı şirketlere gereğinden fazla vergi indirimleri sağlanmıştır.</p> <p>iii. Çok uluslu şirketlere uygulanan mülkiyet kısıtlamalarına son verilmiştir.</p> <p>iv. Yerli girdi zorunluluğu kaldırılmıştır.</p> <p>v. Teknoloji transferine ilişkin denetimleri gevşetmiştir.</p> <p>vi. Uluslararası düzenlemelerde gereksiz ayrıcalıklar sağlamıştır.</p> <p>vii. Büyüme azaltabilir</p> <p>viii. Yatırım ortamının başarısızlığı nedeniyle ek maliyetlere neden olabilir.</p> <p>x. Şirket riskinin seviyesi; kamulaştırma, fon çıkışının denetlenmesi, devlet ve kültürle ilgili uygulama ile düzenlemeler arasındaki farklılıklar ve politik istikrarsızlıklardan etkilenebilir.</p> <p>xi. Türkiye dışından gelecekte beklenen nakit akışının belirsizliğini arttırarak kur riskini arttırabilir.</p> <p>xii. Artan kur riski ve vergi belirsizlikleri, çok uluslu şirketlerin risklerini yerel şirketlere göre daha da arttırmaktadır.</p> <p>xiii. Latin Amerika, Uzak Doğu ve Çin ekonomilerinin yabancı yatırımları özendirici politikalar izlemeleri, Türkiye’nin, yabancı yatırımcıların ilgi alanı dışına çıkmasına neden olabilir.</p>

Kaynak: Ekmen 2008

7.5.1.Öneriler:

- i. Yabancı yatırımlara yönelik bürokratik işlemler azaltılmalıdır.
- ii. Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü ‘nün daha çok yetkilendirilmesi gerekir. Böylece, yabancı şirketler tek muhatapla karşı karşıya olmaları ve bu kuruluşun yabancı şirketleri daha kolaylıkla denetlemesi sağlanacaktır.

- iii. Yabancı merkezlerde irtibat büroları kurularak tanıtım, araştırma faaliyetleri yapılması ve danışmanlık hizmeti sağlanması yararlı olacaktır.
- iv. Adalet sisteminin hızlı işleyişinin sağlanması, yabancı şirketlerin faaliyetlerinin sürekliliği açısından önemlidir.
- v. Vergi mevzuatında değişiklik yapılarak, özellikle çifte vergilendirmeyi önleyen düzenlemelere gidilmesi, yabancı sermayeyi teşvik edecektir. Ayrıca gümrük uygulamalarının düzenlenmesi ve basitleştirilmesi gereklidir.
- vi. Serbest bölgelere önem verilmesi, alt ve üst yapı olanaklarının artırılması büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin ülke sermayesi dünya devletleri ile kıyaslandığında oldukça azdır. Avrupa Birliği'ne üye olmadan özelleştirme ve çok uluslu şirketler bünyesinde hazırlanan özelleştirme çabaları şirketlerin yabancıların eline geçmesine neden olmaktadır. Bu korkunç sorunun önlenmesi için anayasal düzenleme şarttır.

Afrika yerlilerinin bir konuşmasında “ beyazlar ülkemize geldiklerinde bizde toprak onlarda İncil vardı. Toprak bizim karnımız doyuruyordu ve mutluyduk. Aradan bir müddet zaman geçti ve şimdi bizim elimizde kitap var ve açız. Beyazlarda ise daha çok toprak var ve toklar” demiştir. Türkiye gibi bulunmaz bir ülkenin “açık Pazar” haline gelmemesi, sosyal bir devlet olma özelliğinden çıkmaması için özelleştirme çabalarını ve özelleştirme politikalarını değiştirmesi şarttır.

7.6. Macaristan ve Türkiye Ekonomilerine Uygulanan SWOT Analizinin Genel Değerlendirmesi

Macaristan ve Türkiye’de Özelleştirmenin Güçlü Yönlerinin Genel Değerlendirmesi:

- i. Macaristan ve Türkiye işleyen bir piyasa ekonomisine sahiptir.
- ii. Macaristan ekonomisi Avrupa Birliği’ne üye ülkeler içinde, rekabet baskısına ve piyasa güçlerine dayanma kapasitesine sahiptir. Türkiye’de ise özelleştirme uygulamalarıyla paralel olarak, piyasada rekabeti sağlayacak, tekel oluşumunu engelleyecek düzenleyici kurumların oluşumu için özen gösterilmiştir.
- iv. Macaristan’da özel sektörde yaşanan iş verimliliği sayesinde kişi başına düşen ulusal gelirdede artış olmuştur ve sürdürülebilir büyüme sağlanmıştır. Türkiye’de özelleştirme ile verimlilik ve karlılık göstergelerinde artış sağlanacaktır.
- vii. Macaristan, AB piyasa ekonomisine geçiş döneminde en iyi başlangıcı yapan ülke olarak özelleştirme programını planladığı gibi sürdürebilmiştir. Türkiye’de 1984 yılından itibaren özelleştirmenin yasal alt yapısını oluşturan çok sayıda düzenleme yapılmıştır. Günümüzde bu konudaki asıl metin 1994 yılında çıkarılan 4046 sayılı Özelleştirme Yasasıdır.
- viii. Her iki ekonomide de, sanayi, hizmetler, telekomünikasyon, tarım ve bankacılık gibi pek çok sektörde özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir.

Macaristan ve Türkiye’de Özelleştirmeyle İlgili Fırsatların Genel Değerlendirmesi:

- i. Macaristan, AB’ye üyedir ve AB programlarına katılmaktadırlar. Türkiye henüz Ab’ye üye olamamıştır.
- ii. Özelleştirme, iki ülke için de reklam olmaktadır ve yabancı sermaye girişini hızlandırabilmektedir.
- iii. Her iki ülkede de özelleştirmeyi teşvik edecek teknoloji temelli ve yenilikçi uygulamalar bulunmaktadır. Girişimciye sağlanan vergi indirimleri bu yeniliklerden biridir.

Macaristan ve Türkiye’de Özelleştirmenin Zayıf Yönlerinin Genel Değerlendirmesi:

- i. Macaristan ekonomisinde özelleştirme sürecinin sona ermektedir. Türkiye ise son yıllarda özelleştirme çalışmaları artmaktadır.
- ii. Macaristan’da görünüşte satışlar firma dışı özelleştirmeye dayandırılmasına rağmen, firma içi özelleştirmeler yapılmaktadır. Türkiye’de özelleştirilen bazı kuruluş, işletme ve varlıklar değerinin altında satılmıştır. İhalelerde birinci seçilen firma ile fiyat pazarlığı yapılmamıştır.
- iii. Her iki ekonomide de yolsuzluklar, yasal ve bürokratik engellerin bulunması özel sektörün gelişimini engellemektedir.
- iv. İki ekonomide de sermaye birikimi yetersizdir.
- v. İki ekonomide de özelleştirme, artan iç ve dış borçlarının kapatılmasında, kamu açıklarının düşürülmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır.

Macaristan ve Türkiye’de Özelleştirmeyle İlgili Tehditlerin Genel Değerlendirmesi:

- i. Küresel rekabet.
- ii. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar.
- iii. Macaristan’da iç pazarın yetersizliği ve Alman ekonomisine bağımlı olması.

iii

7.7. Macaristan ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Genel Değerlendirmesi:

<p>Macaristan ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Güçlü Yönlerinin Genel Değerlendirmesi:</p> <p>i. Macaristan, 2004 yılında Avrupa Birliği’ne üye olan ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırım stokunun en yüksek olduğu ülkedir. Ekonomik büyümenin sağlandığı, kurumsal yeniden yapılanmada yol alındığı, kar artışı ve yeni pazar arayışı devam ederse, Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar daha da artacaktır.</p> <p>ii. Her iki ekonomide de imalat, finans ve ticaret sektörü başta olmak üzere pek çok sektörde yabancı yatırımlar yapılmıştır.</p> <p>iii. Her iki ekonomide de doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyümenin temeli olmuştur.</p> <p>iv. Dünyanın en büyük çok uluslu şirketlerinin yarısından fazlasının Macaristan’da yatırımı bulunmaktadır. Türkiye’de hizmetlerde dış kaynak kullanımı ve çok uluslu şirketlerin büyüme istekleri doğrudan yabancı yatırımları arttırmaktadır.</p>	<p>Macaristan ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Zayıf Yönlerinin Genel Değerlendirmesi:</p> <p>i. Her iki ekonomide de yeterli sermaye birikimi yoktur.</p> <p>ii. Yüksek işsizlik mevcuttur.</p> <p>iii. AR-GE çalışmaları yetersizdir.</p> <p>iv. Bilgiye ve teknolojiye ulaşmada güçlükler ve uluslararası alanda yaşanan eşitsiz bir rekabet ortamı vardır.</p>
<p>Macaristan ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Fırsatların Genel Değerlendirmesi:</p> <p>i. Her iki ekonomide de özelleştirme çalışmaları yabancı yatırımlara açılmıştır.</p> <p>ii. Macaristan’ın Avrupa Birliği’ne üye olması.</p> <p>iii. Yabancı yatırımlarda en önemli fırsatlardan biri girişimciye sağlanan vergi indirimleridir.</p> <p>iv. Eğitim ve teknolojiye önem verilmesi.</p> <p>v. Rekabetin serbestleştirilmesi.</p> <p>vi. AR-GE maliyetlerinin azaltılması.</p> <p>vii. Telekom, enerji gibi altyapı imkânlarının iyileştirilmesi.</p> <p>viii. Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının yapılması</p>	<p>Macaristan ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Tehditlerin Genel Değerlendirmesi:</p> <p>i. Ekonomik ve siyasi krizler.</p> <p>ii. Kayıt dışı ekonominin varlığı.</p> <p>iii. Yabancı yatırımlar açısından rekabet gücü büyük ölçüde Rusya, Çin ve Baltık ülkelerine kaymaktadır.</p> <p>iv. Büyüme azaltılabilir.</p>

Kaynak: Ekmen 2008

Macaristan günümüzde pek çok sektörde olduğu gibi tarım sektöründe de özelleşme yoluna gitmiş bir ülkedir. Avrupa Birliğine üye olması nedeniyle AB üyeleri ile ekonomik iş birliği yapma zorunluluğu vardır. Bu nedenle Macaristan'daki özelleşmeler aslında devletin üzerindeki yükü azaltmaktadır. Türkiye'ye de ise günümüzde uygulanan özelleştirme çalışmaları oldukça yanlış bir politikadır. Maalesef sonuçları da ileriki yıllarda geri dönüşü olmayan sorunları gözler önüne çıkartacaktır. Özelleştirmeler hem amacından sapmış hem de zarar eder duruma gelmiştir. Türkiye her ne kadar AB ülkelerine dahil olmayı hükümet politikası haline getirse de bu geçmişte olduğu gibi önümüzdeki yıllar için de mümkün görünmemektedir. Böyle bir durumda Türkiye'nin adeta Nasrettin Hoca'nın "bindiği dalı kesme" fıkrası gibi sonuçlanacağı şahsi fikrime göre öngörülmektedir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2011 yılında çıkardığı TAR-YAT Projesi'de özelleştirmenin ne kadar plansız ve programsız bir şekilde yapıldığının ispatı niteliğindedir. TAR-YAT adı ile bilinen proje; tarımsal yatırım adı altında yabancı şirketlerin Türkiye'de yatırımını teşvik amacıyla geliştirilen alt maddeleri henüz açıklanmamış bir projedir. Tarım gibi ülke beslenmesinde olmazsa olmaz stratejik bir konunun, ve de Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde bulunan toprakların projeler adı altında satılması ileride korkunç sonuçlar doğurabilecektir. Özelleştirmeler devletin nakit gelirini arttırsa da sürekliliği yoktur. Ayrıca Türkiye, AB üyesi değildir ve yabancılara satışların cazip hale getirmesi ülke ekonomisinde korkunç delikler açabilecektir.

7.8.Türkiye- Macaristan Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Dünü ve Geleceği

Macaristan ile Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinde son yıllarda bir canlanma görülmektedir. Macaristan'da yatırım yapan ya da firma kuran Türk firmalarının sayısı, Türkiye'de yatırım yapan Macar firmalara göre oldukça fazla bir oranda olmakla birlikte, Macarları her geçen gün Türkiye ile yatırım yapma ya da işbirliği imkanlarını geliştirme taleplerinde bir artış gözlemlenmektedir.

Özellikle 2003 yılından itibaren bu kapsamda Macar yatırımlarında bir artış gözlemlenmektedir. Macaristan ile ekonomik ilksilerimiz mal ticareti üzerinde yoğunlaşmıştır. Firmalarımızın çok büyük bir oranı ülkemiz ürünleri Macaristan'da pazarlamak suretiyle

faaliyette bulunmaktadırlar. Bu nedenle her ne kadar Macaristan'a yabancı sermaye girişi fazla olsa da, ülkemizin payı bu kapsamda çok az bir oranda kalmıştır.

Her ne kadar ITDH Macaristan'da bulunan Türk firmalarının sayısının 200-250 arasında tahmin etse de, 2006 kayıtlarına göre Macaristan'da 89 Türk firması bulunmakta olup, söz konusu firmaların sektörel dağılımı ise şöyledir.

Türkiye ile AB üyesi Macaristan'ın günümüz Dış Ticaret Durumuna göz atacak olursak; Macar istatistiklerine göre Macaristan ile dış ticaret hacmimiz yıllar itibariyle artış göstermektedir. Macaristan ile dış ticaretimize konu mallarda birçok benzerlik görülmekle birlikte; Macaristan ile dış ticaretimiz yıllar itibariyle; ülkemiz aleyhine gelişmiştir. Özellikle dış ticaretimizin % 90'lar seviyesinde gerçekleştiği sanayi ürünlerindeki birçok ürün ithalatımızda ve ihracatımızda benzeşmektedir. Örneğin; otomotiv sanayi ürünleri, elektrikli makine, cihazlar, kimyasallar ve metal eşyalar ...ve benzeri gibi.

Tarım ürünleri ticaretimizde de, ihracatımızda yaş meyve-sebze, tütün ve fındığın ağırlığı görülürken, ithalatımızda ağırlığı olan ürünler ise mısır ve ayçiçeği tohumudur. Türkiye'nin mısır konusunda dış alıma oldukça fazla ihtiyaç duyması ve Macaristan'ın özellikle hayvansal üretime ve buna paralel hayvan yemine karşı yaptığı pozitif yöndeki çalışmalar buna etken oluşturmaktadır. Gelecekte de tarımsal ürünler olarak düşünüldüğünde Macaristan'ın hayvansal ürünler bazındaki potansiyeli göz önüne alındığında bu ürünlere paralel ticaretin olabileceği düşünülmektedir.

7.9. AB Üyesi Macaristan ve Türkiye

Türkiye'nin tarımla uğraşan nüfusu her geçen gün istatistiksel olarak azalsa da bugün Türk Çiftçisinin nüfusu azımsanmayacak kadar çoktur. Küresel dünya ile rekabet şansı bir takım eksikliklerden dolayı -bazı ürünler hariç- çok mümkün görülmemektedir. Rekabetteki bu dezavantajın nedeni iklim, toprak yapısı gibi doğal koşullardan dolayı değil, tamamen yanlış politikalarından ileri gelmektedir. Bu politikaların düzeltilmesi ve Türk Çiftçisinin ekonomik pazarda avantajlı konuma gelebilmesi, ekonomik olarak refah düzeyine çıkabilmesi ve köy hayatının kent hayatına göre daha cazip hale getirilebilmesi gerekmektedir.

AB'nin genişleme süreci, aday ülkeler için belirli bir takvime bağlanmış olup bu takvimde, ülkelerin Birlik Müktesebatını yerine getirmesi istenmektedir. Bu noktada Kopenhag siyasi kriterleri, Birlik ile aday ülkeler arasında ki müzakerelerin başlaması için ön koşul olarak ileri sürülmektedir. Bu noktada müzakerelerin belirli başlıklarla devam etmesi ve müzakere başlıklarının sonuçlandırılarak aday ülkelerin "üye ülke" olarak tanımlanması gerçekleşmektedir.

AB'nin sürekli büyüyen ve genişleyen dinamik yapısında OTP önemli bir yer tutmaktadır. AB'nin kuruluş gayelerine göre tarım gibi çeşitli kalemlerde birlik üyesi ülkeler ile paralel hareket etmesi zorunlu olmaktadır. Bu paralellik kapsamında, genişleme süreci içerisinde aday ülkelerin üzerlerine düşen bir takım sorumlulukları yapması gerekmektedir. AB'nin en eski, en kapsamlı ve en fazla maliyetli olan politikası OTP'dir. Birliğin gıda maddeleri teminini istikrarlı bir şekilde karşılamak ve tarımsal piyasalarda ki aksaklıkların giderilmek istenmesi OTP'nin oluşumuna neden olmuştur.

2004 yılı AB'nin genişlemesi AB tarihi açısından oldukça dikkat çekici olmuştur. Bu ülkelerin pek çoğu ki buna Macaristan'da dahil, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi'dir. Demokratikleşmenin bu ülkelerde genişlemesi, eski komünist bloğu ülkeler olması ve bu ülkelerden kaçak göçmen ve işçi akımının önlenme isteği AB'ye dahil olmalarının bir nedenidir.

AB'nin genişleme sürecinde, Türkiye açısından en çok dikkat çeken genişlemesi 2004 yılında gerçekleşen genişlemedir. Çünkü bu ülkeler (Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, G.Kıbrıs, Malta, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya ve Macaristan) Türkiye ile benzer ekonomik yapıya sahiptirler. Ayrıca; demokratikleşme konusunda da birçoğunun Türkiye'den çok fazla ileri olmadıkları bilinmektedir.

Birliğin 2004 yılı genişlemesinde, Türkiye ile Macaristan açısından aşağıdaki sonuçların ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar;

Türkiye; AB ile Macaristan'dan daha eski bir ortaklık kurmuş ve daha uzun bir süreç yaşamıştır.

Türkiye AB'ye tam üye olmadan bir gümrük birliğine girmiş Macaristan'da ise tam üyelik gümrük birliğinden önce gerçekleşmiştir. Gümrük Birliği Türkiye için tarım ürünlerini kapsamayan tek taraflı bir ticari yükümlülük olarak değerlendirilmesidir. Macaristan Türkiye'ye

göre SAPARD ve PHARE gibi programlardan daha etkin yararlanarak katılım öncesi avantajlı konuma gelmiştir.

Çizelge 7.1. Macaristan ile Türkiye Arasında AB ile ilişkileri sürecindeki zaman farklılıkları

Ülke	Üyelik Başvurusu	Üyelik Müzakereleri	Üyelik Tarihi
Macaristan	31.01.1994	30.03.1998	01.05.2004
Türkiye	14.04.1987	03.10.2005	?

Kaynak: Anonim

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi o dönemde aday olan Macaristan ile Türkiye arasında AB ile ilişkileri sürecinde önemli zaman farklılıkları vardır. Macaristan'ın AB ile ilişkilerinde süreçlerin daha hızlı geliştiği görülmektedir. Bunun nedenini üç farklı görüşe bağlamak mümkündür. Bunlardan ilki; Macaristan'ın sorumluluklarını daha hızlı yerine getirdiği ve uyum için daha istekli olduğu olabilir. İkincisi; AB'nin Macaristan'ın tam üyeliği için sorumluluğunu daha hızlı yerine getirdiği ve uyum için bu ülke için daha istekli olduğu olabilir. Üçüncüsü ise bu iki olasılığın her ikisinin de olabileceği ihtimalidir.

Çizelge 7.2. Macaristan ile Türkiye Arasında AB Müzakere Tarihleri

Ülke	Üyelik Başvurusu - Üyelik Müzakereleri Süresi (yıl)	Üyelik Müzakereleri - Üyelik Tarihi Süresi (yıl)	Üyelik Başvurusu - Üyelik Tarihi Süresi (yıl)
Macaristan	4	6	10
Türkiye	18	-	-

Kaynak: Anonim

Genişleme süreci ile ilgili değerlendirmeler her ne olursa olsun en genel ve temel sonuç; Macaristan'ın AB'ye günümüzde tam üye olduğu, Türkiye'nin müzakere sürecine (sonu belli olmayan) girdiği ve bu ülkelerin onayı ile AB'ye üye olabileceği gerçeğini değiştirmemesidir.

Ortak Tarım Politikasına uyum AB'ye 2004 yılı genişleme sürecinde aday olan ülkelerin önemli bir konusunu oluşturmuştur. Ardy (2000), aday ülkelerin AB'nin tarımları ve tarım politikaları ile ilgili aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır.

Aday ülkelerde tarımın önemi, arazi genişlikleri ve arazi kiralari konusunda AB ile aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Aday ülkelerin tarımsal potansiyelleri yüksek olmasına rağmen sınırlı miktarda tarımsal üretimleri vardır. Aday ülkelerin tarımsal politikaları uygulama alanında hem birbirinden hem de AB'de bazı farklılıkları bulundurmaktadır. Aday ülkelerin kendi sınırları içerisinde de bazı tarımsal üretim ve politik uygulama farklılıkları bulunmaktadır. İşte bu nedenlerle AB'ye aday bu ülkelerin OTP'ye uyumları konusunda ciddi eksiklikleri bulunmaktadır.

Çizelge 7.3. 2004 Yılı AB'ye Aday Ülkelerin Bazı Tarımsal İstatistikî Verileri

Aday Ülke	Tarımın GSKD'daki önemi	Tarımsal İstihdam (%)	Ortalama İşletme Büyüklüğü (ha)	İhracatta Tarımın Payı (%)	İthalatta Tarımın Payı (%)
Çek Cumhuriyeti	4,5	5,5	18,0	4,4	5,7
Slovakya	4,6	8,6	18,1	3,8	6,6
Macaristan	10,1	7,6	8,4	8,0	3,4
Polonya	4,8	19,2	9,7	8,0	6,7
G.Kıbrıs	4,6	10,7	3,6	25,7	11,7
Malta	2,8	2,5	1,0	2,4	8,1
Slovenya	3,9	12,0	12,5	4,2	6,7
Litvanya	4,7	20,5	7,0	11,4	10,5
Letonya	6,2	20,6	14,0	5,3	6,2
Estonya	4,6	12,4	20,1	3,9	9,6
Bulgaristan	21,1	22,1	4,7	10,5	6,2
Romanya	17,6	39,0	7,2	3,5	7,5
Türkiye	16,1	45,1	5,9	10,0	4,6

Kaynak: Anonim 2004

GSKD'daki tarımın payının en yüksek olduğu üç ülke sırasıyla; Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'dir. En düşük olduğu ülkeler ise sırasıyla; Malta, Slovenya ve Çek Cumhuriyeti'dir. GSKD'de tarımın payının yüksek olması bir gelişmişlik göstergesi olarak düşünüldüğünde; bu oranların düşük olması istenen bir gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirilmektedir. AB'de 1998 yılında tarımın GSMH'daki payı %1,5 olup oldukça düşük bir düzeydedir.

İstihdamın tarımdaki payının en yüksek olduğu üç ülke sırasıyla; Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'dır. En düşük olduğu üç ülke ise sırasıyla; Malta, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'dır. Tarımsal istihdamın payının düşük olması bir gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Tarımsal istihdamın payı aynı dönemlerde AB'de ortalama %4,7 olarak tespit edilmiştir.

Ortalama işletme büyüklüğünün en fazla olduğu üç ülke sırasıyla; Estonya, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'dir. En düşük olduğu üç ülke ise sırasıyla Malta, G.Kıbrıs ve Bulgaristan'dır. Ortalama işletme büyüklüğünün fazla olması tarımsal gelişme ve kalkınma için bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Aynı dönemde AB'de bu oran %18,5 hektar civarındadır.

İhracatta tarımın payının en yüksek olduğu üç ülke sırasıyla; G.Kıbrıs, Litvanya ve Bulgaristan'dır. En düşük olduğu üç ülke ise sırasıyla; Malta, Romanya ve Estonya'dır. İhracatta tarımın payının azalması ülkelerin gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirilebilir. Aynı dönemde AB'nin ihracatında tarımın payı %7,0 olarak gerçekleşmiştir.

İthalatta tarımın payının en yüksek olduğu ilk üç ülke sırasıyla; G.Kıbrıs, Litvanya ve Estonya'dır. En düşük olan üç ülke ise sırasıyla; Macaristan, Türkiye ve Çek Cumhuriyeti'dir. İthalatta tarımın payının düşük olması gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirilebilir. AB'nin aynı dönemde ithalattaki tarımın payı %7,7 olarak sıralanabilir.

AB'ye aday ülkelerin tarımları karşılaştırıldığında;

-Aday ülkelerin genellikle benzer tarımsal yapıları vardır.

-Birliğin tarımsal göstergeleri, o dönemde aday ülkelerin tamamına yakınından bir gelişmişlik kıstası olarak düşünüldüğünde daha iyi durumdadır.

-Aday Ülkelerin OTP'ye uyum süreçleri AB'nin sindirilebileceği konuma gelinceye kadar önemli mali, yasal ve idari işlemlerden geçmelidir.

7.10. Ekonomik Dönüşüm ve Macaristan Örneği Işığında Türkiye Tarımının Dönüşüm Sorunu

Yaşanan rejim değişikliği ile birlikte her alanda ciddi yeniden yapılanma sürecine giren Macaristan'ın, bu süreçte AB üyelik perspektifinin de katkısıyla siyasi ve ekonomik alanda gerçekleştirmeye çalıştığı dönüşüm çabası ve kısa sürede elde ettiği başarılar çeşitli platformlarda sürekli dile getirilmektedir. Bu çerçevede Macaristan 'ın özellikle AB üyelik sürecinde sorunlu tarımsal yapının dönüştürülmesine yönelik çabaları, benzer sorunları bünyesinde barındıran Türk tarımının dönüşüm sorununa ışık tutabilecek niteliktedir.

7.11. Macaristan'ın OTP'ye Uyumu ve Türkiye ile Karşılaştırılması

Macaristan'ın, OTP'YE uyumu aday ülke olarak en zorlandığı AB normlarının başında gelmektedir. Çünkü; AB tarım normlarına kendi tarımını uyumlaştırması, sadece tarımının yapısal bir dönüşümü sağlaması ile değil aynı zamanda toplumsal bir dönüşümü de gerçekleştirmesi anlamını taşımaktadır. Macaristan'ın OTP'ye uyumu için; kendi tarımsal sorunların ı çözmesi veya azaltması, mevcut OTP'nin uygulama esaslarını sindirebilir bir düzeye getirmesi, OTP reformlarına uyum sağlayabilmesi ve son olarak da Birlik bütçesini fazla meşgul etmemesi gerekmektedir. OTP, Birlik bütçesinde oldukça fazla bir hisseye sahiptir ve Birlik aday ülkelerde bu hissede derin açıklıkların oluşmasını engelleme isteğinde olmaktadır. Bu isteğin gerçekleştirilebilmesi için AB, aday ülkeden bazı kolaylaştırıcı hazırlıklar yapmasını istemektedir. Bu hazırlıkları her aday ülkenin kendi Ulusal İlerleme Raporlarına göre takip etmektedir.

Aday ülkelerin tarımları ile ilgili bazı ortak noktaların olduğu söylenebilir. Bunlar;

1. Tarımsal yapı sorunları mevcuttur.
2. Ekonomik, sosyal ve teknik tarımsal bünyelerinde ciddi sorunlar vardır.
3. OTP'ye uyum için yasal ve idari tedbirler almalarına gereksinim vardır.
4. Birbirlerinden tarımsal özellikleri farklıdır.

5. OTP'ye uyum için mali desteğe ihtiyaçları vardır. Özellikle Türkiye, Macaristan, Bulgaristan ve Polonya'nın bu sorunları aşmasında daha fazla harcama yapmaya gereksinimi bulunmaktaydı. Bu gereksinimlerinin karşılanması adına bu dört ülkeden en başarılı olanı Polonya olmuştur. Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan Polonya kadar OTP'ye uyum sağlayamamıştır. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki AB; Türkiye dışındaki diğer aday ülkelere -ki buna Macaristan'da dahil- OTP'ye uyumları konusunda daha istekli ve tavizkar bir tutum sergilemiştir.

AB, 2004 yılı genişleme öncesinde, aday ülkeler için hazırlamış olduğu ilerleme raporlarında, bu ülkelerin tarımları ve OTTP'ye uyumları konusunda bazı noktalara dikkat çekmiştir. Macaristan ve diğer 2004 yılı AB'ye katılan ülkeler için bu noktalar;

- Pazar organizasyonunda yetersizliklerin olduğu,
- Hayvan ve bitki sağlığı konusunda atılan adımların yetersiz olduğu,
- OTP'ye uyum konusunda politik araçların yetersiz olduğu,
- Destekleme politikalarının yetersiz olduğu,
- İdari ve yasal altyapıların yetersiz olduğudur.

2004 yılında AB'ye üye olan Macaristan hakkındaki AB'nin resmi görüşleri bu yönde olmasına rağmen Macaristan o yıllarda AB'ye üye olmuştur. Üstelik yukarıda bahsedilen sorunların Macaristan için kısa hatta orta vadede iyileştirilmesi mümkün değildi. Bu sorunların çözümü için AB, Macaristan ve diğer dokuz ülkeye daha fazla teknik ve mali destek imkanı sunmuştur. Macaristan'ın tarımı OTP'nin sindirebileceği bir düzeye getirilmiştir. Fakat AB; bu tutumunu Türk tarımı için göstermemiştir. Makul önlemlerin alınması hususunda AB yetersiz kalmıştır.

Türkiye'nin 2004 yılı genişleme öncesinde, Birliğe aday olan Macaristan'dan daha eski bir siyasi geçmişe sahip olması, önemli bir gerçek olarak kendisini göstermektedir. Buna rağmen; 2004 yılında Macaristan'ın Birliğe tam üye olduğu, Türkiye'nin ise halen müzakerelere devam ediyor olması, oldukça dikkat çekicidir.

Günümüzde Macaristan; AB üyesi bir ülke olarak OTP sistemi içinde tarımının daha da gelişebileceği sonucuna varılabilmektedir. AB'ye üye olması ile birlikte yapısal düzenlemeler, desteklemeler ve ticari avantajlar gibi konularda Türkiye'ye göre daha üstün konuma gelmiştir.

Türkiye'nin girmeyi hedeflediği Avrupa Birliği'nde (AB) tarım sektörünün Türkiye ile karşılaştırıldığında daha ileri bir düzeyde olduğu görülmektedir. Üyelik öncesi süreçte diğer ekonomik sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de Türkiye bir dizi değişiklik ile AB'nin Ortak tarım Politikası'na (OTP) uyum sağlaması hedeflenmektedir. AB üyelik sürecindeki ülkelerin tarım politikalarını OTP'sına uydurma yolunda yaptıkları çalışmalarda değişik yollarla destekler sağlamaktadır. 2004 yılında AB'ye üye olan Macaristan'ın tarım politikalarında yapmış olduğu değişiklikler, AB'nden almış olduğu destekler Türk tarımının yeniden yapılanması yönünde örnek olarak değerlendirilebilir.

Avrupa Birliği (AB) ile yürütülen müzakereler, Türkiye'yi tarım alanında belirli reformlar yapmaya zorlayan faktördür. Özellikle 2010 sonrası gerçekleştireceği / gerçekleştirdiği reformlar ile doğrudan destek ödemelerini azaltıp proje bazlı ve kırsal nüfusu azaltıcı çalışmalara ağırlık vermesi AB Politikaları'nın uyumlaştırılması adınadır. Bu bağlamda, tarımsal ürünlerin fiyatlarında ve tarım kesiminde istihdam edilenlerin gelirlerinde belli bir istikrarın sağlanması, Türkiye için destekleme ödemelerinin biçim ve miktarının tespiti açısından büyük önem taşımaktadır.

8.SONUÇ

Avrupa Birliği günümüze ulaşmış en başarılı ekonomik birleşmedir. Ülkelerin ekonomilerini canlandırmak ve savaşlara son vermek adına alınmış “birleşme kararı” günümüzde hedefini değiştirmiştir. Bugün AB, bünyesinde pek çok ekonomik,sosyal, kültürel çeşitliliği barındıran; diğer yandan çevreci ve insancıl politikalar geliştiren uluslar üstü nitelik kazanmıştır.

Hiç şüphesiz ki; bu büyük büyümenin ilk yapı taşlarından birisi de tarımdır. Kuruluşunun ilk yıllarının ilk yıllarından beri AB, tarım sektörüne çok önem vermiş ve politikalarını bu ekseninde geliştirmiştir. Ortak Tarım Politikası (OTP) bu çerçevede kurulmuştur.AB Tarımına bugün genel manada bakıldığında on iki milyon çiftçiye hitap eden üretim planlaması mevcuttur. Birliğe ilk üye olan ülkelerde yapısal sorunlar çözüm bulmuş, IPARD ve SAPARD gibi aday ülkelere sağlanan maddi kaynaklı projeler sayesinde birliğe yeni katılan ülkelere de bu sorunlar gün ve gün çözüm bulmaktadır.

Proje bazlı birliğe aday ülkelerin dahil edilmesi birliğin yeni sürecinde geliştirdiği bir stratejidir. Bu stratejiyi aday ülke statüsündeki Türkiye'nin de doğru kullandığı taktirde 2007-2010 dönemi için 2.2 milyar Euro'luk projeyi hayata geçirebilmesi mevcuttur. Bu proje bütçesinde 290 milyar Euro'su IPARD Programı'na tahsis edilmiştir. Türkiye bu program ve projeleri doğru kullanabildiği taktirde pek çok sorununu çözebilecek ve AB kriterlerine uyum sağlayabilecek durumdadır. Ne var ki; konuyu bir de diğer açıdan ele almakta yarar vardır. AB, kurulduğu ilk yıllardan bu yana “tarım” konusunu temel almıştır. Bu temel doğrultusunda; tek Pazar ilkesini benimsemiş, ihracat-ithalat dengesine yön vermiş ve bunu gümrük birliği ile düzenlemiştir. Kurduğu bankacılık sistemi ile tarımsal ödemelerde bütçe dengesini ayarlamıştır.

Macaristan 2004 yılında birliğe üye olmuştur. AB'ye üyelik süreci boyunca bir dizi programdan yararlanmıştır. Bu programlarda üyelik süreci boyunca Polonya kadar başarı gösteremese de; tarımsal arazilerinin varlığı, AB'nin pazar ihtiyacı, Macaristan'ın çeşitli özelleştirme politikaları gibi nedenler üyelik sürecini hızlandırmıştır. Diğer yandan bugün hala Macaristan ekonomisi bakımından Avrupa Birliği kadar güçlü bir ülke olmaktan oldukça uzakta bulunmaktadır.

Türkiye de tarım hususunda Macaristan Örneği gibi AB'den oldukça geridedir. AB standartlarını yakalama ve uyum çalışmalarını her ne kadar sürdürse de bazı araştırmacılara göre AB üyesi olabilmesi için tarih 2014'ten önce değildir. Bu tarih devletler için çok uzun sayılmasa da kesin bir tarih değil, yalnızca öngörülen tarihtir. Şahsi fikrime göre ise; Türkiye'nin AB standartlarını yakalayabilmesi bugünkü koşullar altında mümkün görülmemektedir. Her ne kadar ödeme sistemimizden kırsal alanların iyileştirilmesine kadar pek çok alanda AB'ye benzer çalışmaları yapma eğiliminde olsak da günümüzde hala AB normları ve standartlarını halk bazında anlayabilmiş ve ülke geneline yayılmasını sağlayabilmiş değiliz.

KAYNAKLAR

- Acar Doğanöz A. (2006). AB Bölgesel Kalkınma Politikası: Polonya- Türkiye Açısından Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi
- Aksoy, E. ve Dölekoğlu T, (2003). Dünya’da ve Türkiye’de Organik Pamuk Üretim ve Ticareti. Türkiye 6. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 106, s. 58-64, 24-25 Nisan, Antalya.
- Akşahin S.B. (2008). Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye’nin Uyumu (AB Uzmanlık Tezi), T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara
- Avrupa Parlamentosu (2006). Avrupa Birliği 7. Çerçeve Planı 2007-2013, http://www.fp7.org.tr/tubitak_content_files/285/Degerlendirme_raporlari/AvrupaParlamentosuTarafidan2Ekim2006RaporunEtkisi_Kasim2006.pdf (erişim tarihi 2010).
- Bayraktar C. (2006). Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme ve Yabancı Sermaye Hareketleri (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi
- Beşirov H. (2008). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Polonya Örneği Işığında Türkiye Tarımının Dönüşüm Sorunu. (Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul Üniversitesi
- Can M. (2007). AB Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi SAPARD ve IPARD Örneği, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara
- Çınar G. (2005). Avrupa Birliği Ülkelerinde Bütçe Dağılımı (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi
- Çınarlı F. (2007). Avrupa Birliği Ülkeleri Arasında Yakınsama Analizi (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Ege Üniversitesi
- Durmaz B. (2004). Avrupa Birliği’nde Çevre Politikası Alanında Muhtemel Müzakere Sürecine Yönelik Gerekli Hazırlıkların Örneklerle Çalışılması (Uzmanlık Tezi), Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara

- Ekmen A. (2008). Avrupa Birliği'nin Üye Ülkelere Sağladığı Mali Yardımlar ve Türkiye (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Bölümü, Ankara
- Elçi O. (2008). Avrupa Birliği Bölgesel Politikası'ndaki Gelişmeler, Mali Kontrol ve Denetim Perspektifi (Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, T.C. Maliye Bakanlığı
- Esen A.R. (2006). Avrupa Birliği ve Türkiye Tarım Sektörlerinin Uyumu (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü, Niğde Üniversitesi
- Evsah N. (2009). Su Yönetim, Su Kullanım Stratejileri ve Sınırşan Sular. Türkiye Ziraat Mühendisliği 7. Teknik Kongresi, 7, 1-16, Ajansları (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslar arası Ekonomik İlişkiler (Ekonomi- Maliye) Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi
- Filiker A.N. (2007). Türkiye ve AB Beş Yeni Üyesinin "Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya" Rekabet ve KOBİ Politikası (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü, Süleyman Demirel Üniversitesi
- Gannet D. (2006). Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme Uygulamaları ve Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Genel Kurulu (2012). 43. Dönem Olağan Genel Kurulu Sonuç Bildirgesi
- Gökdemir Ö. (2006). Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, İstanbul Üniversitesi
- Güreşçi E, (2009). Avrupa Birliği'nin (AB) 2004 Yılı Genişleme Süreci Öncesinde "Türkiye ve Diğer Aday Ülkelerin Ortak Tarım Politikası'na (OTP) Uyumları ve Karşılaştırılması. Tarım Ekonomisi Dergisi, 7 sayfa, Türkiye
- Kapusuz F. (2006). Avrupa Birliği Uyum Sürecinin Türkiye Ekonomisine Etkileri 1980-2006. (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Süleyman Demirel Üniversitesi
- Karaarslan G. (2008). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Politikalar ve Kalkınma Ajansları. (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslar arası Ekonomik İlişkiler (Ekonomi- Maliye) Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

- Kayapınar A. (2007). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Su Ürünleri Yetiştiricilik Sektörünün Analizi (Yüksek Lisans Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü Su Ürünleri Anabilim Dalı, Gaziosmanpaşa Üniversitesi
- Seyhun Ö.K. (2006). Avrupa Birliği’ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği Çerçevesinde İş Gücü Piyasalarına Yansıması (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara
- Şanöz F. (2007). Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları: Türkiye’deki Özelleştirme Uygulamalarının Başarısının Ölçülmesi (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansman Bilim Dalı
- Şener H.E. (2009). Macaristan ve Türkiye’nin AB’ye Uyum Süreci. Phoenix Yayınevi, 407, Ankara, Türkiye
- Tomak D. (2006). Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslar arası İktisat Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi.
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) (2009). 2010 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi Yayın No. TÜSİAD-T/2009–12/497, İstanbul
- Uğur M. (2004). Avrupa Birliği ve Türkiye. Agora Kitapevi, 374, İstanbul,
- Karaarslan G. (2008). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Politikalar ve Kalkınma
- Yıldız A. (2006). Türkiye’nin Balkanlarda Etkin Bir Politika İzlemesinin Avrupa Birliği ile Olan İlişkilere Etkileri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya Üniversitesi
- Yıldız F.F. (2005). Avrupa Birliği Üyelik Yolunda Türkiye’de Ödeme Kuruluşlarının Yapılanması (Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara
- Yılmaz B.G. (2006). Yaşlanma Sorunu Çerçevesinde Avrupa Birliği’nde Kamu Harcamalarının Sürdürülebilirliği (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Toplulukları (Ekonomi- Maliye Anabilim Dalı), Ankara Üniversitesi

ÖZGEÇMİŞ

01.01.1986 tarihinde Zonguldak İli'nin Devrek İlçesinde doğdu. Ortaokul ve liseyi Devrek Anadolu Lisesi'nde okudu. 2004–2008 yılları arasında Trakya Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi'nde öğrenim gördü. Bu süreç içerisinde 2006–2008 yılları arasında ikinci üniversite olarak Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Halkla İlişkiler Bölümünü bitirdi. 2009 yılında Erasmus Programı ile Macaristan'a Master Programımın bir kısmını tamamlamak üzere gitti. Szent Istvan EGYETEM'de Ekonomi ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gördü. 2010–2012 yılları içerisinde Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İşletme Bölümü dördüncü sınıf öğrencisi olarak öğrenim hayatıma devam etmektedir.

2011 yılı itibariyle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. 2012 yılı itibariyle Edirne'de evli olarak yaşamaktadır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın taşra teşkilatında Lalapaşa İlçe Müdürlüğü'nde Ziraat Mühendisi olarak görevimi sürdürmektedir.